

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών *Πολιτιστική Πολιτική
και Ανάπτυξη*

Πτυχιακή Εργασία

Η Ένταξη της Καλλιέργειας της Μαστίχας Χίου στον
Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής
Κληρονομιάς της UNESCO και η Πρόσληψη των Τοπικών
Κοινωνιών

Ζωή Κουτσάφτη

Επιβλέπων Καθηγητής
Στυλιανός Λεκάκης

Μάιος 2018

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

**Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών Πολιτιστική Πολιτική
και Ανάπτυξη**

Πτυχιακή Εργασία

**Η Ένταξη της Καλλιέργειας της Μαστίχας Χίου στον
Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής
Κληρονομιάς της UNESCO και η Πρόσληψη των Τοπικών
Κοινωνιών**

Ζωή Κουτσάφτη

**Επιβλέπων Καθηγητής
Στυλιανός Λεκάκης**

Η παρούσα πτυχιακή εργασία υποβλήθηκε προς μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων για απόκτηση πτυχιακού τίτλου σπουδών στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών Πολιτιστική Πολιτική και Ανάπτυξη από τη Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου.

Μάιος 2018

Περίληψη

Η διαχείριση του πολιτιστικού κεφαλαίου διαμορφώνεται σταδιακά μέσα στον χρόνο σύμφωνα με τις ανάγκες και το περιεχόμενο κάθε εποχής. Το κοινωνικό, πολιτικό, οικονομικό περιβάλλον αποτελεί παράγοντα διαμόρφωσης των πολιτιστικών πολιτικών. Συνέργειες Διεθνών Οργανισμών, κυβερνήσεων και τοπικών κοινωνιών ορίζουν τον στρατηγικό σχεδιασμό και επιλέγουν τα εργαλεία της αναπτυξιακής διαδικασίας και των πολιτιστικών πολιτικών. Η UNESCO αποτελεί έναν σημαντικό παράγοντα διαμόρφωσης του πλαισίου των πολιτικών του πολιτισμού. Η Σύμβαση για τη Διαφύλαξη της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO (2003) κομίζει μια νέα αντίληψη για την πολιτιστική κληρονομιά. Η υιοθέτηση και νομοθέτηση της από το ελληνικό κράτος συνέβαλε στη διαμόρφωση του θεσμικού πλαισίου για τον πολιτισμό, άλλαξε τις κρατικές πολιτιστικές πολιτικές και ενέπλεξε στην άσκησή τους πολιτιστικούς οργανισμούς και τοπικές κοινότητες. Επ' αφορμή της Σύμβασης διαμορφώθηκαν νέα μοντέλα πολιτιστικής πολιτικής εμφαστικά για τη διαφύλαξη των άυλων εκφάνσεων της πολιτιστικής κληρονομιάς και για τη διατήρηση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών και της ταυτότητα των τοπικών ομάδων.

Η παρούσα εργασία αρχικά σκιαγραφεί το διεθνές και ελληνικό εθνικό πλαίσιο σε θέματα πολιτιστικής διαχείρισης και αποτυπώνει τη συμβολή της UNESCO στη χάραξη στρατηγικού σχεδιασμού και άσκησης των πολιτικών. Μελετά τον τρόπο που η Σύμβαση της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO (2003) έθεσε τις βάσεις διαχείρισης άυλων εκφάνσεων του πολιτισμού και ενέπλεξε τις τοπικές κοινότητες στην αναπτυξιακή διαδικασία. Περιγράφει το ιστορικό και τις συνθήκες ένταξης της μαστιχοκαλλιέργειας Χίου, που ήταν η πρώτη αμιγώς ελληνική εγγραφή (2014) στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO. Με τη χρήση διάφορων μεθοδολογικών εργαλείων αποτυπώνει την πρόσληψη των τοπικών κοινοτήτων του παρελθόντος για τον ευρύτερο χώρο της μαστίχας. Προσδοκά να σκιαγραφήσει πώς αντιλαμβάνονται οι σύγχρονες τοπικές ομάδες την μαστιχοκαλλιέργεια. Τι επιρροές δέχτηκαν από την πρόσφατη εγγραφή της στην UNESCO, πως την αξιολογούν και τι προσδοκίες τρέφουν για το μέλλον.

Summary

The management of cultural capital is gradually shaped in time according to the needs and the context of each era. The social, political, economic environment is a factor in shaping cultural policies. The synergies of International Organizations, Governments and local communities define strategic planning and choose the tools of the development process and cultural policies. UNESCO is an important factor in shaping the culture of civilization. The UNESCO Convention on the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage (2003) brings a new understanding of cultural heritage. The Convention's adoption and legislation by the Greek state, contributed to the formation of the institutional framework for culture, changed the state cultural policies and involved cultural organizations and local communities in applying its terms. In the context of the Convention, new models of cultural policy were developed aiming at preserving the intangible expressions of cultural heritage as well as protecting the specific characteristics and identity of local groups.

The present study first outlines the international and Greek national framework on cultural management and reflects the contribution of UNESCO in strategic planning and policy implementation. It studies how UNESCO's Intangible Cultural Heritage (2003) set the foundations for the management of intangible manifestations and the way in which local communities have been involved in the development process. It describes the process and conditions of integration of the mastic cultivation of Chios, which was the first purely Greek registration (2014) in the UNESCO Representative List of Intangible Cultural Heritage. Using a variety of methodological tools the study demonstrates how the local communities perceived the importance of the mastic in the past. Furthermore it explores the mastic cultivation perception by the local groups in our days as well as the ways these groups were affected by the mastic's recent registration in UNESCO, how they assess this registration and finally their future expectations in relation to this fact.

Περιεχόμενα

	Εισαγωγή	1
1	Πολιτιστική Πολιτική και Ανάπτυξη	3
1.1	Πολιτιστική Διαχείριση.....	3
1.2	Σύντομη Επισκόπηση στη Διαμόρφωση του Πλαισίου Πολιτιστικών Πολιτικών.....	4
1.3	Πολιτιστική Διαχείριση και Βιώσιμη Ανάπτυξη.....	7
1.4	Πολιτιστική Διαχείριση, Αειφορία και Τοπικές Κοινωνίες.....	9
1.5	Συμπεράσματα	13
2	UNESCO	14
2.1	Ελλάδα και UNESCO	14
2.1.1	Ελληνική Εθνική Επιτροπή για την UNESCO.....	14
2.1.2	Διασύνδεση, Συνέργειες, Εταίροι	15
2.2	Κριτικές στο Ρόλο και τις Επιδιώξεις της UNESCO	16
2.3	Συμπεράσματα	18
3	Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά	19
3.1	Εννοιολόγηση	19
3.2	Η Σύμβαση για τη Διαφύλαξη της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO (2003)	20
3.2.1	Σκοπός της Σύμβασης	20
3.2.2	Κατάλογοι για την Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά.....	21
3.2.3	Η Θέση των Κοινοτήτων στη Σύμβαση	22
3.2.4	Από την Προστασία στη Διαφύλαξη	22
3.2.5	Η Προσέγγιση της Σύμβασης για τη Βιωσιμότητα	23
3.3	Ελληνικές Στρατηγικές σε Θέματα Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς.....	23
3.4	Αποτίμηση και Κριτική.....	25
3.5	Συμπεράσματα	27
4	Μεθοδολογία	28
5	Στοιχεία Πολιτικής, Διοικητικής και Οικονομικής Ιστορίας της Χίου	32
5.1	Μυθολογία, Προϊστορία, Ιστορικοί Χρόνοι	33
5.2	Ρωμαϊκοί Χρόνοι (86 π.Χ -327 μ.Χ)	33
5.3	Βυζαντινή Περίοδος (328-1346 μ.Χ)	34
5.3.1	Α΄ Φάση: Οικονομική Ακμή πριν τον 10 ^ο αιώνα.....	34
5.3.2	Β΄ Φάση: Η Περίοδος της Βυζαντινής Κρίσης (992-1304 μ.Χ.).....	35
5.3.3	Γ΄ Φάση: Δυναστεία Zaccaria - Γενοουοβυζαντινή Περίοδος (1304-1329 μ.Χ)	36
5.3.4	Δ΄ Φάση: Γενοουατική Περίοδος (1346-1566 μ.Χ).....	36
5.4	Οθωμανική Κυριαρχία (1566-1912 μ.Χ)	38
5.5	Συμπεράσματα	40
6	Η Μαστίχα ως Εμπορικό Αγαθό, Αξία, Στοιχείο Ταυτότητας και η Συμβολή της Καλλιέργειας στην Αναπτυξιακή Διαδικασία και τις Σύγχρονες Πολιτιστικές Πολιτικές	41
6.1	Πριν την Ένωση Μαστιχοπαραγωγών Χίου.....	42
6.2	Ένωση Μαστιχοπαραγωγών Χίου.....	43
6.3	MEDITERRA S.A.	46
6.4	Η Μαστίχα ως Στοιχείο Πολιτιστικής Ταυτότητας	47
6.5	Συμπεράσματα	48
7	Η Ένταξη της Μαστιχοκαλλιέργειας στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO	50
7.1	Η Εγγραφή	50
7.2	Η Συνέργεια EMX-ΠΙΟΠ και η Πορεία προς την Εγγραφή	51
7.3	Μουσείο Μαστίχας	54
7.4	Συμπεράσματα	56
8	Η Μαστιχοκαλλιέργεια	57
8.1	Το Νησί της Χίου και τα Μαστιχοχώρια	57

8.2	Το Μαστιχόδεντρο της Χίου	58
8.3	Μαστίχα Χίου	58
8.4	Παραδοσιακή Καλλιέργεια	59
8.4.1	Κλάδεμα	59
8.4.2	Λίπανση	60
8.4.3	Χωμάτισμα	60
8.4.4	Κέντημα	60
8.4.5	Συγκομιδή	61
8.4.6	Πρώτη Επεξεργασία	62
8.4.6α	Κοσκίνισμα	62
8.4.6β	Πλύσιμο	62
8.4.6γ	Καθάρισμα	62
8.5	Εμπορική Επεξεργασία	62
8.6	Νέα Μέσα Παραγωγής	63
8.7	Συμπεράσματα	64
9	Η Πρόσληψη του Ευρύτερου Χώρου της Μαστίχας και της Ένταξη της Μαστιχοκαλλιέργειας στον Κατάλογο της UNESCO από τις Τοπικές Κοινότητες	65
9.1	Ανάλυση Δείγματος	65
9.2	Πρόσληψη του Ευρύτερου Χώρου της Μαστίχας	66
9.2.1	Πρόσληψη Διαμόρφωσης Πολιτικών	67
9.2.2	Αντιλήψεις Σχετικά με την Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά: UNESCO και Ένταξη	68
9.2.3	Πρόσληψη Σημασίας Ένταξης	69
9.3	Πρόσληψη του Ειδικού Κοινού	71
9.3.1	Χάραξη Πολιτικών	71
9.3.2	Οικονομία	71
9.3.3	Εκσυγχρονισμός Πρακτικών	72
9.3.4	Πληροφόρηση για την Εγγραφή	74
9.3.5	Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιάς	75
9.3.6	Μουσείο Μαστίχας	75
9.3.7	Τουρισμός και Branding	76
9.3.8	Συνέργειες	78
9.4	Αποτίμηση και Προσδοκίες	79
9.5	Πρόταση	80
9.6	Συμπεράσματα	81
	Επίλογος	83
 Παραρτήματα		
A	Παράρτημα Κειμένων	85
B	Παράρτημα Εικόνων	106
Γ	Παράρτημα Φωτογραφιών	115
Δ	Παράρτημα Ερωτηματολογίου	125
Ε	Παράρτημα Πινάκων	131
ΣΤ	Παράρτημα Διαγραμμάτων	137
 Βιβλιογραφία		
		146

Εισαγωγή

Οι στρατηγικές της πολιτιστικής διαχείρισης διαμορφώνονται σύμφωνα με τις ανάγκες κάθε εποχής. Το περικείμενο και οι φορείς που τις δημιουργούν καθορίζουν τις συνθήκες άσκησής και το περιεχόμενό τους. Οι διεθνείς οργανισμοί σε συνεργασία με τις κυβερνήσεις των κρατών θεσπίζουν τις πολιτιστικές πολιτικές και καθορίζουν το πλαίσιο εφαρμογής τους. Τα εφαρμοσμένα μοντέλα πολιτιστικής διαχείρισης μαρτυρούν τις ποιοτικές αλλαγές που συντελούνται στον τομέα. Η μετάβαση από το υλικοκεντρικό στο ανθρωποκεντρικό μοντέλο δείχνει το αυξανόμενο ενδιαφέρον για τις τοπικές κοινωνίες, την άυλη πολιτισμική έκφραση, τη βιωσιμότητα και την αειφορία. Οι τοπικές ομάδες είναι ταυτόχρονα αποδέχτες και συνδιαμορφωτές της αναπτυξιακής διαδικασίας.

Η UNESCO είναι ένας από τους σημαντικότερους οργανισμούς, διεθνούς κύρους, που διαμορφώνουν τον χώρο του πολιτισμού. Η Σύμβαση για τη Διαφύλαξη της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (2003) και οι σχετικοί Κατάλογοι κομίζουν μια νέα αντίληψη για την πολιτιστική κληρονομιά. Εκφράζουν το διεθνές πλαίσιο και καθιστούν τις άυλες πολιτισμικές εκφάνσεις των τοπικών κοινοτήτων επίκεντρο των νέων πολιτιστικών πολιτικών. Η υιοθέτηση και νομοθέτηση της Σύμβασης από το ελληνικό κράτος συνέβαλαν σημαντικά στη διαμόρφωση του θεσμικού πλαισίου για τον πολιτισμό. Ταυτόχρονα επέβαλαν την ανάπτυξη συνεργειών και την εμπλοκή μη κυβερνητικών οργανισμών, διαπιστευμένων πολιτιστικών οργανισμών, τοπικών ομάδων στο στρατηγικό σχεδιασμό του πολιτισμού και τη θέσπιση εθνικών πολιτικών. Η ένταξη των παραδοσιακών πρακτικών της μαστιχοκαλλιέργειας Χίου αποτελεί την πρώτη αμιγώς ελληνική εγγραφή στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO (2014).

Η παρούσα πτυχιακή διατριβή περιγράφει τη διαδικασία εγγραφής, αναλύει το περιβάλλον, αναφέρεται στους φορείς που προετοίμασαν την υποβολή και μελετά στοιχεία του φακέλου ένταξης. Με τη χρήση διάφορων μεθοδολογικών εργαλείων προσδοκά να σκιαγραφήσει την πρόσληψη της εγγραφής από ειδικό και μη ειδικό

κοινό. Επιπλέον μελετά πώς αντιλαμβάνονταν τον ευρύτερο τομέα της μαστίχας οι κοινωνίες του παρελθόντος και οι σύγχρονες τοπικές κοινότητες. Στο πρώτο μέρος παρατίθεται το θεωρητικό πλαίσιο, ακολουθεί η μεθοδολογία, η έρευνα και τα συμπεράσματα. Σημειώνεται η χρήση παραρτημάτων ως διευκρινιστικών μέσων. Η διερεύνηση της πρόσληψης της πρώτης αμιγώς ελληνικής εγγραφής χαρακτηρίζεται από πρωτοτυπία και κρίνεται αναγκαία, καθώς δεν έχουν γίνει έως τώρα παρόμοιες μελέτες.

Κεφάλαιο 1

Πολιτιστική Πολιτική και

Ανάπτυξη

Η διαχείριση του πολιτιστικού κεφαλαίου διαμορφώνεται σταδιακά μέσα στον χρόνο σύμφωνα με τις ανάγκες και το περιεχόμενο κάθε εποχής. Το κοινωνικό, πολιτικό, οικονομικό περιβάλλον αποτελεί παράγοντα διαμόρφωσης των πολιτιστικών πολιτικών, εφόσον ορίζει τους φορείς δημιουργίας τους, επηρεάζει τις συνθήκες άσκησης και το περιεχόμενό τους. Ταυτόχρονα καθορίζει την επιλογή των μοντέλων που θα εφαρμοστούν σε περιφερειακό, εθνικό και διεθνές επίπεδο. Τομή στην ανάπτυξη της πολιτιστικής διαχείρισης αποτέλεσε η δημιουργία διεθνών οργανισμών εξειδικευμένων στον πολιτισμό, οι οποίοι σε συνεργασία με τις κυβερνήσεις των κρατών-μελών τους, ορίζουν τον στρατηγικό σχεδιασμό και επιλέγουν τα εργαλεία της αναπτυξιακής διαδικασίας σε θέματα πολιτισμού. Η Σύμβαση για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς (UNESCO 1972) και ένα σύνολο άλλων κειμένων των διεθνών οργανισμών που ακολούθησαν, έθεσαν ένα καθολικά αποδεκτό πλαίσιο για την πολιτιστική κληρονομιά. Τα κείμενα αυτά λειτουργούν ως εργαλεία άσκησης πολιτιστικής διαχείρισης σε διεθνές επίπεδο και ανανεώνονται διαρκώς σύμφωνα με τις ανάγκες των καιρών.

1.1 Πολιτιστική Διαχείριση

Η πολιτιστική διαχείριση αποτελεί ένα σχετικά νεοσύστατο επιστημονικό κλάδο. Γεννήθηκε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα ως απόρροια διεθνούς διαλόγου, διεθνών συμβάσεων και συμφωνιών σε θέματα πολιτιστικής κληρονομιάς. Η αναγκαιότητα της πολιτιστικής διαχείρισης ως αυτόνομου επιστημονικού κλάδου προέκυψε: α) από πρακτικά προβλήματα ως προς τις επεμβάσεις στα αρχαιολογικά κατάλοιπα, β) από την ανάγκη επεξεργασίας οικονομικοπολιτικών αξιών που σχετίζονται με τον πολιτισμό

και την απόδοση «νοήματος», γ) προκειμένου να εφαρμοστεί πρακτικά το θεωρητικό πλαίσιο που είχε διατυπωθεί, και δ) λόγω της ανάγκης κατάρτισης και εφαρμογής βιώσιμων στρατηγικών σχεδιασμού διαχείρισης της πολιτισμικής παραγωγής (Λεκάκης 2015: 115-117, Πούλιος 2015: 5-16).

Ως κλάδος θεωρείται ιδιαίτερα δυναμικός, ευέλικτος και δημιουργικός. Είναι άμεσα εξαρτώμενος από το πολιτισμικό περιβάλλον. Συμβάλλει στη διάχυση της γνώσης, του πολιτισμού και την παραγωγή αξιών. Επηρεάζει και δέχεται τις επιρροές των κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών μεταβολών. Προάγει την κοινωνική ενσωμάτωση, βοηθά στην καταπολέμηση των αποκλεισμών και του πολιτισμικού ελιτισμού και προάγει την πολυπολιτισμικότητα (Καρποδίνη-Δημητριάδη 2013: 49-53). Σχετίζεται με την προστασία της υλικής και άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, τη βιώσιμη και αειφόρο αξιοποίηση του πολιτιστικού κεφαλαίου και τη διαφύλαξη της πολιτισμικής ταυτότητας και ετερότητας. Κύριο αντικείμενό της πολιτιστικής διαχείρισης είναι ο σχεδιασμός, η τεκμηρίωση και η υλοποίηση πολιτικών διαχείρισης του πολιτισμικού κεφαλαίου, το οποίο συντίθεται από υλικά και άυλα στοιχεία, από αξίες, καθώς και από τη σύγχρονη πολιτιστική παραγωγή.

1.2 Σύντομη Επισκόπηση στη Διαμόρφωση του Πλαισίου των Πολιτιστικών Πολιτικών

Η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς ως φορέα μνήμης και αξιών αποτελεί προσέγγιση των νεώτερων χρόνων. Έως τον Διαφωτισμό τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα του παρελθόντος αντιμετωπίζονταν ως δομικό υλικό έτοιμο προς επανάχρηση. Την περίοδο ανάδυσης των εθνικών κρατών στον ευρωπαϊκό χώρο τα μνημεία άρχισαν να θεωρούνται τοπόσημα και φορείς εθνικής ταυτότητας (Λεκάκης 2015: 117-118). Στάθηκαν αρωγοί στη διαμόρφωση του εθνικού αφηγήματος, την καλλιέργεια του «εθνικού φαντασιακού» και της συλλογικής μνήμης, ενώ λειτούργησαν ως αποδεικτικά ιστορικής συνέχειας και σημεία σύνδεσης και συνοχής των τοπικών κοινοτήτων (Βερέμης 2006, Ζορμπά 2014, Καραϊσκού 2013, Χαμηλάκης 2012).

Οι αλλεπάλληλες πολεμικές συρράξεις από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα έως τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο κατέστρεψαν αρκετά μνημεία, διευκόλυναν την παράνομη εξαγωγή αρχαιοτήτων από τις χώρες προέλευσής τους και επηρέασαν το καθεστώς ιδιοκτησίας

της πολιτιστικής κληρονομιάς. Τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια ξεκίνησε διεθνής διάλογος για το πολιτιστικό περιβάλλον και την προστασία του, δημιουργήθηκαν οι πρώτοι διακυβερνητικοί-διεθνικοί πολιτιστικοί οργανισμοί και προέκυψε η ανάγκη συγκρότησης κοινών πολιτιστικών πολιτικών. Σε αυτό το πλαίσιο καταρτίστηκαν διεθνείς ρυθμιστικοί κανόνες για τον πολιτισμό ως εργαλεία άσκησης πολιτιστικής πολιτικής. Σταδιακά συγκροτήθηκε το εθνικό και διεθνές θεσμικό πλαίσιο και διεθνής νομοθεσία για την προστασία και τη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς (Βουδούρη 1992).

Τη δεκαετία του 1950 η Δυτική Ευρώπη βίωσε την κατάρρευση του μαρξιστικού ιδεολογικού-οικονομικού μοντέλου και την ανάδυση ενός νέου. Το καπιταλιστικό μοντέλο απευθύνονταν στο ευρύ κοινό, υποστήριζε τη μαζικότητα, την εμπορευματοποίηση και την κατανάλωση (Καρποδίνη-Δημητριάδη 2013: 40). Εξ αιτίας της μεταβολής αυτής σημειώθηκαν σημαντικές ποιοτικές αλλαγές στην άσκηση πολιτιστικών πολιτικών και γενικότερα στο πεδίο του πολιτισμού (Αποστολίδου 1994: 30, Βρύζας 2005: 111-124, Έκο 1994: 59, Κόκκινος 2002: 21-42, Williams 1989: 5-6, 10-11). Η εκβιομηχάνιση, η ανάπτυξη των επικοινωνιών και των νέων τεχνολογιών έκαναν τον πολιτισμό προσιτό σε όλους, δίνοντας πλέον δυνατότητα πρόσβασης ακόμα και κοινωνικών στρωμάτων έως τότε αποκλεισμένων (Πασχαλίδης 1999: 90-93, Τζιόβας 2003: 17). Η έννοια της ανάπτυξης συνδέθηκε με τον βιομηχανικό τομέα και την οικονομική μεγέθυνση, ενώ η οικονομική πρόοδος ταυτίστηκε με την αύξηση του ΑΕΠ και της κατανάλωσης, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη ευρύτερες κοινωνικοπολιτικές παράμετροι, όπως η περιβαλλοντική επιβάρυνση, το ανθρώπινο κόστος και η μακροπρόθεσμη σταθερότητα και διάρκεια (Λέανδρος 2012: 136-139, 307-310).

Ο διεθνής επιστημονικός διάλογος για τον πολιτισμό κατά τη δεκαετία 1960-1970 είχε ως άξονα την αυθεντικότητα, την ακεραιότητα και την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς προκειμένου να θεωρηθεί παγκόσμια κληρονομιά της ανθρωπότητας. Η πολιτιστική διαχείριση ασκούσαν κυρίως από το κράτος, σχετίζονταν με την διάσωση του υλικού φορέα των μνημείων και αναθέτονταν αυστηρά σε ομάδες ειδικών επιστημόνων (Λεκάκης 2015: 119-120). Το κυρίαρχο μοντέλο που εφαρμόζονταν ήταν το υλικοκεντρικό. Περιγράφεται στη Χάρτα της Βενετίας (Icomos Venice 1964) και έδινε προτεραιότητα στη συντήρηση και αναστήλωση των μνημείων, ενώ δεν συμπεριλάμβανε την άυλη πολιτιστική κληρονομιά.

Τη δεκαετία του 1970-1980, οι στόχοι των πολιτικών πολιτιστικής διαχείρισης, οι φορείς άσκησης της, ο βαθμός κρατικού παρεμβατισμού, οι πηγές χρηματοδότησης και τα χρηματοδοτικά εργαλεία διαφοροποιήθηκαν. Οι νέες ανάγκες σε θέματα έρευνας, προβολής και ανάδειξης των μνημείων ως «προϊόντων» με την ανάπτυξη των πολιτιστικών βιομηχανιών και παραγόντων όπως: μεταβολές στο πεδίο της πολιτιστικής παραγωγής και κατανάλωσης, αναδιαμόρφωση της αγοράς τεχνών και πολιτισμικών αγαθών, παγκοσμιοποίηση του εμπορίου πολιτιστικών αγαθών και υπηρεσιών, ταυτόχρονη διεθνοποίηση των πολιτιστικών πολιτικών, διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τεχνολογική ανάπτυξη, συνέδεσαν τον πολιτισμό με την οικονομία (Βρύζας 2005: 125-126). Ο πολιτισμός εκτός των αξιών που έφερε διαπιστώθηκε ότι αποκτούσε πλέον και οικονομική προοπτική και κλήθηκε να λειτουργήσει σε περιβάλλον ελεύθερης αγοράς. Εισήχθησαν οι έννοιες του «πολιτιστικού προϊόντος», το οποίο βαθμιαία συνδέθηκε με το «τουριστικό προϊόν» λόγω της ταυτόχρονης ανάπτυξης του τουριστικού φαινομένου (Βρύζας 2005: 33-40, Λεκάκης 2015: 121). Διαφάνηκε τότε εντονότερα, η ανάγκη ύπαρξης ενός εξειδικευμένου συντονιστή σε θέματα πολιτισμού και η πολιτιστική διαχείριση κατοχυρώθηκε ως επαγγελματικός τομέας.

Την ίδια περίοδο, η αναδυόμενη τουριστική βιομηχανία αντιμετωπίστηκε ως ένα από τα σημαντικότερα αναπτυξιακά εργαλεία (Λύτρας 2011: 224-231). Το τουριστικό μοντέλο που εφαρμόστηκε στην Ελλάδα, ιδιαίτερα στις νησιωτικές περιοχές, ανήγαγε τον μαζικό τουρισμό σε βασικό μοχλό ανάπτυξης. Η έλλειψη συγκροτημένων αναπτυξιακών πολιτικών και το απaráσκευο των τοπικών ομάδων όμως, προκάλεσαν πιέσεις στις τοπικές κοινωνίες, αλλοιώνοντας τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των τόπων και υποβαθμίζοντας σταδιακά την ποιότητα ζωής. Παρατηρήθηκε τότε μια τάση πολιτισμικής διεθνοποίησης και ομοιογενοποίησης, χωρίς να ληφθεί υπόψη η πολιτιστική διαφοροποίηση των ομάδων, η πολιτιστική ετερότητα και ετερογένειά τους (Βρύζας 2005: 125-161). Επιπλέον η άκριτη χωρική επέκταση των τουριστικών μονάδων προκάλεσε σε πολλές περιπτώσεις αλλοίωση του φυσικού τοπίου, επιφέροντας περιβαλλοντικά, χωροταξικά και πολεοδομικά προβλήματα (Κοκκώσης-Τσάρτας 2001: 29-34, 72-73, 121-123, 164-167).

Η παράκαμψη των αναγκών των τοπικών κοινωνιών συνδυαστικά με τα παραπάνω ζητήματα συνδήλωναν την άμεση ανάγκη διατύπωσης εξειδικευμένων αναπτυξιακών

στρατηγικών σύμφωνα με τη φέρουσα δυνατότητα κάθε τόπου, θέσπιση κανόνων και προτύπων διαχείρισης και σύσταση ειδικού νομοθετικού πλαισίου. Ο κορεσμός που επέφερε ο μαζικός τουρισμός έως το 1980, οδήγησε την επόμενη δεκαετία στην αναζήτηση νέων τουριστικών προϊόντων, προτύπων βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης και επέκταση σε ειδικές εναλλακτικές μορφές τουρισμού συνδεδεμένες περισσότερο με τον πολιτισμό, την τοπικότητα και την αειφορία (Κοκκώσης-Τσάρτας 2001: 121-127, 164-167, Κοκκώσης κ.ά. 2011: 92-94, Λύτρας 2011: 224-231, Μαυραγάνη 2015:104-105).

1.3 Πολιτιστική Διαχείριση και Βιώσιμη Ανάπτυξη

Η επιτάχυνση της οικονομικής μεγέθυνσης του 1950-1980 δεν εξάλειψε τα προβλήματα φτώχειας, ανισοτήτων, κοινωνικής και οικολογικής υποβάθμισης, αντίθετα τα επιδείνωσε. Η διαπίστωση αυτή μετατόπισε το ενδιαφέρον των οικονομολόγων στην αναζήτηση νέων περισσότερο ανθρωποκεντρικών οικονομικών μοντέλων. Τότε έγινε αντιληπτό ότι ο πολιτισμός αποτελεί έναν από τους κύριους πυλώνες παραγωγής πλούτου με υψηλά ποιοτικά χαρακτηριστικά και ότι οι πολιτιστικοί οργανισμοί είναι οικονομικές οντότητες με σημαντική συμβολή στην οικονομία, που θα μπορούσαν εν δυνάμει να παράσχουν μια λύση στα κοινωνικοοικονομικά και περιβαλλοντικά προβλήματα που ανέκυψαν ως αποτέλεσμα των αναπτυξιακών πολιτικών προηγούμενων ετών (Λέανδρος 2012: 307-310).

Τη δεκαετία του 1990 η διεθνής επιστημονική κοινότητα κατέβαλε προσπάθεια να συνδέσει περισσότερο την αναπτυξιακή διαδικασία με τον πολιτισμό και τη βιωσιμότητα (Ε.Ε. 2010, Λέανδρος 2012: 114, 133-134, 309, 333). Η Παγκόσμια Επιτροπή για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, που συστάθηκε από τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, στην Έκθεση Brundtland το 1987, ονόμασε τη προοπτική που έδινε προτεραιότητα στην εξάλειψη της φτώχειας και την προστασία του περιβάλλοντος “sustainable development” (βιώσιμη ανάπτυξη) (Λέανδρος 2012: 307). Το Συνέδριο για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη των Ηνωμένων Εθνών (1992) χάραξε την αναπτυξιακή στρατηγική βιώσιμης ανάπτυξης του 21^{ου} αιώνα. Η «βιώσιμη ανάπτυξη» αφορά την κάλυψη των παροντικών αναγκών και την μακροπρόθεσμη ανάπτυξη, εξασφαλίζοντας ευημερία, ποιότητα ζωής, προστασία του περιβάλλοντος και σεβασμό στις κοινωνικές σταθερές (Λέανδρος 2012: 310, 330, Πούλιος 2015: 37-38). Είναι μια μορφή ανάπτυξης, με ήπια μέσα, που ικανοποιεί τις ανάγκες της παρούσας

γενιάς, χωρίς να αφαιρεί από τις επόμενες τη δυνατότητα κάλυψης των δικών τους αναγκών (Λούβη-Κίζη 2018: 18) Στηρίζεται στην ταυτόχρονη ανάπτυξη των τριών αλληλεξαρτώμενων πυλώνων της: οικονομία, περιβάλλον και κοινωνία, (εικ. 1) (Λέανδρος 2012: 306, Πούλιος 2015: 17, UNESCO 2013: 51). Η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης σχετίζεται άμεσα με την κοινωνική ευημερία. Ωστόσο λαμβάνει οικονομικές και περιβαλλοντικές προεκτάσεις που αφορούν στην ορθή χρήση των φυσικών πόρων και την προστασία του περιβάλλοντος από τις συνέπειες της ανθρώπινης δραστηριότητας. Συνεπώς η επίτευξη της βιωσιμότητας προϋποθέτει ότι η αναπτυξιακή διαδικασία στοχεύει στη διάρκεια, δεν κρίνεται μόνο με οικονομικούς όρους και, κάθε αλλαγή πραγματοποιείται με γνώμονα τις ευρύτερες κοινωνικοπολιτικές παραμέτρους, την περιβαλλοντική διάσταση και την ευημερία. Προκειμένου να επιτευχθεί η διάρκεια, κάθε αλλαγή είναι απαραίτητο να συνοδεύεται και να στοχεύει σε ποιοτικές μεταβολές (Λέανδρος 2012: 306, 311, 337-342).

Σύμφωνα με τις σύγχρονες προσεγγίσεις η βιώσιμη ανάπτυξη συνδέεται με τους τομείς της οικονομίας, της κοινωνίας και του περιβάλλοντος και αλληλεπιδρά άμεσα με τον πολιτισμό, ο οποίος θα μπορούσε εν δυνάμει να αποτελέσει κύριο άξονα της αναπτυξιακής διαδικασίας (Πούλιος 2015: 17, UNESCO 2013: 51). Ο Keith Nurse μάλιστα υποστηρίζει ότι ο πολιτισμός θα πρέπει να θεωρηθεί ο κεντρικός πυλώνας της βιώσιμης ανάπτυξης (UNESCO 2013: 51). Τη σπουδαιότητα του πολιτισμού στην αναπτυξιακή διαδικασία υπογραμμίζει και η οικονομική στρατηγική «Ευρώπη 2020», η οποία τον ανάγει σε κύριο φορέα ολοκληρωμένης, καινοτόμου, διαδραστικής, ανταγωνιστικής και δημιουργικής βιώσιμης ανάπτυξης με άμεσα και μακροπρόθεσμα πολλαπλά οφέλη (Λαζαρέτου 2014: 5).

Ο πολιτισμός εμπίπτει και στους τρεις πυλώνες βιώσιμης ανάπτυξης, όπως φαίνεται στην εικόνα 1, εφόσον αποτελεί κοινωνική δημιουργία, αναφέρεται στο φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον και δημιουργεί οικονομικά μεγέθη. Την οικονομική διάσταση του εκφράζει ο όρος: «πολιτιστική οικονομία», έναν καινοτόμο δημιουργικό οικονομικός τομέας με συγκεκριμένο προϊόν συσχετισμένο με τον πολιτισμό, το «πολιτιστικό προϊόν» (ΕΕ 2010, UNESCO 2013: 24-26, UNDP 2010: 74). Η έκθεση των Ηνωμένων Εθνών του 2010 αναλύει τη συμβολή του πολιτισμού στη βιώσιμη ανάπτυξη, εξετάζοντας την πολιτιστική έκφραση, υλική-άυλη πολιτιστική κληρονομιά και αστικό

σχεδιασμό-αρχιτεκτονική. Αυτές οι περιοχές πλέον αναφέρονται και αντιμετωπίζονται ως βιομηχανίες (Throsby 2001: 112, UNESCO 2013: 44-45) (Παράρτημα Α.1).

1.4 Πολιτιστική Διαχείριση, Αειφορία και Τοπικές Κοινωνίες

Η ταχεία ανάπτυξη της τεχνολογίας από το 1980 και έπειτα, η ραγδαία αποβιομηχάνιση και εγκατάλειψη των υποδομών που αναφέρονταν στις διαδικασίες παραγωγής άλλων εποχών στο όνομα του εκσυγχρονισμού, οι αλλαγές πολιτιστικής πολιτικής στην Αγγλία και οι διαφοροποιήσεις στα χρηματοδοτικά μέσα του πολιτισμού από την κυβέρνηση Θάτσερ (1979-1990) και εξής επηρέασαν σε παγκόσμιο επίπεδο τον πολιτιστικό τομέα. Τότε διαφάνηκε έντονα η ανάγκη διαχείρισης των καταλοίπων του νεότερου βιομηχανικού και βιοτεχνικού αποθέματος. Τα κατάλοιπα αυτά προσεγγίστηκαν ως στοιχείο πολιτισμού που έφερε αξίες, συνδέονταν με πρακτικές και τεχνογνωσίες μιας άλλης εποχής, άρρηκτα συνδεδεμένου με τις τοπικές κοινότητες που δρούσαν στο συγκεκριμένο περιβάλλον.

Παρά το γεγονός ότι η παραγωγική διαδικασία και τα μέσα παραγωγής άλλαξαν, εν τούτοις οι παραδοσιακές τακτικές επιβίωναν ως ζώσα μνήμη, τμήμα της ιστορικής συνέχειας, χαρακτηριστικό γνώρισμα των τοπικών κοινωνιών και συνθετικό της ταυτότητάς τους. Διεθνής επιστημονική κοινότητα και οργανισμοί αντιλαμβανόμενοι τη σημαντικότητα αυτής της έκφανσης της πολιτιστική κληρονομιάς, του νεώτερου πολιτιστικού αποθέματος, διατύπωσαν το πλαίσιο προστασίας της. Η άυλη διάσταση της πολιτιστικής κληρονομιάς συνοδεύει τις κοινότητες, συμπληρώνει την ολότητα των μνημείων και συνθέτει από κοινού το πολιτισμικό κεφάλαιο ενός τόπου (UNESCO 2003).

Τις δεκαετίες 1980-2000, το διεθνές περιβάλλον συνέδεσε την ανάπτυξη με τον πολιτισμό, τη βιωσιμότητα και την τοπικότητα (Λέανδρος 2012: 114, 133-134, 309, 333). Η UNESCO άλλωστε ήδη από το 1972 στη Σύμβαση Παγκόσμιας Κληρονομιάς προέτρεπε σε πολιτικές ανάδειξης του λειτουργικού ρόλου των τοπικών κοινωνιών (UNESCO 1972: παρ.1, παρ. 5). Το 2009 συνέχισε να υποστηρίζει ότι κάθε πολιτική που επιδιώκει τη βιώσιμη ανάπτυξη οφείλει να δώσει έμφαση στον πολιτισμό (UNESCO 2009: 156-157). Η «Διακήρυξη του Ρίο», η «Ατζέντα 21» και τα κείμενα της UNESCO έως

το 1995 ήταν εμφανικά στη σημασία της τοπικότητας, την προστασία των άυλων αξιών, των εθνικών διαχειριστικών πρακτικών των κοινοτήτων, ενώ εμφανίστηκε για πρώτη φορά η έννοια των «πολιτιστικών τοπίων».

Η μετάβαση στη νέα χιλιετία αποτέλεσε περίοδο «απολογισμού» και διεθνούς διαλόγου. Στη Νέα Υόρκη (1997), στο Γιοχάνεσμπουργκ (2002), στο Ρίο (2012) εξετάστηκε η πρόοδος σε θέματα βιώσιμης ανάπτυξης, όμως τα αποτελέσματα δεν ήταν τα προσδοκώμενα (Λέανδρος 2012: 306-307, 310-311, UCLG 2004). Τότε συνέβη μια ποιοτική μεταβολή ως προς τις προσεγγίσεις περί βιωσιμότητας. Η UNESCO στην Budapest Declaration on World Heritage συνέδεσε βιώσιμη ανάπτυξη με την ποιότητα ζωή στις τοπικές κοινωνίες (UNESCO 2002: παρ. 3γ). Στο Nara Document on Authenticity εισήχθη η έννοια της «πολιτιστικής ποικιλομορφίας-cultural diversity» (UNESCO 1994, παρ. 11-12). Το Nara+20 Document εστιάζει στη βιώσιμη ανάπτυξη μέσω των πολιτιστικών διαδικασιών και των αξιών των ομάδων ενδιαφέροντος (Icomos Japan 2014: άρθρ.1-4, Πούλιος 2015: 37).

Το αυξανόμενο ενδιαφέρον για τις τοπικές κοινότητες οδήγησε στην εφαρμογή ενός νέου μοντέλου πολιτιστικής διαχείρισης, του αξιολογικού. Η διαφοροποίηση του συγκριτικά με το υλικοκεντρικό έγκειται στη λειτουργική εμπλοκή διαφόρων ομάδων στη διαχείριση-ιδιοκτησία της πολιτιστικής κληρονομιάς. Στοιχειοθετήθηκε στη Χάρτα της Μπούρα (Icomos Australia 1999) και υιοθετήθηκε από το Κέντρο Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO. Το συγκεκριμένο μοντέλο θεωρεί ότι το ενδιαφέρον των εμπλεκόμενων κοινοτήτων στη διαχείριση της υλικής και άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς αποδίδει αξία. Εισάγει την έννοια της αυθεντικότητας και τη συσχετίζει με τις δυναμικά μεταβαλλόμενες αξίες, τις οποίες έχει σκοπό να διαφυλάξει. Μειώνει τους αποκλεισμούς θεωρώντας όλες τις αξίες και όλες τις εμπλεκόμενες ομάδες ισότιμες. Προάγει τις συμπράξεις δημοσίου και ιδιωτικού τομέα και το συμμετοχικό σχεδιασμό ειδικών και ντόπιων. Προσδοκά να εντάξει στην πολιτιστική κληρονομιά στην καθημερινότητα ως λειτουργικό κομμάτι της και να συνδέσει περισσότερο το κοινό με τα μνημεία (Πούλιος 2015: 32-49).

Εφ' εξής η βιώσιμη ανάπτυξη συνδέθηκε περισσότερο με τον πολιτισμό, την τοπικότητα και την αειφορία (Κοκκώσης-Τσάρτας 2001: 121-127, 164-167, Κοκκώσης κ.ά. 2011: 92-94). Οι οργανισμοί αναζήτησαν πολιτιστικές πολιτικές με ανταποδοτικό κοινωνικό

χαρακτήρα για την τοπική κοινωνία και συμμετοχικό σχεδιασμό ανάγοντας τους ντόπιους σε πρωταγωνιστές της αναπτυξιακής διαδικασίας (Λέανδρος 2012: 311, 334, Πούλιος 2015: 36-37, UNDP, 2010: 2, UNESCO 2009: 159, UNESCO 2013: 33-34, 39, 48). Επιπρόσθετα σημειώνεται το αυξανόμενο ενδιαφέρον σύνδεσης του τουριστικού φαινομένου με τον πολιτισμό με μία νέα προοπτική, αυτή της αειφορίας. Τρία διεθνή κείμενα (Διακήρυξη Μανίλα-Φιλιππίνες 1980, Χάρτα Πολιτισμικού Τουρισμού-Βρυξέλλες 1976, Νέα Χάρτα Πολιτισμικού Τουρισμού-Μεξικό 1999) θεωρούν ότι ο πολιτισμικός τουρισμός συμβάλλει σταθερά εκτός από την προστασία και στην ενσωμάτωση της πολιτιστικής κληρονομιάς στον κόσμο της οικονομίας, διότι προσελκύει επενδύσεις και παρεμβάσεις αναβάθμισης περιοχών, ευνοεί τις μετακινήσεις και δημιουργεί οικονομικά μεγέθη στις αναπτυσσόμενες περιοχές. Διεθνείς οργανισμοί, όπως η UNESCO, υιοθετούν ως κύρια πρόταση των αναπτυξιακών στρατηγικών τους τον πολιτισμικό τουρισμό, διότι τον προσεγγίζουν ως ισχυρό μοχλό ανάπτυξης (Τουλούπα 2015:122).

Την τελευταία εικοσαετία προτείνεται ένας τύπος τουριστικής ανάπτυξης με ισόρροπη δραστηριοποίηση της τοπικής, κοινωνικής, οικονομικής, πολιτισμικής και περιβαλλοντικής δομής, ο οποίος διαμορφώνει παράλληλα τις προϋποθέσεις (υπηρεσίες, υποδομές, τεχνογνωσία) για την αέναη ανατροφοδότησή του (Κοκκώσης-Τσάρτας 2001: 35, 127). Επαγωγικά αξιοποιείται η φέρουσα ικανότητα του τόπου μέσω του βιώματος και του συμμετοχικού σχεδιασμού φορέων, ντόπιων και τουριστών (Κοκκώσης-Τσάρτας 2001: 34, 93-97, 113-114, 127). Ο πολιτιστικός τουρισμός αποτελεί μια εναλλακτική μορφή τουρισμού, με σεβασμό στις τοπικές κοινωνίες και τους επισκέπτες. Συμβάλλει στην τοπική ανάπτυξη, προωθεί την εμπλοκή των τοπικών κοινοτήτων, ενθαρρύνει τον ανταγωνισμό και αξιοποιεί την πολιτιστική κληρονομιά ανάγοντάς την σε πόλο τουριστικής έλξης (Μαυραγάνη 2015: 104). Η διαρκώς αυξανόμενη ζήτηση εναλλακτικών-ηπιότερων μορφών τουρισμού και η διαφοροποίηση των κινήτρων και του προφίλ των τουριστών τις δύο τελευταίες δεκαετίες, ανάγουν την τοπικότητα και τον προορισμό σε μέσα επίτευξης αειφορίας-βιωσιμότητας και βασικά στοιχεία σύστασης νέου τουριστικού προϊόντος (Lickorish 2004: 228-232, Κοκκώσης-Τσάρτας 2001: 94). Προσδοκάται ότι θα συνεχιστεί απρόσκοπτα η τουριστική ανάπτυξη με κριτήρια αειφορίας, διατηρώντας ταυτόχρονα την αυθεντικότητα και ποικιλομορφία των πολιτιστικών αξιών και του περιβάλλοντος των προορισμών σύμφωνα με τη φέρουσα ικανότητά τους.

Οι αναπτυξιακές πολιτικές μακροπρόθεσμου στρατηγικού σχεδιασμού, σε συνδυασμό με την αστική ανάπτυξη και το city branding άλλωστε, δημιουργούν αξιοσημείωτα οικονομικά μεγέθη (Καραχάλης 2010: 1-3). Ταυτόχρονα τονώνουν την τοπική ταυτότητα και την ισχυροποιούν καθιστώντας την διακριτή μέσα στο παγκοσμιοποιημένο πολιτιστικό περιβάλλον. Ο πολιτισμός προσεγγίζεται ως ένα σημαντικό συγκριτικό πλεονέκτημα των τόπων (Καραχάλης 2015, Throsby 2001). Το μάρκετινγκ του τόπου αποτελεί μακροπρόθεσμη διαδικασία αλληλένδετων ενεργειών που στοχεύει να αυξήσει την ελκυστικότητα ενός τόπου για συγκεκριμένες ομάδες πληθυσμού. Τείνει να ταυτιστεί πλέον με το place branding, που αφορά την απόδοση συγκεκριμένης χωρικής ταυτότητας σε μια περιοχή. Στόχος είναι η διαμόρφωση μιας κεντρικής ιδέας ως προς τα χαρακτηριστικά και την προσωπικότητα του τόπου, μέσω μιας κατασκευασμένης αφήγησης (storytelling). Περιλαμβάνει στοιχεία σχεδιασμού, διαμόρφωσης και προβολής. Το place branding δεν αντιμετωπίζει τον τόπο ως προϊόν. Συνιστά μια διαδικασία δημιουργίας και χρήσης επικοινωνιακών εργαλείων προκειμένου ένας τόπος να βελτιώσει την «εικόνα» και τη φήμη του, να προσελκύσει επισκέπτες, επενδύσεις και να δημιουργήσει αίσθημα ταύτισης και υπερηφάνειας στους κατοίκους (Καραχάλης 2015: 117-118). Το place branding χρησιμοποιεί τον πολιτισμό και τον τουρισμό ως βασικά συστατικά των στρατηγικών του. Στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στη συμμετοχή των τοπικών κοινοτήτων, έχει κοινωνική διάσταση, συνδέεται στενά με την ποιότητα ζωής των ντόπιων, ενισχύει τα δικαιώματα, τους ρόλους, τις ευθύνες και τις σχέσεις ανάμεσα στα μέλη της κοινότητας. Αυτά τα στοιχεία συνθέτουν την «εμπειρία» ενός τόπου (Καραχάλης 2015: 120). Η ανάδειξη και προώθηση του πολιτισμού άλλωστε δεν αποτελεί μια τυπική αναπαραγωγή πολιτισμικών αξιών, αλλά μια βιωμένη καθημερινότητα (Παπαδάκη 2015: 160).

Ο πολιτισμός πλέον θεωρείται αναπόσπαστο συστατικό κάθε αναπτυξιακής στρατηγικής (UNESCO 2009: 155). Το σύνολο των διεθνών φορέων δίνουν έμφαση στην τοπική κοινωνία και τις καλές πρακτικές που αυτή χρησιμοποιεί, καθώς και στις συμμετοχικές πρακτικές με άμεση εμπλοκή και ευαισθητοποίηση του κοινού (βιωματικές), υπογραμμίζοντας κυρίως τον κοινωνικό χαρακτήρα που πρέπει να χαρακτηρίζει κάθε αναπτυξιακή πολιτική (Λέανδρος 2012: 311, 334, Πούλιος 2015: 36-37, UNDP 2010: 2, UNESCO 2009: 159, UNESCO 2013: 33-34, 39, 48).

1.5 Συμπεράσματα

Διαπιστώνει κανείς ότι η μετάβαση από το υλικοκεντρικό μοντέλο πολιτισμικής διαχείρισης στο ανθρωποκεντρικό αποτυπώνουν το αυξημένο ενδιαφέρον της διεθνούς κοινότητας στις τοπικές κοινωνίες και την άυλη διάσταση του πολιτισμού. Διεθνείς συνθήκες της τελευταίας δεκαετίας ανάγουν τις τοπικές κοινωνίες σε πρωταγωνιστές της χάραξης πολιτιστικών πολιτικών (Labadi 2015: 129-138. Ενώ αρχικά οι ομάδες πέραν των ειδικών της πολιτιστικής διαχείρισης, εξαιρούνταν από τις διαδικασίες, συν τω χρόνω ο αποκλεισμός έδειξε να μειώνεται. Σταδιακά, οι τοπικές κοινότητες κλήθηκαν να συμμετέχουν στη διαμόρφωση των διεθνών πολιτιστικών πολιτικών. Σήμερα αντιμετωπίζονται ως φορείς ζωντανής μνήμης, ως αποδέχτες και συνδιαμορφωτές των πολιτιστικών πολιτικών. Η ανάπτυξη συνεργειών θεωρείται ως το πλέον διαδεδομένο εργαλείο που μπορεί εν δυνάμει να επιτύχει βιωσιμότητα και αειφορία (Μπούνια 2015: 76).

Κεφάλαιο 2

UNESCO

Η UNESCO-United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization ιδρύθηκε στις 16-11-1945 και εδρεύει στο Παρίσι. Η Ελλάδα αποτελεί ένα εκ των είκοσι ιδρυτικών κρατών-μελών που συνυπέγραψαν το 1946 τον Καταστατικό Χάρτη του Παγκόσμιου Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών για την Εκπαίδευση, την Επιστήμη και τον Πολιτισμό, ο οποίος υιοθετήθηκε στη Διάσκεψη του Λονδίνου (Νοέμβριος 1945) και τέθηκε σε ισχύ το επόμενο έτος (4-11-1946). Η UNESCO είναι ο βραχίονας των Ηνωμένων Εθνών σε θέματα εκπαίδευσης, επιστήμης, πολιτισμού και επικοινωνίας. Η δομή, το όραμα και οι λειτουργίες του οργανισμού, όπως περιγράφονται στα παρατήματα A.16 και A.17, αποτυπώνουν πώς η UNESCO προάγει τη διάδοση και ανταλλαγή πληροφοριών και γνώσης, ενώ ταυτόχρονα βοηθά τα κράτη-μέλη να αποκτήσουν τις κατάλληλες προϋποθέσεις, ώστε να υπηρετούν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τους θεσμούς και τις τοπικές κοινωνίες.

2.1 Ελλάδα και UNESCO

Η Ελλάδα είναι ιδρυτικό κράτος μέλος της UNESCO και συμμετέχει ενεργά στη χάραξη και εφαρμογή των πολιτικών που σχετίζονται με τους βασικούς κανόνες δράσεις της. Το 2015 εξελέγη μέλος του Εκτελεστικού Συμβουλίου. Η συνεργασία με τον Οργανισμό αποτελεί μέρος της εξωτερικής πολιτικής της χώρας και σημαντικό εργαλείο της ελληνικής πολιτιστικής διπλωματίας (Ζενέτου 2015: 62-63, Τζανάκης 2015:41-51, ΥΠΕΞ 2016). Η Ελλάδα έχει προσυπογράψει και υιοθετήσει πολλές από τις Συμβάσεις του Οργανισμού (παράρτημα A.2).

2.1.1 Ελληνική Εθνική Επιτροπή για την UNESCO

Η UNESCO διαθέτει ένα σύστημα Εθνικών Επιτροπών σε 195 Κράτη-Μέλη και 9 συνδεδεμένα μέλη (παράρτημα 17). Εκπρόσωπο του Οργανισμού στην Ελλάδα αποτελεί η Ελληνική Εθνική Επιτροπή (εφ' εξής ΕΕΕ). Πρόκειται για Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου, που συστάθηκε με τον Ν.1971/1991 (ΦΕΚ Α' 173/20-11-1991), «Κύρωση του Καταστατικού Χάρτη των Εθνικών Επιτροπών για την UNESCO και περί συστάσεως της

Ελληνικής Εθνικής Επιτροπής για την UNESCO». Εποπτεύεται από το Υπουργείο Εξωτερικών. Διαθέτει βασικά όργανα (Πρόεδρο, 15μελές Δ.Σ., Ολομέλεια).

Προτεραιότητες της ΕΕΕ είναι η ενδυνάμωση των σχέσεων των εθνικών, περιφερειακών και διεθνών μετόχων, η προώθηση της δικτύωσης και η ανάπτυξη συνεργασιών με οργανισμούς και την κοινωνία των πολιτών. Ο εθνικός αυτός φορέας είναι υπεύθυνος για την κύρωση και εφαρμογή των συμβάσεων, στοχεύει στην διάχυση των προγραμμάτων και προτεραιοτήτων του Οργανισμού, στη διασύνδεση των κυβερνητικών και μη κυβερνητικών οργανισμών με τον Οργανισμό, στην ευαισθητοποίηση του κοινού σε ζητήματα εκπαίδευσης, επιστημών, πολιτισμού και επικοινωνίας. Επιπλέον καλλιεργεί συνέργειες ιδιωτικού και δημοσίου τομέα. Λειτουργεί ως διαμεσολαβητής ενημέρωσης του Οργανισμού για τις εθνικές ανάγκες και προτεραιότητες, ώστε να σχεδιαστούν από κοινού τα Προγράμματα και οι νέες στρατηγικές. Στηρίζει τις συνεργασίες των αρμοδίων φορέων, βοηθάει στη σύνταξη και υποβολή φακέλων-προτάσεων, στέκεται αρωγός στην υποβολή αίτησης πιστοποίησης και την λήψη τεχνογνωσίας μη κυβερνητικών οργανισμών (UNESCO_HELLAS 2018) (Παράρτημα Α.3).

2.1.2 Διασύνδεση, Συνέργειες, Εταίροι

Η ΕΕΕ είναι υπεύθυνη για τη διασύνδεση των Εθνικών Φορέων. Συντονίζει τα αρμόδια Υπουργεία σε θέματα UNESCO (Εξωτερικών, Πολιτισμού και Αθλητισμού, Παιδείας και Θρησκευμάτων, Εσωτερικών, Ανάπτυξης και Ανταγωνιστικότητας, Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής, Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, Τουρισμού), συνεργάζεται με Γενικές Γραμματείες (Ισότητας φύλων, Νέας Γενιάς, Αθλητισμού, Αγροτικής Πολιτικής και Διεθνών Σχέσεων, Έρευνας και Τεχνολογίας, Χωροταξίας και Αστικού Περιβάλλοντος) και με άλλους φορείς (Ακαδημία Αθηνών, Ελληνικό Ίδρυμα Πολιτισμού, διάφορα ελληνικά πανεπιστημιακά ιδρύματα, Εθνικός Οργανισμός Τουρισμού).

Η ΕΕΕ και ο ΕΟΤ με όραμα την ανάδειξη της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς, υπέγραψαν Μνημόνιο Συνεργασίας. Η ενέργεια αυτή συνιστά μια συντονισμένη προσπάθεια διασύνδεσης του πολιτισμού με τον τουρισμό. Στόχος είναι μέσω σαφούς στρατηγικού σχεδιασμού να αναδειχθεί η Ελλάδα ως κορυφαίος πολιτιστικός προορισμός, να προβληθεί ένα ολοκληρωμένο ελληνικό τουριστικό προϊόν, ελκυστικό και ανταγωνιστικό σε διεθνές επίπεδο. Επιπλέον στόχοι αποτελούν η παγκόσμια προβολή των Μνημείων και όλων των εκφάνσεων υλικής και άυλης πολιτιστικής

κληρονομιάς, καθώς και η ευαισθητοποίηση των πολιτών για την σημασία της προστασίας και της διαφύλαξής της (UNESCO_HELLAS 2018).

Η UNESCO από την ίδρυσή της ήδη επιδίωξε συνεργασίες με Μη Κυβερνητικούς Οργανισμούς (εφ' εξής ΜΚΟ), θεωρώντας τους εκπροσώπους της Κοινωνίας των Πολιτών και ανάγοντάς τις σε ουσιαστικούς εταίρους στην υλοποίηση των δράσεων και των προγραμμάτων της. Τον Δεκέμβριο του 2012 πιστοποίησε το Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς και το Λύκειο Ελληνίδων ως διαπιστευμένες ελληνικές ΜΚΟ που θα παρέχουν συμβουλευτικές υπηρεσίες στην διακυβερνητική επιτροπή για την προστασία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.

2.2 Κριτική στον Ρόλο και τις Επιδιώξεις της UNESCO

Παρά το γεγονός ότι η συμβολή της UNESCO σε θέματα πολιτισμού είναι αδιαμφισβήτητη σύμφωνα με την κυρίαρχη αντίληψη, ωστόσο υπάρχουν κι άλλες αναγνώσεις. Εντοπίζεται συνεχώς αυξανόμενη κριτική και αντιδράσεις για το ρόλο και τους σκοπούς του οργανισμού. Πολλοί ερευνητές υποστηρίζουν ότι οι δράσεις που έχει αναπτύξει η UNESCO σε θέματα διαφύλαξης και προστασίας του πολιτισμού δεν είναι παρά μία έκφραση παγκοσμιοποίησης. Μια έκφραση ειρωνική, αν συνεξετάσει κανείς το δίπολο προστασίας-έκθεσης του πολιτισμού ως καταναλωτικού αγαθού, στο σύγχρονο καπιταλιστικό περιβάλλον (Αλιβιζάτου κ. ά. 2015: 59, Bendix 2009, Kirshenblatt-Gimblett 2004: 57, Kurin 2007:17).

Τα Μνημεία της UNESCO συνήθως γίνονται πόλοι έντονης τουριστικής ανάπτυξης καθώς αποκτούν ένα αναγνωρίσιμο brand με διεθνή προβολή. Στις περιοχές ενδιαφέροντος δεν λείπουν περιστατικά περιθωριοποίησης των τοπικών κοινοτήτων και μετασχηματισμού τους σε τουριστικό αξιοθέατο (Labadi 2015: 127-128) (παράρτημα Α.15). Έντονη είναι τον τελευταίο καιρό η αντίδραση κάποιων τοπικών κοινοτήτων εξαιτίας του εξευγενισμού που έχουν υποστεί που εκφράζεται ως κίνημα κατά του τουρισμού (Βαρκελώνη, Βενετία κ.ά.). Αυτό σημαίνει ότι ενώ εφαρμόζονται οι επιταγές της UNESCO, επί της ουσίας τα αποτελέσματα αντιτίθενται στους σκοπούς της. Αναρωτιέται κανείς εάν τελικά οι δράσεις του οργανισμού σε θέματα διαφύλαξης και προβολής ουσιαστικά δεσμεύουν τις τοπικές κοινότητες στην προβολή ενός αυθεντικά παραδοσιακού πολιτισμού που δεν έχει καμία σχέση με το πώς αυτός

εκφράζεται από τις σύγχρονες κοινωνίες (παράρτημα Α.15). Σε αρκετές περιπτώσεις οι απονεκρωμένες εκφάνσεις του παρελθόντος δεν έχουν καμία σχέση με το παρόν. Ειδικά στις περιπτώσεις ζώντων κοινοτήτων οι πολιτιστικές εκφράσεις αναπτύσσονται, μορφοποιούνται και διαφοροποιούνται καθημερινά, συνιστώντας μια ζωντανή διαδικασία. Προκύπτει το ερώτημα αν τελικά η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως εκφράζεται έως τώρα από τον οργανισμό, συνδέεται περισσότερο από ότι θα έπρεπε με οικονομικές και πολιτικές ανάγκες και όχι με την πηγαία εκδήλωση ενδιαφέροντος για την πολιτιστική ταυτότητα (Αλιβιζάτου κ. ά. 2015: 59, Bendix 2009). Επιπλέον ανακύπτει το ερώτημα εάν όντως οι πολιτιστικές εκφάνσεις που προωθούνται, διατηρούν τη λειτουργική τους σχέση με τις τοπικές κοινότητες ή αν έχουν μετατραπεί σε εμπορεύσιμα μοντέλα προς διεθνή κατανάλωση. Επίσης διερωτάται κανείς αν όντως η έννοια της προστασίας και της προώθησης των τοπικών πολιτισμών πηγάζει από τις ανάγκες των τοπικών κοινωνιών ή εάν εδράζεται στις κρατικές επιδιώξεις για οικονομική ανάπτυξη, εξωτερική πολιτική που συνδέεται περισσότερο με την δημιουργία της «εικόνας» (brand) παρά με τη διαφύλαξη (Αλιβιζάτου κ. ά. 2015: 59, Labadi 2015: 138-140).

Γεγονός αποτελεί η πληθώρα ευρωπαϊκών εγγραφών στην UNESCO συγκριτικά με τρίτες χώρες που δεν έχουν την οικονομική δυνατότητα να στηρίξουν μια τέτοια διαδικασία. Εγείρονται ερωτήματα σχετικά με την αξιοπιστία της «αντιπροσώπευσης» και την ισότιμη παρουσία όλων των πολιτισμών στους Καταλόγους (Labadi 2015: 130-132). Μελετώντας τα παραδείγματα των Νησιών Vanuatu και της Φλάνδρας ως περιπτώσεις καλής πρακτικής συμμετοχής των κοινοτήτων στο σχεδιασμό των πολιτιστικών πολιτικών δημιουργείται ταυτόχρονα προβληματισμός για την αντιπροσωπευτική εκπροσώπηση των διαφόρων τοπικών ομάδων (παράρτημα Α.4). Πράγματι ακούγονται ισάξια όλες οι ετερόκλητες φωνές τοπικών κοινωνιών που συγκεντρώνουν διαφορετικές πολιτισμικές ταυτότητες ή επικρατεί μια κυρίαρχη αφήγηση; Τέτοια προγράμματα επιτυγχάνουν την κοινωνική συνοχή ή θέτουν σε αμφισβήτηση τις δημοκρατικές διαδικασίες που πρέπει ιδανικά να ακολουθηθούν; Εκφράζονται όντως τις απόψεις ολόκληρου του ηλικιακού εύρους των κοινοτήτων και της νεώτερης γενιάς ή λειτουργούν ως φερέφωνο μιας πολιτικής που προσδοκά την ενδυνάμωση της τοπικής ταυτότητας; Μια πιο πρόσφατη περίπτωση της Χευρώνας, όπου ο Οργανισμός με την γνωμοδότησή του προκάλεσε διαμάχες θίγοντας λεπτά ζητήματα ταυτοτήτων και του «ανήκειν». Η παρέμβαση του Οργανισμού ουσιαστικά

πήρε πολιτική χροιά επηρεάζοντας την κοινή γνώμη. Ως αποτέλεσμα της έντασης ήρθε η αποχώρηση των εμπλεκόμενων κρατών-μελών από τον Οργανισμό. Όλα αυτά τα ερωτήματα που αφορούν θέματα κοινοτήτων οδηγούν στη διαπίστωση ότι η ισομερής εκπροσώπηση όλων των εμπλεκόμενων ομάδων έχει πολλαπλές διαστάσεις και χρήζει περαιτέρω μελέτης (Αλιβιζάτου κ. ά. 2015, 61, Labadi 2015: 132-138).

2.3 Συμπεράσματα

Η UNESCO είναι ένας από τους σημαντικότερους διεθνείς οργανισμούς που διαμορφώνει τον χώρο του πολιτισμού. Οι διεθνείς συμβάσεις, οι χάρτες και τα κείμενά που υιοθετούνται από τα κράτη μέλη, αποτελούν ρυθμιστικό παράγοντα στη διαμόρφωση των εθνικών στρατηγικών σε θέματα πολιτισμού, βιώσιμης ανάπτυξης και αειφορίας. Η οργανωσιακή δομή της UNESCO συμβάλλει στην καλή λειτουργία της. Μέσω του συστήματος οργάνωσής αποκτούν βήμα ισότιμα όλα τα μέλη. Ταυτόχρονα εξατομικεύονται οι δράσεις και διαμορφώνονται σύμφωνα με τις ανάγκες των κρατών μελών και την τοπικότητα. Ωστόσο κατά καιρούς οι προθέσεις και οι στρατηγικές της UNESCO κρίνονται αυστηρά και αρκετές φορές στοχοποιείται κρινόμενη εκ του αποτελέσματος των πολιτικών της. Κατηγορείται για εμπορευματοποίηση και διεθνοποίηση του πολιτισμού. Κάποιες φορές οι ενέργειές της αποκτούν πολιτική χροιά. Οι δευτερεύουσες αυτές αφηγήσεις δεν είναι τόσο ισχυρές ώστε να πλήξουν το κύρος του Οργανισμού. Παρόλα αυτά σε ορισμένες περιπτώσεις προκαλούν κλυδωνισμούς.

Κεφάλαιο 3

Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά

Τη δεκαετία του 1980, διαπιστώθηκε ότι η προστασία των παραδοσιακών μορφών τέχνης και πολιτισμού ως συλλογικών αγαθών, εύκολα μετατρέπονταν σε προϊόντα οικονομικής- εμπορευματικής εκμετάλλευσης (Aikawa 2004: 137-138, Αλιβιζάτου κ. ά. 2015: 55-56). Μετά από χρόνια διαβουλεύσεων και εφαρμογής πιλοτικών προγραμμάτων, το 2003, συντάχθηκε η Σύμβαση για τη Διαφύλαξη της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO. Η Σύμβαση κομίζει μια νέα αντίληψη για την πολιτιστική κληρονομιά, καθώς καθιστά τις πολιτισμικές εκφάνσεις που δεν έχουν απτή υλική υπόσταση επίκεντρο της προσοχής. Η άυλη πολιτιστική κληρονομιά αναφέρεται στις πολιτιστικές εκφράσεις της καθημερινότητας. Αφορά εθιμικές επιτελέσεις, γνώσεις και πρακτικές αιώνων που συνθέτουν μαζί με άλλα στοιχεία τη συλλογική μνήμη και την ταυτότητα των κοινοτήτων (Φωτοπούλου 2018, Labadi 2015:132-138, UNESCO 2003). Το ενδιαφέρον για την άυλη πολιτιστική κληρονομιά βαίνει συνεχώς αυξανόμενο. Διεθνείς οργανισμοί θεωρούν την άυλη πολιτιστική κληρονομιά ίσης σημασίας με τα υλικά κατάλοιπα και τα μνημεία. Οι δυο αυτές εκφάνσεις του πολιτισμού συνθέτουν από κοινού το πολιτιστικό κεφάλαιο των τοπικών κοινοτήτων.

3.1 Εννοιολόγηση

Ο όρος Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά (εφ' εξής ΑΠΚ) περιλαμβάνει το σύνολο των πρακτικών, γνώσεων, τεχνικών και εκφράσεων, εργαλείων, αντικειμένων, χειροτεχνημάτων καθώς και των χώρων που συνδέονται με αυτό. Το συγκεκριμένο σύνολο αναγνωρίζεται από τις κοινότητες, τις ομάδες και τα άτομα ως τμήμα της πολιτιστικής τους κληρονομιάς (Labadi 2015:128-130). Αφορά προφορικές παραδόσεις και εκφράσεις, επιτελεστικές τέχνες, κοινωνικές πρακτικές, τελετουργικά, εορταστικές εκδηλώσεις, γνώσεις και πρακτικές συνδεδεμένες με την παραδοσιακή χειροτεχνία (ΠΙΟΠ 2018α). Από το 2002 και εξής, η ελληνική πολιτεία συμπεριέλαβε στη νομοθεσία

(Ν.3028/2002 «Για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς», ΦΕΚ 153 Α'/28-6-2002) τον όρο «άυλα πολιτιστικά αγαθά». Ο νέος αρχαιολογικός νόμος διαφοροποίησε την «άυλη» διάσταση της πολιτιστική κληρονομιάς, από τον όρο «παραδοσιακός και σύγχρονος λαϊκός πολιτισμός» που χρησιμοποιούνταν έως τότε από την κείμενη νομοθεσία. Στο άρθρο 2, παρ. ε' ορίζεται ότι: *«ως άυλα πολιτιστικά αγαθά νοούνται εκφράσεις δραστηριότητες, γνώσεις και πληροφορίες, όπως μύθοι, έθιμα, προφορικές παραδόσεις, χοροί, δρώμενα, μουσική, τραγούδια, δεξιότητες ή τεχνικές που αποτελούν μαρτυρίες του παραδοσιακού, λαϊκού και λόγιου πολιτισμού»*. Στον Ν.3037/2003 (ΦΕΚ 275/17-10-2003) «Σύμβαση για την προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς», άρθρο 2, δίδεται ο σαφής ορισμός της έννοιας της ΑΠΚ (παράρτημα Α.17).

3.2 Η Σύμβαση για τη Διαφύλαξη της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO (2003)

Η Σύμβαση για τη Διαφύλαξη της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς καταρτίστηκε από την UNESCO το 2003. Αποτελεί διεθνή σύμβαση. Προέκυψε ως απόρροια του διεθνούς προβληματισμού σχετικά με τις πολιτισμικές εκφάνσεις της πολιτισμικής κληρονομιάς που δεν έχουν υλική-απτή διάσταση. Έως τώρα κυρώθηκε από 175 κράτη, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα (Ν.3521/2006, Φ.Ε.Κ. 275/Α/22-12-2006). Αρμόδιοι για την εφαρμογή της Σύμβασης, καθώς και για τον σχεδιασμό και εφαρμογή δράσεων διαφύλαξης των άυλων πολιτιστικών αγαθών που εγγράφονται στο ελληνικό Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, είναι η Διεύθυνση Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, της Γενικής Διεύθυνσης Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς, του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού (Π.Δ. 104, «Οργανισμός Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού», ΦΕΚ 171/Α'/28-6-2014).

3.2.1 Σκοπός της Σύμβασης

Η Σύμβαση θέτει ως σκοπό της: α) την προστασία της ΑΠΚ, β) τον σεβασμό των κοινοτήτων, ομάδων και ανθρώπων που είναι φορείς της ΑΠΚ, γ) την ευαισθητοποίηση σε θέματα σημασίας της ΑΠΚ σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο και την καλλιέργεια αμοιβαίας εκτίμησης που αυτή πρέπει να τυγχάνει και δ) τη διεθνή συνεργασία και συνδρομή. Βάσει της σύμβασης προβλέπεται η λειτουργία οργάνων και επιτροπών προκειμένου να εφαρμοστούν οι γενικοί και επιμέρους στόχοι που σχετίζονται με την

ΑΠΚ ως εξής: η Γενική Συνέλευση των κρατών-μερών, η Διακυβερνητική Επιτροπή Διαφύλαξης της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς και η Γραμματεία (παράρτημα Α.16, Α.17).

Όπως αναφέρει η Διευθύντρια Νεώτερου Πολιτιστικού Αποθέματος και Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς του ΥΠΠΟΑ κ. Σταυρούλα Φωτοπούλου, σκοπό του τμήματος αποτελεί η δημιουργία συνεργασιών του Υπουργείου με τις κοινότητες φορέων της ΑΠΚ και τους ειδικούς, ώστε να καταγραφεί, να διαφυλαχθεί και να αναδειχθεί ο πλούτος των ζωντανών άυλων ελληνικών παραδόσεων. Το Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ελλάδας φιλοδοξεί να αποτελέσει δημόσιο βήμα των φορέων της ΑΠΚ και των κοινοτήτων τους. Θα δώσει την ευκαιρία διαμοιρασμού της πολιτιστικής εμπειρίας και αναστοχασμού σε θέματα συλλογικής μνήμης και ταυτότητας, σε παγκόσμιο επίπεδο. Επί το πλείστον η Σύμβαση ως ένα διεθνές κείμενο-πλαίσιο δίνει τη δυνατότητα (σε: κοινότητες, διοίκηση και ειδικούς επιστήμονες) συμμετοχικού σχεδιασμού δράσεων για τη διαφύλαξη και την ανάδειξη της σημασίας της ΑΠΚ (Φωτοπούλου 2018).

3.2.2 Κατάλογοι για την Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά

Σύμφωνα με τη Σύμβαση προβλέπεται η δημιουργία και ο συνεχής εμπλουτισμός τριών καταλόγων, ως εξής:

1. Ο Αντιπροσωπευτικός Κατάλογος της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας δημιουργήθηκε προκειμένου να καταστεί περισσότερο αντιληπτή η έννοια της ΑΠΚ και να αποκτήσει το κοινό επίγνωση της σπουδαιότητάς της. Προσδοκά να ενθαρρυνθεί το διάλογο, να καλλιεργήσει σεβασμό έναντι της πολιτισμικής πολυμορφίας.
2. Ο Κατάλογος της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς που Απαιτεί Επείγουσα Προστασία δημιουργήθηκε με σκοπό τη λήψη κατάλληλων μέτρων προστασίας σε ειδικές περιπτώσεις.
3. Ο τρίτος κατάλογος αφορά Προγράμματα, Σχέδια και Δραστηριότητες Διαφύλαξης της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Συνεξετάζοντας τις ιδιαίτερες ανάγκες των αναπτυσσόμενων χωρών δέχεται, εξετάζει και εγκρίνει αιτήσεις για διεθνή συνδρομή που έχουν υποβληθεί από τα κράτη-μέρη προκειμένου να εκπονηθούν οι προτάσεις

τους. Επιπλέον συνδράμει στην υλοποίηση των συγκεκριμένων προγραμμάτων, σχεδίων και δράσεων προβάλλοντας-επικοινωνώντας καλές πρακτικές.

3.2.3 Η Θέση των Κοινοτήτων στη Σύμβαση

Η Σύμβαση απέδωσε πρωταρχική σημασία στις κοινότητες (άρθρο 2, παρ.1). Τις αντιμετωπίζει ως φορείς της ΑΠΚ. Θεωρεί την άυλη κληρονομιά ως αναγνωρίσιμο μέρος του συνόλου της πολιτιστικής τους κληρονομιάς, που ακολουθεί μια αέναη διαδικασία διάδοσης στις επόμενες γενιές. Τη συνδέει με τη φύση, την ιστορία και την ταυτότητα των κοινοτήτων. Παράλληλα η ΑΠΚ προσεγγίζεται ως μέσον προώθησης και καλλιέργειας σεβασμού στην πολιτισμική πολυμορφία, αποτελεί αφορμή σύνδεσης της εθνικής νομοθεσίας με το διεθνές πλαίσιο βάσει των διεθνών κειμένων (UNESCO 2003).

Το άρθρο 15 αναφέρεται στη συμμετοχή κοινοτήτων, ομάδων και ατόμων σε δραστηριότητες προστασίας της ΑΠΚ και την ενεργή εμπλοκή τους στη διαχείρισή της. Καθιστά το κράτος υπεύθυνο για τη δημιουργία κατάλληλων συνθηκών. Επιπλέον αναφέρεται η καλλιέργεια διεθνών συνεργασιών μέσω της ανταλλαγής γνώσης, εμπειριών και κοινής πρωτοβουλίας με σεβασμό στις εθνικές νομοθεσίες, το εθνικό δίκαιο, τις εθνικές πρακτικές, διότι η προστασία της ΑΠΚ αποτελεί γενικό συμφέρον της ανθρωπότητας. Το άρθρο 19 προτρέπει στη διαπίστευση συμβουλευτικών οργανισμών αναγνωρισμένου κύρους, μη κυβερνητικών, σε θέματα ΑΠΚ και προτείνει τα κριτήρια διαπίστευσης τους (άρθρο 19, παρ. 1,2) (UNESCO 2003, ΑΠΚΕ 2018β).

3.2.4 Από την Προστασία στη Διαφύλαξη

Κεντρικό όρο της Σύμβασης συνιστά η έννοια της διαφύλαξης, δηλαδή των μέτρων που θα εξασφαλίσουν τη βιωσιμότητα της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς (UNESCO 2003: παρ. 2). Το άρθρο 1, παρ. 1 καταλήγει ότι ένας από τους σκοπούς της είναι η βιώσιμη ανάπτυξη. Με τη «διασφάλιση της βιωσιμότητας της ΑΠΚ» συνδέεται και η έννοια της «διαφύλαξης» στην οποία συμπεριλαμβάνονται: ο προσδιορισμός, η τεκμηρίωση, η έρευνα, η συντήρηση, η προστασία, η προώθηση, η αξιοποίηση, η μεταβίβαση μέσω τυπικής και μη τυπικής εκπαίδευσης, καθώς και η αναζωογόνηση των διαφόρων πλευρών της (άρθρο 2, παρ.2). Η εκπαίδευση, η αναζωογόνηση και η μετάδοση της ΑΠΚ απαιτούν την ευαισθητοποίηση των τοπικών κοινωνιών, την αρωγή του κράτους, των ΜΚΟ και των πολιτιστικών οργανισμών, ώστε να συνεχιστεί με δημιουργικό τρόπο η παράδοση. Η διαφύλαξη της ΑΠΚ αποτελεί ένα σύνθετο σύνολο δραστηριοτήτων που απαιτεί τον συντονισμό τεχνικών γνώσεων καταγραφής και έρευνας με συμμετοχή των

τοπικών κοινοτήτων, όπου κράτος και ΜΚΟ κατέχουν διαμεσολαβητικό ρόλο (Αλιβιζάτου κ. ά. 2015: 57, Jacobs 2014).

3.2.5 Η Προσέγγιση της Σύμβασης για τη Βιωσιμότητα

Η έννοια της βιωσιμότητας διαπνέει ολόκληρη τη Σύμβαση του 2003 και είναι συνυφασμένη της έννοια της διαφύλαξης (Alivizatou 2012, Smith-Akagawa 2009). Η προστασία και η μετάδοση στις επόμενες γενιές προϋποθέτει τη δημιουργική συνέχιση της πολιτιστικής παράδοσης προς όφελος των φορέων της. Η αναγνώριση της αξίας της ΑΠΚ ως πολιτιστικού αποθέματος μπορεί εν δυνάμει να κατασταθεί εργαλείο τοπικής ανάπτυξης. Η πολιτισμική αξία έχει διττή διάσταση: ως αγαθό της αγοράς και ως αγαθό που ανήκει στο κοινωνικό σύνολο (Μπούνια 2015: 72). Μπορεί να διακριθεί σε: κοινωνική, συμβολική, αισθητική, πνευματική, ιστορική και αξία της αυθεντικότητας (Throsby 2001). Οι εκφράσεις του παραδοσιακού πολιτισμού ανάγονται σε παραγωγικό αγαθό προς όφελος της κοινωνίας που όμως πρέπει να προστατευθούν, ώστε να μην αλλοιωθεί η τοπική τους σημασία και η σχέση τους με τις τοπικές κοινότητες. Επειδή οι έννοιες της βιωσιμότητας και της διαφύλαξης συχνά αλληλοσυγκρούονται, διότι η προστασία δεν συνάδει πάντα με τις ενέργειες προώθησης που έχουν και οικονομική-εμπορευματική διάσταση, η διαφύλαξη και η βιωσιμότητα είναι απαραίτητο να αποτελούν προϊόν συνεργασίας κρατικών, μη κρατικών οργανισμών και τοπικών κοινοτήτων (Αλιβιζάτου κ. ά. 2015: 58, Μπούνια 2015: 71-79).

3.3 Ελληνικές Στρατηγικές σε Θέματα Άυλης

Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Η υιοθέτηση των συμβάσεων της UNESCO και η επικύρωσή τους από την ελληνική νομοθεσία διαμορφώνει τόσο το νομικό πλαίσιο, όσο και τις στρατηγικές σε θέματα πολιτιστικής κληρονομιάς σε εθνικό επίπεδο. Αρχικά ο Ν.3028/2002, που προηγήθηκε της κύρωσης της Σύμβασης, συμπεριέλαβε και το πεδίο της ΑΠΚ διατυπώνοντας το πλαίσιο προστασίας της. Ωστόσο δεν μετέβαλε ιδιαίτερα την αρχαιοκεντρική προσέγγιση της νομοθεσίας, παρούσας από τον 19^ο αιώνα και τις στρατηγικές που ακολουθήθηκαν. Αν και έδινε έμφαση εκτός από τα μνημεία και στην κοινωνική λειτουργία της πολιτιστικής κληρονομιάς (στοιχειοθέτηση, καταγραφή, έρευνα για προστασία, κοινωνική ενημέρωση), εντούτοις η προστασία παρέμεινε κρατικοκεντρική περιορίζοντας την συμμετοχή των κοινοτήτων. Τα Μνημεία συνέχισαν να κατέχουν

προνομιακή συμβολική θέση ως συνθετικά της εθνικής ταυτότητας, παρόλα αυτά συχνά χρησιμοποιήθηκαν σαν αντικείμενα τουριστικής προβολής. Το γεγονός αυτό χαρακτηρίζει έως και σήμερα τις ελληνικές στρατηγικές σε θέματα πολιτιστικής διαχείρισης (Βαβουρανάκης 2015: 91-95, Ζορμπά 2014: 221-368, Καραϊσκού 2013: 119-133, Μπούνια 2015: 78-79, Τζανάκης 2015: 42-49, Voudouri 2010: 556-557, Χαμηλάκης: 2007: 317-332). Ακόμα και σε οικονομικό επίπεδο διαφαίνεται ότι το μεγαλύτερο μέρος των διαθέσιμων κρατικών πόρων για την πολιτιστική κληρονομιά διατίθεται σε προγράμματα προστασίας και έρευνας αρχαιολογικών χώρων και μνημείων (Αλιβιζάτου 2015: 61-62).

Η επικύρωση των κειμένων της UNESCO από την ελληνική νομοθεσία συχνά έχει έμμεσους στόχους που σχετίζονται με την εξωτερική πολιτική του κράτους και τις εθνικές επιδιώξεις και διεκδικήσεις, καθώς και με την διατύπωση στρατηγικών της πολιτισμικής διπλωματίας (Ζενέτου 2015: 62-67, Τζανακάκης 2015: 41-51). Αναφορικά με αυτό σημειώνεται η έμφαση που δίνεται στην επίσημη ιστοσελίδα του Υπουργείου Εξωτερικών που αντιλαμβάνεται την UNESCO ως σημαντικό εργαλείο-μέσο για την διεκδίκηση της επιστροφής των Γλυπτών του Παρθενώνα (Χαμηλάκης 2007: 271-316, ΥΠΕΞ 2016). Η κύρωση της Σύμβασης το 2006 δεν προκάλεσε άμεση δραστηριότητα σε θέματα ΑΠΚ. Ακολούθησε μια εξαετία έως την υπογραφή του Π.Δ. του 2012 κατά την οποία δεν εντοπίζονται αλλαγές ή ιδιαίτερες δράσεις σε θέματα προστασίας της ΑΠΚ. Με εξαίρεση τις πρώτες ανεπιτυχείς προσπάθειες του ΠΙΟΠ για την εγγραφή της μαστιχοκαλλιέργεια στον κατάλογο ΑΠΚ της UNESCO και την υποστήριξη της πρότασης της Ισπανίας για την εγγραφή της Μεσογειακής Διατροφής στον ίδιο Κατάλογο. Στη συγκεκριμένη δράση συμμετείχαν τα Υπουργεία Πολιτισμού, Αγροτικής Ανάπτυξης και τοπικοί φορείς. Ωστόσο η εμπλοκή των τοπικών φορέων προκάλεσε την αντίδραση διαφόρων κοινοτήτων (Σκουρολιάκος 2013, Σοκόλας 2016).

Η κύρωση της Σύμβασης (2016) και το Π.Δ 62/2012 αναθεώρησαν δύο σημαντικά σημεία στην προσέγγιση των κρατικών στρατηγικών πολιτιστικών πολιτικών. Αφενός αναγνωρίζουν ότι ο ευρύτερος τομέας του δημοσίου (Ν.Π.Ι.Δ, μουσεία και άλλοι πολιτιστικοί φορείς) είναι σε θέση να διατυπώνει στρατηγικές και να ασκεί πολιτιστική πολιτική, εφόσον πληρούνται οι απαραίτητες προϋποθέσεις. Οι πολιτιστικοί οργανισμοί έχουν πλέον τη δυνατότητα να αναγνωριστούν ως φορείς καταγραφής των άυλων πολιτιστικών αγαθών με εισήγηση στη Διεύθυνση Νεώτερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς

με την Απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού (Π.Δ.62/12, ΦΕΚ 112/2012). Αφετέρου το πεδίο της διαφύλαξης συνδέεται πλέον με την έννοια της πνευματικής ιδιοκτησίας. Οι φορείς που ασχολούνται με την τεκμηρίωση και καταγραφή της ΑΠΚ απαιτείται να εξασφαλίσουν τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαραίτητη προϋπόθεση αποτελεί ότι οι ενέργειες των φορέων δεν έχουν εμπορικούς σκοπούς ή σκοπό που αντιτίθεται σε ότι προβλέπει η νομοθεσία για τα άυλα πολιτιστικά αγαθά και δεν αλλοιώνουν ή διαστρεβλώνουν το περιεχόμενο των άυλων πολιτιστικών αγαθών.

Το νομοθετικό αυτό πλαίσιο που προσδοκά την ενεργό εμπλοκή των κοινοτήτων στη χάραξη πολιτιστικών πολιτικών προάγει την πολυφωνία εφόσον, εκτός από την κυρίαρχη ιδεολογία και την κρατική στρατηγική, πλέον δίνεται το βήμα σε όλους τους εμπλεκόμενους. Απαραίτητη προϋπόθεση για την ορθή εφαρμογή της Σύμβασης συνιστά η ενημέρωση των κοινοτήτων και η καλλιέργεια συνεργειών που πηγάζουν από την αυτόνομη βούλησή τους και όχι εξαιτίας επιβολής ή καθοδήγησης, όπως και η διασφάλιση της αυθεντικότητας της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς (Kirshenblatt-Gimblett 2004: 112-113).

3.4 Αποτίμηση και Κριτική

Το ενδιαφέρον της UNESCO για την ανάδειξη της ΑΠΚ εκφράστηκε ήδη από το 1971 στο πλαίσιο του διεθνούς διαλόγου για τον πολιτισμό και την πολιτιστική κληρονομιάς. Το 1989 τελικά στοιχειοθετήθηκε η «Σύσταση για τη Διαφύλαξη του Λαϊκού Πολιτισμού και της Λαογραφίας», η οποία προσδοκούσε να μειώσει τον πολιτισμικό ελιτισμό, να εξομαλύνει την αντιπαράθεση υψηλού-μαζικού (λαϊκού), που είχε καλλιεργηθεί κυρίως από τη Σχολή της Φραγκφούρτης και να συμπεριλάβει τον λαϊκό πολιτισμό και τη λαογραφία στην πολιτισμική κληρονομιά. Κυρίως όμως προσδοκούσε να περισώσει τους πολιτισμούς των αυτοχθόνων από την αλλοίωση, την εξαφάνιση και τις πιέσεις του δυτικού κόσμου και να προλάβει περιπτώσεις οικονομικής εκμετάλλευσης και εμπορευματοποίησης (Aikawa 2004:137-138, Αλιβιζάτου κ.ά. 2015: 55, Βρύζας 2005:51-54, Κόκκινος 2002: 29-32). Οι έρευνες του οργανισμού το επόμενο διάστημα σε διάφορα πεδία της ΑΠΚ οδήγησαν στη διαμόρφωση μιας νέας αντίληψης για την πολιτισμική κληρονομιάς εν γένει.

Η δεκαετία του 1970-1980 χαρακτηρίστηκε ως εποχή μαζικών εγγραφών μνημείων στους καταλόγους της UNESCO. Τα μνημεία θεωρήθηκαν παγκόσμια αγαθά, ωστόσο σε

αρκετές περιπτώσεις έδειχναν να αποκόπτονται από το τοπικό περιβάλλον τους. Καλλιεργήθηκε ένα κλίμα πολιτισμικής τυποποίησης και στο πλαίσιο του οράματος ενός παγκοσμιοποιημένου πολιτισμικού περιβάλλοντος, συχνά οι περιορισμοί που έθετε η τοπικότητα παρακάμπτονταν. Καθώς ο θεσμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης ισχυροποιούσε το ρόλο του, οι πολιτιστικές πολιτικές της Ευρώπης αποκτούσαν καθολικό χαρακτήρα. Ο ευρωπαϊκός πολιτισμός ως ενιαίο σύνολο έτεινε προς ένα υβριδικό πολιτισμικό μόρφωμα, το οποίο έδειχνε να αφομοιώνει-καταπίνει τα συνθετικά τοπικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα των πολιτισμών των κρατών. Αντίθετα αποτελούσε ένα υβρίδιο με δικά του χαρακτηριστικά, άρα ένα νέο πολιτισμό (Burke 2010: 93-101, Κόκκινος 2002: 39-40). Ανέκυψε τότε το ζήτημα πολιτισμικής ομογενοποίησης και η παγκοσμιοποίηση διαφάνηκε ως απειλή για τη διατήρηση της πολιτισμικής πολυμορφίας και τις διαφορετικότητας (Βρύζας 2005: 127-139, Labadi 2015: 127-132). Σύμφωνα με τον Burke στο μέλλον του πολιτισμού διαφαίνονται τέσσερις δυνατότητες: η ομογενοποίηση και ο συγκερασμός διαφορετικών πολιτισμών λόγω της παγκοσμιοποίησης, η «αντί-παγκοσμιοποίηση», η πολιτισμική διγλωσσία που αναφέρεται σε συνδυασμό τοπικών και παγκόσμιων πολιτισμών και η εμφάνιση νέων συνθέσεων (Burke 2010: 94).

Οι συγκεκριμένες διαπιστώσεις προκάλεσαν διεθνή επιστημονικό διάλογο και προβληματισμό. Διαπιστώθηκε επίσης την ίδια περίοδο (1995-2005) ότι ο τομέας της ΑΠΚ είναι ανομοιογενής και πολύμορφος και ότι χρήζουν περαιτέρω έρευνας τα πεδία τα οποία τον συνθέτουν. Η «Προκήρυξη των αριστουργημάτων της προφορικής και άυλης κληρονομιάς της ανθρωπότητας» και η δημιουργία του αντίστοιχου καταλόγου (1997) (που προηγήθηκε της Σύμβασης του 2003 και του Καταλόγου ΑΠΚ), ήταν ένα πιλοτικό πρόγραμμα της UNESCO, που εφαρμόστηκε προκειμένου να διερευνηθούν τα συγκεκριμένα ζητήματα, να αναγνωριστούν και να προβληθούν θεσμικά οι παραδοσιακές μορφές τέχνης (Αλιβιζάτου κ.ά. 2015: 56-57). Τα αποτελέσματα κατέδειξαν ότι θα πρέπει να καλλιεργηθεί ο σεβασμός προς τις διαφορετικές μορφές της ΑΠΚ, να αναγνωριστεί η ανάγκη διατήρησης, μετάδοσης τους και η καθοριστικότητα του ρόλου των ομάδων, κοινοτήτων και ατόμων ως φορέων της ΑΠΚ (Aikawa 2004: 137-138, Αλιβιζάτου κ.ά. 2015: 56-57).

Η Σύμβαση του 2003 και ο ορισμός της έννοιας της ΑΠΚ κατορθώνει να αποστασιοποιήσει τα πολιτιστικά προϊόντα που προκύπτουν από τις πρακτικές, από τις

ίδιες τις πρακτικές. Εστιάζει περισσότερο στις ενέργειες επιτέλεσης των μελών της κοινότητας που ουσιαστικά συνθέτουν την ιδιαίτερη ταυτότητα και την πολιτισμική διαφορετικότητα συγκριτικά με τις άλλες ομάδες (Kurin 2004: 12). Η υπογραφή της Σύμβασης του 2003 δεσμεύει τα κράτη μέλη να καταγράψουν τις άυλες πολιτιστικές εκφράσεις και να ενισχύσουν εκτός από την διατήρηση και την προστασία, τη μετάδοσή τους, καθώς και να καλλιεργήσουν στενή συνεργασία με τις αντιπροσωπευτικές κοινότητες (Kurin 2004: 10).

Η Σύμβαση καινοτομεί έναντι των προηγούμενων της UNESCO, διότι αποτελεί την πρώτη που αναγνωρίζει τον πρωταρχικό ρόλο των τοπικών κοινοτήτων στη διαφύλαξη και τη μετάδοση της ΑΠΚ, ενώ οι προηγούμενες ανέθεταν την ευθύνη της προστασίας στο κράτος και τους ειδικούς. Επιπλέον στην πολιτιστική διαχείριση εμπλέκει εκτός από το κράτος, τοπικές κοινότητες και πολιτιστικούς οργανισμούς. Οι ομαδικές εγγραφές στους Καταλόγους ΑΠΚ αποδεσμεύουν το πολιτιστικό κεφάλαιο από το αυστηρό πλαίσιο που οριοθετείται από γεωγραφικά σύνορα κρατών (Labadi 2015:129, 138-140). Η Σύμβαση αναγνωρίζει ότι οι πολιτιστικές διαδικασίες είναι ζωντανές, εξελισσόμενες, συνεχώς αναδημιουργούμενες και ανανεούμενες και δεν προσδιορίζονται πλέον από όρους αυθεντίας (Labadi 2015:131-132). Στον διεθνή χώρο εντοπίζονται πολλές περιπτώσεις καλών πρακτικών εφαρμογής της Σύμβασης (παράρτημα Α.3).

3.5 Συμπεράσματα

Το αυξανόμενο διεθνές ενδιαφέρον για τις άυλες εκφάνσεις του πολιτισμού οδήγησαν στην κατάρτιση της Σύμβασης του 2003 και τη δημιουργία των Καταλόγων ΑΠΚ. Παράλληλα αυξήθηκε και το ενδιαφέρον για τις τοπικές κοινότητες που αντιμετωπίζονται ως φορείς του πολιτιστικού κεφαλαίου κάθε τόπου. Έννοιες της τοπικότητας και της βιωσιμότητας συν τω χρόνω αποκτούν βαρύνουσα σημασία. Το ζητούμενο των σύγχρονων τοπικών κοινοτήτων είναι η διαφύλαξη της ταυτότητάς τους, της αυθεντικότητας του τοπικού πολιτισμού και της αποφυγής αλλοιώσεων κατά την αναπτυξιακή διαδικασία. Με γνώμονα τη βιωσιμότητα αναζητούν νέα μέσα ήπιας ανάπτυξης με σεβασμό στους περιορισμούς που θέτει η τοπικότητα. Οι συνεργασίες με διεθνείς οργανισμούς, όπως η UNESCO, συμβάλλουν στη διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς (άυλης και υλικής) και στη διεθνή προβολή της. Παρόλα αυτά δε λείπουν και κριτικές σχετικά με την χειραγώγηση των τοπικών κοινοτήτων.

Κεφάλαιο 4

Μεθοδολογία

Τα κεφάλαια 1-3 σκιαγραφούν το διεθνές και ελληνικό εθνικό πλαίσιο σχετικά με θέματα πολιτιστικής διαχείρισης. Αποτυπώνουν πώς διεθνείς οργανισμοί όπως η UNESCO επηρέασαν μέσα στον χρόνο τις εθνικές πολιτιστικές πολιτικές για την πολιτιστική κληρονομιά. Τα διεθνή κανονιστικά κείμενα έθεσαν το πλαίσιο άσκησης των πολιτιστικών πολιτικών και λειτούργησαν ως εργαλεία εφαρμογής τους. Η Σύμβαση της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO (2003) έθεσε τις βάσεις διαχείρισης άυλων εκφάνσεων του πολιτισμού. Μέσα από τη μελέτη ελληνικής και διεθνούς βιβλιογραφίας και ηλεκτρονικών πηγών έγινε μια πρώτη προσέγγιση στους βασικούς άξονες του θέματος. Ορίστηκαν τα κύρια ερευνητικά ερωτήματα, οι στόχοι, οι θεματικές, επιλέχθηκαν τα κατάλληλα ερευνητικά εργαλεία και η μεθοδολογία της έρευνας (Babbie 2011: 160-168, Ιωσηφίδης 2008: 38-47).

Ακολούθησε μικρής κλίμακας επισκόπηση, με συστηματική δειγματοληψία σε απλό δείγμα 500 ατόμων, διάρκειας ενός μηνός, τον Αύγουστο του 2018 στη Χίο (Cohen 1994: 122-151, Ιωσηφίδης 2008: 58-64, Mason 2003: 181-236). Μέσω προσωπικών συζητήσεων εντοπίστηκαν και κατηγοριοποιήθηκαν οι εμπλεκόμενες ομάδες που σχετίζονται με την μαστιχοκαλλιέργεια και την ένταξη της στην UNESCO (τοπικές κοινωνίες) (Mason 2003: 237-305). Οι τοπικές κοινωνίες αποτυπώνονται ως εξής: 1. Μαστιχοκαλλιεργητές, Ένωση Μαστιχοπαραγωγών Χίου, MEDDITERA, 2. Ντόπιοι που δεν σχετίζονται άμεσα με τον τομέα της μαστιχοκαλλιέργειας, 3. Τουρίστες και τουριστικές επιχειρήσεις, 4. Φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης και 5. Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς και UNESCO.

Το κεφάλαιο 5 περιγράφει την πορεία της μαστιχοκαλλιέργειας μέσα στο χρόνο και την πρόσληψη της από το εκάστοτε περικείμενο. Είναι το αποτέλεσμα πρωτογενούς μελέτης στα Νεαμονίσια Αρχαία, το αρχείο Φιλίππου Αργέντη, Κοραή, σε

Αυτοκρατορικά Χρυσόβουλα, Οθωμανικά φιρμάνια, κείμενα περιηγητών στη Βιβλιοθήκη Κοραή Χίου και επισκόπηση βιβλιογραφικών πηγών. Περιορισμός στην έρευνα στάθηκε η έλλειψη ειδικών μελετών για την πρόσληψη της μαστιχοκαλλιέργειας από τις κοινωνίες του παρελθόντος και η διαχείριση ενός μεγάλου όγκου πρωτογενών ιστορικών τεκμηρίων.

Διενεργήθηκε έρευνα πεδίου διάρκειας έξι μηνών (Ιούνιος-Νοέμβρης 2018). Κατά την επιτόπια έρευνα -με πλήρη συμμετοχική πρωτογενή παρατήρηση- έγιναν προσωπικές συζητήσεις με τους καλλιεργητές, συλλέχθηκε φωτογραφικό υλικό στους τόπους καλλιέργειας (παράρτημα Γ.1) και επεξεργασίας της μαστίχας, ώστε να περιγραφεί με σαφήνεια η διαδικασία, όπως έχει διαμορφωθεί σήμερα (Babbie 2011: 453-463, Ιωσιφίδης 2003: 50-57, Ιωσιφίδης 2008: 126-133, 164-166). Ακολούθησε επιτόπια έρευνα και παρατήρηση και σε άλλες περιοχές ενδιαφέροντος, όπως το Μουσείο Μαστίχας, η Ένωση Μαστιχοπαραγωγών Χίου και οι εγκαταστάσεις της MEDDITERA. Επιπλέον περιορισμός της έρευνας ήταν η εσωστρέφεια της κοινότητας των μαστιχοπαραγωγών σε ειδικά θέματα της διαδικασίας παραγωγής.

Επειδή δεν στάθηκε δυνατόν να δοθεί άδεια έρευνας κοινού στους χώρους του Μουσείου Μαστίχας από το ΠΙΟΠ και προκειμένου να εξεταστούν τόσο οι συμπεριφορές του κοινού στο Μουσείο, όσο και η πρόσληψη μικρών ηλικιακών ομάδων σε θέματα μαστίχας, οργανώθηκε έρευνα δράσης σε συνεργασία με τη Φωτογραφική Λέσχη Χίου, της οποίας είμαι μέλος (Cohen 1994: 258-282, Ιωσιφίδης 2003: 61-62, Ιωσιφίδης 2008: 146-147) (παράρτημα Γ.2). Η δράση «Τα μαστιχοχώρια αφηγούνται» πραγματοποιήθηκε τις Κυριακές 25/2, 4/3 και 18/3 (Απλωταριά 2018). Περιλάμβανε σεμινάριο φωτογραφίας στο χώρο εκπαιδευτικών προγραμμάτων του Μουσείου, εκπαιδευτική φωτο-περιπλάνηση (άσκηση πεδίου) στο Πυργί, όπου οι συμμετέχοντες υπό την καθοδήγησή των μελών φωτογράφησαν ιδιαίτερα στιγμιότυπα από την καθημερινότητα του χωριού. Έλαβαν μέρος συνολικά 50 άτομα. 25 παιδιά 8-13 ετών, οι συνοδοί τους και τα μέλη της Λέσχης. Κατά τη διάρκεια της φωτο-βόλτας έγινε ενημέρωση σε θέματα ιστορίας, πολιτισμού και ανάπτυξης της μαστίχας και των νοτιοχώρων. Ακολούθησε σχολιασμός των φωτογραφιών και περιήγηση στο Μουσείο. Κατά την περιήγηση παρατηρούσα και κατέγραφα τις συμπεριφορές των συμμετεχόντων και την κίνησή τους στο χώρο με τη σύμφωνη γνώμη τους (Ιωσιφίδης 2003: 50-58). Κατά την έρευνα δράσης έθεσα σε παιδιά και ενήλικες σχετικές

ερωτήσεις με εύληπτο τρόπο. Σε δεύτερο χρόνο, μετά την ολοκλήρωση της δράσης ζητήθηκε από μέρος των ενηλίκων να συμπληρώσουν online το σχετικό ερωτηματολόγιο.

Στη συνέχεια διενεργήθηκε έρευνα κοινού με ερωτηματολόγιο f2f και web based, σε συγκεκριμένο κατευθυνόμενο δείγμα 100 ατόμων (δειγματοληψία συστάδας-cluster sampling) που περιλάμβανε ισόποσα καταναμημένο τμήμα (focus groups 20 ατόμων) από τις πέντε ομάδες-κοινότητες που εντοπίστηκαν κατά την αρχική επισκόπηση (single stage cluster sampling) (Babbie 2011: 283-347, 383-395, Ιωσηφίδης 2008: 134-145). Συμπληρώθηκαν 28 έντυπα ερωτηματολόγια και 72 ηλεκτρονικά. Το ερωτηματολόγιο περιλαμβάνει ερωτήσεις κλειστού τύπου (διχοτομικές, βαθμονόμησης, διαβαθμισμένης κλίμακας κ.ά.) σχετικές με τους κύριους άξονες της έρευνας και τα βασικά ερευνητικά ερωτήματα (ενημερωτικές-γνώμης, συμπεριφορικές/συμφωνία-διαφωνία, αυτοεκτίμησης/αξιολόγησης, αντίδρασης σε γεγονότα κ.ά.), καθώς και ερωτήσεις καταγραφής δημογραφικών στοιχείων (ηλικία, φύλο, εκπαίδευση κ.ά.) και ερωτήσεις-φίλτρα/αποκλεισμού, ώστε να διασφαλιστεί η εγκυρότητα του δείγματος (Babbie 2011: 398-415) (παράρτημα Δ). Σε πρώτο στάδιο έγινε διεξαγωγή πιλότου σε τυχαίο δείγμα δέκα ατόμων, τροποποιήθηκαν κάποιες από τις ερωτήσεις προκειμένου να καταστούν πιο κατανοητές.

Ακολούθησαν δώδεκα προσωπικές συζητήσεις (ημιδομημένες ποιοτικές συνεντεύξεις σε βάθος), με εκπροσώπους της κάθε ομάδας κατ' αντιστοιχία: (1) μόνιμοι κάτοικοι-δήμαρχος, αντιδήμαρχος προγραμματισμού και οικονομικών (2) τουρίστες-αντιδήμαρχος τουρισμού, (3) ΠΙΟΠ-τοπικός διαχειριστής Μουσείου Μαστίχας, υπεύθυνη υπηρεσίας μουσείων ΠΙΟΠ, (4) μαστιχοκαλλιεργητές-γενικός διευθυντής Ένωσης Μαστιχοπαραγωγών Χίου, διευθύνων σύμβουλος MEDDITERA και (5) ερευνητές σε θέματα της μαστίχας και τοπικός πρόεδρος UNESCO Χίου (Babbie 2011: 417-451, Cohen 1994: 382-384, Ιωσηφίδης 2003: 39-43, Ιωσηφίδης 2008: 111-123). Οι συνεντεύξεις βασίστηκαν στη χρήση του ερωτηματολογίου που χρησιμοποιήθηκε και στην έρευνα κοινού. Σε ορισμένα σημεία της συζήτησης δόθηκε έμφαση σε ειδικά θέματα που σχετίζονταν με τα βασικά ερευνητικά ερωτήματα (Mason 2003: 83-132).

Μετά τη διεξαγωγή της έρευνας και τη συλλογή των δεδομένων ακολούθησε επεξεργασία, ανάλυση και εξάχθηκαν συμπεράσματα (Babbie 2011: 611-650,

Ιωσηφίδης 2008: 68, Mason 2003: 305-387). Η ποιοτική αυτή έρευνα ακολούθησε όλους τους κανόνες ηθικής και δεοντολογίας (Babbie 2011: 117, 229, 729-751, Cohen 1994: 471-520, Ιωσηφίδης 2003: 133-135, Ιωσηφίδης 2008: 277-282).

Κεφάλαιο 5

Στοιχεία Πολιτικής, Διοικητικής και Οικονομικής Ιστορίας της Χίου.

Η ιστορία της Χίου είναι στενά συνδεδεμένη με τη μαστιχοκαλλιέργεια από τα βάθη των αιώνων έως σήμερα. Οι βιβλιογραφικές πηγές αποδεικνύουν ότι η μαστίχα Χίου διακινούνταν στη Μεσόγειο ήδη από τους προϊστορικούς χρόνους και θεωρούνταν ένα πολύτιμο προϊόν, καθώς ήταν γνωστές οι εφαρμογές της (Κοκκινάκης 2003: 8-9) (παράρτημα Α.5). Οι πρώτες ενδείξεις οργάνωσης του τομέα εντοπίζονται στους Αλεξανδρινούς χρόνους. Η συστηματοποίηση της παραγωγής και η οργάνωση του εμπορίου, ως κρατικού μονοπωλίου, συντελέστηκε τη Βυζαντινή περίοδο. Η Χίος λόγω της γεωπολιτικής της θέσης και εξαιτίας της μαστίχας αποτέλεσε το σημαντικότερο αιγιακό κέντρο διαμετακομιστικού εμπορίου. Λειτουργούσε ως γέφυρα Ανατολής-Δύσης αποφέροντας μεγάλες οικονομικές εισροές (Δαμαλάς 1998, τ. Β': 585, Κοκκινάκης 2003: 8). Κατά τις Σταυροφορίες το νησί πέρασε σε Ενετικό έλεγχο, ανακαταλήφθηκε από τους Βυζαντινούς και μετά την Άλωση εκχωρήθηκε στους Γενοβέζους. Κατά την Γενουοκρατία η μαστιχοκαλλιέργεια εκσυγχρονίστηκε, ρυθμίστηκαν εκ νέου οι παράμετροι παραγωγής και εμπορίου, καθώς αποτέλεσε πλέον μονοπώλιο της εταιρίας Μαόνα. Τομή στην εξέλιξη της μαστιχοκαλλιέργεια συνιστούν τα χρόνια της Οθωμανικής κυριαρχίας μετά το Τανζιμάτ, όταν απελευθερώθηκε από το κρατικό μονοπώλιο. Με την προσχώρηση της Χίου στο Ελληνικό κράτος το 1912 οι πολιτικές της μαστίχας διαφοροποιήθηκαν. Καθ' όλη την ιστορική πορεία η μαστίχα εκτός από εμπορικό αγαθό συνιστά ένα σημαντικό εργαλείο άσκησης εξωτερικής πολιτικής και διπλωματίας.

5.1 Μυθολογία, Προϊστορία, Ιστορικοί Χρόνοι

Η μαστίχα συνδέεται με τη Χίο από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα (παράρτημα Α.5). Το όνομα του νησιού σχετίζεται με τη νύμφη Χιόνη, κόρη του μυθικού βασιλιά Οينوπίωνα, πρώτου οικιστή του νησιού, εξαιτίας της λευκής γης του νοτιοανατολικού τμήματος (Άσπρα Χώματα) που χρησιμοποιείται στην μαστιχοκαλλιέργεια (Ζολώτας 1921: 11, Αναγνώστου 2018β). Η πρώτη δυναμική είσοδος της χιακής μαστίχας στην παγκόσμια αγορά συντελέστηκε κατά την Ελληνιστική περίοδο. Οι έμποροι της Αιγύπτου διαπιστώνοντας την αυξανόμενη ζήτηση του προϊόντος συνήψαν εμπορική σύνδεση με τη Χίο. Οργανώνοντας την καλλιέργεια και την παραγωγή, ίδρυσαν εμπορικό σταθμό εξαγωγής του προϊόντος (EMX 2018). Η διασπορά των χιακών νομισμάτων της περιόδου σε όλο το εύρος του τότε γνωστού κόσμου καταμαρτυρεί την μεγάλη ανάπτυξη του χιακού εμπορίου (Gardner 2017: 168-173). Τα αρχαιολογικά κατάλοιπα φέρουν ενδείξεις καλλιέργειας, καθετοποίησης της παραγωγής μαστίχας στο νησί και διακίνησης του προϊόντος σε όλη τη Μεσόγειο.

5.2 Ρωμαϊκοί Χρόνοι (86 π.Χ. -327 μ.Χ.)

Η ρωμαϊκή περίοδος θεωρείται περίοδος οικονομικού μαρασμού για τη Χίο παρά τη διατήρηση του εξαγωγικού εμπορίου κρασιού και μαστίχας (Ζαχαρού-Λουτράρη 1988: 21-22). Οι Χιώτες πολέμησαν ως σύμμαχοι των Ρωμαίων και ως αντάλλαγμα κηρύχθηκε η αυτονομία του νησιού και αποδόθηκαν τα κτήματα στους τοπικούς πληθυσμούς. Μετά τη ναυμαχία της Μυονήσου (190 π.χ.) το νησί έγινε ναυτικός, ανεφοδιαστικός και επισιτιστικός σταθμός των Ρωμαίων (Ζολώτας 1924: 169-170). Όμως ακολούθησε περίοδος αναταραχών, λεηλασιών, σειρά ισχυρών σεισμών, εισροή γερμανικών και γοθικών φύλων και εξάπλωση πανώλης που αποδεκάτισαν τον πληθυσμό. Μειώθηκε αισθητά η παραγωγική διαδικασία και καταστράφηκε το μεγαλύτερο μέρος των υποδομών (Ζολώτας 1924: 210-213). Οι Ρωμαίοι έμποροι που υιοθέτησαν τις τακτικές των προκατόχων τους σε ζητήματα εκμετάλλευσης της μαστίχας. Το προϊόν απευθύνονταν σε λίγους προνομιούχους λόγω της υψηλής τιμής. Ο Πλίνιος αναφέρει ότι μία λίβρα μαστίχας άξιζε δέκα δηνάρια, όταν αντίστοιχα προϊόντα πολυτελείας στοίχιζαν 4-7 (μαύρο πιπέρι 4, λευκό 7, τζίντζερ 6) (EMX 2018). Οι βιβλιογραφικές αναφορές για ιατρικές και φαρμακευτικές εφαρμογές μαστίχας και μαστιχέλαιου πολλαπλασιάζονται (παράρτημα Α.5). Τότε εντοπίζονται οι πρώτες χρήσεις μαστίχας στην ποτοποιία και τη γαστρονομία. Ο αυτοκράτορας Ηλιογάβαλος δημιούργησε τον

«μαστίχινον οίνο-masticatum» προσθέτοντας στο κρασί του μαστίχα. Διαδόθηκε επίσης η χρήση οδοντογλυφίδας από ξύλο μαστιχόδεντρου για τη λεύκανση των δοντιών, συνήθεια που διατηρήθηκε μέχρι το μεσαίωνα στη Γαλλία, Αγγλία, Ολλανδία και Ισπανία (Σαββίδης 2000: 19). Περίπου το 250 μ.Χ. έλαβε χώρα το μαρτύριο του Αγίου Ισιδώρου, που συνδέεται με την μαστίχα. Η λαϊκή αφήγηση και η εκκλησιαστική παράδοση διηγούνται ότι κατά την ώρα που έσερναν τα άλογα το αιμόφυρτο σώμα του αγίου μέσα στα μαστιχοχώραφα, οι σκίνοι δάκρυζαν, με δάκρυα μαστίχας, που έσταζαν στη γη, αναδύοντας ευωδία. Το αίμα του αγίου καθαγίασε το χώμα και έκανε τη ρητίνη να πήζει (Ζολώτας 1924: 215-219).

5.3 Βυζαντινή Περίοδος (328-1346 μ.Χ.)

Η Βυζαντινή Χίος αναδείχθηκε σε ένα από τα σημαντικότερα οικονομικά κέντρα του μεσογειακού εμπορίου. Τα εξαγωγικά προϊόντα κρατικού μονοπωλίου (κρασί, μάρμαρο, Χία γη, μετάξι, αλάτι) και κυρίως η μαστίχα, πωλούνταν ως είδη πολυτελείας αποφέροντας υπερκέρδος (Gardner 2017: 160-161, Δαμαλάς 1998, τ. Α': 323, Κοκκινάκης 2003: 10). Μετά την τέταρτη Σταυροφορία, το 1261, ο Μιχαήλ Παλαιολόγος εκχώρησε προνόμια στην Γένοβα και αναγνώρισε τη Χίο ως «γενουατική εμπορική αποικία». Πλέον η οικονομική και εμπορική εκμετάλλευση της μαστίχας (παραγωγή-διάθεση) πέρασε μονοπωλιακά στην εταιρία Μαόνα. Σύντομα το μονοπωλιακό αυτό καθεστώς διαμόρφωσε ιδιαίτερα σκληρές συνθήκες για τους μαστιχοκαλλιεργητές έως και τα πρώτα χρόνια της Οθωμανικής Κυριαρχίας (Κολλιάρης 1997: 243).

5.3.1. Α' Φάση: Οικονομική Ακμή πριν τον 10^ο αιώνα

Η Χίος υπήρξε επικεφαλής του ναυτικού-θαλασσινού θέματος του Αιγαίου Πελάγους και λειτουργούσε ως κέντρο διαμετακομιστικού εμπορίου (Δαμαλάς 1998, τ. Α': 37-38, 81-88). Η τοπική άρχουσα τάξη κατείχε την ιδιοκτησία γης με αυτοκρατορικά χρυσόβουλα, προστάγματα, σύμφωνα με τους θεσμούς της «πρόνοιας» και του «χαριστικίου» (Δαμαλάς 1998, τ. Α': 144, Ζολώτας 1924: 311-312). Ο χαρακτήρας του φεουδαλικού τρόπου παραγωγής που εφαρμόστηκε είχε ως συνέπεια την αυτονομία του εμπορικού τομέα. Το εμπόριο ήταν ελεύθερο, ωστόσο υπήρχαν και τα μονοπώλια, όπου η κρατική παρέμβαση είχε ως στόχο τη συγκράτηση των τιμών και την διαφύλαξη των «μυστικών της παραγωγής», στα οποία συγκαταλέγονταν και η μαστίχα (Δαμαλάς 1998, τ. Α': 552-555). Στην πόλη της Χίου υπήρχε οριοθετημένη περιοχή για τις

δραστηριότητες των μαστιχεμπόρων, στην περιοχή «Φόρος». Μεγάλα οικονομικά μεγέθη δημιουργούσε η μεταφορά πλεονασμάτων μαστίχας σε άλλα μέρη της αυτοκρατορίας. Ειδικά πλοία αρματώνονταν αποκλειστικά για τη μεταφορά. Η διαδικασία της παραγωγής απασχολούσε το 1/3 των κατοίκων του νησιού. Οι οικονομικές συνθήκες δημιούργησαν τις προϋποθέσεις ίδρυσης μόνιμων εμπορικών πρακτορείων λόγω της παροχής κρατικών διευκολύνσεων. Η γεωγραφική θέση του νησιού και η μεγάλη ανάπτυξη του εμπορίου διαμόρφωσε μια πολυπολιτισμική κοινωνία (Δαμαλάς 1998, τ. Α': 534-536, 546, 570-580).

5.3.2. Β' Φάση: Η Περίοδος της Βυζαντινής Κρίσης (992-1304 μ.Χ.)

Αν και η περίοδος 992-1304 για τη Χίο αποτελεί μια ταραγμένη πολιτικά εποχή με συχνές εναλλαγές Βυζαντινών, Δυτικών και Τούρκων κυρίαρχων, εν τούτοις η οικονομική ανάπτυξη του νησιού συνεχίστηκε απρόσκοπτα και συνδέθηκε στενότερα με τον έλεγχο του μονοπωλίου της μαστίχας (Δαμαλάς 1998, τ. Α': 553-554, Ζολώτας 1924: 331-351, Magdalino 2006: 244, Miller 2017α: 431-432).

Επ' αφορμής του Χρυσόβουλου του 1082 μ.Χ., που αύξησε τα ενετικά προνόμια, ιδρύθηκε παροικία αφορολόγητων στο νησί και η Χίος αναδείχθηκε σε κυρίαρχο του διεθνούς εμπορίου (Δαμαλάς 1998, τ. Β': 584, Σγουρός 1937: 133-135). Έως το 1150 οι Ενετοί έγιναν αποκλειστικοί φορείς διεξαγωγής του χιακού εμπορίου. Από την κατάληψη της Κωνσταντινούπολη από τους Σταυροφόρους το 1204 έως την ανάκτησή της από τον Ιωάννη Γ' Δούκα Βατατζή (1221-1254) το 1247, η Χίος εκχωρήθηκε στους Βενετούς. Οι Ενετοί έλαβαν την πλήρη εποπτεία του πρωτογενούς, δευτερογενούς και τριτογενούς τομέα, των μονοπωλιακών προϊόντων και κυρίως τον έλεγχο του εμπορίου μαστίχας (Ζολώτας 1924: 324). Η ανακατάληψη της Χίου από τον Μιχαήλ Η' Παλαιολόγο (1261-1282) το 1261 σηματοδότησε μια νέα εποχή για τη μαστιχοκαλλιέργεια. Το Χρυσόβουλο του Μιχαήλ Παλαιολόγου για τον χαρακτηρισμό της γης, καθόρισε τις περιοχές της μαστιχοφυτείας (Δαμαλάς 1998, τ. Β': 488) και το Χρυσόβουλο περί εμπορίου των μαστιχοχώρων, αναγνώρισε την περιοχή ως εμπορικό κέντρο (Ζολώτας 1924: 226, Δαμαλάς 1998, τ. Α': 539, υποσημείωση 14), οριοθετώντας τον τομέα της μαστιχοκαλλιέργειας.

Στις 10 Ιουνίου του 1261 με την Συνθήκη του Νυμφαίου, η πλήρης εκμετάλλευση της Χίου εκχωρήθηκε στους Γενουάτες (Ζολώτας 1924: 328-329). Κατά την βασιλεία του

Ανδρόνικου Β΄ (1282-1328), ο αυτοκράτορας ζήτησε τη βοήθεια της Καταλανικής Εταιρίας και το 1303 ο Ρογήρος de Flor κατέλαβε το νησί προκειμένου να αποτρέψει τις οθωμανικές κρούσεις και τις πειρατικές επιδρομές (Miller 2017β:44). Η παραγωγή μαστίχας διακόπηκε και έπαυσε η εμπορική της εκμετάλλευση με αποτέλεσμα η γενουατική παροικία, που ήταν υπεύθυνη για την άμυνα, να εγκαταλείψει το νησί. Προκειμένου η αυτοκρατορία να μη χάσει μια από τις σημαντικότερες της εισροές, το εμπόριο της μαστίχας, το νησί με εντολή δεκαετούς κατοχής παραχωρήθηκε ατελώς στον Βενέδικτο Zaccaria de Castro (1304) (Ζολώτας 1924: 356, Miller 2017β:44-45).

5.3.3. Γ΄ Φάση: Δυναστεία Zaccaria - Γενουοβυζαντινή Περίοδος (1304-1329 μ.Χ.)

Το 1304-1330 το νησί περιήλθε στη δυναστεία των Zaccaria, έγινε έδρα του Πριγκιπάτου της Ιωνίας και εγκαταστάθηκαν μόνιμα εμπορικά πρακτορεία. Επιπλέον οργανώθηκε η παραγωγή προϊόντων, αναδιοργανώθηκε η άμυνα και περιορίστηκαν οι πειρατικές επιδρομές (Ζολώτας 1924: 361-363). Κόπηκε νόμισμα στο νομισματοκοπείο της Χίου με την επιγραφή CIVITAS SYI (=πολιτεία της Χίου), που συνέβαλε στην ανάκαμψη του εμπορείου και της ανάπτυξης της τραπεζικής πίστης (Δαμαλάς 1998, τ. Β΄: 421, 427). Το Χρυσόβουλο του αυτοκράτορα Ανδρόνικου Γ΄ Παλαιολόγου (1328-1341), του 1332, αναφέρει ότι η τιμή της μαστίχας καθορίζονταν στον 1 κοφίνιο, 35,5 υπέρπυρα. Σύμφωνα με τις πηγές μεταξύ 1330-1346 οι ευγενείς κτηματίες ασχολήθηκαν συστηματικά με επενδύσεις στον εμπορικό κλάδο (Δαμαλάς 1998, τ. Α΄: 553-554, 558, υποσημείωση 49). Τελικά οι Zaccaria εκτοπίστηκαν από το νησί το 1343, όταν ο αυτοκράτορας αποφάσισε να μην ανανεώσει τις συμβάσεις. Κατά την περίοδο του τελευταίου βυζαντινού διοικητή, Λέοντος Καλόθετου (1329-1346), εντεταλμένου του αυτοκράτορα στο νησί, η εκμετάλλευση της μαστίχας απέδωσε στα αυτοκρατορικά ταμεία 120.000 χρυσά νομίσματα (Miller 2017β:44-51). Το 1346 το νησί παραχωρήθηκε στους Γενουάτες (Δαμαλάς 1998, τ. Β΄: 436).

5.3.4. Δ΄ Φάση: Γενουατική Περίοδος (1346-1566 μ.Χ.)

Το 1346 υπεγράφησαν οι συνθήκες παράδοσης της Χίου στον γενουάτη ναύαρχο Simone Vignoso. Στις διαπραγματεύσεις εκτός από τον Μιχαήλ Παλαιολόγο συμμετείχαν και επιφανείς Χιώτες (Δαμαλάς 1998, τ. Α΄: 101, υποσημείωση 49, Ζολώτας 1924: 386, Miller 2017α: 420,426). Μαζί με την εκχώρηση των δικαιωμάτων του νησιού, εκχωρήθηκαν και τα εμπορικά προνόμια και το σύστημα παραγωγής και

διαχείρισης της μαστιχοκαλλιέργειας (Miller 2017α: 418-423). Ουσιαστικά οι Γενοβέζοι κατέλαβαν τη χιακή ύπαιθρο και πολιορκήσαν την πόλη. Προκειμένου να αποφευχθεί η καταστροφή, Χιακό Αρχοντολόγιο και Βυζαντινοί εντεταλμένοι προτίμησαν να παραχωρήσουν το νησί. Δόθηκε γενική αμνηστία σε όλους τους κατοίκους, οι οποίοι μπορούσαν να επιλέξουν να μείνουν ή να μεταναστεύσουν μεταβιβάζοντας την έγγεια ιδιοκτησία στους Γενοβέζους (Ζολώτας 1924: 386-388, Miller 2017α:432).

Οι Ιουστινιάνι (οι δώδεκα γενουατικές οικογένειες που κυβέρνησαν το νησί), οργάνωσαν και συστηματοποίησαν την παραγωγή, προώθησαν το εξαγωγικό εμπόριο της μαστίχας, ενώ εισήγαγαν νέες καλλιέργειες (μετάξης, εσπεριδοειδών) θέτοντας τις οικονομικές και διοικητικές βάσεις μιας ισχυρής οικονομίας. Βασική τους υποχρέωση, οι δαπάνες σε αμυντικά έργα (Σαββίδης 2000: 20). Αντιλαμβανόμενοι την σημαντικότητα της μαστίχας φρόντισαν να λάβουν τον απόλυτο έλεγχο του μονοπωλίου. Αρχικά καταμέτρησαν και «κρατικοποίησαν» τους μαστιχοφόρους σκίνους. Οι μαστιχοκαλλιεργητές αναγκάστηκαν να καλλιεργούν σε σχέση βαριάς κολιγείας (Κολλιάρος 2003: 19-20). Στη συνέχεια φρόντισαν για την προστασία της παραγωγής από πειρατικές επιδρομές, λαθρεμπόριο και ανεξέλεγκτους καλλιεργητές. Δημιούργησαν τους οικισμούς των 21 μαστιχοχώρων, εγκαταστάθηκαν στους κεντρικούς πύργους και σχεδόν εξανάγκασαν τους μαστιχοκαλλιεργητές, που κατοικούσαν σε διάσπαρτες κώμες, να μεταφερθούν εκεί (παράρτημα Α.6). Με αυτόν τον τρόπο επετεύχθη η πλήρης επιτήρησή τους και κατά συνέπεια ο απόλυτος έλεγχος της παραγωγής μαστίχας (EMX 2018, Κολλιάρος 2003: 19-21).

Το 1347 ιδρύθηκε η Μαόνα, μια μονοπωλιακή μετοχική ναυλωτική επιχείρηση, η οποία είχε την πλήρη ευθύνη για τη μαστίχα και τη μονοπωλιακή διάθεσή της έως το 1566 (Ζολώτας 1924: 404-408, Κολλιάρος 2003: 19-20). Προκειμένου να κρατηθούν οι τιμές σε υψηλά επίπεδα ορίστηκε πλαφόν ετήσιας διάθεσης στα 430 κουϊντάλια (περίπου 42 τόνοι). Το πλεόνασμα παραγωγής αποθηκεύονταν για μελλοντική χρήση. Η μαστίχα, ως ευπαθές προϊόν, συσκευάζονταν σε ειδικά κιβώτια (cuffini) 48 κιλών, σφραγίζονταν και τυλίγονταν σε καναβάτσο. Η μεταφορά γίνονταν με το ιδιόκτητο «πλοίο μαστίχας» της εταιρίας, χωρητικότητας 15-30 κιβωτίων. Το προϊόν μέσω Τεργέστης μεταφέρονταν στη Μασσαλία και το Λονδίνο και από εκεί διανέμονταν στις ευρωπαϊκές αγορές. Το εξαγωγικό εμπόριο μαστίχας οργανώθηκε και συστηματοποιήθηκε με την υπογραφή συμβολαίων με εμπορικές εταιρίες της Γένοβας, Αρμενίας, Κωνσταντινούπολης,

Αλεξάνδρειας, Ελλάδας, Συρίας κ.α. (Σαββίδης 2000: 102) (παράρτημα Α.7.1). Η Μαόνα είχε δικαίωμα κοπής νομίσματος γεγονός που εξασφάλιζε τη ρευστότητα (Ζολώτας 1924: 440, Miller 2017α: 422). Παραρτήματα της εταιρίας διατηρούνταν στην Κύπρο και την Ιταλία.

Το 1389 μειώθηκε η παραγωγή και η εμπορεία μαστίχας λόγω μεγάλου σεισμού (Δαμαλάς 1998, τ. Α': 102, 107). Στις 26-4-1392 θεσπίστηκαν αυστηροί κανονισμοί για την προστασία της παραγωγής από τον κυβερνήτη του νησιού Ansaldo di Ansaldo. Η παραγωγή και εκμετάλλευση της μαστίχας ανήκε αποκλειστικά στην Μαόνα. Οι παραγωγοί δεν είχαν δικαίωμα χρήσης. Κάθε παράβαση τιμωρούνταν αυστηρά (παράρτημα Α.7.2). Η Μαόνα συνέχισε τις δραστηριότητές της και μετά την κατάληψη του νησιού από τους Οθωμανούς. Εξ αιτίας όμως της δυσβάστακτης φορολογίας που της επιβλήθηκε τελικά το 1558 μεταφέρθηκε στην Κωνσταντινούπολη και διέκοψε κάθε δεσμό με τη Χίο (Miller 2017α: 428).

5.4 Οθωμανική Κυριαρχία (1566-1912 μ.Χ.)

Η Χίος καταλήφθηκε από τους Οθωμανούς το 1566. Η τουρκική ονομασία του νησιού έως σήμερα είναι Σακίζ Αντασί (Νησί της Μαστίχας). Το νησί και η μαστιχοπαραγωγή δόθηκε ως δώρο του πρώτου Σουλτάνου της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στη μητέρα του, Βαλιντέ Χανούμ, η οποία ασκούσε επιρροή υπέρ των μαστιχοπαραγωγών (Κοκκινάκης 2003: 8, Κολλιάρος 1997: 244, Σαββίδης 2000: 24). Το συγκεκριμένο καθεστώς διατηρήθηκε μέχρι τις μέρες του τριακοστού Σουλτάνου Μαχμούτ Β' (1808-1839). Το 1840 ο Σουλτάνος Αβδούλ Μετζίτ απελευθέρωσε το εμπόριο της μαστίχας και έδωσε στους Χιώτες μαστιχοκαλλιεργητές πλέον δικαιώματα παραγωγής και εκμετάλλευσης (Τανζιμάτ) (Κολλιάρος 1997: 245, Κολλιάρος 2003:21, Ζολώτας 1928: 52-72).

Η κατάληψη της Χίου από τους Οθωμανούς άλλαξε άρδην το καθεστώς της μαστιχοπαραγωγής. Η Μαόνα υποχρεώθηκε να πληρώνει μέρος του ετήσιου φόρου στο σουλτάνο σε μαστίχα, απαλλάσσοντας τους καλλιεργητές από το βάρος. Η σχέση κράτους-παραγωγών αναδιαμορφώθηκε. Στηρίχθηκε στη φορολογία και την ιδιοκτησία γης (Κολλιάρος 1997: 244, Κολλιάρος 2003: 21). Οι μαστιχοχωρίτες απολάμβαναν περισσότερων προνομίων συγκριτικά με τις υπόλοιπες περιοχές του Rum Milietbashi, αλλά και τους υπόλοιπους Χιώτες με την εφαρμογή του «Αχτιναμέ»

(παράρτημα Α.19). Δημιουργήθηκε ειδικό γραφειοκρατικό σύστημα διαχείρισης της μαστίχας. Τα Μαστιχοχώρια ήταν αυτοδιοικούμενα και ανεξάρτητα από την κεντρική εξουσία του νησιού. Ο φοροεισπράκτορας της μαστίχας (σακίζ εμινί) και οι σύμβουλοί του (σακίζ βακιλερί) εκλέγονταν από το «Κοινό των Μαστιχοχώρων», τη βουλή των είκοσι ενός δημογερόντων των χωριών. Για την καταγραφή και τη διακίνηση του προϊόντος υπήρχε το «Σώμα Χωρικών» που συντηρούνταν από τον Σουλτάνο. Αναπτύχθηκαν στενές εμπορικές σχέσεις με τις ιωνικές ακτές και το εμπόριο μαστίχας άνθισε ξανά (παράρτημα Α.19).

Το 1822 στην καταστροφή της Χίου τα Μαστιχοχώρια αντιμετώπισθηκαν αρχικά με επιείκεια λόγω της μαστιχοπαραγωγής. Μόνο μετά την πυρπόληση της ναυαρχίδας του Καρά Αλί από τον Κανάρη έξω από το λιμάνι του νησιού και παρά τις διαταγές για προστασία της μαστίχας από την κεντρική διοίκηση το νότιο τμήμα του νησιού κατακάηκε (Ζολώτας 1926: 571-576). Η παραγωγή την επόμενη δεκαετία είχε κατακόρυφη πτώση. Όμως το 1853 ξαναδόθηκε γενική φοροαπαλλαγή στα μαστιχοχώρια από τον Μαχμούτ Β΄ (Σαββίδης 2000: 24, Ζολώτας 1926: 52-72). Μια ερμηνεία περάν της προφανούς οικονομικής αξίας της μαστίχας, θέλει την προστασία και κατανάλωση της μαστίχας στον ισλαμικό κόσμο ως επιταγή του Μωάμεθ σε εδάφιο του Κορανίου, σύμφωνα με όσα αναφέρει ο Σαββίδης (2000). Κατά την Οθωμανική περίοδο η χρήση της μαστίχας επεκτάθηκε περισσότερο στη γαστρονομία με την προσθήκη κοπανισμένης μαστίχας στο ψωμί και το πολιτικό τσουρέκι, ενώ στην Αίγυπτο προσέθεταν κόκκους μαστίχας στους ναργιλέδες. Σε άλλες περιοχές αρωμάτιζαν το πόσιμο νερό. Η συνηθισμένη χρήση ήταν η μάσηση για τη διατήρηση της στοματικής υγιεινής.

5.5 Συμπεράσματα

Οι πολυάριθμες αναφορές των βιβλιογραφικών πηγών στην μαστίχα αποδεικνύουν τη σημασία του προϊόντος και την αναγνώριση των ωφελειών του από την αρχαιότητα έως σήμερα (παράρτημα Α.5). Όπως διαφαίνεται από την ιστορική αναδρομή η μαστίχα αποτέλεσε άξονα δημιουργίας διεθνούς εμπορικού δικτύου διακίνησης (Κοκκινάκης 2003: 8-9). Ο τομέας της μαστιχοκαλλιέργειας οργανώνονταν μέσω ενός αυτόνομου γραφειοκρατικού συστήματος το οποίο διαρθρώνονταν από όποιον είχε τον έλεγχο του μονοπωλίου. Ωστόσο η κοινότητα των μαστιχοπαραγωγών επιφορτίζονταν μόνο με την παραγωγή και αποκλείονταν από τη χρήση. Έως και τη Γενουατική Περίοδο η μαστίχα

λειτουργήσε ως εργαλείο διεθνούς διπλωματίας και άσκησης εξωτερικής πολιτικής. Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει στο γεγονός ότι κατά την πλειονότητά τους οι παραλαβές-παραδόσεις του νησιού, δεν συνοδεύονταν από αιματηρά γεγονότα. Πραγματοποιούνταν μέσω διαπραγματεύσεων και διπλωματίας με βασικό άξονα πίεσης το εμπόριο και την εκμετάλλευση των μονοπωλιακών προϊόντων και κυρίως της μαστίχας (Δαμαλάς 1998, τ. Α': 553-554). Την περίοδο της Οθωμανικής Κυριαρχίας (1566-1912) ο τομέας της μαστιχοκαλλιέργειας χρησιμοποιήθηκε ως βασικό εργαλείο της τοπικής αυτοδιοίκησης άσκησης πίεσης στην Πύλη για την εκχώρηση προνομίων στους ντόπιους (Αχτιναμές). Μετά το Τανζιμάτ, όταν απελευθερώθηκε η αγορά της μαστίχας από το κρατικό μονοπώλιο, η μαστιχοκαλλιέργεια συνέστησε ευρύ πεδίο εμπορικής δραστηριότητας ξανά. Οι καλλιεργητές είχαν πλέον δικαίωμα παραγωγής και εκμετάλλευσης. Με την προσχώρηση της Χίου στο Ελληνικό κράτος το 1912 οι πολιτικές της μαστίχας διαφοροποιήθηκαν. Η ίδρυση της Ένωσης Μαστιχοπαραγωγών το 1939 διαμόρφωσε μια νέα τάξη πραγμάτων στην μαστιχοκαλλιέργεια.

Κεφάλαιο 6

Η Μαστίχα ως Εμπορικό Αγαθό, Αξία, Στοιχείο Ταυτότητας και η Συμβολή της Καλλιέργειας στην Αναπτυξιακή Διαδικασία και τις Σύγχρονες Πολιτιστικές Πολιτικές

Την περίοδο μετάβασης από το καθεστώς της Οθωμανικής κυριαρχίας στην ενσωμάτωση της Χίου στην Ελλάδα έως και την δεκαετία του 1930 η μαστιχοκαλλιέργεια αντιμετώπισε τη μεγαλύτερη κρίση στην ιστορία της. Η ίδρυση της Ένωσης Μαστιχοπαραγωγών Χίου (εφ' εξής ΕΜΧ) σηματοδότησε την έναρξη μια νέας περιόδου στο χώρο της μαστίχας. Έως σήμερα αποτελεί τον αποκλειστικό φορέα διαχείρισης της. Με στοχευμένες κινήσεις στρατηγικού σχεδιασμού προώθησε το προϊόν, ενίσχυσε τις υποδομές και πέτυχε τον γεωργικό εκσυγχρονισμό σε μεγάλο βαθμό. Την τελευταία δεκαετία, η ίδρυση της θυγατρικής εταιρίας MEDITERRA A.E. και η δημιουργία της αλυσίδας καταστημάτων Mastiha Shop έδωσε μια νέα ώθηση στη μαστίχα. Ταυτόχρονα ενισχύθηκε ο τομέας της έρευνας. Η ΕΜΧ έχει αποσπάσει παγκόσμιες διακρίσεις και βραβεύσεις σε ποικίλα πεδία. Το 1997 αναγνωρίστηκαν η μαστίχα, το μαστιχέλαιο, τα προϊόντα ΕΛΜΑ (εικ.11) ως προϊόντα προστατευόμενης ονομασίας προέλευσης (Π.Ο.Π) σύμφωνα με τον κανονισμό 2081/92 της ΕΟΚ. Η μαστίχα κατοχύρωσε μια σημαντική θέση στον τομέα του διεθνούς εμπορίου ως ένα

προϊόν υψηλής ποιότητας και οικονομικής αξίας. Το 2015 η EMX απέσπασε τη μονογραφία του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Φαρμάκων για την ευεργετική δράση της Μαστίχας Χίου σε στομαχικές διαταραχές και φλεγμονές του δέρματος. Η διάκριση αυτή άνοιξε τον δρόμο προς τη βιομηχανία φαρμάκων.

Το 2009 η EMX υπέγραψε Μνημόνιο συνεργασίας με το Πολιτιστικό Ίδρυμα Τράπεζας Πειραιώς (εφ' εξής ΠΙΟΠ) για την ίδρυση του Μουσείου Μαστίχας. Συνέβαλε στη δημιουργία της κεντρικής έκθεσης με τη δωρεά εκθεμάτων. Με αυτήν την κίνηση κατάφερε να συγκαταλεγεί και τυπικά η μαστιχοκαλλιέργεια στο πολιτισμικό κεφάλαιο του τόπου. Παράλληλα ακολούθησε στρατηγικές προώθησης της ως πολιτισμικού προϊόντος. Η EMX ήταν ένας από τους τρεις φορείς που συνέταξαν και υπέβαλαν φάκελο πρότασης στην UNESCO. Τελικά το 2015 η Μαστίχα Χίου αποτέλεσε την πρώτη αμιγώς ελληνική εγγραφή στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Οι τελευταίες κινήσεις της EMX στοχεύουν στην σύνδεση της μαστίχας με τον τουριστικό τομέα, την ενίσχυση της εικόνας της και τη συμπερίληψή της στο branding του τόπου. Μετά την εγγραφή στην UNESCO η μαστίχα αντιμετωπίζεται με μια ολιστική προσέγγιση. Πρόκειται για ένα εμπορικό προϊόν, που δημιουργεί μεγάλα οικονομικά μεγέθη, συμβάλει στην αναπτυξιακή διαδικασία ως εργαλείο στρατηγικού σχεδιασμού, branding, βιωσιμότητας και αειφορίας, ενώ παράλληλα φέρει αξίες συνδεδεμένες με την ταυτότητα και το πολιτιστικό κεφάλαιο της Χίου.

6.1 Πριν την Ένωση Μαστιχοπαραγωγών Χίου

Οι δεκαετίες που ακολούθησαν την ενσωμάτωση του νησιού στον εθνικό κορμό (1912) χαρακτηρίστηκαν από έλλειψη ενδιαφέροντος της κεντρικής κρατικής διοίκησης για τη Χίο. Μεγάλο μέρος του πληθυσμού στράφηκε στη ναυτιλία. Το αυξανόμενο κύμα μετανάστευσης προς τις Η.Π.Α., ήδη από τον 18^ο αιώνα, κορυφώθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1930. Το κύμα των Μικρασιατών προσφύγων και οι αστυφιλικές τάσεις των ντόπιων αύξησαν τους μόνιμους κατοίκους της πόλης αποδεκατίζοντας τους αγροτικούς πληθυσμούς που έως τότε άγγιζαν το 70% (Τσούχλης 2011: 106-107). Η υπαγωγή της Χίου στο νέο φορολογικό καθεστώς χωρίς μεταβατικές ρυθμίσεις το 1914 προκάλεσε διαμαρτυρίες των τοπικών κοινωνιών και ειδικά των μαστιχοκαλλιεργητών, που ανάμεσα στα άλλα είχαν να διαχειριστούν τεράστιες αδιάθετες ποσότητες μαστίχας, στάση εξαγωγών το 1913-1914 και τιμή πώλησης χαμηλότερη του κόστους παραγωγής.

Προκειμένου να αναχαιτιστεί η ανισορροπία λήφθηκαν μέτρα περιορισμού της καλλιέργειας με τον «Κανονισμό Μαστίχης» με ιδιωτική πρωτοβουλία των καλλιεργητών. Μειώθηκε ο χρόνος καλλιέργειας από πέντε σε τρεις μήνες, απαγορεύτηκε η συλλογή κοκολογιού, καταστρέφονταν το χαμηλής ποιότητας προϊόν και επιβάλλονταν ποινές για παρεκκλίσεις. Το 1915-1934 μετά από επαναλαμβανόμενες συνελεύσεις καλλιεργητών και εμπόρων υποβλήθηκε συλλογικό αίτημα στην πολιτεία λήψης μέτρων για την μαστίχα. Με τον Ν. 4381/1929 περί προστασίας της μαστίχας ουσιαστικά επικαιροποιήθηκαν τα περιοριστικά μέτρα του 1915. Το 1932-34 συστάθηκε επιτροπή για τη σωτηρία της μαστίχας με πρωτοβουλία της τοπικής αυτοδιοίκησης και των ντόπιων και με ομοφωνία αποφασίστηκε η σύσταση Αναγκαστικών Συνεταιρισμών που τελικά θεσμοθετήθηκε και υλοποιήθηκε με τον Αναγκαστικό Νόμο 1390/1938 επί δικτατορίας Μεταξά (Τσούχλης 2011: 114-117, 122-123, 127). Συμπερασματικά καταλήγουμε ότι μια συνέργεια (σύμπραξη ιδιωτών-τοπικής αυτοδιοίκησης) οργάνωσε και επέβαλε την εφαρμογή συγκεκριμένης πολιτικής, όταν το κράτος αδρανούσε. Με την παρέμβαση αυτή οι τοπικές κοινωνίες που εμπλέκονταν στην μαστιχοκαλλιέργεια συσπειρώθηκαν και ξεπέρασαν την σοβαρότερη ίσως κρίση στην ιστορία της μαστίχας.

6.2 Ένωση Μαστιχοπαραγωγών Χίου

Η EMX ιδρύθηκε το 1939 (Ν. 1390/1938) «Προς τον σκοπόν της προστασίας της μαστίχης Χίου δια της συστηματοποίησης της παραγωγής, της συγκεντρώσεως, της συσκευασίας, της επεξεργασίας και της από κοινού διαθέσεως αυτής επιβάλλεται δια του παρόντος η αναγκαστική συνεταιριστική οργάνωσις πάντων των μαστιχοπαραγωγών Χίου». Συνιστά Αναγκαστικό Συνεταιρισμό στον οποίο υπάγονται οι είκοσι πρωτοβάθμιοι συνεταιρισμοί των Μαστιχοχώρων. Από το πρώτο χρόνο λειτουργίας της οι αμοιβές των μαστιχοκαλλιεργητών τριπλασιάστηκαν και το εξαγωγικό εμπόριο της μαστίχας άγγιξε τους 80 τόνους. Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και η περίοδος της Κατοχής ανέστειλαν τις δραστηριότητες του οργανισμού. Μαστίχα εμπορεύονταν μόνο η EMX και αυτό προκειμένου να γίνει αντιπραγματισμός σε τρόφιμα που διανέμονταν στους ντόπιους. Το 1942 η Γερμανική Διοίκηση με τη συνεργασία των μαυραγοριτών αφαίρεσαν τη διαχείριση της μαστίχας από την EMX (Τσούχλης 2011: 134-135).

Τα έτη 1946-1947 συγκεντρώθηκαν οι αδιάθετες σοδειές ενισχύοντας τους παραγωγούς που αριθμούσαν περί τους 5.000 (EMX 2018, Τσούχλης 2011: 83 πιν.7-8, 104, 128-133). Η μεταπολεμική περίοδος λόγω της κάμψης της παγκόσμιας οικονομίας και των επιρροών του αμερικάνικου τρόπου ζωής, αντικατέστησαν τη μάζηση φυσικής μαστίχας με μη φυσικά υποκατάστατα. Ωστόσο η χρήση της στους τομείς της ποτοποιίας, ζαχαροπλαστικής και της βιομηχανίας παρέμεινε σταθερή (Σαββίδης 2000: 25). Ως αποτέλεσμα έμενε αδιάθετη η παραγωγή μαστίχας (150.000 οκάδες ετήσια παραγωγή/90.000-100.000 οκάδες ετήσια κατανάλωση) και μόλις το 1958 επιτεύχθηκε η ισοστάθμιση παραγωγής-κατανάλωσης. Η επέκταση της καλλιέργειας συνέχισε να ελέγχεται από ειδικό νόμο για να εξισορροπηθεί προσφορά-ζήτηση. Αναφορές της Διεύθυνσης Γεωργίας Νομαρχίας Χίου το 1940 καταγράφουν 1.500.000 δέντρα. Η απογραφή του 1986 καταγράφει 2.184.684 δέντρα. Το έτος 2000, η συνολική έκταση της καλλιέργειας ήταν 20.000 στρέμματα, ήτοι το 12% της καλλιεργήσιμης γης του νησιού, με 2.000.000 μαστιχόδεντρα και απασχολούνταν περίπου 4.500 οικογένειες (Σαββίδης 2000: 43-44).

Προκειμένου να εντατικοποιηθεί η καλλιέργεια επιμηκύνθηκε η περίοδος μαστιχοκαλλιέργειας (1/7-31/10) που όριζε ο Ν.4381/1929 (EMX 2018). Παράλληλα οργανώθηκε η βιομηχανική επεξεργασία του προϊόντος με την απόσταξη μαστιχέλαιου από το 1950 και έπειτα, ενώ το 1957 δημιουργήθηκε το πρώτο εργοστάσιο τσίχλας που περιλάμβανε όλα τα στάδια παραγωγής: ανάμιξη-πολτοποίηση μαστίχας, κατασκευή-κουφετοποίηση τσίχλας, συσκευασία με αμπαλάζ στο ιδιόκτητο τυπογραφείο της EMX. Η παραγωγή μαστίχας από τους 8.000 κιλά το 1957, έφτασε τα 192.000 κιλά το 1988. Την υλική, ιδεολογική (προώθηση συλλογικότητας) κυριαρχία της EMX και τον έλεγχο των ζητημάτων του αγροτικού χώρου τη δεκαετία του 1950, ολοκλήρωνε η διαχείριση των πλεονασμάτων παραγωγής. Η EMX διαπραγματεύονταν τις τιμές της μαστίχας και διαχειρίζονταν τη διάθεση για λογαριασμό των μαστιχοκαλλιεργητών, ρυθμίζοντας ταυτόχρονα το σύνολο της οικονομικής ζωής των νοτιοχώρων και μειώνοντας αισθητά το πεδίο άσκησης εμπορικών δραστηριοτήτων «τρίτων» (Τσούχλης 2011: 104).

Τη δεκαετία του 1960 η EMX επιχείρησε τον «γεωργικό εκσυγχρονισμό» προκειμένου να ενισχύσει τη μαστιχοκαλλιέργεια που πλήττονταν από μαζικές μετακινήσεις του παραγωγικού αγροτικού πληθυσμού στα αστικά κέντρα και άρχισε να λαμβάνει χαρακτήρα εποχικής εργασίας (Τσούχλης 2011: 104-105, 141). Επί της ουσίας

καθετοποίησε την επεξεργασία και την τυποποίηση της μαστίχας, διευθύνοντας των κύκλο εργασιών της α) με χρηματοδότηση και οργάνωση μεταποιητικών μονάδων επεξεργασίας αγροτικών προϊόντων και β) με εμπλοκή σε εμπόριο αγροτικών ειδών που προωθούνταν μέσω υπηρεσιών γεωπονικής υποστήριξης και διανομής εντύπων. Η EMX υποστήριξε τους αγρότες σε ένα ευρύτερο πλαίσιο πέραν της μαστιχοκαλλιέργειας. Βάσει εκθέσεων ελεγκτών η συγκεκριμένη πολιτική απέφερε άμεσο οικονομικό όφελος για τους παραγωγούς της τάξεως του 10-30% (EMX 2018, Τσούχλης 2011: 104).

Η δεκαετία του 1980 χαρακτηρίζεται από στασιμότητα για την EMX. Διακόπηκαν οι εξαγωγές στο Ιράκ, απορρίφθηκαν από τους μαστιχοκαλλιεργητές τα προτεινόμενα πειραματικά νέα μέσα παραγωγής που προτάθηκαν, καταστράφηκε μεγάλο μέρος της παραγωγής λόγω καιρικών συνθηκών, συσσωρεύτηκαν χρέη προς την Αγροτική Τράπεζα Ελλάδος, ενώ ταυτόχρονα διαφοροποιήθηκαν τα κύρια χαρακτηριστικά της βάσης παραγωγής που υπέστη σημαντική συρρίκνωση. Η αλλαγή του εθνικού κυβερνητικού σκηνικού και η διαφοροποίηση των κρατικών αγροτικών και συνεταιριστικών πολιτικών μετέβαλαν τη δομή της EMX. Ανανέωση στο ανθρώπινο κεφάλαιο, έντονη κομματικοποίηση, πόλωση με τους πρωτοβάθμιους συνεταιρισμούς, προσπάθειες αναδιάρθρωσης στο σύστημα επενδύσεων-εμπορίας, οικονομικά σκάνδαλα και πολιτικές παρεμβάσεις είχαν ως αποτέλεσμα, εκτός των αρνητικών οικονομικών αποτελεσμάτων, αδρανοποίηση των πρωτοβάθμιων συνεταιρισμών. Παρά τη θεαματική άνοδο της τιμής της μαστίχας, η δεκαετία έκλεισε με εγκατάλειψη της καλλιέργειας και αισθητή μείωση παράδοσης μαστίχας. Στα θετικά συγκαταλέγονται η ολοκλήρωση μηχανοργάνωσης της EMX και η ίδρυση του νέου εργοστασίου τσίχλας (Τσούχλης 2011: 142).

Στις αρχές τις δεκαετίας του 1990 ξεκίνησε η διαδικασία εξυγίανσης. Η EMX αποφάσισε να επικεντρωθεί αποκλειστικά στην κύρια αποστολή της, τη διαχείριση της μαστίχας. Έτσι η παραγωγή και οι πωλήσεις μαστίχας σημείωσαν αυξητικές τάσεις, ταυτόχρονα η μαστίχα εντάχθηκε σε Ευρωπαϊκά προγράμματα, ενώ κατοχυρώθηκε ως Π.Ο.Π.. Ως αποτέλεσμα ήρθε η αναστροφή του αρνητικού κλίματος του 1980 και η ανάπτυξη της καλλιέργειας με εκτεταμένες φυτεύσεις σκίνων σε πεδινές περιοχές των νοτιοχώρων (Τσούχλης 2011: 142-143). Σταδιακά ο Συνεταιρισμός έως το 2000 ανέκτησε την αξιοπιστία του.

Οι δύο πρώτες δεκαετίες του 2000 βρήκαν την EMX σε πορεία οικονομικής ανάκαμψης. Το 2008 η μαστίχα εντάχθηκε στα οικονομικώς ενισχυόμενα προϊόντα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ το 2015 απέσπασε τη μονογραφία του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Φαρμάκων για στομαχικές διαταραχές και φλεγμονές του δέρματος. Πλέον έχει γίνει ένα αναγνωρίσιμο εμπορικό προϊόν με ευρεία διάχυση λόγω του οργανωμένου δικτύου διανομής. Ο νέος Ν.4384/2016 (άρθρο 32, παρ. 1) με την υπόνοια της άρσης αναγκαστικότητας και κατάργησης των αναγκαστικών συνεταιρισμών προκαλεί κλυδωνισμούς στην EMX. Η νέα κρατική αγροτική πολιτική έρχεται σε πλήρη αντίθεση με το όραμα και τους στρατηγικούς στόχους του Συνεταιρισμού.

6.3 MEDITERRA S.A.

Το 2002 ιδρύθηκε η θυγατρική εταιρεία MEDITERRA A.B.E.Σ.Ε (Mediterra S.A.) της EMX (εικ. 2). Αρχικός στόχος της ήταν η προβολή-προώθηση της μαστίχας μέσω των προϊόντων με την ανάπτυξη ενός δικτύου καταστημάτων λιανικής πώλησης, των mastihashop (εικ. 3). Σκοποί της εταιρίας πλέον είναι: δημιουργία μόνιμου μηχανισμού προβολής της μαστίχας, σχεδιασμός και παραγωγή προϊόντων, διαμόρφωση της εμπορικής πολιτικής της Μαστίχας, ανάπτυξη δικτύου καταστημάτων λιανικής πώλησης, σχεδιασμός και εκτέλεση προωθητικών ενεργειών. Το 2006 κατασκευάστηκε στη Χίο από τη MEDITERRA νέο σύγχρονο εργοστάσιο παρασκευής προϊόντων μαστίχας. Τον Φεβρουάριο του 2008 η εταιρία μπήκε στην Εναλλακτική αγορά του Χρηματιστηρίου Αθηνών.

Η MEDITERRA συνεχώς διευρύνει τις δραστηριότητές της. Το 2014 ίδρυσε δύο νέα καταστήματα στη Σαουδική Αραβία, ένα στα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, το πρώτο mastihacafe στη Χίο καθώς και νέο υποκατάστημα που υποστηρίζει τις δραστηριότητες διανομής στην Αθήνα. Ταυτόχρονα αναζητά νέες αγορές και επιδιώκει καινούριες συνεργασίες. Σήμερα η εταιρία είναι υπεύθυνη: για τη διαχείριση καταστημάτων στην Ελλάδα και το εξωτερικό, για τη λειτουργία μονάδας παραγωγής παραδοσιακών προϊόντων (περίπου 100) στο νησί, για τη διανομή στην Ελλάδα της φυσικής μαστίχας Χίου, της τσίχλας ΕΛΜΑ, των παραφαρμακευτικών προϊόντων mastihatherapy, των ζαχαρωδών cultura mediterranea, των λικέρ μαστίχας ENOSIS, KENTOS (EMX 2018). Μερικά από τα brands που διαθέτει συγκεντρώνονται στην εικ. 2. και διατίθενται στην

παγκόσμια αγορά. Οι βασικοί σταθμοί, οι διακρίσεις, η εξέλιξη των επενδύσεων 2002-2014 και τα βασικά οικονομικά μεγέθη παρουσιάζονται στις εικ. 4-6.

6.4 Η Μαστίχα ως Στοιχείο Πολιτισμικής Ταυτότητας

Όπως προκύπτει από μια συνολικότερη θεώρηση της ιστορίας της καλλιέργειας, η μαστίχα διαχρονικά συνιστά εκτός από εργαλείο του πολιτικού-οικονομικού τομέα, στοιχείο σύμφυτο με την πολιτιστική ταυτότητα του νησιού. Λειτουργεί ως συνεκτικός ιστός των τοπικών κοινωνιών (Πολίτης 2016β). Ο κύκλος της καλλιέργειας της μαστίχας καθορίζει τον ετήσιο κύκλο ζωής και την καθημερινότητα των Νοτιοχώρων. Παρά το γεγονός ότι ο τομέας παρουσιάζει μεγάλα ποσοστά αδήλωτης γυναικείας και παιδικής εργασίας, οι ντόπιοι δεν το αντιλαμβάνονται έτσι, διότι δεν θεωρούν τη μαστιχοκαλλιέργεια αμιγώς επαγγελματική δραστηριότητα. Την προσδιορίζουν περισσότερο ως συστατικό στοιχείο της καθημερινότητας, ως φορέα της κουλτούρας τους και ως διακριτικό χαρακτηριστικό της τοπικής παράδοσης. Επιπλέον ο καταμερισμός εργασιών μαστίχας εκλαμβάνεται ως διακριτό στοιχείων των έμφυλων ρόλων μέσα στην οικογένεια. Οι γυναίκες ασχολούνται με το καθάρισμα και οι άνδρες με τις βαριές αγροτικές εργασίες.

Η λαογραφία του νησιού συνδέεται στενά με την μαστιχοκαλλιέργεια μέσω μύθων, παραδόσεων, ηθών, εθίμων (Κολλιάρους 2003: 13-14). Στο σύνολο του νησιού κοινωνικές δραστηριότητες αρραβώνες, γάμοι, βαπτίσεις, κ.ά. περιλαμβάνουν συχνά κατανάλωση προϊόντων μαστίχας (Κολλιάρους 2003: 23-42). Οι τελετουργικές πρακτικές της θρησκευτικής ζωής περιλαμβάνουν χρήση λιβανιού μαστίχας, κλαδιά σκίνου στις λιτανείες, προσθήκη μαστίχας στον άρτο και το αντίδωρο, τη βασιλόπιτα. Οι παραδοσιακοί εορτασμοί του Δωδεκαημέρου στα Μαστιχοχώρια αναπαριστούν λαϊκό δικαστήριο της Οθωμανικής Περιόδου (Αγάς) που σχετίζονταν με τις μαστιχοκλοπές (Αναγνώστου 2018α) (παράρτημα Α.7.2). Ο αγροτικός και οικιστικός χώρος, τα χαρακτηριστικά δόμησης και η οργάνωση των οικισμών των Νοτιοχώρων σχετίζονται άμεσα με τον έλεγχο και την οργάνωση της μαστιχοκαλλιέργειας (παράρτημα Α.8) (Κολλιάρους 2003: 136-158). Δεκάδες παραδοσιακά επαγγέλματα είχαν άμεση εξάρτηση από τον τομέα της μαστιχοκαλλιέργειας (αγγειοπλάστης/μπουρμπουλάς - συσκευασία μαστίχας, αγωγιάτης/αραμπατζής/καϊκτζής - μεταφορά, ασβεστοκαμινάς/ασβεστάς - απολύμανση των άρρωστων δέντρων, ασιγγανος/σιδεράς - εργαλεία, αλωνάρης,

ρεμπικωτής/λαμπικωτής - μαστιχοκάζανο για απόσταξη σούμας, δραγάτης - αγροφύλακας, καλαθάς - μεταφορά μαστίχας, μαυραγορίτης/μεταπράτης - συνιστούσε επάγγελμα που αφορούσε την μεταπώληση μαστίχας και άλλων αγροτικών προϊόντων, σαπουνάς - κατασκευή μωσχοσάπουνου μαστίχας) (Κολλιάρης 2003: 159-190). Μια επισκόπηση στο «Χιακό Γλωσσάρι» δίνει πολλά δεδομένα για τη χρήση ειδικού λεξιλογίου που αφορά τη μαστιχοκαλλιέργεια στην τοπική ντοπιολαλιά (Πασπάτης 1888, Κολλιάρης 2003: 278-292).

Η χρήση προϊόντων μαστίχας στη σύγχρονη καθημερινότητα μέσω των πολιτικών μάρκετινγκ της Mediterra έχει διευρυνθεί και τα προϊόντα αποτελούν πλέον αναγνωρίσιμα εμπορικά brand names. Οι τομείς της φαρμακολογίας, της ιατρικής, της κοσμετολογίας, της γαστρονομίας, της ποτοποιίας, της μιξολογίας κ.α., όλο και περισσότερο χρησιμοποιούν τη φυσική μαστίχα Χίου. Τα τελευταία χρόνια οργανώνονται φεστιβάλ και γιορτές μαστίχας με στόχο την προβολή της ως συστατικό της πολιτισμικής ταυτότητας του νησιού (Απλωταριά 2015α, Απλωταριά 2014α). Η μαστίχα ταυτόχρονα συνιστά σημαντικό εργαλείο τουριστικής προβολής και συνδέεται άμεσα με το branding τύπου (Αλήθεια 2014α, Αλήθεια 2015α, Απλωταριά 2015α). Πρόκειται για ένα προϊόν που ενώ έχει έντονη οικονομική διάσταση, εντούτοις συνδέεται διαχρονικά με την ταυτότητα και την κουλτούρα της Χίου, φέρει άυλες αξίες και συνθέτει το πολιτισμικό κεφάλαιο του νησιού (εικ.13) (Πολίτης 2016β).

6.5 Συμπεράσματα

Η ίδρυση της EMX αποτέλεσε κομβικό σημείο στην εξέλιξη της μαστιχοπαραγωγής. Οι πολιτικές του οργανισμού επέδρασαν στις τοπικές κοινωνίες, την κρατική αναπτυξιακή πολιτική και την ανάπτυξη της οικονομίας της Χίου. Ταυτόχρονα όμως απηχούν σε μεγάλο βαθμό τις αντιλήψεις των μαστιχοπαραγωγών για τον συνεργατισμό και την ενεργή συμμετοχή τους στην χάραξη στρατηγικού σχεδιασμού για το μέλλον της μαστιχοκαλλιέργειας (Τσούχλης 2011: 106). Η EMX λαμβάνοντας ρόλο διαμεσολαβητή μεταξύ κράτους-παραγωγού συνιστά τον κύριο φορέα συνδιαμόρφωσης των πολιτικών που εφαρμόζονται στον τομέα της μαστιχοκαλλιέργειας (Τσούχλης 2011: 144). Λίγο πριν την έναρξη της νέας χιλιετίας η EMX προκειμένου να ξεπεράσει τη δυσχερή κατάσταση της δεκαετίας που προηγήθηκε αποφάσισε να ακολουθήσει στρατηγικό σχεδιασμό στηριζόμενο στον καταμερισμό εργασίας. Ο Συνεταιρισμός ασχολήθηκε αποκλειστικά με τη διαχείριση πρωτογενούς παραγωγής και μεταποίησης της μαστίχας

και ανέθεσε στη θυγατρική του το εμπορικό κομμάτι. Το μοντέλο αυτό φαίνεται να είναι αποδοτικό. Η επόμενη καίρια κίνηση ήταν η ανάθεση του τομέα της οργάνωσης της πολιτισμικής διαχείρισης της μαστιχοκαλλιέργειας στο ΠΙΟΠ. Η συνεργασία αυτή σηματοδοτεί μια νέα εποχή για τη χάραξη στρατηγικού σχεδιασμού και πολιτιστικής πολιτικής για τον τομέα της μαστιχοκαλλιέργειας.

Κεφάλαιο 7

Η Ένταξη της

Μαστιχοκαλλιέργειας στον

Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο

της Άυλης Πολιτιστικής

Κληρονομιάς της UNESCO

Στο νησί της Χίου καλλιεργείται από την αρχαιότητα ένα μοναδικό μονοπωλιακό προϊόν, η μαστίχα. Συνδέεται άρρηκτα με την ιστορική, πολιτική, οικονομική λαογραφική και πολιτισμική πορεία του τόπου. Αποτελεί στοιχείο σύμφυτο της κουλτούρας των ντόπιων. Εξ αιτίας των μοναδικών ευεργετικών και θεραπευτικών ιδιοτήτων που φέρει έχει γνωρίσει πολλές εφαρμογές και διεθνείς αναγνωρίσεις. Η μαστιχοκαλλιέργεια που φτάνει από την αρχαιότητα έως τις μέρες μας, εμπλουτίζεται περισσότερο από την επιστημονική έρευνα και τις παρεμβάσεις των ντόπιων ως μία ζωντανή και δυναμική διαδικασία. Η εγγραφή των καλλιεργητικών πρακτικών και της τεχνογνωσίας της μαστιχοκαλλιέργειας στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της ανθρωπότητας το 2014 αποτελεί μία ακόμα διεθνή αναγνώριση που προμοδοτεί το μέλλον, τη βιωσιμότητα και την αειφορία της καλλιέργειας.

7.1 Η Εγγραφή

Η ένταξη της μαστιχοκαλλιέργειας στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO αποτελεί την πρώτη αμιγώς ελληνική εγγραφή

στον συγκεκριμένο κατάλογο. Η πρόταση υποψηφιότητας εγκρίθηκε στη Συνεδρίαση της Διακυβερνητικής Επιτροπής για τη Διαφύλαξη της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, στο Παρίσι στις 27-11-2014. Η εγγραφή αφορά την τεχνογνωσία της μαστιχοκαλλιέργειας στη Χίο (UNESCO 2014). Στην απόφαση 9 COM 10.18 αναλύονται τα πέντε κριτήρια που πληροί το στοιχείο ως εξής:

1. Η τεχνογνωσία της μαστιχοκαλλιέργειας (καλλιέργεια και συλλογή μαστίχας) μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά. Αποτελεί συνδεδετικό στοιχείο της ζωής της υπαίθρου για τους κατοίκους καθώς ενισχύει την κοινωνική συνοχή και αλληλεγγύη.

2. Η εγγραφή αποτελεί μια ενέργεια που εν δυνάμει θα μπορούσε να συμβάλλει στο να γίνει απτή η άυλη πολιτιστική κληρονομιά ως καταχωρημένη γνώση για το περιβάλλον, τη χρήση φυσικών πόρων και τη συμβολή τους στην αειφόρο ανάπτυξη.

3. Η εγγραφή αποτελεί μέσο ποικίλων μέτρων διαφύλαξης στους τομείς της εκπαίδευσης, της επιστημονικής έρευνας και της διερεύνησης μέσω τουριστικής ανάπτυξης. Στοχεύει στην οικονομική βιωσιμότητα της τεχνογνωσίας μέσω της ενεργού εμπλοκής των φορέων του στοιχείου (δημόσιων και ιδιωτικών) και της δέσμευσής τους.

4. Στον φάκελο υποψηφιότητας που υπεβλήθη συνέβαλαν αντιπροσωπευτικές ενώσεις, συνεταιρισμοί, μαστιχοκαλλιεργητές, αφού προηγουμένως εξασφαλίστηκε η σύμφωνη γνώμη τους.

5. Στην εγγραφή στον κατάλογο συμμετείχε η κοινότητα που σχετίζεται με το στοιχείο. Το στοιχείο έχει εισαχθεί στον Εθνικό Κατάλογο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Διεύθυνσης Νεώτερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού.

7.2 Η Συνεργασία EMX-ΠΙΟΠ και η Πορεία προς την Εγγραφή

Συνεξετάζοντας τα στοιχεία που αναφέρθηκαν, τη δεύτερη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα, η EMX έκανε μία τομή με νέες πολιτικές στηριζόμενη σε σαφές στρατηγικό πλαίσιο, προκειμένου να συνδέσει και τυπικά τη μαστιχοκαλλιέργεια με τον πολιτισμό. Υπό την

επιρροή του διεθνούς πλαισίου που θεωρεί τον πολιτισμό ως έναν από τους τέσσερις βασικούς άξονες βιώσιμης ανάπτυξης, η EMX αναζήτησε συμπράξεις για να επιτύχει τους νέους στόχους. Στις αρχές του 2000, με πρωτοβουλία της EMX σε συνεργασία με την τοπική αυτοδιοίκηση, κατατέθηκε πρόταση αξιοποίησης του πολιτισμικού κεφαλαίου της μαστίχας στο ΠΙΟΠ. Το 2009 υπογράφηκε Μνημόνιο Συνεργασίας μεταξύ EMX-ΠΙΟΠ για την ίδρυση «Μουσείου Μαστίχας» στο πλαίσιο του επιχειρησιακού προγράμματος «Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα» του ΕΣΠΑ 2007-2013. Τον επόμενο χρόνο ξεκίνησε η κατασκευή του Μουσείου. Ταυτόχρονα το ΠΙΟΠ εκκίνησε τη διαδικασία εγγραφής της μαστιχοκαλλιέργειας στην UNESCO.

Μέχρι το 2010 υπέβαλε τρεις φακέλους, οι προτάσεις όμως απορρίφθηκαν ως ελλιπείς. Ουσιαστικός λόγος φαίνεται να ήταν ότι δεν υπήρχε συμμετοχή ενός δημόσιου φορέα. Ως άλλος πιθανός λόγος διαφαίνεται η δυσπιστία της UNESCO προς μη δημόσιους, μη διαπιστευμένους φορείς, καθώς η εγγραφή ακολούθησε της διαπίστευσης του ΠΙΟΠ από την UNESCO (Σκουρολιάκος 2013, Σοκόλας 2016). Ο τέταρτος φάκελος στοιχειοθετήθηκε με σύμπραξη ΠΙΟΠ, EMX και της Διεύθυνσης Πολιτιστικού Αποθέματος και Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς του Υπουργείου Πολιτισμού (εικ.7). Τελικά το 2014 η μαστιχοκαλλιέργεια εγγράφηκε στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO. Το καλοκαίρι του 2017 στη γιορτή των πρώτων γενεθλίων του Μουσείου Μαστίχας η EMX, το Μουσείο και ο Δήμος Χίου παρέλαβαν από τη διευθύντρια της Διεύθυνσης Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς του Υπουργείου Πολιτισμού το διαπιστευτήριο της UNESCO με το οποίο αναγνωρίζεται η μαστιχοκαλλιέργεια ως παγκόσμια άυλη πολιτιστική κληρονομιά (Φύλα 2017).

Η εγγραφή στις 26-11-2014 έδωσε στον τομέα της μαστιχοκαλλιέργειας νέα δυναμική (εικ. 8) (Αλήθεια 2014β). Το 2014 η EMX, το ΠΙΟΠ και η Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου-Περιφερειακή Ενότητα Χίου μέσω του Περιφερειακού Ταμείου Ανάπτυξης διοργάνωσαν πενήνήμερο πρόγραμμα θεωρητικής και πρακτικής εκπαίδευσης συνοδών περιπατητικών διαδρομών στα μονοπάτια της Χίου, το «Περπατώντας στη γη της Μαστίχας», προκειμένου να συνδεθεί σε πρακτική βάση η μαστίχα με τον τουριστικό τομέα και εναλλακτικές δραστηριότητες σχετικές με τη μαστιχοκαλλιέργεια (Απλωταριά 2014α). Στις 31-3-2015 με πρωτοβουλία της EMX οργανώθηκε ενημερωτική ημερίδα στο Ομήρειο Πνευματικό Κέντρο Δήμου Χίου για τη σημασία της εγγραφής και τις προοπτικές βιώσιμης ανάπτυξης που εξασφαλίζει στον τόπο με θέμα:

«Μαστιχοκαλλιέργεια: προς ένα κοινό πλαίσιο διαφύλαξης της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς». Σκοπός της ημερίδας ήταν αφ' ενός η ενημέρωση των εμπλεκόμενων φορέων για τη σπουδαιότητα της εγγραφής και τις ευκαιρίες βιώσιμης ανάπτυξης που δίνει, αφ' εταίρου ο συντονισμός των ενδιαφερομένων μερών (φορέων, ιδιωτών, φυσικών προσώπων). Οι τρεις φορείς πλέον έχουν αναλάβει την πρωτοβουλία για την υποστήριξη της εγγραφής (Αλήθεια 2015β, Απλωταριά 2015β, Πολίτης 2015). Από τη συμμετοχή μου στην ημερίδα διαπίστωσα έντονο ενδιαφέρον ιδιωτών και φορέων που αναπτύσσουν σχετικές δραστηριότητες με τη μαστίχα, όπως και φορέων που διαμορφώνουν και υλοποιούν την αναπτυξιακή πολιτιστική πολιτική του νησιού. Παρόλα αυτά μερίδα του τύπου υποστηρίζει ότι δεν δόθηκε από την EMX στο γεγονός η απαιτούμενη δημοσιότητα (Πολίτης χ.χ.). Στο πλαίσιο της ίδιας συνεργασίας EMX-ΠΙΟΠ την άνοιξη του 2017 η EMX εκχώρησε για 29 χρόνια τα αρχεία της στο ΠΙΟΠ.

Παράλληλα, δείχνουν να αναλαμβάνουν δράση και φορείς του δημοσίου τομέα. Το 2012 η Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου μετά από εισήγηση της Περιφερειακής Ενότητας Χίου κατέθεσε αίτημα στην UNESCO για την ένταξη των Μαστιχοχωρίων ως αρχιτεκτονικό παραδοσιακό σύμπλεγμα οικισμών στα προστατευόμενα μνημεία της UNESCO (Κατσαράκης 2012). Την 25-11-2015 το Γραφείο Σχολικών δραστηριοτήτων Π.Ε. Χίου διοργάνωσε ημερίδα για τους εκπαιδευτικούς των σχολικών μονάδων του νησιού με θέμα: «Άυλη Πολιτισμική Κληρονομιά της Μαστιχοκαλλιέργειας-Πρόγραμμα των Συνεργαζόμενων Σχολείων με την UNESCO», με στόχο την ενημέρωση-υποστήριξη των εκπαιδευτικών για την υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων, σχετικών με την άυλη πολιτισμική κληρονομιά της μαστιχοκαλλιέργειας και τη συμμετοχή των σχολικών μονάδων στο Δίκτυο Συνεργαζόμενων Σχολείων (ASPnet) της UNESCO. Με αυτή την ενέργεια το Γραφείο Σχολικών δραστηριοτήτων προσπάθησε να υποστηρίξει την εγγραφή μέσω της εκπαίδευσης (Αλήθεια 2015γ). Το 2016 έπειτα από πρόσκληση της Ελληνικής Εθνικής Επιτροπής της UNESCO στο Υπουργείο Εξωτερικό συμμετείχε στη σύσκεψη του παγκόσμιου δικτύου της UNESCO «Πόλεις που μαθαίνουν» ο Δήμαρχος Χίου. Στόχος ήταν η δικτύωση των πόλεων προκειμένου να επιλυθούν κοινωνικά ζητήματα μέσω της δια βίου μάθησης και η ενημέρωση για τις ωφέλειες για τις τοπικές κοινωνίες που μπορούν να προκύψουν από το συνεργατικό αυτό δίκτυο μέσω καλών πρακτικών. Στην παρούσα σύσκεψη το Υπουργείο Εξωτερικών δήλωσε διάθεση συνεργασίας και υποστήριξης (Αλήθεια 2016, Πολίτης 2016α).

7.3 Μουσείο Μαστίχας

Το ΠΙΟΠ σύμφωνα με τον στρατηγικό σχεδιασμό για την επέκταση του δικτύου μουσείων στην περιοχή του βορειοανατολικού Αιγαίου έδειξε ενδιαφέρον για το νησί της Χίου ήδη από το 1997 (εικ.14). Στόχος του ήταν η έμμεση πολιτική και οικονομική στήριξη των τοπικών κοινωνιών μέσω της δημιουργία πόλων έλξης στην ελληνική περιφέρεια (Λούβη-Κίζη 2018: 20). Το ΠΙΟΠ σύμφωνα με τους δείκτες CRI (Corporate Responsibility Index) έχει σημαντική συνεισφορά στον κοινωνικό και περιβαλλοντικό τομέα βάσει μετρήσεων, έχοντας αποσπάσει την ανώτερη διάκριση εταιρικής κοινωνικής ευθύνης στην Ελλάδα (Λούβη-Κίζη 2018: 20). Κλιμάκιο του Πολιτιστικού και Τεχνολογικού Ιδρύματος της τράπεζας ΕΤΒΑ (Π.Τ.Ι.-ΕΤΒΑ), ο πρόγονος του ΠΙΟΠ, διεξήγαγε έρευνα (μελέτες, σχέδια, συλλογή μαρτυριών) για τα μεταλλεία αντιμονίου της Κεράμου, στο βόρειο τμήμα του νησιού μετά την πρόταση αξιοποίησης της τοπικής αυτοδιοίκησης (ΠΙΟΠ 2018β). Η προκαταρκτική μελέτη παρουσιάστηκε και χαιρετίστηκε το 1998 από κοινό της Χίου (Χαρίτος 2016). Ωστόσο σύμφωνα με ιδιαίτερα αιχμηρά δημοσιεύματα του τοπικού τύπου της περιόδου η ιδέα εγκαταλείφθηκε ελλείψει ενδιαφέροντος της νέας πολιτικής ηγεσίας του νησιού (Χαρίτος 2016, ΠΙΟΠ 2018γ). Τελικά το ενδιαφέρον του ΠΙΟΠ τράβηξε το νότιο τμήμα με τη μαστίχα. Μετά από πρόταση της EMX και της τοπικής αυτοδιοίκησης διεξήγαγε σχετική προκαταρκτική έρευνα. Τον Ιούνιο του 2006 επελέγη η θέση Τεπένη Πυργίου, ιδιοκτησίας EMX, για την εγκατάσταση του Μουσείου Μαστίχας. Το έργο εντάχθηκε στο ΕΣΠΑ το 2011 (Α΄ Φάση: ΕΣΠΑ 2007–2013, Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα», Προβλεπόμενη Δημόσια Δαπάνη: 6.700.000,00 €, Φορέας Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού, Δικαιούχος: Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς. Β΄ Φάση: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία 2014-2020», Προβλεπόμενη Δημόσια Δαπάνη: 724.323,29 €, Φορέας Υπουργείο Οικονομίας, Ανάπτυξης και Τουρισμού, Δικαιούχος: Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς) (ΠΙΟΠ 2018δ). Οι εργασίες ξεκίνησαν το 2011, ολοκληρώθηκαν το 2016, άνοιξε πιλοτικά την άνοιξη και αποδόθηκε στο κοινό στην τελετή εγκαινίων το ίδιο έτος. Για 50 χρόνια η διαχείριση θα ανήκει στο ΠΙΟΠ και στη συνέχεια θα περάσει στον Ελληνικό Δημόσιο. Στα πρώτα του γενέθλια όπως αναφέρθηκε παραλήφθηκε το διαπιστευτήριο της UNESCO (Φύλα 2017).

Στόχος του Μουσείου είναι η ανάδειξη της παραγωγικής ιστορίας της καλλιέργειας και της επεξεργασίας μαστίχας ενταγμένης στο πολιτιστικό τοπίο της Χίου και το

περικείμενό της. Με άξονα την εγγραφή της μαστιχοκαλλιέργειας στην UNESCO, η αφήγηση του μουσείου δίνει έμφαση στη διαχρονία και την αειφορία της μαστίχας (ΠΙΟΠ 2018ε). Η μόνιμη έκθεση προσεγγίζει τη μαστίχα ως μοναδικό φυσικό προϊόν. Στην εισαγωγή αφηγείται την ιστορία του προϊόντος, την αναγνώρισή τους ως φυσικό φάρμακο. Στην πρώτη ενότητα περιγράφεται η παραδοσιακή τεχνογνωσία της καλλιέργειας. Η δεύτερη μιλά για τη συμβολή της διαχείρισης της μαστίχας στη διαμόρφωση του αγροτικού χώρου και του οικιστικού τοπίου των νοτιοχώρων μέσα στο χρόνο. Η τρίτη ενότητα αφορά τη σύνδεση της συνεταιριστικής εκμετάλλευσης και μεταποίησης της μαστίχας τους νεώτερους χρόνους με την παραγωγική ιστορία του νησιού. Επιπλέον περιγράφονται οι σύγχρονες χρήσεις-εφαρμογές της μαστίχας και η παγκόσμια εξάπλωσή της. Την μουσειακή εμπειρία ολοκληρώνει η υπαίθρια έκθεση με την επαφή του κοινού με το φυτό μέσα στο φυσικό του περιβάλλον.

Στη μόνιμη έκθεση που εκτείνεται σε τρία επίπεδα, (δύο ορόφους και εξωτερικός χώρος), χρησιμοποιούνται εκτός από φυσικά μουσειακά εκθέματα, πολυμεσικές εφαρμογές, ταινίες τεκμηρίωσης, μακέτες, μπάνερς, πρωτότυπα μηχανήματα σε λειτουργία. Τα φυσικά εκθέματα που αφορούν την καλλιέργεια αποκτήθηκαν από δωρεά του Λαογραφικού Μουσείου Καλλιμασιάς Χίου. Τα μηχανήματα παραχωρήθηκαν με δωρεά της ΕΜΧ και αποτελούν τον εξοπλισμό του πρώτου εργοστασίου τσίχλας. Το μουσείο ακολουθεί της σύγχρονες τάσεις τις μουσειολογίας και μουσειογραφίας. Διαθέτει την αίθουσα πολλαπλών εκδηλώσεων «Σχίνος» που φιλοξενεί περιοδικές εκθέσεις, εκδηλώσεις και την αίθουσα «Κεντητήρι» για την εκπόνηση μουσειοεκπαιδευτικών προγραμμάτων. Υπάρχει αίθουσα βιντεοπροβολής. Περιλαμβάνει αρκετούς παράλληλους χώρους (καφέ, πωλητήριο, χώρους υγιεινής, αίθουσα υπολογιστών, εξωτερικούς χώρους αναψυχής, πάρκινγκ). Διαθέτει ειδικές υποδομές που εξασφαλίζουν την πρόσβαση σε ΑΜΕΑ. Το πρώτο τετράμηνο λειτουργία του το επισκέφθηκαν 30.000 (Γαβαλάς 2016). Ο απολογισμός του 2017 αναδεικνύει το Μουσείο Μαστίχας ως το πρώτο σε επισκεψιμότητα του δικτύου μουσείων ΠΙΟΠ (Π.Σ. Γαβαλάς 2018, Βέττας 2017). Στα δύο χρόνια λειτουργίας του με τη δυναμική του εισοδο στην πολιτιστική ζωή του νησιού έχει καταφέρει να προσελκύσει ένα μόνιμο, δεσμευμένο και συνειδητοποιημένο κοινό, καθώς και πλήθος τουριστών. Συγκαταλέγεται σε ένα από τα πιο σύγχρονα μουσεία των Βαλκανίων και αποτελεί ένα σημαντικό εργαλείο της αναπτυξιακής διαδικασίας.

7.4 Συμπεράσματα

Η άτυπη ανάθεση του τομέα της οργάνωσης της πολιτισμικής διαχείρισης της μαστιχοκαλλιέργειας από την EMX στο ΠΙΟΠ και η στενή συνεργασία των δύο οργανισμών έως σήμερα, έχουν φέρει θεαματικά αποτελέσματα. Η συνεργασία αυτή σηματοδοτεί μια νέα εποχή για τη χάραξη στρατηγικού σχεδιασμού και πολιτιστικής πολιτικής για τον τομέα της μαστιχοκαλλιέργειας. Με την εγγραφή της μαστιχοκαλλιέργειας στην UNESCO πλέον η EMX έχει στα χέρια της ένα σημαντικό αναπτυξιακό εργαλείο. Η εκχώρηση των αρχείων στο ΠΙΟΠ για τα επόμενα 29 χρόνια εξασφαλίζει στην EMX την διάσωση του αρχειακού της υλικού, την καταγραφή της ιστορικής της πορείας, τη διαφύλαξη των τεκμηρίων και τη διάχυση της πληροφορίας μέσω της ψηφιοποίησης. Η ίδρυση του Μουσείου Μαστίχας δείχνει να αναδιαμορφώνει το πολιτιστικό και τουριστικό τοπίο του νησιού.

Κεφάλαιο 8

Η Μαστιχοκαλλιέργεια

Οι διαδικασίες της μαστιχοκαλλιέργειας φτάνουν από την αρχαιότητα στις μέρες μας ως μία ζωντανή και δυναμική διαδικασία. Στο παρόν κεφάλαιο περιγράφεται ο χώρος στον οποίο γίνεται η καλλιέργεια. Με επιτόπια συμμετοχική παρατήρηση καταγράφηκαν τα στάδια της παραγωγής και επεξεργασίας της μαστίχας για τα οποία παρατίθεται φωτογραφικό υλικό στο παράρτημα Γ.

8.1 Το Νησί της Χίου και τα Μαστιχοχώρια

Η Χίος βρίσκεται στο βορειοανατολικό Αιγαίο, είναι το πέμπτο σε έκταση ελληνικό νησί και καταλαμβάνει έκταση 807 τ. χλμ. Τα μαστιχόδεντρα φύονται αποκλειστικά στο νότιο τμήμα. Το έδαφος στο οποίο ευδοκμεί η καλλιέργεια είναι ασβεστολιθικό-πετρώδες με μεγάλες συγκεντρώσεις ασβεστίου (20-50%) και μικρή υγρασία. Το κλίμα του νησιού είναι εύκρατο, με ελάχιστες θερμοκρασίες 2-3° C, μέγιστες 43-44° C. Κατά τους μήνες Ιούλιο και Αύγουστο πνέουν ισχυροί άνεμοι, τα Μελτέμια. Ίσως αυτό που ευνοεί την καλλιέργεια να είναι το μικροκλίμα, το έδαφος των νοτιοχώρων, αλλά κυρίως οι καλλιεργητικές πρακτικές.

Την περίοδο των Ιουστινιάνι (1346-1566 μ.Χ), όταν συστηματοποιήθηκε η μαστιχοκαλλιέργεια, στο νότιο τμήμα του νησιού δημιουργήθηκαν οι οικισμοί των μαστιχοχώρων προκειμένου να προστατεύεται και να ελέγχεται η παραγωγή μαστίχας (παράρτημα Α.8). Η καλλιέργεια γίνεται αποκλειστικά στα 24 αυτά χωριά της Χίου. Η περιοχή που φύεται το μαστιχόδεντρο οριοθετείται από μια νοητή γραμμή που σχηματίζουν τα χωριά Λιθί, Άγιος Γεώργιος Συκούσης και Καλλιμασιά. Περιλαμβάνει ολόκληρο το νότιο τμήμα του νησιού από τις δυτικές έως τις ανατολικές ακτές (Σαββίδης 2000: 31-32). Ο Pernot (1856) ονομάζει αυτή τη γραμμή που ακολουθεί την οροσειρά Ανέμων, «φυσικό και μυστηριώδες όριο» (Pernot 1981) (εικ.10). Τα Μαστιχοχώρια είναι: Καλλιμασιά, Καταρράκτης, Νένητα, Φλάτσια, Βουνό, Κοινή,

Παγίδα, Έξω Διδύμα, Μέσα Διδύμα, Μυρμήγκι, Θολό Ποτάμι, Άγιος Γιώργης Συκούσης, Πατρικά, Καλαμωτή, Αρμόλια, Πυργί, Ολύμποι, Μεστά, Ελάτα, Βέσσα, Λιθί, Βαβύλοι, Νεοχώρι, Θυμιανά (EMX 2018, Σαββίδης 2000: 31-32).

8.2 Το Μαστιχόδεντρο της Χίου

Αν και ο σκίνος φύτεται σε πολλές περιοχές της Μεσογείου και της ανατολής, εν τούτοις μόνο στο νότιο τμήμα της Χίου το δέντρο παράγει ικανοποιητική ποσότητα μαστίχας (παράρτημα Α.10). Η μαστίχα είναι γνωστή από την αρχαιότητα, ωστόσο μόνο στη Χίο συστηματοποιήθηκε η καλλιέργεια, καθετοποιήθηκε η παραγωγή και θεωρείται αποδοτική και ποιοτική. Κατά καιρούς έγιναν προσπάθειες μεταφοράς της καλλιέργειας που τελικά εγκαταλείφθηκαν, επειδή κρίθηκαν ασύμφορες οικονομικά (EMX 2018). Πρόκειται για τον αιθαλή θάμνο *Pistacia lentiscus* var. *Chia*, που φτάνει τα 4-5 μέτρα. Είναι αιωνόβιος, με χαμηλό ρυθμό ανάπτυξης. Παρουσιάζει πλήρη ανάπτυξη 40-50 χρονών, ενώ από τα 70 και έπειτα φθίνει. Η μαστιχοπαραγωγή ξεκινάει περίπου τον έβδομο χρόνο. Κάθε δέντρο παράγει από 80-200 γραμμάρια μαστίχας. Τα νεαρά δέντρα παράγουν 7-13 γραμμάρια, ενώ τα ενήλικα 130-200. Μέγιστη απόδοση έχουν τα δέντρα ηλικίας 12-15 ετών. Βλαστοί, φύλλα, ρίζες διατρέχονται από σύστημα ρητινοφόρων αγωγών που είναι υπεύθυνοι για την έκκριση της μαστίχας (Σαββίδης 2000: 75-81, 92-93). Τα μαστιχόδεντρα καλλιεργούνται σε φυτείες μερικών δεκάδων δέντρων φυτεμένων σε σειρές σε απόσταση 3-4 μέτρων. Έχουν ελάχιστες απαιτήσεις σε νερό.

8.3 Μαστίχα Χίου

Η μαστίχα Χίου είναι ένα μοναδικό προϊόν με πολλές χρήσεις και εφαρμογές επιστημονικά τεκμηριωμένες (παράρτημα Α.9). Κατά τη διαδικασία της καλλιέργειας το δέντρο «πληγώνεται». Στην προσπάθειά του να επουλώσει τις πληγές παράγει μια φυσική υποπράσινη αρωματική ρητίνη, που κυλά σαν δάκρυ από τον κορμό και καταλήγει στο έδαφος με τη μορφή σταγόνας. Αρχικά είναι ρευστή, διαυγής υποπράσινη και κολλώδης. Σταδιακά όσο στερεοποιείται και εκτίθεται στο φως γίνεται άχρωμη. Τελικά λαμβάνει κρυσταλλική μορφή. Σε διάστημα 12-18 μηνών αρχίζει να οξειδώνεται και το χρώμα μεταβάλλεται σε υποκίτρινο.

Η ποιότητα της μαστίχας προσδιορίζεται κυρίως από το μέγεθος του κόκκου και από την καθαρότητα της. Αν υπάρχει συνεχής ροή ρητίνης από τον σκίνο τότε ο κόκκος είναι μεγάλος και μαλακός (πίτα). Αν η ροή είναι μικρή τότε ο κόκκος είναι μικρότερος και σκληραίνει γρηγορότερα. Ο χρόνος σταθεροποίησης και ο βαθμός σκληρότητας της ρητίνης εξαρτώνται αποκλειστικά από περιβαλλοντικούς παράγοντες (θερμοκρασία, υγρασία, ηλιοφάνεια κ.α.). Η μαστίχα χάρη στη χημική της σύνθεση που περιλαμβάνει πάνω από ογδόντα ευεργετικά συστατικά (φυσικό πολυμερές, πτητικά-αρωματικά συστατικά, αιθέριο έλαιο, τερπενικά οξέα, α-πινένιο, β-μυρκένιο, β-καρνοφυλλένιο, λιμονένιο φυτοστερόλες, πολυφαινολικά μόρια, α-μαστιχορητίνη, β-μαστιχορητίνη, τανίνες, μαστιχίνη, μαστιχικό οξύ κ.α.) έχει γνωρίσει πλήθος εφαρμογών.

Το 1997 χαρακτηρίστηκε Προϊόν Προστατευόμενης Ονομασίας Προέλευσης (Π.Ο.Π.) με τον υπ' αριθμ. 123/1997 Κανονισμό (L0224/24-1-97) της Ευρωπαϊκής Ένωσης και καταχωρίστηκε στον αντίστοιχο Κοινοτικό Κατάλογο Προϊόντων. Ο χαρακτηρισμός Π.Ο.Π. αφορά προϊόντα που παράγονται, μεταποιούνται και επεξεργάζονται σε συγκεκριμένο, οριοθετημένο γεωγραφικό χώρο-περιοχή και φέρουν ιδιότητες και χαρακτηριστικά που οφείλονται κατά μεγάλο βαθμό στο συγκεκριμένο χώρο (EMX 2018α). Το προϊόν αυτό δεν είναι υδατοδιαλυτό. Διαλύεται σε αλκοόλη, αιθέρα, τετραχλωράνθρακα, εκετόνη και βενζίνη (Κοκκινάκης 2000: 32).

8.4 Παραδοσιακή Καλλιέργεια

Η καλλιέργεια της μαστίχας είναι μια διαδικασία που απαιτεί συνεχή ενασχόληση καθ' όλη τη διάρκεια του έτους. Το χειμώνα γίνονται οι απαραίτητες αγροτικές εργασίες, την άνοιξη προετοιμάζονται οι τόποι παραγωγής, το καλοκαίρι γίνεται η κύρια διαδικασία παραγωγής και το φθινόπωρο το καθάρισμα. Βάσει νόμου η διαδικασία μαστιχοπαραγωγής ξεκινά στις 15 Ιουλίου και η συγκομιδή ολοκληρώνεται την 15^η Οκτωβρίου κάθε έτους. Κάτω από ειδικές συνθήκες μπορεί να δοθεί δεκαπενθήμερη παράταση με απόφαση του Νομάρχη.

8.4.1 Κλάδεμα

Της συγκομιδής της μαστίχας προηγούνται αρκετές προκαταρκτικές εργασίες. Κατά τους χειμερινούς μήνες γίνεται ο «κλαδοκάθαρος», το κλάδεμα των δέντρων. Αφαιρούνται τα ξερά κλαδιά και δίνεται το κατάλληλο σχήμα στο φύλλωμα, ενώ μια φορά την πενταετία απαιτείται συστηματικότερο κλάδεμα (Σαββίδης 2000: 44).

Στόχος, εκτός από την διατήρηση της υγείας του φυτού, είναι οι φυλλωσιές να πλέκονται προκειμένου να προστατεύουν από τις ηλιακές ακτίνες την περιοχή γύρω από τον κορμό, όπου καταλήγει η ρητίνη.

8.4.2 Λίπανση

Παρόλο που το δέντρο ευδοκimeί σε άγονα, πετρώδη και φτωχά εδάφη (ασπροχώματα) χωρίς ιδιαίτερες απαιτήσεις, η λίπανση με θειική αμμωνία (21-0-0) και νιτρικό κάλιο (6-8-8) (περίπου 0,5-1 κιλό/δέντρο) κατά τους μήνες Ιανουάριο και Φεβρουάριο ευνοεί την παραγωγή. Κατά τη διάρκεια του χειμώνα απαιτείται όργωμα για να αναπνεύσουν οι ρίζες. Παραδοσιακά γίνονταν χλωρή λίπανση τον Οκτώβριο, με τη σπορά ψυχανθών, κυρίων κουκιών, τα οποία όργωναν κατά την άνθιση τους για να εμπλουτιστεί το έδαφος με άζωτο (Σαββίδης 2000: 44).

8.4.3 Χωμάτισμα

Την άνοιξη συλλέγονταν παραδοσιακά από τις «κούφες» το ασπρόχωμα και κοσκινίζονταν (Αναγνώστου 20018β). Σήμερα το χώμα παρέχεται συσκευασμένο από την EMX στους μαστιχοπαραγωγούς. Πρόκειται για ένα αδρανές υλικό, ανθρακικό ασβέστιο (CaCO_3), που δεν επηρεάζει καθόλου τις φυσικές ιδιότητες και τη χημική σύσταση της μαστίχας. Αντίθετα βοηθά στη στερεοποίηση της ρητίνης, στη λαμπρότητά της και το ευκολότερο πλύσιμο και καθάρισμα μιας και διαλύεται στο νερό. Έως τα μέσα του Ιούλη καθαρίζεται από τα χόρτα και ισοπεδώνεται το έδαφος γύρω από τον κορμό του δέντρου, σε περίμετρο που να φτάνει έως τα εξωτερικά κλαδιά. Η κυκλική αυτή περιοχή λέγεται «τραπέζι». Με την «άμια» (ειδικό σιδερένιο εργαλείο που μοιάζει με αξίνα) ξεχορταριάζεται το τραπέζι. Στη συνέχεια με το «ξυστρί», με φτυάρια και μυστριά ομαλοποιείται και ξύνεται το έδαφος, ώστε να λειανθεί. Αφού σκουπιστεί με «φροκαλιά» (αυτοσχέδια σκούπα από κλαδιά αστυφίδας, εχινοπόδιου ή σκίνου) το τραπέζι «χωματίζεται», καλύπτεται από ασπρόχωμα και πιέζεται με διάφορα εργαλεία, ώστε να γίνει περισσότερο λεία η περιοχή (Σαββίδης 2000: 50) (φώτ.1-2).

8.4.4 Κέντημα

Κέντημα ονομάζεται ο τραυματισμός του φλοιού του δέντρου. Από τις πληγές αυτές ρέουν τα δάκρυα ρητίνης, η μαστίχα. Με το «κεντητήρι» ένα μικρό αιχμηρό σιδερένιο εργαλείο με αυλακωτή άκρη δημιουργούνται κάθετες ή επιμήκεις τομές βάθους 4-5 χιλιοστών, μήκους 10-15 χιλιοστών, σταδιακά από τις ρίζες προς τα κλαδιά. Η απόσταση και το πλήθος των «κεντιών» καθορίζεται από την ηλικία και το μέγεθος του

σκίνου. Είναι σημαντικό η διαδικασία αυτή να γίνεται με μέτρο και ειδική προσοχή, ώστε να μην καταστραφεί το δέντρο (φώτ.3-6).

Στο πρώτο «κέντημα», το «ρήνιασμα» γίνονται 10-20 «κεντιές» και διαρκεί 5-6 εβδομάδες. Μετά την πρώτη συλλογή ακολουθεί και δεύτερο κέντημα, η «κεντιά» που διαρκεί περίπου, όπως και το «ρήνιασμα», ενάμιση μήνα και ακολουθείται ακριβώς η ίδια πρακτική. Μέχρι το τέλος της διαδικασίας οι «κεντιές» μπορεί να φτάσουν σταδιακά και τις εκατό. Το «κέντημα» γίνεται δύο φορές την εβδομάδα από την ανατολή του ήλιου έως τις πρωινές ώρες. Ανάλογα με την τοποθεσία και τις διαφορετικές συνθήκες του μικροκλίματος η διαδικασία διαφοροποιείται. Από τις «κεντιές» ρέει η μαστίχα, η οποία καταλήγει στο «ασπρόχωμα» του «τραπεζιού». Η ρητίνη είναι αρκετά αραιή στη συγκεκριμένη φάση. Για να στερεοποιηθεί, να «πήξει» πρέπει να μείνει εκτεθειμένη στις καιρικές συνθήκες δέκα με είκοσι μέρες, πριν συλλεχθεί. Αν στο διάστημα αυτό βρέξει, τότε η παραγωγή καταστρέφεται και η διαδικασία πρέπει να ξαναρχίσει από το «χωμάτισμα» (Σαββίδης 2000: 49-56) (φωτ. 7-8).

8.4.5 Συγκομιδή

Η πρώτη συλλογή της μαστίχας, «πρώτο μάζεμα» μετά το «ρήνιασμα», γίνεται μετά τον Δεκαπενταύγουστο και αφού προηγηθούν έξι έως δέκα κεντήματα και ο απαραίτητος χρόνος για το «πήξιμο». Με το εργαλείο «καμωτήρι ή τιμητήρι» συλλέγονται αρχικά οι «πίττες» τα μεγάλα κομμάτια του «τραπεζιού», αποκολλούνται τα «δάκρυα» από τον φλοιό, τα «φλισκάρια» από τα κλαδιά (παράρτημα Α.14). Παραδοσιακά τοποθετούνταν στο «καυκί», ένα ρηχό καλάθι από λυγαριά. Τα «καυκιά» αδειάζονταν σε ένα μεγαλύτερο πανέρι το «μαλαθούνι». Πλέον χρησιμοποιούνται σκεύη από σύγχρονα αντικολλητικά υλικά. Τα υπολείμματα μαστίχας από το τραπέζι συλλέγονται με το χέρι ένα-ένα. Τα ακόμα μικρότερα «φροκαλίζονται» με σκούπες και τοποθετούνται σε «χανικοκάλαθα ή καλάθουνια», κοφίνια από λυγαριά για να μεταφερθούν. Η διαδικασία αυτή του «κεντήματος» και της συλλογής, επαναλαμβάνεται μέχρι το φθινόπωρο, κατά μέσο όρο για 10-12 φορές. Η δεύτερη συγκομιδή, «το μάζεμα της κεντιάς» που είναι και το τελικό γίνεται μετά τα μέσα του Σεπτεμβρίου με τον ίδιο ακριβώς τρόπο (φώτ.9-11). Στη συνέχεια η μαστίχα απλώνεται σε σκιερούς και δροσερούς εσωτερικούς χώρους για να «πήξει», να στερεοποιηθεί και να ξηραθεί εντελώς (φώτ.12-13). Ήδη κατά τη διαδικασία της συγκομιδής έχει γίνει μια πρώτη διαδικασία διαχωρισμού του προϊόντος κατά ποιότητας (Σαββίδης 2000: 49-56) (φώτ.46-49) (παράρτημα Α.14).

8.4.6 Πρώτη Επεξεργασία

Η πρώτη επεξεργασία της μαστίχας γίνεται από τους παραγωγούς στα χωριά κατ' οίκον, βάσει συγκεκριμένων οδηγιών της EMX (Εγκύκλιος Παραλαβών) και περιλαμβάνει τρεις φάσεις: κοσκίνισμα, πλύσιμο και καθάρισμα.

8.4.6.α Κοσκίνισμα

Το «ταχτάρισμα» με κόσκινο ή «κοσκίνισμα» για να διαχωριστεί η μαστίχα από τα ξένα σώματα, το χώμα και τα ξερά φύλλα γίνεται αρχικά στο χωράφι κατά τη συγκομιδή. Ακολουθεί δεύτερο κοσκίνισμα πριν και κατά το πλύσιμο. Στη διαδικασία χρησιμοποιούνται διαφορετικών διαμετρημάτων τριχιές προκειμένου να διαχωριστεί εκ νέου το προϊόν σε ποιότητες. Μετά πλένεται σχολαστικά και ξανά απλώνεται στον αέρα για να στεγνώσει (φώτ.17-19).

8.4.6.β Πλύσιμο

Η διαδικασία του πλυσίματος διαφέρει από χωριό σε χωριό. Σε παραθαλάσσιους οικισμούς η μαστίχα πλένεται στη θάλασσα (φώτ.20-37). Σε άλλη περίπτωση στο νερό προστίθεται αλάτι και ασπρόχωμα, ώστε να δημιουργηθεί άνωση προκειμένου να απομακρυνθούν τα ξένα σώματα (φύλλα, κλαδάκια, χώμα κλπ) (φώτ.14-16). Και σε αυτό το στάδιο χρησιμοποιούνται κόσκινα διαφόρων διαμετρημάτων, ώστε να γίνει διεξοδικότερα η ποιοτική ταξινόμηση της μαστίχας (παράρτημα Α.14). Χρειάζεται μεγάλη επιμέλεια για να μην καταστραφεί το προϊόν. Αφού στεγνώσει στον αέρα, μεταφέρεται σε σκιερό και δροσερό εσωτερικό χώρο αποθήκευσης, μέχρι την ολοκλήρωση της διαδικασίας καθαρισμού (φώτ.12-13).

8.4.6.γ Καθάρισμα

Ακολουθεί το «καθάρισμα, πάστρεμα ή τσίμπημα» κάθε κόκκου μαστίχας ξεχωριστά, με διάφορα αιχμηρά εργαλεία τα «μαχαιρίδια» (φώτ.38-46). Αφού απομακρυνθεί ενδεδειγμένα κάθε ξένο σώμα η μαστίχα «περνάει από κόσκινο» ξανά. Η τελική διαλογή και ταξινόμηση ποιότητων βάσει μεγέθους γίνεται στο στάδιο του καθαρίσματος (παράρτημα Α.14).

8.5 Εμπορική Επεξεργασία

Μετά από την κατ' οίκον επεξεργασία και ταξινόμηση, η μαστίχα παραδίδεται στους τοπικούς συνεταιρισμούς και εν συνεχεία στην EMX. Στο εργοστάσιο της μαστίχας, το προϊόν περνάει ποιοτικούς ελέγχους, ταξινομείται, ξαναπλένεται και στεγνώνει. Αφού

καθαριστεί επιμελώς για τελευταία φορά ταξινομείται στις εμπορικές κατηγορίες που περιγράφονται στο παράρτημα Α.14, συσκευάζεται και αποθηκεύεται σε ψυχρό χώρο προκειμένου να διατηρηθούν τα υψηλά ποσοστά μαστιχέλαιου (Σαββίδης 2000: 102). Μέρος της παραγωγής διατίθεται στο εργοστάσιο τσίχλας, το οποίο διαθέτει τις υποδομές όπου παρασκευάζονται και συσκευάζονται τα προϊόντα ΕΛΜΑ και τη μονάδα απόσταξης μαστιχέλαιου (EMX 2018) (εικ.12).

8.6 Νέα Μέσα Παραγωγής

Η διαδικασία της μαστιχοκαλλιέργειας κατά κανόνα γίνεται από την αρχαιότητα έως σήμερα με τον παραδοσιακό τρόπο που περιγράφηκε παραπάνω. Εντούτοις πρόκειται για μια ζωντανή διαδικασία που αναπτύσσεται και εξελίσσεται. Η είσοδος της τεχνολογίας στην καθημερινότητα, η ανάπτυξη της έρευνας και πλήθος άλλων παραγόντων δείχνουν να επηρεάζουν τις μεθόδους καλλιέργειας. Σύμφωνα με έρευνα του Θ. Σαββίδη το 2000, εντοπίστηκαν εναλλακτικές μέθοδοι συλλογής και επεξεργασίας της μαστίχας, που όμως παρέμειναν στο στάδιο του πειραματισμού (Σαββίδης 2000: 56-57) (παράρτημα Α.11). Από προσωπικές συζητήσεις με τους μαστιχοπαραγωγούς προέκυψε ότι κατά καιρούς πειραματίζονται με εναλλακτικές μεθόδους παραγωγής και επεξεργασίας του προϊόντος (παράρτημα Α.12). Επειδή όμως τη δεκαετία του 1980 σημειώθηκαν αξιόποινες παρεμβάσεις χωρίς να τηρούνται οι απαραίτητοι κανόνες ασφαλείας (χρήση φυτοφαρμάκων, χημικών ουσιών, απορρυπαντικών και χλωρίνης κατά το πλύσιμο-καθαρισμό της μαστίχας κ.ά.), η EMX επέβαλε ρυθμιστικούς κανόνες. Οι κανόνες αυτοί είναι σύννομοι με ευρωπαϊκές οδηγίες και ακολουθούν την ελληνική νομοθεσία περί ποτών και τροφίμων. Σε περίπτωση παράκαμψης τους επιβάλλονται κυρώσεις που ορίζονται από την ετήσια Εγκύκλιο Παραλαβών της EMX (EMX 2018). Τα τελευταία χρόνια στη διαδικασία συλλογής, καθαρίσματος και κοσκίνισματος χρησιμοποιούνται κάποια μηχανικά μέσα, όπως προέκυψε από την έρευνα πεδίου. Για λόγους δεοντολογίας της έρευνας, κατόπιν παράκλησης των παραγωγών, δεν θα δημοσιοποιηθούν σχετικές φωτογραφίες από το αρχείο μου στο παρόν κεφάλαιο (παράρτημα Α.12).

Πρέπει να σημειωθεί ο περιορισμός που τίθεται από τους ίδιους τους καλλιεργητές στη διερεύνηση και κοινοποίηση της εμπλοκής τόσο των νέων μέσων καλλιέργειας στη διαδικασία, όσο και λεπτομερειών για τη διαδικασία της επεξεργασίας. Κατά δήλωσή τους υπάρχει άγραφος κανόνας, που απαγορεύει τη δημοσιοποίηση λεπτομερειών,

φοβούμενοι τον ανταγωνισμό. Μάλιστα η δημοσιοποίηση ενός πρόσφατου βίντεο για τη διαδικασία έχει προκαλέσει έντονο κοινωνικό διάλογο και αποδοκιμασία της συγκεκριμένης ενέργειας (Αναγνώστου 2017, Γεωργούλης 2017). Παρά το γεγονός ότι όντως χρησιμοποιούνται εναλλακτικοί τρόποι επεξεργασίας της μαστίχας, αυτό αποτελεί «κοινό μυστικό». Κατά κύριο λόγο προβάλλεται ο παραδοσιακός τρόπος μαστιχοκαλλιέργειας και αποκρύπτεται το συγκεκριμένο κομμάτι. Κάποιες από αυτές τις μεθόδους εφαρμόζονται με την «ανοχή» και εν γνώσει της EMX. Κάποιες άλλες προσκρούουν στους κανόνες που έχουν θεσπιστεί και προσλαμβάνονται ως αθέμιτος ανταγωνισμός ή ως «ασέβεια» στην παράδοση. Όπως και αν έχει, η χρήση νέων μέσων στη διαδικασία είναι γεγονός, ακόμα και αν δεν είναι σύμφυτη με το ηθικό, κοινωνικό, δεοντολογικό πλαίσιο που ορίζουν οι ίδιοι οι καλλιεργητές και η EMX.

8.7 Συμπεράσματα

Η καλλιέργεια της μαστίχας είναι μια επίπονη και χρονοβόρα διαδικασία. Ταυτόχρονα όμως πολύ προσοδοφόρα. Η μοναδικότητα του προϊόντος και το πλήθος των εφαρμογών του, το έκανε διεθνώς γνωστό από την αρχαιότητα έως σήμερα. Η διαδικασία παραγωγής παραμένει κατά βάση ίδια στα βάθη των αιώνων. Τα μυστικά παραγωγής περνούν από γενιά σε γενιά. Τα τελευταία χρόνια χρησιμοποιούνται νέα μέσα στην παραγωγή. Η εξέλιξη της μαστιχοκαλλιέργειας αποδεικνύει ότι πρόκειται για μια ζωντανή διαδικασία που δεν έχει αποστεωθεί. Ωστόσο δεν υπάρχει μία σαφής μεθοδική συζήτηση για το ποια νέα μέσα και ποιες διαδικασίες θα πρέπει να συμπεριληφθούν και επίσημα στη διαδικασία. Η εφαρμογή νέων μέσων στην μαστιχοκαλλιέργεια είναι ένα από τα πεδία που συναντάει η παράδοση, την τεχνολογία και το μέλλον, όπως επίσης και ένα στοιχείο που συντείνει στη βιωσιμότητα και την αειφορία της διαδικασίας.

Κεφάλαιο 9

Η Πρόσληψη του Ευρύτερου Χώρου της Μαστίχας και της Ένταξης της Μαστιχοκαλλιέργειας στον Κατάλογο της UNESCO από τις Τοπικές Κοινότητες

Το παρόν κεφάλαιο σκοπεύει να διερευνήσει της πρόσληψης των τοπικών κοινωνιών για θέματα σχετικά με το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον της μαστιχοκαλλιέργειας. Στόχος είναι να αποτυπώσει πώς αντιλαμβάνεται ειδικό και μη ειδικό κοινό τον τομέα της μαστίχας, πώς αξιολογεί την ένταξη της μαστιχοκαλλιέργειας στον Κατάλογο της UNESCO και τι προσδοκά από αυτό το γεγονός.

9.1 Ανάλυση Δείγματος

Στην έρευνα έλαβαν μέρος 100 άτομα εκ των οποίων 53% γυναίκες και 47% άνδρες (Διάγραμμα 1). Το δείγμα καλύπτει όλες τις ηλικιακές ομάδες (18-30 11%, 31-40 35%, 41-50 27%, 51-60 17% και άνω των 60 10%) (Διάγραμμα 2) και τις βαθμίδες εκπαίδευσης (πρωτοβάθμια 2%, δευτεροβάθμια 12%, ΙΕΚ 7%, Τριτοβάθμια 79%, ήτοι ΑΕΙ-ΤΕΙ 42%, μεταπτυχιακό 30% και διδακτορικό 7%) (Διάγραμμα 3). Απασχολούνται σε διάφορους επαγγελματικούς κλάδους (24% ιδιωτικοί υπάλληλοι, 27% δημόσιοι

υπάλληλοι, 28% ελεύθεροι επαγγελματίες, 7% συνταξιούχοι, 4% αγρότες κατά κύριο επάγγελμα, 1% φοιτητές, 1% υπάλληλος σε ΝΠΙΔ, 1% οικιακά και 7% άνεργοι) (Διάγραμμα 4). Το 68% διαμένει μόνιμα στη Χίο, το 26% στην υπόλοιπη Ελλάδα και το 6% στο Εξωτερικό (Διάγραμμα 5). Εκ του 32%, που δεν ζει στο νησί, οι 11 επισκέφθηκαν τη Χίο για αναψυχή και τουρισμό, οι 10 λόγω καταγωγής ή για οικογενειακούς λόγους, οι 5 για επαγγελματικούς λόγους, οι 4 ως φοιτητές και οι 2 για να εκπληρώσουν τη στρατιωτικής του θητεία (Διάγραμμα 6). Αν και μόνο το 4% του δείγματος είναι κατά κύριο επάγγελμα αγρότες, το 17% έχει τη μαστιχοκαλλιέργεια ως δευτερεύον επάγγελμα, ενώ ένα 24% εμπλέκεται επαγγελματικά με κάποιο τρόπο με τον ευρύτερο τομέα της μαστίχας (8% εργαζόμενοι σε ΟΤΑ ή άλλον οργανισμό δημοσίου ή ιδιωτικού τομέα που σχετίζεται με τον πολιτισμό, τον τουρισμό και την ανάπτυξη, 11% εργαζόμενοι ή ιδιοκτήτες επιχειρήσεων που σχετίζονται με τον τομέα του τουρισμού, της φιλοξενίας και της εστίασης στη Χίο, 5% εργαζόμενοι ή ιδιοκτήτες επιχειρήσεων που σχετίζονται με το εμπόριο ή την επεξεργασία μαστίχας ή προϊόντων μαστίχας) (Διάγραμμα 7).

9.2 Πρόσληψη του Ευρύτερου Τομέα της Μαστίχας

Όπως διαπιστώνει κανείς στα κεφ. 5-8 ο τομέα της Μαστίχας συνδέεται πολυεπίπεδα με το σύνολο της κοινωνικής και οικονομικής δραστηριότητας της Χίου. Το πρώτο μέρος του ερωτηματολογίου αποσκοπούσε να σκιαγραφήσει πως αντιλαμβάνονται τα κοινά τη σύνδεση του τομέα της Μαστίχας με τον υπόλοιπο κοινωνικό ιστό. Από τις απαντήσεις φαίνεται ότι η πλειοψηφία θεωρεί ότι η μαστίχα συνδέεται απόλυτα με την τοπική ταυτότητα (81%), την τοπική παράδοση (71%), τον πολιτισμό (55%) και την ιστορία της Χίου (61%) (Διάγραμμα 8). Από τις προσωπικές συζητήσεις προκύπτει ότι οι ερωτηθέντες συνδέουν τη μαστιχοκαλλιέργεια κυρίως με την Οθωμανική Περίοδο, χωρίς να έχουν σαφή εικόνα για τους λόγους, ενώ αγνοούν τη θέση της μαστίχας κατά τις υπόλοιπες ιστορικές φάσεις. Το γενικό κοινό συνδέει απόλυτα την μαστίχα με τον πολιτιστικό τομέα και λιγότερο με τον οικονομικό. Θεωρεί ότι η μαστίχα συνδέεται πολύ με την εμπορική δραστηριότητα της Χίου (41%), την τουριστική ανάπτυξη (33%) και την οικονομική ανάπτυξη (41%) (Διάγραμμα 8).

Αντίθετα ο εκπρόσωπος της EMX θεωρεί ότι η μαστίχα συνδέεται περισσότερο με την οικονομία (Π.Σ. Κουντουριάδης 2018), ενώ οι εκπρόσωποι του ΠΙΟΠ (Π.Σ. Καλλινικίδου 2018, Π.Σ. Γαβαλάς 2018), ο Διευθυντής της MEDITERRA (Π.Σ. Μανδάλας 2018), η

Δημοτική Αρχή (Π.Σ. Βουρνούς 2018, Π.Σ. Καράλης 2018), η εκπρόσωπος της UNESCO Χίου (Π.Σ. Χρονοπούλου 2018) θεωρούν ότι η μαστίχα αφορά εξίσου τον οικονομικό και πολιτιστικό τομέα. Το 33% του γενικού δείγματος θεωρεί ότι ο ευρύτερος τομέας της μαστίχας δεν επιδρά στη χάραξη και άσκηση τοπικών και εθνικών πολιτικών (Διάγραμμα 8). Από τις συνεντεύξεις όμως προκύπτει ότι ο τομέας της μαστίχας αποτελεί συχνά διαμορφωτή των πολιτικών και των μέσων άσκησής τους. Ας μην παρακάμπτουμε το γεγονός ότι η ίδρυση της EMX και οι ενέργειές της τα πρώτα χρόνια λειτουργίας της δημιούργησαν το νομοθετικό πλαίσιο και τις κρατικές πολιτικές που ακολούθησαν (Π.Σ. Τσούχλης 2018, Π.Σ. Μανδάλας 2018).

9.2.1 Πρόσληψη Διαμόρφωσης Πολιτικών

Η δεύτερη ερώτηση στόχευε στη διερεύνηση της αντίληψης του κοινού σχετικά με το βαθμό εμπλοκής διάφορων ομάδων στη διαμόρφωση των πολιτικών. Το 41% θεωρεί ότι οι μαστιχοπαραγωγοί διαμορφώνουν απόλυτα τις πολιτικές της μαστίχας και το 30% ότι εμπλέκονται πάρα πολύ. Αντίθετα από τις συνεντεύξεις προκύπτει ότι η κοινότητα των μαστιχοπαραγωγών συμβάλει ελάχιστα στη διαμόρφωση των πολιτικών. Μόνο οι μεγαλοκαλλιεργητές είναι σε θέση να τις επηρεάσουν τις πολιτικές και είναι πρόθυμοι σε συμμετοχικές δράσεις (Π.Σ. Νεαμονίτης 2018, Π.Σ. Λύκος 2018, Π.Σ. Μανδάλας 2018, Π.Σ. Τσούχλης 2018). Επιπλέον θεωρούν ότι οι ντόπιοι που δεν καλλιεργούν μαστίχα δεν επηρεάζουν (30%) ή επηρεάζουν σε μικρό βαθμό (31%) τη διαμόρφωση των πολιτικών της μαστίχας. Θεωρούν ότι αν και οι τουρίστες δεν εμπλέκονται στις διαδικασίες (καθόλου 24%, σε μικρό βαθμό 25%, ούτε λίγο ούτε πολύ 26%), οι επαγγελματίες του τουρισμού συμβάλλουν σε μεγάλο βαθμό (38%) ή απόλυτα (9%). Κύριο φορέα διαμόρφωσης των πολιτικών της μαστίχας θεωρούν την EMX (64% απόλυτα, 27% πάρα πολύ) και τη MEDITERRA (51% απόλυτα, 27% πάρα πολύ). Κρίνουν την εμπλοκή του Δήμου και της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου σημαντική (30% απόλυτα, 30% σε μεγάλο βαθμό για το Δήμο και 31% σε μεγάλο βαθμό, 29% απόλυτα για την Περιφέρεια) και την εμπλοκή του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων μεγάλου βαθμού (37%). Αντίθετα θεωρούν ότι το Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού έχει από καθόλου έως αδιάφορη εμπλοκή (8% καθόλου, 20% σε μικρό βαθμό, 29% ούτε λίγο ούτε πολύ), όπως και η Ευρωπαϊκή Ένωση (9% καθόλου, 15% σε μικρό βαθμό, 32% ούτε λίγο ούτε πολύ).

Οι κοινότητες δεν δείχνουν να αντιλαμβάνονται ότι το μεγαλύτερο μέρος των πολιτικών που θεσπίζονται προέρχονται από το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης σύμφωνα με τις οδηγίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Άλλωστε το κανονιστικό πλαίσιο για τη χρήση της μαστίχας σε καλλυντικά, φάρμακα και τρόφιμα ρυθμίζεται από την Ευρωπαϊκή Ένωση, διότι η ελληνική νομοθεσία παρουσιάζει κενά. Από τις προσωπικές συζητήσεις κατά την έρευνα πεδίου διαπίστωσα ότι επειδή οι μαστιχοπαραγωγοί έχουν άμεση συνεργασία με την EMX, βλέπουν στο πρόσωπο του συνεταιρισμού ολόκληρο τον γραφειοκρατικό μηχανισμό. Το κοινό θεωρεί κατά 67% ότι η UNESCO δεν εμπλέκεται στις διαδικασίες, ενώ θεωρεί ότι το ΠΙΟΠ συμβάλλει σε μεγάλο βαθμό (35%), όπως και το Μουσείο Μαστίχας (34% σε μεγάλο βαθμό, 29% απόλυτα).

Στο σημείο αυτό σε συνάρτηση με τις προσωπικές συζητήσεις συμπεράνα ότι σημαντικό μέρος του κοινού δεν σχετίζει το Μουσείο με το ΠΙΟΠ, αλλά φαίνεται να το σχετίζει περισσότερο με την EMX (Π.Σ. Αναγνώστου 2018). Επιπλέον δεν αντιλαμβάνονται ότι το Μουσείο είναι ένα οργανισμός που έχει ως κύριο στόχο του την προβολή της παραδοσιακής καλλιέργειας της μαστίχας, επομένως ο τομέας ενδιαφέροντός του είναι κυρίως ο πολιτιστικός (Π.Σ. Καλλινικίδου 2018, Π.Σ. Γαβαλάς 2018). Τέλος το γενικό κοινό θεωρεί ότι οι ιδιωτικές επιχειρήσεις που σχετίζονται με την προβολή, τη διαφήμιση, την τυποποίηση των προϊόντων, οι εμπορικές επιχειρήσεις και οι επιχειρήσεις του τουρισμού, της φιλοξενίας και της εστίασης και οι επενδυτές επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό τη διαμόρφωση των πολιτικών της μαστίχας (39-40%) (Διάγραμμα 9). Από τις συνεντεύξεις όμως προκύπτει ότι οι φορείς αυτοί απλά ακολουθούν τις πολιτικές και προσαρμόζονται στις αλλαγές, χωρίς να εμπλέκονται καθόλου στη διαμόρφωσή τους.

9.2.2 Αντιλήψεις Σχετικά με την Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά: UNESCO και Ένταξη

Το δεύτερο μέρος του ερωτηματολογίου (ερωτήσεις 3-7) προσδοκά να αποτυπώσει πώς αντιλαμβάνονται οι τοπικές κοινωνίες την έννοια της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς και κατά πόσο γνωρίζουν τις δράσεις της UNESCO. Αν και το 73% δηλώνει ότι γνωρίζει την έννοια της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς (Διάγραμμα 10), ωστόσο στην ερώτηση 8 δείχνει να μην αντιλαμβάνεται την διαφοροποίηση υλικού και άυλου (Διάγραμμα 8). Αντίστοιχα το 32% θεωρεί ότι γνωρίζει αρκετά την UNESCO και τις δράσεις της (Διάγραμμα 11). Το μεγαλύτερο μέρος των ερωτηθέντων αναφέρθηκαν

στην ένταξη της Νέας Μονής στα μνημεία της UNESCO (1990), ενώ αρκετά καλά ενημερωμένοι φαίνεται να είναι οι εκπαιδευτικοί, κυρίως επειδή έχουν λάβει μέρος σε προγράμματα του Οργανισμού.

Παρόλα αυτά το 48% των ερωτηθέντων δεν γνώριζε για την ένταξη της μαστιχοκαλλιέργειας στην UNESCO (Διάγραμμα 12) και από το υπόλοιπο 52%, οι 15 πληροφορήθηκαν το γεγονός από τη συζήτησή μας (Διάγραμμα 13). Από το ενημερωμένο κοινό οι περισσότεροι πληροφορήθηκαν το γεγονός από το διαδίκτυο, τα ηλεκτρονικά κοινωνικά δίκτυα και από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, ενώ μόνο δύο άτομα δήλωσαν ότι έλαβαν την πληροφόρηση από το Γραφείο Τουρισμού (Διάγραμμα 13). Το 87% θεωρεί ότι δεν υπάρχει επαρκής ενημέρωση για το γεγονός, το 12% δεν ξέρει ή δεν ήθελε να απαντήσει και μόνο ένα άτομο θεωρεί ότι έχει επικοινωνηθεί επαρκώς το γεγονός (Διάγραμμα 14).

Το τρίτο μέρος του ερωτηματολογίου προσδοκούσε να καταγράψει την πρόσληψη των τοπικών κοινοτήτων σχετικά με την ένταξη της μαστιχοκαλλιέργειας στην UNESCO. Από τη λίστα των επτά επιλογών μόνο η μία αφορά άυλη έκφραση και μόνο το 23% έχει αντιληφθεί ότι η ένταξη περιλαμβάνει τις διαδικασίες της μαστιχοκαλλιέργειας και μόνο. Το μεγαλύτερο μέρος του κοινού δεν έχει αντιληφθεί ποιο στοιχείο αφορά η εγγραφή, ούτε και τη διαφοροποίηση υλικής και άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς (Διάγραμμα 15).

9.2.3 Πρόσληψη Σημασίας Ένταξης

Το μεγαλύτερο μέρος του κοινού θεωρεί ότι η εγγραφή στην UNESCO δεν θα επηρεάσει την παραγωγή μαστίχας (28%) και την τιμή της (33%), ενώ το 41% θεωρεί ότι θα συμβάλλει στην προστασία των παραδοσιακών μεθόδων πολύ και το 26% απόλυτα. Την ίδια άποψη έχουν και οι συνεντευξιαζόμενοι. Το 36% θεωρεί ότι η ένταξη θα συμβάλλει πολύ στην αναζήτηση και τον εκσυγχρονισμό νέων μέσων παραγωγής, την επέκταση και διάδοση της μαστιχοκαλλιέργειας (34%) και την ενασχόληση των νέων (40%). Η EMX Χίου δεν έχει την ίδια άποψη. Θεωρεί ότι τους συγκεκριμένους τομείς επηρεάζουν οι κρατικές πολιτικές και οι ευρωπαϊκές οδηγίες αποκλειστικά (Π.Σ. Κουντουριάδης 2018). Επιπλέον θεωρεί προτεραιότητα την προβολή της παραδοσιακής καλλιέργειας και αντιλαμβάνεται ως απειλή για την παράδοση να εισέλθουν νέα μέσα (Π.Σ. Κουντουριάδης 2018).

Το σύνολο των μαστιχοπαραγωγών δήλωσαν ότι δεν μπορούν να αξιολογήσουν πόσο θα συμβάλλει η ένταξη στην UNESCO στους παραπάνω τομείς, όμως θεωρούν απαραίτητη την αναζήτηση νέων μέσων και του εκσυγχρονισμού της παραγωγής προκειμένου να έχουν μεγαλύτερη παραγωγή. Παράλληλα συνδέουν την επέκταση της καλλιέργειας και την ενασχόληση των νέων ζητήματα που καθορίζονται αυστηρά από τα κίνητρα που δίνει η πολιτεία (επιδοτήσεις, χρηματοδοτήσεις κ.ά.). Το 79% του γενικού δείγματος θεωρεί ότι η ένταξη θα συμβάλλει από πολύ έως πάρα πολύ (35% και 44%) στην τουριστική προβολή και την τουριστική ανάπτυξη του νησιού. Όλες οι συνεντεύξεις θεωρούν ότι η εγγραφή θα βοηθήσει πολύ στην ισχυροποίηση του brand name της Χίου. Το 21% θεωρεί ότι η εγγραφή δεν θα επηρεάσει τον τουριστικό τομέα (3% καθόλου, 5% λίγο, 13% ούτε λίγο, ούτε πολύ). Το μεγαλύτερο μέρος του κοινού θεωρεί ότι η εγγραφή θα προσελκύσει πολλές επενδύσεις στην περιοχή (39% πολύ και 16% απόλυτα), ενώ το 28% θεωρεί ότι η εγγραφή δεν θα επηρεάσει ούτε λίγο, ούτε πολύ τις επενδύσεις, το 12% λίγο και το 5% καθόλου.

Το 40% των ερωτηθέντων απάντησε ότι η ένταξη θα συμβάλλει στην δημιουργία συνεργειών και συνεργατικών δικτύων, ενώ κατά 38% θεωρούν ότι δεν θα συμβάλλει στην καλύτερη συνεργασία ιδιωτικού και δημοσίου τομέα. Δείχνουν να αγνοούν ότι η εγγραφή αποτελεί προϊόν συνεργασίας ιδιωτικού, δημοσίου φορέα και συνεργατικών δικτύων. Τέλος κατά ποσοστό 44% θεωρούν ότι η εγγραφή θα συμβάλλει πολύ στη διάδοση της λαϊκής παράδοσης των Μαστιχοχώρων και κατά 32% θεωρούν ότι θα συμβάλλει πάρα πολύ. Επιπλέον το 69% απάντησε ότι η εγγραφή θα συμβάλλει στην πολιτιστική ανάπτυξη του νησιού από πολύ έως πάρα πολύ (Διάγραμμα 16). Το κοινό αγνοεί την ύπαρξη δύο μεγάλων συνεργειών του ιδιωτικού τομέα με μεγάλη απήχηση σε κοινά εκτός Χίου, πρόκειται για το Mastiha Project (2018) και το masticulture (2018).

Το 74% των ερωτηθέντων θεωρούν ότι ο ευρύτερος τομέας της μαστίχας ευνοείται από την ένταξη. Το 21% θεωρεί ότι δεν επηρεάζεται, ενώ το 5% θεωρεί την ένταξη απειλή. Πρέπει να σημειωθεί ότι αυτό το 5% προέρχεται από τον χώρο των μαστιχοκαλλιεργητών και συνιστά το ¼ των ερωτηθέντων της συγκεκριμένης κοινότητας (Διάγραμμα 17). Ωστόσο από τις συζητήσεις με τους μαστιχοπαραγωγούς στην έρευνα πεδίου προκύπτει ότι κύρια απειλή για την καλλιέργεια είναι η

περιβαλλοντική αλλαγή και ακολουθούν οι κρατικές πολιτικές. Την τελευταία διετία παρατηρείται μείωση του αριθμού των μαστιχοκαλλιεργητών εξαιτίας των φορολογικών πολιτικών. Καταργήθηκε το αφορολόγητο της μαστιχοκαλλιέργειας και παρακάμφθηκαν εντελώς οι ιδιαιτερότητες του τομέα και οι περιορισμοί που επιβάλλει η νησιωτικότητα. Πλέον οι μαστιχοπαραγωγοί φορολογούνται όπως οι γεωργοί μεγάλης κλίμακας καλλιεργειών. Αυτά τα σημεία αναφέρθηκαν στο 90% των προσωπικών συζητήσεων με την ομάδα των μαστιχοκαλλιεργητών. Τέλος το 50% του γενικού δείγματος πιστεύει ότι η ένταξη της μαστιχοκαλλιέργειας στην UNESCO θα μπορούσε να καθορίσει τις μελλοντικές πολιτιστικές πολιτικές, το 46% πιστεύει ότι ίσως θα μπορούσε να τις καθορίζει και το 4% θεωρεί ότι δε θα μπορούσε να τις καθορίσει.

9.3 Η Πρόσληψη του Ειδικού Κοινού

Τη σφαιρικότερη εικόνα για τις αντιλήψεις των τοπικών κοινωνιών σχετικά με τη μαστιχοκαλλιέργεια έχουν οι φορείς που έχουν εμπλακεί στη στοιχειοθέτηση του φακέλου. Το 2006-2007 στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος του ΠΙΟΠ για την ένταξη, η επαφή με τις τοπικές κοινωνίες κατέδειξε ότι οι μαστιχοπαραγωγοί συνδέουν τη μαστίχα κυρίως με τον οικονομικό τομέα, παρά το γεγονός ότι η EMX προσπαθεί να αναδείξει και την πολιτιστική διάσταση της μαστίχας ήδη από το 1960 (Π.Σ. Καλλινικίδου 2018).

9.3.1 Χάραξη Πολιτικών

Η EMX έχει αναλάβει ολόκληρο το κομμάτι της καλλιέργειας, εμπορίας και προβολής της μαστίχας και ανάγεται σε σημαντικό φορέα διαμόρφωσης των κρατικών πολιτικών. Όμως το ΠΙΟΠ με τις πολιτιστικές του πολιτικές ήρθε να κεφαλαιοποιήσει πολιτισμικά τη μαστίχα (Π.Σ. Βουρνούς 2018, Π.Σ. Κουντουριάδης 2018, Π.Σ. Τσούχλης 2018, Π.Σ. Μανδάλας 2018). Οι μεγαλοπαραγωγοί επηρεάζουν σημαντικά στη διαμόρφωση των πολιτικών της μαστίχας, συνεργαζόμενοι με την EMX. Ωστόσο το μεγαλύτερο τμήμα της ομάδας των παραγωγών δείχνει να μην αντιλαμβάνονται ή να μην εκτιμούν την πολύπλευρη «αξία» της μαστίχας και δεν έχουν συμμετοχή στο στρατηγικό σχεδιασμό (Π.Σ. Νεαμονίτης 2018). Ο βαθμός εμπλοκής των μαστιχοπαραγωγών στην χάραξη των πολιτικών του τομέα εξαρτάται αποκλειστικά από το προσωπικό ενδιαφέρον, τις αντιλήψεις και δεν έχει να κάνει με ηλιακούς παράγοντες ή αν είναι κάποιος νεοεισερχόμενος στο χώρο (Π.Σ. Νεαμονίτης 2018, Π.Σ. Λύκος 2018).

9.3.2 Οικονομία

Ταυτόχρονα με την έρευνα πεδίου έγιναν διεξοδικές συζητήσεις με τους μαστιχοπαραγωγούς. Η συγκεκριμένη ομάδα αν και δεν αμφισβητεί την πολιτιστική διάσταση του τομέα της μαστιχοκαλλιέργειας, εν τούτοις τον συνδέει μέχρι σήμερα περισσότερο με τον οικονομικό και εμπορικό τομέα (Π.Σ. Αναγνώστου 2018, Π.Σ. Νεαμονίτης 2018, Π.Σ. Κουντουριάδης 2018, Π.Σ. Λύκος 2018). Η μαστίχα άλλωστε είναι ένα είδος πολυτελείας που καλλιεργήθηκε ιστορικά κυρίως για οικονομικούς λόγους. Οι καλλιεργητικές πρακτικές, οι προσαρμογές που απαιτούσε επηρέασαν και τον πολιτισμό. Επί πλέον η αυξομείωση της τιμής του προϊόντος επηρέαζε την οικονομία του τόπου (Π.Σ. Τσούχλης 2018).

Ο τομέας της μαστίχας έχει πολλές ιδιαιτερότητες που αφορούν την υλική και την οικονομική του βάση, την περιοδικότητα στην απασχόληση και τη νησιωτικότητα. Ο αριθμός των εγγεγραμμένων μαστιχοπαραγωγών στα αρχεία της EMX δεν έχει καμία σχέση με όσους πραγματικά καλλιεργούν και παραδίδουν προϊόν στην EMX. Οι εγγεγραμμένοι είναι περίπου 5000-6000 και προϊόν παραδίδουν περίπου 1800-2000 παραγωγοί (Π.Σ. Μανδάλας 2018). Η μαστίχα, όπως προκύπτει και από τα δημογραφικά στοιχεία του δείγματος, είναι κύριο επάγγελμα λίγων αγροτών που διαχειρίζονται μεγάλη παραγωγή (άνω του μισού τόνου). Αποτελεί κυρίως δευτερεύον επάγγελμα συμπλήρωσης του οικογενειακού εισοδήματος για το μεγαλύτερο μέρος των καλλιεργητών. Απασχολεί μικρό ποσοστό του εργατικού δυναμικού του νησιού, πέραν τούτου η οικονομική συμβολή στην τοπική οικονομία είναι σαφώς μικρότερη συγκριτικά με της ναυτιλίας, της ιχθυοκαλλιέργειας και άλλων τομέων (Π.Σ. Γδύσης 2018, Π.Σ. Καράλης 2018).

9.3.3 Εκσυγχρονισμός Πρακτικών

Κατά την άποψη του ερευνητή Δ. Τσούχλη, η EMX δεν ασχολήθηκε ποτέ με ειδικά θέματα καλλιέργειας, καθώς στόχος της ήταν και παραμένει η παραγόμενη ποσότητα μαστίχας και η διαχείρισή της. Επειδή ακριβώς δεν παρέμβαινε στην διαδικασία ίσως για αυτό να μπόρεσαν οι παραδοσιακές πρακτικές της καλλιέργειας να συνεχιστούν απρόσκοπτα έως σήμερα (Π.Σ. Τσούχλης 2018). Η μαστιχοκαλλιέργεια αποτελεί καλλιέργεια έντασης εργασίας και όχι κεφαλαίου. Ο κατακερματισμός των μαστιχώνων επιβάλλει στους αγρότες να καλλιεργούν οι ίδιοι με τη χρήση μηχανημάτων και όχι τα μηχανήματα για αυτούς. Πρόκειται κυρίως για μικροπαραγωγούς. Ισχυρότατο φορτίο αποτελεί η παραδοσιακή γνώση. Εντοπίζεται ελάχιστη καινοτομία και εκμηχάνιση στη διαδικασία. Αν και κατά την έρευνα πεδίου εντοπίστηκαν νέα μέσα, ωστόσο αυτά είναι

πολύ ήπια. Οι μαστιχοπαραγωγοί τα αξιοποιούν με μεγάλο σεβασμό προς το δέντρο, το περιβάλλον και το προϊόν. Για αυτόν ακριβώς το λόγο υπάρχει η σιωπηλή ανοχή της EMX (Π.Σ. Κουντουριάδης 2018). Κατά κύριο λόγο όμως ακολουθούν τις καλλιεργητικές πρακτικές των προγόνων τους. Η γνώση αυτή υπερτερεί της χρήσης μηχανικών μέσων. Η πρακτική άλλωστε που αναπτύσσει σχέση με το δέντρο και όχι με τη μαζικοποίηση. Ο Δήμαρχος του νησιού θεωρεί ότι οι ιδιαιτερότητες αυτές ίσως να συνέβαλαν στην διατήρηση των παραδοσιακών πρακτικών στο χρόνο. Κρίνεται απαραίτητο λοιπόν να διασφαλιστούν οι συγκεκριμένες συνθήκες που εξασφαλίζουν τη βιωσιμότητα της οριζόντιας κατανομής γης και των μικρών ιδιοκτησιών με λήψη μέτρων κατά της συγκέντρωσης μεγάλης ιδιοκτησίας, ώστε να μην αλλάξουν οι παράμετροι. Όπως επίσης κρίνεται απαραίτητη η κοινωνική μέριμνα για τους παραγωγούς και οι κρατικές διευκολύνσεις, ώστε η βιωσιμότητα του κλάδου να επιτύχει την αειφορία (Π.Σ. Βουρνούς 2018).

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω τόσο η τοπική κοινότητα των μαστιχοπαραγωγών, όσο και η EMX δεν θέλουν να δημοσιοποιούνται οι παράμετροι της καλλιέργειας, λεπτομέρειες για τις καλλιεργητικές πρακτικές καθώς και η χρήση νέων μέσων. Η EMX όπως και το Μουσείο μαστίχας θέλουν να προβάλλουν αποκλειστικά τις παραδοσιακές μεθόδους καλλιέργειας για διαφορετικούς λόγους ο κάθε ένας (Π.Σ. Κουντουριάδης 2018, Π.Σ. Καλλινικίδου 2018). Αν και η απόκρυψη των νέων μέσων θα μπορούσε να ερμηνευθεί ως υποκριτική, ωστόσο κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει ότι πρόκειται για μια μεγάλη επιτυχία των πολιτικών της EMX σχετικά με το προφίλ της καλλιέργειας (Π.Σ. Τσούχλης 2018). Όπως διαπίστωσα και η ίδια υπάρχει απόσταση για το τί είναι η EMX και τί πιστεύει ο κόσμος για αυτήν.

Μέσω των συνεντεύξεων διαφάνηκε και μία δευτερεύουσα αφήγηση σε σχέση με τον εκσυγχρονισμό της καλλιέργειας και τις σχέσεις EMX και μαστιχοπαραγωγών. Σύμφωνα με τον κ. Μανδάλα πρέπει να αναπτυχθεί στενότερη σχέση της EMX με τους παραγωγούς μέσω ουσιαστικού διαλόγου για να εκτιμηθεί η μαστίχα ως αξία. Επίσης κρίνεται απαραίτητο να ενισχυθεί η μέριμνα για την καλλιέργεια στο χώρο του χωραφιού (Π.Σ. Μανδάλας 2018). Ο κ. Αναγνώστου από την άλλη πλευρά εντοπίζει έντονη επιφυλακτικότητα της EMX σε θέματα ανάπτυξης της διαδικασίας. Επιπρόσθετα ο Συνεταιρισμός αν και ορίζει το κανονιστικό πλαίσιο της καλλιέργειας, δεν προτείνει λύσεις σε θέματα παραγωγής και δεν ασχολείται με θέματα εκπαίδευσης, μετεκπαίδευσης και ενημέρωσης των καλλιεργητών. Ταυτόχρονα η σιωπηλή ανοχή στα

νέα μέσα παραγωγής χωρίς τη διενέργεια μεθοδικού διαλόγου για τη θεσμοθέτησή τους αποδεικνύει ότι η EMX δεν έχει διάθεση να κινηθεί από τις συντηρητικές της θέσεις διευκολύνοντας την παραγωγή (Π.Σ. Αναγνώστου 2018).

9.3.4 Πληροφόρηση για την Εγγραφή

Από πλευράς του ΠΙΟΠ έχουν γίνει οι απαραίτητες ενέργειες για τη δημοσιοποίηση του γεγονότος. Οι δράσεις που έγιναν κατά την υποβολή του φακέλου περιελάμβαναν: συνάντηση εργασίας με τους εμπλεκόμενους φορείς, τη δημιουργία μικρής άτυπης επιτροπής σε συνεργασία με τους τοπικούς φορείς, χαμηλής δημοσιότητας προβολή για το προπαρασκευαστικό στάδιο. Ακολούθησε δημοσιοποίηση της ένταξης στο ειδικό κοινό με ημερίδα παρουσίασης, εκδηλώσεις για το ευρύ κοινό. Ταυτόχρονα το μουσείο συμπεριέλαβε στην μόνιμη έκθεση ειδικό χώρο προβολής, έγιναν εκδόσεις και παράλληλες δράσεις (Π.Σ. Καλλινικίδου 2018). Αντίστοιχες ενέργειες δημοσιοποίησης του γεγονότος ακολούθησε η EMX και οι φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης με εκδηλώσεις, δράσεις και αποστολή ενημερωτικών δελτίων τύπου στα μέσα μαζικής ενημέρωσης.

Αν και υπάρχει πληροφόρηση για την εγγραφή στην UNESCO από διάφορους φορείς, ίσως να μην έχει εξηγηθεί εύληπτα, έτσι ώστε ο κόσμος να αντιληφθεί τη σημασία της. Η συντριπτική πλειοψηφία των κοινών έχει μια νεφελώδη εικόνα για τις δράσεις της UNESCO, για τη σημασία μια ένταξης, καθώς και για θέματα άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς. Σε πολλές από τις προσωπικές συζητήσεις ερωτήθηκαν: Τί είναι και τί κάνει τελικά η UNESCO; Η τοπική κοινωνία δεν δείχνει να ενδιαφέρεται ουσιαστικά για τόσο ειδικά πολιτισμικά ζητήματα (Π.Σ. Χρονοπούλου 2018). Ο κόσμος ταυτίζει τη μαστιχοκαλλιέργεια κυρίως με το προϊόν χωρίς να το συνδέει με άυλες αξίες (Π.Σ. Κουντουριάδης 2018). Η συνειδητοποίηση της σημαντικής συμβολής της μαστίχας στην εξελικτική διαδικασία προσδίδει την προστιθέμενη αξία και οδηγεί στην ορθή αντίληψη των πραγμάτων και την αξιολόγησή τους. Παρά το γεγονός ότι έχει κοινοποιηθεί η ένταξη ως πληροφορία, δεν έχει κοινοποιηθεί η σημασία της (Π.Σ. Τσούχλης 2018). Επιπλέον ο κύριος όγκος της πληροφορία δόθηκε για ένα μικρό χρονικό διάστημα και αφορούσε τη δημοσιοποίηση του γεγονότος (Π.Σ. Καράλης 2018). Το Μουσείο Μαστίχας από την πλευρά του φαίνεται να απομονώνει την πληροφορία. Εξάλλου δεν δημιουργήθηκε για να προβάλλει την ένταξη αλλά την παραδοσιακή διαδικασία της καλλιέργειας (Π.Σ. Καλλινικίδου 2018, Π.Σ. Γαβαλάς 2018). Αν και υπάρχει η αναφορά, τίθεται ζήτημα στάθμισης και πολιτικής διαχείρισης της πληροφορίας (Π.Σ. Τσούχλης 2018).

9.3.5 Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά

Το ΠΙΟΠ όντας διαπιστευμένος οργανισμός της UNESCO δεσμεύεται σε θέματα διαφύλαξης της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς. Στη μόνιμη έκθεση του Μουσείου υπάρχει ολόκληρος τομέας για την ένταξη της μαστιχοκαλλιέργειας στην UNESCO (βλ. εικ. Χάρτης). Ο άξονας της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς υπηρετείται από το πρόγραμμα των παράλληλων δράσεων του Μουσείου. Ευελπιστεί να δείξει στο κοινό μικρά δείγματα άυλης και σταδιακά να διαμορφώσει μια ολοκληρωμένη αντίληψη στους επισκέπτες. Δεσμεύεται για τη συνεχή ενημέρωσή του κοινού (Π.Σ. Καλλινικίδου 2018). Κατά την προσωπική τοποθέτηση της κ. Καλλινικίδου η Χίος οφείλει να καταλάβει και πόσα άλλα άυλα στοιχεία έχει να αναδείξει (Π.Σ. Καλλινικίδου 2018).

9.3.6 Μουσείο Μαστίχας

Από τα στοιχεία για το μουσείο που μου παραχωρήθηκαν από τον τοπικό διαχειριστή προκύπτει ότι το Μουσείο Μαστίχας ήταν το πρώτο σε επισκεψιμότητα του δικτύου ΠΙΟΠ το έτος 2017 (Γαβαλάς 2016, Βέττας 2017). Παράλληλα αποτελεί ένα σημαντικό πολιτισμικό πόλο έλξης του νησιού με μεγάλη δημοτικότητα στις τοπικές κοινωνίες. Παρά τον περιορισμό χώρου, ρυθμιστικός παράγοντας των συμμετεχόντων ατόμων σε δράσεις, ωστόσο υπάρχει μεγάλη ζήτηση. Ως παράδειγμα αναφέρθηκε από τον κ. Γαβαλά η ομιλία του Χιώτη αστροφυσικού της NASA Δρ. Κριμιζή το καλοκαίρι του 2017. Παρακολούθησαν 300 καθήμενοι και 300 όρθιοι, όμως η ζήτηση για τη συγκεκριμένη εκδήλωση έφτασε τις 2.500 (Π.Σ. Γαβαλάς 2018). Μεγάλη ζήτηση υπάρχει και για τα τέσσερα μουσειοπαιδαγωγικά προγράμματα του μουσείου, κυρίως από σχολεία. Παρόλα αυτά μόνο ένα στα δέκα σχολεία έχει προετοιμαστεί κατάλληλα (Π.Σ. Γαβαλάς 2018). Το Μουσείο Μαστίχας συνιστά καταλυτικό παράγοντα διότι επιβεβαιώνει τις πολύπλευρες αντιλήψεις για τις διαστάσεις του φαινομένου της μαστιχοκαλλιέργειας. Αποτελεί ένα ολοκληρωμένο πολιτιστικό προϊόν που στηρίχθηκε στις πλέον σύγχρονες επιστημονικές μεθόδους και κατορθώνει να ενσωματώσει στο αφήγημά του με σφαιρικό τρόπο τις καταβολές για τη μαστίχα (Π.Σ. Γαβαλάς 2018).

Κατά την συμπλήρωση των ερωτηματολογίων από την ομάδα των τουριστών διαπίστωσα ότι έδειχναν να έχουν καλύτερη ενημέρωση συγκριτικά με τις άλλες ομάδες για την ένταξη στην UNESCO. Κατά τη δήλωση των περισσότερων ένα από τα μέσα πληροφόρησής τους για την ένταξη ήταν τα κείμενα της κύριας έκθεσης και το έντυπο υλικό του μουσείου. Σε ερώτησή μου αν οι ντόπιοι που επισκέφτηκαν το μουσείο εντόπισαν και διάβασαν το ενημερωτικό υλικό οι περισσότερες απαντήσεις ήταν

αρνητικές. Ο τοπικός διαχειριστής του Μουσείου δήλωσε σχετικά με την πρόσληψη του γεγονότος της ένταξης από το μη ειδικό κοινό ότι όντως οι τουρίστες αποτελούν περισσότερο ενημερωμένο κοινό, διαβάζουν τα κείμενα του μουσείου, τουριστικούς οδηγούς, τα έντυπα ή έχουν την πληροφορία από πηγές του διαδικτύου (Π.Σ. Γαβαλάς 2018).

Ο μεγαλύτερος όγκος του κοινού δείχνει να μη νοιάζεται για την ένταξη ή να μην μπορεί να την αξιολογήσει ως γεγονός. Η ομάδα των μαστιχοπαραγωγών θεωρώντας τον εαυτό της γνώστη των πάντων σχετικά με το θέμα αναζητά το έκθεμα και παρακάμπτει την αφήγηση. Το μεγαλύτερο μέρος του κοινού επίσης δεν έχει συνολική γνώση για την ιστορία της μαστίχα στα βάθη των αιώνων. Επιπλέον επειδή η μαστίχα είναι ένα τοπικό προϊόν οι Χιώτες επισκέπτες θεωρούν ότι το γνωρίζουν καλά και δεν υπάρχει λόγος για περαιτέρω ανάλυση. Για την καλύτερη ενημέρωση λοιπόν το ΠΙΟΠ στοχεύει στις μικρές ηλικιακές ομάδες, τα σχολεία, όπου διαμορφώνεται η βάση (Π.Σ. Γαβαλάς 2018).

Θεωρώντας ότι το συγκεκριμένο σημείο χρήζει περισσότερης έρευνας μελέτησα τη συμπεριφορά μικρής ομάδας ειδικού κοινού στο χώρο του Μουσείου (παιδιά και ενήλικες). Κατά την υλοποίηση του εκπαιδευτικού προγράμματος με τη Φωτογραφική Λέσχη Χίου (βλ. Κεφ. 4) διαπίστωσα ότι ακόμα και μετά την επίσκεψη-περιήγηση στο Μουσείο Μαστίχας το μεγαλύτερο μέρος της ομάδας δεν είχε αντιληφθεί ότι η μαστιχοκαλλιέργεια εντάχθηκε στην UNESCO, παρά το γεγονός ότι στο μουσείο υπάρχει ειδικός σχετικός τομέας. Το μεγαλύτερο μέρος των παιδιών είχαν επισκεφθεί ξανά το μουσείο σε σχολικές εκδρομές, όμως δεν είχαν την πληροφορία. Ενήλικες που είχαν επισκεφθεί παραπάνω από δύο φορές το χώρο, δεν είχαν αντιληφθεί επίσης την πληροφορία. Παρατήρησα ότι το κοινό προσπερνούσε το συγκεκριμένο διάδρομο επειδή την προσοχή του κέρδιζαν τα πολυμεσικά ακριβώς απέναντι από την είσοδο της κεντρικής μόνιμης έκθεσης. Σύγχρονες μουσειολογικές μελέτες αναφέρουν την προτίμηση του κοινού στη δεξιόστροφη κίνηση στους μουσειακούς χώρους (Σαλή 2006: 72-81). Ο διάδρομος για την ένταξη βρίσκεται δίπλα στην είσοδο αριστερά ανάμεσα στην αίθουσα προβολής και τα πολυμεσικά εκθέματα. Σε συζήτηση με την κ. Καλλινικίδου ειπώθηκε ότι έχει εντοπισθεί το συγκεκριμένο πρόβλημα από το ΠΙΟΠ και εξετάζεται. Άλλωστε η μόνιμη έκθεση του μουσείου δημιουργήθηκε πριν την εγγραφή και ο κύριος στόχος του μουσείου είναι να προβάλλει το αφήγημα των διαδικασιών της παραδοσιακής μαστιχοκαλλιέργειας (Π.Σ. Καλλινικίδου 2018).

9.3.7 Τουρισμός και Branding

Σύμφωνα με τον κ. Γδύση το Μουσείο Μαστίχας δίνει μεγάλη δυναμική εκτός των άλλων στην τουριστική προβολή του νησιού. Όμως διαπιστώνει ότι ενώ το νησί προσδοκεί την τουριστική προβολή, στις προωθητικές ενέργειες δεν αξιοποιείται επαρκώς η μαστίχα. Παράλληλα υπάρχει έντονη προβολή της μαστίχας ως αυθύπαρκτης οντότητας χωρίς αυτά τα δύο σημεία να συνδέονται στενά (Π.Σ. Γδύσης 2018). Πέραν του τουρισμού ο τομέας που έχει συνδεθεί περισσότερο με τη μαστίχα είναι αυτός των ποτών και τροφίμων. Δεν αποτελεί τυχαίο γεγονός αλλά αποτέλεσμα των πολιτικών μάρκετινγκ της MEDITERRA και των διεθνών αναγνωρίσεων που απέσπασε. Οι ενέργειες αυτές έδωσαν κίνητρο και σε άλλες εταιρίες να ενσωματώσουν τη μαστίχα στις στρατηγικές προβολής τους ως επικουρικό στοιχείο. Επομένως αυτό που προέχει είναι η αύξηση των χρήσεως μαστίχας στην καθημερινότητα μέσω των τροφίμων, των καλλυντικών κ.ά. (Π.Σ. Γδύσης 2018).

Η ένταξη της μαστιχοκαλλιέργειας στην UNESCO αποτελεί μια διεθνή αναγνώριση που θα μπορούσε εν δυνάμει να συνδιαμορφώνει τις πολιτιστικές πολιτικές της Χίου και να καλλιεργήσει τη συνεργατικότητα διαφόρων φορέων (Π.Σ. Χρονοπούλου 2018). Η ιδέα της σύνδεσης της μαστίχας με το πολιτιστικό κεφάλαιο της Χίου έχει διατυπωθεί πριν δεκαετίες από την EMX (Π.Σ. Κουντουριάδης 2018). Όμως η υλοποίηση επετεύχθη μετά τη σύμπραξη EMX και ΠΙΟΠ. Ο κ. Μανδάλας θεωρεί ότι ο στρατηγικός σχεδιασμός και το αναπτυξιακό πρόγραμμα που ακολουθεί η MEDITERRA την τελευταία 20ετία κατάφερε να φέρει τη μαστίχα από το παρελθόν στο σήμερα δημιουργώντας μια ισχυρή εικόνα (Π.Σ. Μανδάλας 2018). Η εικόνα αυτή διαμορφώνεται από τρεις άξονες: α) τη μαστίχα ως Π.Ο.Π., β) τη μαστίχα ως φυσικό φάρμακο και γ) τη μαστίχα ως στοιχείο άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO. Οι τρεις αυτές διεθνείς αναγνωρίσεις-διακρίσεις έχουν σημαντική συνεισφορά, διότι επιβεβαιώνεται η αξία της μαστίχας από διεθνείς οργανισμούς μεγάλου κύρους σε διαφορετικό τομέα ο καθένας (Π.Σ. Μανδάλας 2018). Αυτό συνεπάγεται ευκολότερη προώθηση στο εξωτερικό και άρση της διάθεσης αμφισβήτησης των συνομιλητών. Γιατί η μοναδικότητα της μαστίχας είναι σημαντική, ωστόσο παραμένει άνευ σημασίας αν δεν επικοινωνηθεί αποτελεσματικά και αν δεν διαμοιραστεί η γνώση αυτή με άλλους (Π.Σ. Μανδάλας 2018).

Μέχρι στιγμής η ένταξη αυτή καθ' αυτή δεν έχει δημιουργήσει διακριτά αποτελέσματα στον τουριστικό τομέα. Λειτουργεί περισσότερο ως πολλαπλασιαστής της τουριστικής ανάπτυξης διότι δίνει κύρος και κάνει ορατό το πολιτιστικό κομμάτι της μαστίχας (Π.Σ. Καράλης 2018). Το branding της μαστίχας ενισχύει σημαντικά η αναγνώρισή της ως

φάρμακο. Τα προϊόντα μαστίχας και η μεγάλη απήχησή τους στο κοινό καθώς και η ένταξη στην UNESCO σαφώς και στέκονται αρωγοί στην ισχυροποίηση του (Π.Σ. Γαβαλάς 2018, Π.Σ. Μανδάλας 2018, Π.Σ. Τσούχλης 2018, Π.Σ. Καράλης 2018, Π.Σ. Νεαμονίτης 2018). Όσον αφορά το branding τύπου, η επισκεψιμότητα θα δώσει περαιτέρω κίνητρο τουριστικής ανάπτυξης και αναγνωρισιμότητας. Η εγγραφή της μαστίχας στην UNESCO θα μπορούσε να λειτουργήσει επικουρικά ως στοιχείο place branding (Π.Σ. Βουρνούς 2018, Π.Σ. Καράλης 2018, Π.Σ. Νεαμονίτης 2018). Επίσης θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί επικουρικά ως δραστηριότητα του τουριστικού προϊόντος του νησιού (Π.Σ. Νεαμονίτης 2018). Σύμφωνα με την πρόεδρο UNESCO Χίου το νησί είναι ένας πλούσιος πολιτισμικός καμβάς. Το πολιτιστικό προϊόν που έχει να προβάλλει δεν περιορίζεται αποκλειστικά στη μαστίχα. Η ναυτιλία, ο Όμηρος, το σύγχρονο βιομηχανικό απόθεμα των Ταμπάκιων, των Κεραμείων, του μεταλλίου αντιμονίου της Κεράμου και η μαστίχα κ.ά. συνθέτουν τον πολιτισμό του νησιού (Π.Σ. Χρονοπούλου 2018). Η δημοσιοποίηση της ένταξης της μαστιχοκαλλιέργειας στην UNESCO ίσως θα μπορούσε να συμπαρασύρει σε ταυτόχρονη προβολή της ένταξης της Νέας Μονής, η οποία έχει αξιοποιηθεί ελάχιστα. Η σύγχρονη αντίληψη καθιστά τις διεθνείς αναγνωρίσεις και τις πιστοποιήσεις εργαλεία προβολής. Το κύρος των αναγνωρίσεων της μαστίχας θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για την προώθηση της Χίου ως τουριστικού προορισμού. Για να υλοποιηθεί κάτι τέτοιο κρίνεται απαραίτητη τόσο η διαφύλαξη της «εικόνας» όσο και ο εμπλουτισμός του brand με πολλά και διαφορετικά στοιχεία (Π.Σ. Καράλης 2018).

9.3.8 Συνέργειες

Παρά το γεγονός ότι η διαδικασία της υποβολής φακέλου στην UNESCO εξ ορισμού στηρίζεται σε συνέργειες και η ίδια η εγγραφή έχει ως στόχο την καλλιέργεια συνεργατικότητας, έως τώρα στο νησί δεν υπάρχουν παρά δύο συνέργειες. Ο Δ. Γεωργούλης με το Mastiha Project στο χώρο της εστίασης και ο Δ. Μπάλας με το Masticulture στο χώρο του αγροτουρισμού. Η χιακή κοινωνία δεν φαίνεται να αντιλαμβάνεται τη δυναμική των συνεργατικών δικτύων (Π.Σ. Γαβαλάς 2018, Π.Σ. Τσούχλης 2018). Κατά την άποψη του δημάρχου όσον αφορά τις συνέργειες εντοπίζεται πρόβλημα ωρίμανσης και όχι συμμετοχής σε διεθνή προγράμματα. Εκτιμάται ότι η Χίος ενδέχεται να αξιοποιήσει λιγότερο από ότι θα μπορούσε την εγγραφή της μαστιχοκαλλιέργειας στην UNESCO σε θέματα συνεργειών διότι λείπει από το νησί η κουλτούρα της επιχειρηματικότητας, όπως και ένα σαφές νομικό πλαίσιο (Π.Σ. Βουρνούς 2018).

9.4 Αποτίμηση και Προσδοκίες

Η εγγραφή της μαστιχοκαλλιέργειας στην UNESCO δεν είναι παρά ένα γεγονός. Αν δεν ενταχθεί σε ένα γενικότερο πλαίσιο δεν είναι σε θέση από μόνη της να δώσει προστιθέμενη αξία (Π.Σ. Νεαμονίτης 2018). Αποτελεί ένα γεγονός που γεννά προσδοκίες χωρίς να έχει άμεσο οικονομικό αποτέλεσμα έως τώρα. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι εκτός από τη MEDDITERA κανένας άλλος δεν αξιοποιεί την ένταξη ως εργαλείο προβολής.

Παρά το γεγονός ότι η ένταξη ενός στοιχείου ορίζεται από τη Σύμβαση του 2003 ως μια από τα κάτω διαδικασία, η έρευνα καταδεικνύει ότι συνιστά μια από τα πάνω στρατηγική. Η επιλογή του στοιχείου και η στοιχειοθέτηση του φακέλου έγινε από το ΠΙΟΠ και τα αρμόδια υπουργεία. Είναι αποτέλεσμα ενέργειας που προέρχεται «από τα πάνω προς τη βάση» κατά την άποψη του Δημάρχου Χίου επίσης (Π.Σ. Βουρνούς 2018). Τα μεγάλα ποσοστά άγνοιας του γενικού και ειδικού κοινού για την ένταξη συγκλίνουν προς τη συγκεκριμένη διαπίστωση. Κατά τη δήλωση της κοινότητας των μαστιχοπαραγωγών στο προπαρασκευαστικό στάδιο των ερευνών για την υποβολή του φακέλου συμμετείχαν κυρίως οι πρόεδροι των πρωτοβάθμιων συνεταιρισμών, μέλη της EMX, μεγαλοπαραγωγοί ή μαστιχοκαλλιεργητές που σχετίζονταν με την τοπική αυτοδιοίκηση. Εγείρεται επομένως το ερώτημα για το βαθμό της ισότιμης αντιπροσώπευσης των κοινοτήτων (Labadi 2015: 134). Από την επιλογή του ΠΙΟΠ και της EMX να προβάλλουν αυστηρά τις παραδοσιακές τακτικές μαστιχοκαλλιέργειας και την μη συμπερίληψη στο αφήγημα (storytelling) των νέων μέσων παραγωγής και επεξεργασίας ελλοχεύει ο κίνδυνος φολκλορισμού (Labadi 2015: 127, 132).

Συνήθως το πρεστίζ και τα οικονομικά οφέλη που απορρέουν από μια εγγραφή αποδίδονται κυρίως στο κράτος και τους οργανισμούς που υπέβαλλαν την πρόταση και όχι στις τοπικές κοινωνίες (Kurin 2007:17). Αν η εγγραφή δεν συνοδεύεται από την εμπειρία-βίωμα, την συνειδητοποίηση της αξίας και τον σεβασμό στη διαδικασία είναι δύσκολο για τις τοπικές κοινότητες να την αντιληφθούν ως συγκριτικό πλεονέκτημα (Kurin 2007:17). Προκειμένου να αξιοποιηθεί ως αναπτυξιακό εργαλείο είναι απαραίτητη η διατύπωση ενός σαφούς μακροπρόθεσμου στρατηγικού σχεδιασμού και κατάρτισης προγράμματος στοχευμένων δράσεων (Π.Σ. Γαβαλάς 2018, Π.Σ. Νεαμονίτης 2018). Η Εγγραφή αποτελεί τον πιο πρακτικό τρόπο να γίνει απτή και ορατή η άυλη

πολιτιστική κληρονομιά, να καταγραφεί, να διατηρηθεί και να προστατευθεί (Kirshenblatt-Gimblett 2004: 57). Ωστόσο αν δεν επικοινωνηθεί η αξία της με τον κατάλληλο τρόπο στις τοπικές κοινωνίες δεν πρόκειται να εκτιμηθεί η σπουδαιότητά της.

Η ένταξη από μόνη της δεν συνιστά καταλυτικό παράγοντα σε κανένα πεδίο (Π.Σ. Τσούχλης 2018). Συνιστά όμως ένα σημαντικό εργαλείο άσκησης πολιτιστικής πολιτικής, το οποίο όμως συνεπάγεται μεγάλη ευθύνη για τη χρήση του. Η μαστιχοκαλλιέργεια ως άυλη διεργασία παράχθηκε στην τοπική κοινωνία. Μέσω της εγγραφής υπάρχει η πιθανότητα αναγνώρισης, διατήρησης και συνέχειας, όμως υπάρχει και ο κίνδυνος της διεθνοποίησης και της εμπορευματοποίησης. Κάτι τέτοιο θα μπορούσε να αποφευχθεί μέσω των διεθνών αναγνωρίσεων που έχει λάβει η μαστίχα, αλλά κυρίως μέσω της τόνωσης των δράσεων για την αναπαραγωγή της διαδικασίας από τις κοινότητες και τους φορείς. Οι δράσεις αυτές είναι απαραίτητο να εφαρμοστούν και σε μικρές ηλικιακές ομάδες. Ίσως αν η εγγραφή δεν αφορούσε μόνο το άυλο κομμάτι και συμπεριλάμβανε το πολιτιστικό τοπίο των νοτιοχώρων μαζί με τον αγροτικό χώρο, τα μνημεία και τα οικιστικά συγκροτήματα που δημιουργήθηκαν χάριν της μαστίχας, η πρόσληψη του κόσμου να ήταν διαφορετική (Π.Σ. Νεαμονίτης 2018).

Οι συνεντευξιαζόμενοι κατά πλειοψηφία θεωρούν ότι μια ενδεχόμενη «διεύρυνση» της ένταξης και η υποβολή νέας πρότασης με συμπερίληψη των οικιστικών συνόλων στους Καταλόγους θα μπορούσε να λειτουργήσει ευεργετικά. Ο κ. Βουρνούς έχοντας γνώση των διαδικασιών (αφενός κάνοντας μελέτες στο πλαίσιο του προγράμματος «Εντόπια», αφετέρου υποβάλλοντας και υλοποιώντας την πρόταση για την αναστήλωση του Αντουάνικου στον Κάμπο της Χίου και επιτυγχάνοντας βράβευση από την EUROPA NOSTRA) θεωρεί ότι το όφελος μιας τέτοιας ενέργειας θα ήταν δυσανάλογο συγκριτικά με την ενέργεια που πρέπει να καταναλώσει κανείς, διότι η προετοιμασία είναι δύσκολη και χρονοβόρα. Επιπλέον μια εγγραφή δεν αποτελεί μόνιμη κατάσταση, υπόκειται σε συνεχείς αξιολογήσεις και αν δεν τηρούνται σαφείς όροι υπάρχει ο κίνδυνος διαγραφής. Καλό θα ήταν λοιπόν να αξιοποιηθούν όσο το δυνατόν δημιουργικότερα τα πλεονεκτήματα που δίνουν η εγγραφή της μαστιχοκαλλιέργειας και της Νέας Μονής (Π.Σ. Βουρνούς 2018).

9.5 Πρόταση

Η μεγάλη έλλειψη που εντοπίζεται είναι η πολιτιστική «εμπειρία μαστίχας» διότι η ταυτότητα κτίζεται με την εφαρμογή και τη βιωματική εμπειρία (Π.Σ. Τσούχλης 2018, Π.Σ. Μανδάλας 2018, Καραχάλης 2015: 116-120, Labadi 2015: 127-143, Μπαντιμαρούδης 2011: 39-40). Παραδοσιακά καθ' όλη την ιστορική της πορεία η μαστίχα δεν χρησιμοποιούνταν στην καθημερινότητα των καλλιεργητών. Για αυτό το λόγο δεν πέρασε βαθιά στην γαστρονομική κουλτούρα τους ή στις άλλες εκφάνσεις της καθημερινής κοινωνικής δραστηριότητας (Π.Σ. Μανδάλας 2018, Π.Σ. Τσούχλης 2018). Η «εμπειρία μαστίχας» θα μπορούσε να αποτελέσει τη διαδικασία μετάβασης των χρήσεων και της αγοράς της μαστίχας εν γένει και από είδος πολυτελείας να αξιοποιηθεί σε νέες χρήσεις σύμφωνα με τις νέες τάσεις της αγοράς. Τα προϊόντα μαστίχας, οι υπηρεσίες μαστίχας, η καλλιέργεια, η μακράιωνη ιστορία της μαστιχοκαλλιέργειας θα μπορούσαν να αποτελέσουν τον άξονα βιωματικών εμπειριών. Η σύνδεση με τις νέες εναλλακτικές μορφές βιωματικού τουρισμού θα μπορούσε να λειτουργήσει ως όχημα ανάπτυξης. Η σύνδεση της μαστίχας με το υπόλοιπο πολιτιστικό κεφάλαιο της Χίου απαιτείται προκειμένου το νησί να ισχυροποιήσει το brand του και να μπορέσει να προβάλλει ένα ολοκληρωμένο τουριστικό προϊόν (Π.Σ. Βουρνούς 2018, Π.Σ. Καραχάλης 2018, Π.Σ. Μανδάλας 2018, Π.Σ. Χρονοπούλου 2018).

9.6 Συμπεράσματα

Όπως διαφαίνεται στο κεφάλαιο 9 υπάρχουν πολυπληθείς προσεγγίσεις σχετικά με τον χώρο της μαστιχοκαλλιέργειας. Η πρόσληψη κάθε τοπικής κοινότητας διαφοροποιείται και διαμορφώνεται ανάλογα με τις ανάγκες, τα βιώματα και τις προσδοκίες της. Η ένταξη της μαστιχοκαλλιέργειας στην UNESCO ερμηνεύεται με διαφορετικούς τρόπους από τις ομάδες. Διάσταση απόψεων εντοπίζεται ανάμεσα στο ευρύ κοινό και τους ειδικούς του χώρου. Η διαφορετική πρόσληψη των γεγονότων ενδέχεται να αφορά την οπτική θεώρησης και την προοπτική κάθε κοινότητας. Το μεγαλύτερο μέρος του κοινού δεν έχει ξεκάθαρη εικόνα για την άυλη διάσταση του πολιτισμού. Δεν αντιλαμβάνονται επίσης τί συνεπάγεται μια τέτοια αναγνώριση σε πρακτικό επίπεδο, καθώς έχουν μια συγκεχυμένη εικόνα για το ρόλο της UNESCO στην αναπτυξιακή διαδικασία. Κατά κοινή ομολογία η εγγραφή αποτελεί ένα γεγονός που συνέβαλε στο να κάνει ορατή την πολιτιστική διάσταση της μαστίχας με απτό τρόπο. Η δημιουργία του Μουσείου Μαστίχας, η ενίσχυση της «εικόνας» της μαστίχας σε συνδυασμό με την αναγνώριση της UNESCO και τις άλλες διεθνείς αναγνωρίσεις που έχει λάβει, θα μπορούσαν εν δυνάμει

να λειτουργήσουν θετικά στο μέλλον. Η γενική αντίληψη για την ένταξη έχει θετικό πρόσημο παρά τους έντονους προβληματισμούς δημιουργικής αξιοποίησής της.

Επίλογος

Σκοπός της Σύμβαση για τη Διαφύλαξη της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO (2003) είναι η προστασία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, ο σεβασμός των κοινοτήτων-φορέων της, η ευαισθητοποίηση σε θέματα άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, η καλλιέργεια αμοιβαίας εκτίμησης και η διεθνής συνεργασία (UNESCO 2003). Απαραίτητη προϋπόθεση για την ορθή εφαρμογή της Σύμβασης αποτελεί η ενθέρωση των κοινοτήτων και η καλλιέργεια συνεργειών που πηγάζουν από την αυτόνομη βούλησή τους και όχι εξαιτίας επιβολής ή καθοδήγησης, όπως και η διασφάλιση διαφύλαξης της αυθεντικότητας της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς (Kirshenblatt-Gimblett 2004: 112-113).

Ο Αντιπροσωπευτικός Κατάλογος της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας δημιουργήθηκε προκειμένου να καταστεί περισσότερο αντιληπτή η έννοια της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς και να αποκτήσει το κοινό επίγνωση της σπουδαιότητάς της. Προσδοκά να ενθαρρυνθεί το διάλογο και να καλλιεργήσει σεβασμό έναντι της πολιτισμικής πολυμορφίας (ΑΠΚΕ 2018α). Η Μαστίχα Χίου αποτέλεσε την πρώτη αμιγώς ελληνική εγγραφή στον Κατάλογο το 2014. Ο φάκελος υποβολής λειτούργησε ως πρότυπο για τις επόμενες αιτήσεις και προέβαλε ένα νέο μοντέλο συμμετοχικού στρατηγικού σχεδιασμού και ανάπτυξης συνεργειών. Η ένταξη σήμανε την έναρξη μιας νέας εποχής για τη μαστίχα, που προσδοκά τη διαμόρφωση μιας περισσότερο ολιστικής προσέγγισης. Πρόκειται για ένα εμπορικό προϊόν, που δημιουργεί μεγάλα οικονομικά μεγέθη, συμβάλει στην αναπτυξιακή διαδικασία ως εργαλείο στρατηγικού σχεδιασμού, branding, βιωσιμότητας και αειφορίας, ενώ παράλληλα φέρει αξίες συνδεδεμένες με την ταυτότητα και το πολιτιστικό κεφάλαιο της Χίου. Επί της ουσίας η εγγραφή και η ίδρυση του Μουσείου Μαστίχας δημιούργησαν τις προϋποθέσεις κεφαλαιοποίησης του πολιτιστικού κεφαλαίου της μαστιχοκαλλιέργειας.

Όπως διαφαίνεται στην απόφαση της UNESCO (9 COM 10.18), η εγγραφή αποτελεί μια ενέργεια που εν δυνάμει θα μπορούσε να συμβάλλει στο να γίνει απτή η άυλη

πολιτιστική κληρονομιά ως καταχωρισμένη γνώση για το περιβάλλον, τη χρήση φυσικών πόρων και τη συμβολή τους στην αειφόρο ανάπτυξη. Αποτελεί μέσο διαφύλαξης της εκπαίδευσης, της επιστημονικής έρευνας και της διερεύνησης μέσω τουριστικής ανάπτυξης. Στοχεύει στην οικονομική βιωσιμότητα της τεχνογνωσίας μέσω της ενεργού εμπλοκής των σχετιζόμενων φορέων (δημόσιων και ιδιωτικών) και της δέσμευσής τους. Η υποβολή του φακέλου για τη μαστίχα υπήρξε προϊόν συνεργασίας πολλών εμπλεκόμενων φορέων και οι ενέργειες έγιναν με τη σύμφωνη γνώμη τους. Η ένταξη των καλλιεργητικών πρακτικών και της τεχνογνωσίας της μαστιχοκαλλιέργειας στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO είναι μια διεθνής αναγνώριση. Ταυτόχρονα όμως συνιστά και ένα σημαντικό αναπτυξιακό εργαλείο που δημιουργεί νέες προοπτικές για το μέλλον.

Στην παρούσα πτυχιακή διατριβή περιγράφηκαν οι ενέργειες και οι διαδικασίες προκειμένου να επιτευχθεί η εγγραφή της μαστιχοκαλλιέργειας στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας της UNESCO. Αναλύθηκαν τα επί μέρους στοιχεία που συνθέτουν το περιβάλλον της μαστιχοκαλλιέργειας. Περιγράφηκε η φυσιογνωμία των φορέων και των ομάδων που συμμετείχαν στην κατάρτιση και υποβολή του φακέλου ένταξης. Με τη χρήση διαφόρων μεθοδολογικών εργαλείων σκιαγραφήθηκε η πρόσληψη ειδικού και μη ειδικού κοινού. Εξετάστηκε πώς αντιλαμβάνονταν τον ευρύτερο τομέα της μαστίχας οι κοινωνίες του παρελθόντος και πώς άλλαξε η προοπτική με το πέρασμα του χρόνου. Τέλος ερευνήθηκε η πρόσληψη των σύγχρονων τοπικών κοινοτήτων σε θέματα που αφορούν την ένταξη της μαστιχοκαλλιέργειας στην UNESCO και περιγράφηκαν οι προσδοκίες που καλλιεργούν για το μέλλον επ' αφορμής του συγκεκριμένου γεγονότος.

Παράρτημα Α

Παράρτημα Κειμένων

A.1 Πολιτιστικές Βιομηχανίες

Στοιχεία του 2013 αναφέρουν ότι η ελληνική πολιτιστική βιομηχανία συμβάλει κατά 3% στο ΑΕΠ, έχει κύκλο εργασιών 11,7 δις ευρώ, απασχολεί 110.000 άτομα (3% της συνολικής απασχόλησης) (Αυδίκος 2014: 18-19). Η πολιτιστική βιομηχανία συνδεδεμένη με άλλους τομείς παράγει προστιθέμενη-έμμεση αξία (UNDP 2010: 80-81, Αυδίκος 2014: 19, 52). Η παραγωγή της (αγαθά-υπηρεσίες) συνιστά το «πολιτιστικό προϊόν», που προστατεύεται από τον νόμο «Περί πνευματικής ιδιοκτησίας» (Ν.2121/1993, ΦΕΚ Α' 25/4-3-1993), καθώς φέρει και δημιουργεί και άυλη αξία και διέπεται από συγκεκριμένες αρχές (Galloway-Dunlop 2007: 19-20, Αυδίκος 2014: 17, Μπιτσάνη 2004: 170-174).

Επιπρόσθετα με την οικονομική αξία του το πολιτισμικό προϊόν φέρει αισθητική, συμβολική, άυλη, έμμεση και συχνά μη μετρήσιμη αξία (Μπούνια 2005: 40-42). Σχετίζεται με την παραγωγή νοήματος και περιεχομένου, λειτουργεί ως φορέας μνήμης και ταυτότητας. Αποτελεί πολιτιστική δημιουργία και έκφραση, ενώ ταυτόχρονα διέπεται από τους νόμους της αγοράς (Καρποδίνη-Δημητριάδη 2013: 45-46, 51). Η πολιτιστική παραγωγή συμβάλλει στην παραγωγή οικονομικών και αισθητικών αξιών μέσω μιας δημιουργικής διαδικασίας. Η Ευρωπαϊκή Ένωση και η Ελλάδα υιοθέτησαν την ταξινόμηση NACE, ήδη από τη δεκαετία του '80 και εφάρμοσαν το μοντέλο «Πράσινη Βίβλος», που ταξινομεί τις βιομηχανίες σε πολιτιστικές (με αμιγώς πολιτιστικό προϊόν) και δημιουργικές (όπου ο πολιτισμός λειτουργεί ως προστιθέμενη αξία στην παραγωγή πολιτισμικών προϊόντων), θεωρεί πολιτιστική δραστηριότητα τη σαφή πολιτιστική έκφραση και την παραγωγή συμβόλων, ενώ υπάγει το παραγόμενο προϊόν σε καθεστώς πνευματικών δικαιωμάτων (ΕΕ 2010: 6, Αυδίκος 2014: 60, ΕΛΣΤΑΤ: Rev.2). Η UNESCO, πολιτιστικές, χαρακτηρίζει τις βιομηχανίες που παράγουν-διανέμουν πολιτιστικά αγαθά και υπηρεσίες με πολιτιστική έκφραση. Κατατάσσει στον τομέα και τον τουρισμό (UNESCO 2009, Αυδίκος 2014: 59-60). Τα Ηνωμένα Έθνη προσεγγίζουν τον τομέα από τη δημιουργική του πλευρά ως την νέα τάση του διεθνούς εμπορίου. Θεωρούν δημιουργικές βιομηχανίες αυτές που: α) χρησιμοποιούν το

πνευματικό κεφάλαιο ως κύρια εισροή στη δημιουργία, παραγωγή, διανομή αγαθών-υπηρεσιών, β) δημιουργούν έσοδα από τα πνευματικά δικαιώματα και το εμπόριο για τη γνώση και την τέχνη, γ) το υλικό-άυλο πολιτιστικό τους προϊόν φέρει οικονομική αξία (UNDP 2013: 20-23, Αυδίκος 2014: 59).

A.2 Επιτροπές της Ελληνικής Εθνικής Επιτροπής της UNESCO

Στο πλαίσιο της ΕΕΕ λειτουργούν οι εξής επιτροπές: 1) Επιτροπή για το Διεθνές Πρόγραμμα της UNESCO «Μνήμες του Κόσμου» με στόχο την προώθηση της προστασίας της τεκμηριωμένης κληρονομιάς (χειρόγραφα, εικονογραφήσεις, αρχεία, ντοκουμέντα, ταινίες), την κατάρτιση Εθνικού Καταλόγου και την υποβολή προτάσεων προς τη Διεθνή Επιτροπή του Οργανισμού. 2) Επιτροπή για το «Διεθνές Έτος της UNESCO για τον Πλανήτη Γη» με στόχο την αξιοποίηση των γεωεπιστημών προκειμένου να δημιουργηθούν οι συνθήκες για κοινωνική ευημερία, υγεία και ασφάλεια και να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικότερα οι φυσικές καταστροφές. 3) Επιτροπή για τον σχεδιασμό συστήματος προειδοποίησης και πρόληψης παλιρροϊκών κυμάτων καθώς και για τον προσδιορισμό γεωγραφικών σημείων ελέγχου (TSUNAMI). 4) Επιτροπή για το πρόγραμμα « Άνθρωπος και Βιόσφαιρα» (MAB) της Unesco. 5) Υδρολογική επιτροπή για τη συμμετοχή της Ελλάδας στο διεθνές υδρολογικό πρόγραμμα (IHP) για την ορθολογική διαχείριση των υδάτινων πόρων, την περιβαλλοντική προστασία και την αναβάθμιση της γνώσης περί υδάτινου κύκλου. 6) Επιτροπή για το πρόγραμμα «Κοινωνικός Μετασχηματισμός» (MOST). 7) Επιτροπή νέων με στόχο την ενεργό συμμετοχή των νέων στους τομείς την εκπαίδευσης, των επιστημών, του πολιτισμού και της επικοινωνίας (UNESCO_HELLAS 2018).

A.3 Οι Κυριότερες Συμβάσεις της UNESCO για την Πολιτιστική Κληρονομιάς που Επικυρώθηκαν και Τέθηκαν σε Ισχύ από την Ελληνική Νομοθεσία

Οι σημαντικότερες Συμβάσεις της UNESCO για την πολιτιστική κληρονομιά (Νάσκου 2008):

1. Παγκόσμια Σύμβαση Πνευματικής Ιδιοκτησίας - Universal Copyright Convention, with Appendix Declaration relating to Articles XVII and Resolution concerning Article XI. Geneva, 6 September 1952. Ετέθη σε ισχύ στην Ελλάδα με το Ν.Δ. 4254/1962, ΦΕΚ Α' 166/11, 17-10-1962 και συνοδεύεται από τρία Πρωτόκολλα: «Πρωτόκολλον 1, προσηρτημένον εις την Παγκόσμιον Σύμβασιν περί Προστασίας της Πνευματικής ιδιοκτησίας, αφορών εις την εφαρμογήν της Συμβάσεως εις προστασίαν των έργων προσώπων άνευ υπηκοότητος και προσφύγων». «Πρωτόκολλον 2, προσηρτημένον εις την Παγκόσμιον Σύμβασιν περί Προστασίας της Πνευματικής Ιδιοκτησίας, αφορών εις την εφαρμογήν της Συμβάσεως εις έργα δημοσιευθέντα υπό διαφόρων διεθνών Οργανώσεων». «Πρωτόκολλον 3, προσηρτημένον εις την Παγκόσμιον Σύμβασιν περί Προστασίας της Πνευματικής Ιδιοκτησίας, αφορών εις την υπο όρους κύρωσιν αποδοχήν ή προσχώρισιν».

2. Σύμβαση περί Προστασίας των Πολιτιστικών Αγαθών εν Περιπτώσει Ενόπλου Συρράξεως μετά του Κανονισμού Εκτελέσεως αυτής -Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict with Regulations for the Execution of the Convention. The Hague, 14 May 1954. Ετέθη σε ισχύ στην Ελλάδα με το Ν.1114/1981, ΦΕΚ Α' 6/07, 08-01-1981. Συνοδεύεται από τον Εκτελεστικό Κανονισμό και από δύο Πρωτόκολλα: «Πρωτόκολλο στη Σύμβαση περί Προστασίας των Πολιτιστικών Αγαθών εν Περιπτώσει Ενόπλου Συρράξεως και οι υπ' αριθ. I, II και III αποφάσεις της διασκέψεως». Ετέθη σε ισχύ στην Ελλάδα, 09-05-1981 με τον Ν. 1114/1981, ΦΕΚ Α' 6/07-08-01-1981. «Δεύτερο Πρωτόκολλο στη Σύμβαση της Χάγης του 1954 για την Προστασία των Πολιτιστικών Αγαθών σε Περίπτωση Ένοπλης Σύρραξης». Ετέθη σε ισχύ στην Ελλάδα με τον Ν.3317/2005, ΦΕΚ Α' 45/23-02-2005.

3. Διεθνής Σύμβαση αφορώσα εις τα Ληπτέα μέτρα διά την Απαγόρευσιν και Παρεμπόδισιν της Παρανόμου Εισαγωγής, Εξαγωγής και Μεταβιβάσεως της Κυριότητος των Πολιτιστικών Αγαθών – Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property. Paris, 14 November 1970. Ετέθη σε ισχύ στην Ελλάδα 5-9-1981, με τον Ν.1103/1980, ΦΕΚ Α' 297/22, 29-12-1980.

4. Διεθνής Σύμβαση περί της Προστασίας των Παραγωγών Φωνογραφημάτων εναντίον της μη Επιτρεπόμενης Αναπαραγωγής των Φωνογραφημάτων τους - Convention for the

Protection of Producers of Phonograms against Unauthorized Duplication of their Phonograms. Geneva, 29 October 1971. Ετέθη σε ισχύ στην Ελλάδα με τον Ν.2148/1993, ΦΕΚ Α' 96/16-06-1993.

5. Διεθνής Σύμβαση δια την Προστασίαν της Παγκοσμίου Πολιτιστικής και Φυσικής κληρονομιάς- Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. Paris, 16 November 1972. Ετέθη σε ισχύ στην Ελλάδα με τον Ν.1126/1981, ΦΕΚ Α' 32/03,10-02-1981.

Ορίζονται οι έννοιες της πολιτισμικής (άρθρο 1) και φυσικής (άρθρο 2) κληρονομιάς, προσδιορίζεται ο ρόλος και οι υποχρεώσεις των κρατών μελών σε θέματα προστασίας (άρθρο 4) και τονίζεται ότι τα πολιτισμικά αγαθά αποτελούν μέρος της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς (άρθρα 6-7). Εισάγεται το ρυθμιστικό πλαίσιο δημιουργίας του Καταλόγου Παγκόσμιας Κληρονομιάς – World Heritage List (άρθρο 11), καθορίζονται τα κριτήρια ένταξης (ο οποίος διευρύνθηκε το 2015 από το *Operational guidelines for the implementation of the World Heritage Convention*, UNESCO). Εισάγεται το ρυθμιστικό πλαίσιο και τα κριτήρια ένταξης του Καταλόγου Παγκόσμιας Κληρονομιάς σε Κίνδυνο –World Heritage List in Danger.

6. Σύμβαση για την προστασία της ενάλιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς- Conversation on the Protection of the Underwater Cultural Heritage. 2001.

7. Σύμβαση για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς- Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. Paris, 17 October 2003. Τέθηκε σε ισχύ στην Ελλάδα, 03-04-2007 με τον Ν. 3521/2006, ΦΕΚ Α' 275/22-12-2006.

Προσδιορίζεται η έννοια της ΑΠΚ και ποια στοιχεία περιλαμβάνει (2.1-2.2). δημιουργείται ο Κατάλογος Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (άρθρο 16) και ο Κατάλογος άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς που χρήζει επείγουσας προστασίας (άρθρο 17). Ορίζονται οι διαδικασίες ένταξης στοιχείων στους καταλόγους.

8. Σύμβαση για την Προστασία και την Προώθηση της Πολυμορφίας των Πολιτιστικών Εκφράσεων- Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions. Paris, 20 October 2005. Ετέθη σε ισχύ στην Ελλάδα 03-04-2007 με τον Ν.3520/2006, ΦΕΚ Α' 274/22-12-2006.

A.4 Παραδείγματα Καλών Πρακτικών από την Εφαρμογή της Σύμβασης του 2003

Ένα παράδειγμα καλής πρακτικής διαφύλαξης της άυλης κληρονομιάς και ανάπτυξης στρατηγικών πολιτισμικής διαχείρισης που πηγάζουν από πρωτοβουλία κοινοτήτων και οργανισμών και όχι από το κράτος συνιστά η περίπτωση των Νήσων Vanuatu του Ειρηνικού (Regenvaru 2005). Η ανεξαρτητοποίηση των Νήσων το 1980 από την αγγλογαλλική διοίκηση κινητοποίησε ομάδα ντόπιων εθελοντών και ερευνητών πεδίου (fieldworkers) στην αναζήτηση ενός μοντέλου ανάδειξης της μετα-αποικιακής πραγματικότητας και της τοπικής ταυτότητας που θα κατέγραφε την αναζωογόνηση των προ-αποικιακών εθίμων και παραδόσεων (Bolton 2003). Τα αποτελέσματα της έρευνας δημοσιοποιούνται στο Συνέδριο του Πολιτιστικού Κέντρου Μουσείου Port Vila της Vanuatu, συλλέγονται και φυλάσσονται στο Μουσείο με την έγκριση των τοπικών κοινοτήτων ώστε να χρησιμοποιηθούν αργότερα για εκπαιδευτικούς σκοπούς που αφορούν κυρίως τις τοπικές ομάδες και λιγότερο το ευρύ κοινό. Το πρόγραμμα εφαρμόζεται για σχεδόν 40 χρόνια και συνιστά μια σπάνια περίπτωση (Αλιβιζάτου κ. ά. 2015: 60-61).

Άλλη μια περίπτωση ενεργού συμμετοχής τοπικών κοινοτήτων στη διαφύλαξη της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελεί η φλαμανδική κοινότητα του Βελγίου. Η Φλάνδρα αποτελεί μια από τις τρεις γλωσσικές-γεωγραφικές κοινότητες του Βελγίου (γαλλόφωνη, γερμανόφωνη και φλαμανδική). Κάθε μία είναι υπεύθυνη για τη διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς της περιοχής της. Η φλαμανδική κοινότητα από το 2008 και έπειτα ανέλαβε τη σχεδίαση πολιτικών διαφύλαξης της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς της Φλάνδρας και τον εμπλουτισμό του τοπικού καταλόγου απογραφής. Τα μέλη της κοινότητας είναι ιδιαίτερος δραστήρια όμως οι περισσότερες δραστηριότητες διαφύλαξης συντελούνται με την τεχνική υποστήριξη επαγγελματιών του πολιτισμού. (Αλιβιζάτου κ. ά. 2015: 60-61).

A.5 Οι πρώτες Βιβλιογραφικές Αναφορές για τη Μαστίχα Χίου και τις Χρήσεις της

Οι πρώτες βιβλιογραφικές αναφορές για την μαστίχα εντοπίζονται στα κείμενα του Ηροδότου (5^{ος} π.Χ. αιών.) και αφορούν τη μάσηση αποξηραμένου ρητινώδους

εκκρίματος που προέρχεται από τον φλοιό του μαστιχοφόρου σκίνου. Ο Ιπποκράτης (πατέρα της ιατρικής) θεωρεί τη μαστίχα θεραπευτικό μέσο (Γαλ. 78, 603). Ο Γαληνός (ιατρός 131-202 μ.Χ.) περιγράφει το μαστιχόδεντρο και τις ευεργετικές ιδιότητες της μαστίχας, του μαστιχέλαιου και του μύρου στο: «Περί Φαρμάκων» (11, 41-47, 78, 98). Ο Διοσκουρίδης (πατέρας της φαρμακολογίας 1^{ος} αιώνας μ.Χ.) στο: «de material medica» παραθέτει ιατρικές εφαρμογές της μαστίχας και του μαστιχέλαιου σε κοινές παθήσεις (I,70,42)¹. Επιπλέον αναφορές εντοπίζονται σχετικά με σκευάσματα «Χίας Γης» αναμειγμένης με σκίνο για τον καθαρισμό του σώματος (Ζολώτας 1921: 77). Ο Πλίνιος (23-79 π.χ.) στη: «Φυσική Ιστορία» μιλάει για τη χωρική διασπορά της καλλιέργειας. Ενώ εντοπίζει παραγωγή μαστίχας στην Ινδία και την Αραβία, ωστόσο εξάρει την ποιότητα της μαστίχας Χίου και θεωρεί πως φέρει τη μεγαλύτερη οικονομική αξία (XII. 17, 36). Ο Διόδωρος, όπως και ο Ηρόδοτος, περιγράφουν τις εφαρμογές της μαστίχας στη διαδικασία ταρίχευσης του ανθρωπίνου σώματος, που επιβεβαιώνονται από αναλύσεις του 1902 στο υλικό ταρίχευσης μούμιων της αρχαίας Καρχηδόνας και ανάγουν τη μαστίχα σε κύριο υλικό της διαδικασίας (Σαββίδης 2000: 15-25). Η μαστίχα στα αρχαία κείμενα αποκαλείται «σχινική ρητίνη, χία ρητίνη ή ρητίνη σχινίνη», ενώ αναφέρονται κι άλλες περιοχές παραγωγής μαστίχας κατώτερης ποιότητας (Ιλλυρία, Αιθιοπία, Ινδία, Αίγυπτος), οι οποίες συνήθως χρησιμοποιούνταν στην παρασκευή λιβανιού, σμύρνας, σίλφιου, βάλαμου και διαθέτονταν στις αγορές της Αλεξάνδρειας και της Μέμφιδας (Ζολώτας 1921: 213).

A.6 Ένωση Μαστιχοπαραγωγών Χίου

A.6.1 Φορέας-δραστηριότητες-όραμα

Κύρια δραστηριότητα της ΕΜΧ όπως περιγράφεται στην επίσημη ιστοσελίδα της είναι η συλλογή, επεξεργασία και εμπορία φυσικής μαστίχας και η παραγωγή και εμπορία προϊόντων μαστίχας. Η ΕΜΧ παραλαμβάνει, καθαρίζει, επεξεργάζεται, διαχωρίζει και συσκευάζει τη φυσική μαστίχα. Σχεδιάζει και παράγει προϊόντα μαστίχας (τσίχλες ΕΛΜΑ, μαστιχέλαιο κ.α.). Συντονίζει και υποστηρίζει επιστημονικές έρευνες για το προϊόν μέσω συνεργασιών με άλλους φορείς (πανεπιστήμια κ.α.). Οργανώνει την

¹ Θεωρεί την κατάποση μαστίχας φάρμακο που βοηθά στην αναπαραγωγή του αίματος και την διατήρηση της υγείας του ουροποιητικού συστήματος και των οφθαλμών. Τη συνιστά σε περιπτώσεις χρόνιου βήχα, κοιλόπνου, δυσπενίας, δυσεντερίας, μητροραγίας, οστεοπενίας κ.α. Αναφέρει ότι δρα ως ηρεμιστικό του νευρικού συστήματος και ως κατασταλτικό των καρκινωμάτων του στομάχου. Θεωρεί το μαστιχέλαιο στυπτικό και τους βλαστούς βοηθητικούς για την υγεία των ούλων και των δοντιών. Το μάσημα μαστίχας δρα ευεργετικά στη στοματική κοιλότητα, την κακοσμία και τις φωνητικές χορδές. Η επάλειψη μείγματος μαστίχας βοηθά στη σφριγηλότητα του δέρματος και την καταπολέμηση δυσχρωμιών.

προβολή, τη διαφήμιση, το branding του προϊόντος και προωθεί εγχώριες και εξαγωγικές πωλήσεις. Διεξάγει έρευνες ανάπτυξης νέων προϊόντων. Παράλληλα παρέχει συμβουλευτική και υλική υποστήριξη στους παραγωγούς και τους πρωτοβάθμιους συνεταιρισμούς (παροχή λογιστικών-φοροτεχνικών-ασφαλιστικών υπηρεσιών, εμπόριο λιπασμάτων κ.α.). Το 2014 δημιούργησε το Κέντρο Εξυπηρέτησης Αγροτών (ΚΕΑ Χίου Μαστιχοπαραγωγών) για την παροχή διοικητικών υπηρεσιών στους μαστιχοκαλλιεργητές. Καλλιεργεί ευρύ πεδίο συνεργασίας με τις τοπικές κοινωνίες και δημιουργεί ανταποδοτικές σχέσεις σε θέματα παιδείας, πολιτισμού και πολιτικής προστασίας. Η EMX φροντίζει να διασφαλίσει και να κατοχυρώσει τη μαστίχα ως brand διεθνώς, να ρυθμίζει τη νομική προστασία, τα εμπορικά σήματα, τις πιστοποιήσεις κ.α. Επιπλέον δραστηριοποιείται στον τομέα των επενδύσεων υπάγοντας τον οργανισμό σε επενδυτικά-αναπτυξιακά ελληνικά και ευρωπαϊκά προγράμματα(EMX 2008α).

Όραμα του οργανισμού, όπως περιγράφεται στην επίσημη ιστοσελίδα του, αποτελεί η διεθνής αναγνωσιμότητα της μαστίχας, η χρήση προϊόντων μαστίχας στην καθημερινότητα και η παροχή βοήθειας στους παραγωγούς ώστε να αναβαθμιστεί η καλλιέργεια, να βελτιωθεί η διαδικασία παραγωγής και να διατηρηθεί ένα ικανοποιητικό και δίκαιο επίπεδο αμοιβών (EMX 2008α).

A.6.2 Εγκαταστάσεις

Η EMX στεγάζει το σύνολο των δραστηριοτήτων της σε ιδιόκτητες εγκαταστάσεις 10.000 τ.μ.. Διαθέτει δύο παραγωγικές μονάδες, όπου τυποποιείται και συσκευάζεται η μαστίχα, παρασκευάζονται τα προϊόντα ΕΛΜΑ και αποστάζεται το μαστιχέλαιο.

A) Εργοστάσιο Μαστίχας. Από τη δημιουργία του οργανισμού λειτούργησε και το πρώτο εργοστάσιο μαστίχας δίπλα στα γραφεία της EMX (οδός Κωνσταντίνου Μονομάχου, Χίος). Εκεί παραδίδονται τα αποθέματα φυσικής μαστίχας για έλεγχο, ταξινόμηση και περαιτέρω επεξεργασία. Το 2010 το εργοστάσιο μετεγκαταστάθηκε σε νέες υπερσύγχρονες εγκαταστάσεις δίπλα στο εργοστάσιο τσίχλας (Καρδαμάδα, Κάμπος Χίου).

B) Εργοστάσιο τσίχλας: Το 1957 λειτούργησε το πρώτο εργοστάσιο τσίχλας ΕΛΜΑ (Ελληνική Μαστίχα). Η παραγωγή έως το 1962 (65 τόνοι) ξεπέρασε κατά πολύ αυτή της πρώτης χρονιάς (8 τόνοι), που το 1986 άγγιξε τους 200 τόνους και έως σήμερα έχει

αυξανόμενη ζήτηση. Το 1985 κατασκευάστηκε σύγχρονο εργοστάσιο τσίχλας ΕΛΜΑ και εκσυγχρονίστηκε η μονάδα απόσταξης μαστιχέλαιου. Το 2008 ξεκίνησε ο εκσυγχρονισμός των υποδομών με την κατασκευή του νέου υπερσύγχρονου εργοστασίου που ολοκληρώθηκε το 2010 και βρίσκεται στη θέση Καρδαμάδα.

Γ) Το 2006 κατασκευάστηκε Εργοστάσιο ζαχαρωδών και προϊόντων μαστίχας της θυγατρικής MEDITERRA.

Δ) Δίκτυο καταστημάτων λιανικής mastihashop.

Ε) Παντοπωλείο.

A.7 Μαόνα

A.7.1 Το Γραφειοκρατικό Σύστημα της Μαόνα

Η Συνθήκη της 26-2-1347 που υπογράφηκε μεταξύ Μαόνας και Δήμου Γένοβας όριζε τον διορισμό ειδικών αξιωματούχων εντεταλμένων για την συγκομιδή και την παράδοση της μαστίχας (Officiales Super Recollectionem Masticis), ειδικών εξεταστών (Perquisitores) υπεύθυνων για τον έλεγχο του λαθρεμπορίου και εποπτών (Logariastitae). Οι διοικητικοί υπάλληλοι που κατέγραφαν την παραγωγή (Scriba Masticis) διορίζονταν από τον αρμοστή (Podesta) έως το 1700 (Miller 2017α: 422, Σαββίδης 2000: 20-22). Οι μέτοχοι της Μαόνα λάμβαναν ετήσιο μέρισμα 2.000-120.000 δουκάτα ανάλογα με την παραγωγή. 30.000 δουκάτα προέρχονταν από πωλήσεις μαστίχας. Οι εξαγωγές του προϊόντος απευθύνονταν στις αγορές Κωνσταντινούπολης, Μικρασίας, Κριμαίας κατά 50%, Αρμενίας, Ρόδου, Συρίας και Αιγύπτου κατά 25% και Ευρώπης και βορειοδυτικής Αφρικής κατά 25% (EMX 2018α, Miller 2017α: 422-423).

A.7.2 Ποινές για τις Παραβάσεις «Μαστίχας» την Περίοδο της Μαόνα

Ίδιες ποινές επιβάλλονταν σε κλέφτες και κλεπταποδόχους, ενώ οι καταδότες λάμβαναν αμοιβή. Κλοπές κάτω των 10 λιτρών (3,2 κιλά) καταδικάζονταν με πρόστιμο. Η μη καταβολή του τιμωρούνταν με μαστίγωμα και ακρωτηριασμό του ενός αυτιού. Κλοπές 10-25 λίτρες τιμωρούνταν με στιγματισμό του μετώπου με πυρωμένο σίδηρο, 25-40 λίτρες ακρωτηριασμό της μύτης και του δεξιού αυτιού, 50-80 λίτρες ακρωτηριασμό της μύτης, των δύο αυτιών και στιγματισμός του μετώπου, 100-200 λίτρες αφαίρεση του ενός ματιού και ακρωτηριασμός χεριού ή ποδιού. Η κλοπή άνω

των 200 λιτρών ή κλοπή άνω των 100 λιτρών για δεύτερη φορά τιμωρούνταν με απαγχονισμό.

A.8 Μαστιχοχώρια

Κατά τους Βυζαντινούς χρόνους, την περίοδο των Ιουστινιάνι (1346-1566 μ.Χ), όταν συστηματοποιήθηκε η μαστιχοκαλλιέργεια, στο νότιο τμήμα του νησιού δημιουργήθηκαν περιτοιχισμένοι οικισμοί. Οι θέσεις ήταν ήδη κατοικημένες από τους προϊστορικούς χρόνους, ωστόσο οι μαστιχοκαλλιεργητές ζούσαν σε αγροικίες και μικρές κώμες. Η οργάνωση και η οχύρωση των οικισμών θεωρήθηκε επιβεβλημένη για την προστασία και τον έλεγχο της παραγωγής μαστίχας. Είχαν κοινά πολεοδομικά χαρακτηριστικά, βάσει προτύπων ιταλικής αρχιτεκτονικής, με μορφή φρουρίου. Τα σπίτια ήταν διαταγμένα σε τετράπλευρο κλειστό σχήμα, ώστε η εξωτερική τοιχοδομή να λειτουργεί ως αμυντικό τείχος (EMX 2018α). Ο κεντρικός ορθογώνιος πύργος και οι μικρότεροι κυλινδρικοί στις γωνίες των τειχών εξασφάλιζαν την πλήρη εποπτεία του εσωτερικού και εξωτερικού περιβάλλοντος χώρου του οικισμού. Εξασφάλιζαν επίσης την απρόσκοπτη οπτική επαφή με τις βίγλες, ένα οχυρωματικό σύστημα προειδοποίησης (Ιεραπετρίτης 2006: 212-214). Διέθεταν πύλες που έκλειναν τη νύχτα (συνήθως μία μοναδική είσοδο και έξοδο). Οι ταρατσες των σπιτιών, τα «ξάτα», ήταν στο ίδιο ύψος και ενώνονταν με ημικυκλικές θόλους, «γέρματα», προκειμένου να εξασφαλίζουν την δυνατότητα διαφυγής των κατοίκων σε περιπτώσεις ανάγκης (EMX 2017). Οι περισσότεροι οικισμοί ήταν αθέατοι από τη θάλασσα για λόγους ασφαλείας από πειρατικές επιδρομές. Συνδέονταν μεταξύ τους με οργανωμένο οδικό δίκτυο και σύστημα μονοπατιών πολλών χιλιομέτρων. Τα επίνεια των κεφαλοχωρίων Μεστών και Πυργιού, διέθεταν εμπορικά λιμάνια που είχαν σύνδεση με το κεντρικό λιμάνι του νησιού.

A.9 Μοναδικότητα. Μαστίχα Χίου, Ένα από τα Παλαιότερα Προϊόντα με Ονομασία Προέλευσης

Αν και ο σκίνος φύεται σε πολλές περιοχές της Μεσογείου και της ανατολής, εν τούτοις μόνο στο νότιο τμήμα της Χίου το δέντρο παράγει ικανοποιητική ποσότητα μαστίχας. Η μαστίχα είναι γνωστή από την αρχαιότητα, ωστόσο μόνο στη Χίο συστηματοποιήθηκε η καλλιέργεια, καθετοποιήθηκε η παραγωγή και θεωρείται αποδοτική και ποιοτική. Κατά

καιρούς έγιναν προσπάθειες μεταφοράς της καλλιέργειας που τελικά εγκαταλείφθηκαν επειδή κρίθηκαν ασύμφωρες οικονομικά (EMX 2018α).

Παραγωγή μαστίχας εντοπίζεται κατά την αρχαιότητα από τον Πλίνιο στην Ινδία και την Αραβία, ωστόσο της Χίου ήταν η πιο ονομαστή (XII.17,36). Διευκρινίζει επίσης ότι η μαστιχοκαλλιέργεια περιορίζεται στο νότιο τμήμα του νησιού (XII,36). Ο Γαληνός στο έργο: «Περί φαρμάκων», στο κεφάλαιο «Περί μαστίχης» καταγράφει παραγωγή μαστίχας στη Αίγυπτο, κατώτερης όμως ποιοτικά από την χιώτικη (98,41-47). Ο Διοσκουρίδης λέει για τη μαστίχα: «Γεννάται δε καλλίστη και πλείστη εν Χίω τη νήσω» και για το μαστιχέλαιο: «Συντίθεται δε εν Χίω κάλλιστον». Η βιβλιογραφία αναφέρει επίσης καλλιέργεια σε περιοχές ανάμεσα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και την Περσία (σημερινό Κουρδιστάν). Υπάρχουν αναφορές του 1604 για καλλιέργεια στην Ιταλία (Σαββίδης 2000: 17,19, Ιεραπετρίτης 2006: 69). Ο άραβας γιατρός και φιλόσοφος Avicenna (980-1037 μ.Χ.) των ρωμαϊκών χρόνων, δέχθηκε ισχυρή κριτική για τη χρήση του όρου «ιταλική μαστίχα» στο έργο του Κανόνας της Ιατρικής. Οι κριτικές αυτές υπογραμμίζουν ότι «μαστίχα παράγεται μόνο στη νήσο Χίο και πουθενά αλλού» (Σαββίδης 2000: 19).

Πολλές αναφορές υπάρχουν σε ημερολόγια περιηγητών. Ο R. Von Ems (1915) μιλάει για τις εφαρμογές της μαστίχας και την καθολικότητα της άποψης ότι η μαστίχα παράγεται κατ' αποκλειστικότητα στη Χίο (Αργέντης-Κυριακίδης 1946: 1298). Οι R. Maurus, L. E. Beithar, V. Bellovacensis μιλούν για την άριστη ποιότητα της χιακής μαστίχας (Αργέντης-Κυριακίδης 1946: 1270, 1297). Ο Wagner ονομάζει τη Χίο πατρίδα του μαστιχόδεντρου και της μαστιχοκαλλιέργειας (Wagner 1928). Οι Pernot και F. de Coulanges, το 1856 περιγράφουν τις αποτυχημένες προσπάθειες για μεταφορά του μαστιχόδενδρου στη Ρόδο και τη Λέσβο (Pernot 1981, de Coulanges 1977: 9). Ο Heldreich το 1862 μιλάει για τις προσπάθειες μεταφορά της καλλιέργειας στη Αττική και σε άλλες περιοχές του Αιγαίου με ελάχιστα αποτελέσματα στην Αμοργό και την Αντίπαρο (Heldreich 1982: 60). Βρέθηκε μαστιχόδενδρο (*pistacia lentiscus*) με ισχνή παραγωγή σε ιδιωτικό κήπο της Λεμεσού Κύπρου σύμφωνα με τον Holmboe (1914), ωστόσο ο θάμνος αυτός χρησιμοποιείται για καύσιμη ύλη και δεν καλλιεργείται (Σαββίδης 2000: 29).

A.10 Το Μαστιχόδεντρο της Χίου

Πρόκειται για τον αιθαλή θάμνο *Pistacia lentiscus* var. *Chia*, που φτάνει τα 4-5 μέτρα. Είναι αιωνόβιος, με χαμηλό ρυθμό ανάπτυξης. Παρουσιάζει πλήρη ανάπτυξη 40-50 χρονών, ενώ από τα 70 και έπειτα φθίνει. Η μαστιχοπαραγωγή ξεκινάει περίπου τον έβδομο χρόνο. Κάθε δέντρο παράγει από 80-200 γραμμάρια μαστίχας. Τα νεαρά δέντρα παράγουν 7-13 γραμμάρια, ενώ τα ενήλικα 130-200. Μέγιστη απόδοση έχουν τα δέντρα ηλικίας 12-15 ετών. Σπάνια ένα δέντρο μπορεί να παράγει ποσότητα άνω του ενός κιλού. Πιο αποδοτικά είναι τα αρρενα δέντρα. Η ανθοφορία ξεκινάει στα μέσα Μάρτη και ολοκληρώνεται τον Απρίλη. Βλαστοί, φύλλα, ρίζες διατρέχονται από σύστημα ρητινοφόρων αγωγών που είναι υπεύθυνοι για την έκκριση της μαστίχας (Σαββίδης 2000: 75-81, 92-93). Σύμφωνα με την πρώτη συστηματική κατάταξη του Linne το μαστιχόδεντρο ανήκει στο γένος *Pistacia*. Η πρόσφατη έρευνα αναφέρει το μαστιχόδεντρο ως ποικιλία *Pistacia Lentiscus* L., της οικογένειας *Aracardiaceae*, της τάξεως *Sapindales* που παράγει την ειδική ρητινώδη ουσία με το όνομα «μαστίχα» (Meikle 1954: 85-200, Yaltirik 1967: 344-548, Zohary 1972: 296-200). Εντοπίζονται πάνω από έξι διαφορετικά είδη σκίνου, αν και αρκετά από αυτά παράγουν ρητίνη, εντούτοις μόνο το *pistacia lentiscus* και το *pistacia atlantica* καλλιεργήθηκαν συστηματικά (Σαββίδης 2000: 34-37). Κέντρο προέλευσής του θάμνου είναι η κεντρική Ασία και παρουσιάζει εξάπλωση στη μεσογειακή λεκάνη.

Τα μαστιχόδεντρα καλλιεργούνται σε φυτείες μερικών δεκάδων δέντρων φυτεμένων σε σειρές σε απόσταση 3-4 μέτρων. Οι εδαφικές απαιτήσεις του μαστιχόδεντρου είναι μικρές, όμως χρειάζεται καλό αερισμό των ριζών. Το εκτεταμένο ριζικό σύστημα που φτάνει τα 20 μέτρα μήκος, με ελάχιστη εισχώρηση εις βάθος, κάνει το δέντρο ανθεκτικό στην ξηρασία και το βοηθά να απορροφά το ελάχιστο νερό των περιορισμένων βροχοπτώσεων του νησιού. Οι φυλλωσιές πλέκονται προκειμένου να προστατεύουν από τις ηλιακές ακτίνες την περιοχή γύρω από τον κορμό, όπου καταλήγει η ρητίνη. Το δέντρο πολλαπλασιάζεται αποκλειστικά με μοσχεύματα. Βλαστοί με εμφανείς οφθαλμούς φυτεύονται τους μήνες Φλεβάρη και Μάρτη. Για τα νέα δέντρα απαιτείται πότισμα 2-4 φορές το καλοκαίρι του πρώτου έτους και 2-3 φορές το καλοκαίρι του 2^{ου}-3^{ου} έτους. Από το 3^ο έτος και έπειτα οι απαιτήσεις του δέντρου σε υγρασία καλύπτονται αποκλειστικά από τις καιρικές συνθήκες, ενώ η μεγάλη υγρασία καταστρέφει το δέντρο και υποβιβάζει την ποιότητας της παραγωγής.

Για την μαστιχοπαραγωγή επιλέγονται τα αρσενικά δέντρα. Από το 3^ο έτος και έπειτα ξεκινάει το κλάδεμα και ο καθαρισμός από τα ξερά στελέχη, ώστε να δοθεί στο δέντρο

το απαιτούμενο σχήμα που διευκολύνει την παραγωγή. Κάθε τομή καλύπτεται με κατράμι προς αποφυγή προσβολής του δέντρου από μικροοργανισμούς. Το μαστιχόδεντρο θεωρείται σε γενικές γραμμές ανθεκτικό στις ασθένειες. Κύρια απειλή της καλλιέργειας είναι οι μύκητες που προσβάλλουν το δέντρο κατά τη διαδικασία του κλαδέματος. Ο *Polyrogus* που ευνοείται από την αυξημένη υγρασία και την γηραιότητα του δέντρου, προσβάλλει αρχικά τον φλοιό και επεκτείνεται διαβρώνοντας όλον τον κορμό. Πιο σπάνια ο *Eutyga armeniaca* προκαλεί ολική ξήρανση του δέντρου. Σε αυτή την περίπτωση απαιτείται ξερίζωμα, καύση και απολύμανση του λάκκου. Ακόμα πιο σπάνια είναι η προσβολή του δέντρου από ψείρες *Coccidae*, που προκαλούν παραμόρφωση του βλαστού και των φύλλων και την εμφάνιση κιτρινωπών κηλίδων που προσελκύουν τα μυρμήγκια. Σπανιότερα η κάμπια *Liparis dispar* τρώει το νέο φύλλωμα κατά τους μήνες Ιούλιο και Αύγουστο. Αποκλειστικά στο βλαστό και τα φύλλα του μαστιχόδεντρου παρασιτεί επίσης η αφίδα *Aploneura lentisci*, η οποία εναποθέτει τα αυγά της τους μήνες Μάρτιο-Απρίλιο και τον Οκτώβριο μέσα σε θυλακοειδής κύστες. Συνήθως η καταπολέμηση των ασθενειών γίνεται με μηχανικά μέσα, με μια ξύλινη σπάτουλα ή με κλάδεμα των προσβεβλημένων τμημάτων, ενώ σε πολύ σπάνιες περιπτώσεις χρησιμοποιούνται εντομοκτόνα (Σαββίδης 2000: 45-47).

A.11 Εναλλακτικές Μέθοδοι Παραγωγής που Προτάθηκαν από την EMX, Εφαρμόστηκαν σε Πειραματικό Επίπεδο και Απορρίφθηκαν

A) Συλλογή μαστίχα σε υγρή μορφή: οι κεντιές καλύπτονται με πάστα *Ethrepon* (*Ethrel*), ώστε να ερεθιστούν οι ρητινοφόροι αγωγοί του σκίνου και να εκκρίνουν μεγαλύτερη ποσότητα μαστίχας. Το προϊόν που προκύπτει περιέχει υψηλότερα ποσοστά μαστιχέλαιου και ως εκ τούτου χαμηλότερο κόστος απόσταξης.

B) Εφαρμογή πάστας θεικού οξέως: Με την εφαρμογή πάστας θεικού οξέως (60%) - καολίνης (40%) στον φλοιό του σκίνου παρακάμπτεται η διαδικασία του κεντήματος με αποτέλεσμα τη μείωση του κόστους εργατικών. Ωστόσο προκαλούνται φθορές στο δέντρο, το τραύμα δεν επουλώνεται και μπορεί να προκαλέσει τον μαρασμό.

Γ) Πλαστικά φύλλα: Αντί τη δημιουργία τραπεζιών ασπροχώματος για την ευκολότερη περισυλλογή της μαστίχας, οι καλλιεργητές πειραματίστηκαν με νάιλον «τσόλες»,

φύλλα πλαστικού, παρόμοια με αυτά που εφαρμόζονται στην συλλογή ελιάς. Όμως το προϊόν δεν αποκτούσε κρυσταλλική μορφή και αντίστοιχο χρώμα. Το πλαστικό εμπόδιζε τη διαδικασία εξάτμισης μέρους των ελαίων με αποτέλεσμα η ρητίνη να μην πήζει και να μην στεγνώνει.

Δ) Διαχυτήρες θειώδους νατρίου: Το δέντρο καλύπτονταν με πλαστικό επαλειμμένο με το συγκεκριμένο ιστοερεθιστικό, ώστε να παράγει περισσότερο προϊόν. Η ρητίνη περισυλλέγονταν στο πλαστικό πριν πέσει στο έδαφος. Όμως προέκυπτε προϊόν πολύ χαμηλής ποιότητας με χαμηλά ποσοστά μαστιχέλαιου.

A.12 Νέα Μηχανικά Μέσα Επεξεργασίας στη Μαστιχοκαλλιέργεια

A) Κοσκινίστρα: Πρόκειται για ένα παραμετροποιημένο μηχάνημα που διαχωρίζει τη μαστίχα από τα ξένα σώματα μέσω γρήγορης κίνησης (κοσκίνισμα). Λίγοι τοπικοί συνεταιρισμοί διαθέτουν αυτό το μέσο και μεταφέρεται στα γύρω χωριά προς χρήση την περίοδο του κοσκίνισματος (Alithia MME 2012).

B) Φυσερό: Το φυσερό είναι ένας φυσητήρας αέρα που χρησιμοποιείται προκειμένου να καθαριστεί το τραπέζι και να απομακρυνθούν τα ξένα σώματα πριν το χωμάτισμα. Χρησιμοποιείται επίσης και κατά το «φροκάλημα» ώστε να συγκεντρωθεί η χαμηλότερης ποιότητας μαστίχας ευκολότερα.

Γ) Σκούπα: Η ηλεκτρική σκούπα είναι ένα παραμετροποιημένο μηχάνημα που ρουφάει από το έδαφος και περισυλλέγει σε ειδικό σκεύος τη μαστίχα που βρίσκεται στα τραπέζια. Προϋποθέτει το καλό στέγνωμα της ρητίνης, ώστε να μην κολλήσουν η κόκκοι μεταξύ τους και καταστραφούν (Zervoydis 2016).

Δ) Πλυντήριο: Κάποιοι παραγωγοί χρησιμοποιούν το όρθιο πλυντήριο ρούχων κατά το τελευταίο πλύσιμο της μαστίχας. Το προϊόν πλένεται αποκλειστικά με κρύο νερό χωρίς προσθήκες απορρυπαντικών ή άλλων χημικών ουσιών. Λόγο της φυγόκεντρου είναι πιο εύκολο να διαχωριστεί η μαστίχα από τα ξένα σώματα και να καθαρίσει καλύτερα λαμβάνοντας το διαυγές κρυσταλλικό της χρώμα εντονότερα.

Ε) Μπετονιέρα: Η κλασική μπετονιέρα χρησιμοποιείται στα περισσότερα χωριά προκειμένου να γίνει το πρώτο πλύσιμο της μαστίχας. Με το μέσο αυτό επιτυγχάνεται μείωση των εργατικών και του κόστους παραγωγής.

Στ) Διαλογέας: Μια παραμετροποιημένη κατασκευή που κάνει τη διαλογή της μαστίχας ευκολότερη. Το συγκεκριμένο μέσο επιταχύνει τη διαδικασία μειώνοντας τα εργατικά.

A.13 Σύγχρονες Χρήσεις, Ιδιότητες, Οφέλη και Εφαρμοσμένη Έρευνα για τη Μαστίχα

Η μαστίχα ήδη από την αρχαιότητα γνώριζε πλήθος εφαρμογών. Η σύγχρονη έρευνα βάσει ενδεδειγμένων μεθόδων, εργαστηριακών ερευνών, κλινικών μελετών, σε διεθνές πλέον επίπεδο, έχει αποδείξει ότι η φυσική μαστίχα Χίου συγκεντρώνει πάνω από 80 χαρακτηριστικά που τις προσδίδουν πλήθος ευεργετικών και θεραπευτικών ιδιοτήτων. Η παραδοσιακή εμπειρική βιοματική παρατήρηση παρέδωσε τη σκυτάλη στην επιστήμη και την τεχνολογία για να τεκμηριωθούν οι ενδείξεις της αντιμικροβιακής, αντιμυκητιακής, αντιφλεγμονώδους δράσης της μαστίχας και του μαστιχέλαιου, των επουλωτικών-αναπλαστικών ιδιοτήτων τους για το δέρμα, της προστασίας από την αθηροσκλήρωση και τις καρδιακές παθήσεις, την ευεργετική δράση στη στοματική υγιεινή, στο πεπτικό σύστημα, στην καταπολέμηση του έλκους στομάχου, του ελικοβακτηριδίου του πυλωρού και της φλεγμονώδους κολίτιδας. Βάσει νέων επιστημονικών δεδομένων η μαστίχα διαθέτει μεταβολική, υπολιπιδαιμική, αντιδιαβητική δράση και ως φυσικό αντιοξειδωτικό αντικαρκινική δράση (Al-Habbal 1984: 541-544, Al-Said 1986: 271-278, Bona 2001: 49, Dabos 2010a: 296-299, Dabos 2010b: 205-209, Daifasa 2004: 313-22, Farhad 1998: 1946, Kalliora 2005: 110-111, Kalliora 2007: 748-753, Koutsoudaki 2005: 7681-7685, Iauk 1996: 207-209, Magiatis 1999: 749-752, Marone 2001: 611-614, Paraschos 2007: 551-559, Sharif-Sharifi 2009: 2-10).

Η μαστίχα έχει πολλές εφαρμογές και χρήσεις στον τομέα των ποτών και τροφίμων, στη γαστρονομίας και ως μπαχαρικό. Η Χίος άλλωστε είναι γνωστή για τα παραδοσιακά προϊόντα με βάση τη μαστίχα (Ούζο, λικέρ, ποτά, γλυκά, υποβρύχιο, караμέλες, λουκούμια, αρτοσκευάσματα, μαρμελάδες, παγωτά, τσίχλες, σοκολάτες, καφέ, τσάι, γαλακτοκομικά, ζυμαρικά, σάλτσες, κρασί, σούμα κ.α.). Χρησιμοποιείται στη

φαρμακευτική, τη χημική βιομηχανία, την κοσμετολογία και την αρωματοποιία. Δερματικές αλοιφές με μαστίχα για εγκαύματα, κρυοπαγήματα, δερματικές παθήσεις ή αντηλιακή προστασία, έμπλαστρα προϊόντα κοσμετολογίας με αντιοξειδωτική-αντιγηραντική δράση, καλλυντικά, σαπούνια, οδοντόκρεμες και στοματικά διαλύματα, αρώματα και άλλα προϊόντα σωματικής υγιεινής είναι ευρέως διαδεδομένα. Η χρήση της μαστίχας ως συστατικού του σφραγίσματος δοντιού και δημιουργίας εκμαγείων οδοντοστοιχιών, είναι διαδεδομένη στον οδοντιατρικό τομέα επίσης. Το συστατικό του μαστιχέλαιου, ευγενόλη, χρησιμοποιείται ως αντισηπτικό-καταπραϋντικό των στοματικών παθήσεων. Πέραν της αντισηψίας της στοματικής κοιλότητας, της βελτίωσης των ορθοδοντικών ζητημάτων, της ενδυνάμωσης των ούλων, του περιορισμού της ξηροστομίας, το μάσημα φυσικής μαστίχας προλαμβάνει την πλάκα, την τερηδόνα, την ουλίτιδα και τις περιοδοντικές παθήσεις (EMX 2018). Από το παράγωγο της μαστίχας, κολοφώνιο, κατασκευάζονται απορροφούμενα χειρουργικά ράμματα. Άλλα παράγωγα του προϊόντος εξαιτίας της ιδιότητας σταθεροποίησης χρωμάτων χρησιμοποιούνται στη ζωγραφική, την αγιογραφία, τη λιθογραφία για τη δημιουργία βερνικιού με εξαιρετικά ποιοτικά χαρακτηριστικά. Επιπλέον από μαστίχα κατασκευάζονται και άλλα βερνίκια επίπλων, μουσικών οργάνων. Τα υποπαράγωγα προϊόντα χρησιμοποιούνται στην κατασκευή κήρου και βουλοκεριού Το μαστιχέλαιο είναι διαδεδομένο στην αρωματοποιία ως σταθεροποιητής. Η μαστίχα χρησιμοποιείται στους τομείς της υφαντουργίας, βαμβαουργίας, μεταξουργίας για το κολλάρισμα των υφασμάτων. Άλλες εφαρμογές εντοπίζονται στη βυρσοδεψία, την κατασκευή ελαστικών, πλαστικών, χρωμάτων, κόλλας, καμφοράς. Η μαστίχα αξιοποιείται επίσης στην βιομηχανία αεροσκαφών για τη δημιουργία βερνικιού ιδιαίτερων προδιαγραφών (EMX 2018).

A.14 Ταξινόμηση-Είδη Μαστίχας

Η ποιότητα της μαστίχας, όσο παράδοξο κι αν ακούγεται καθορίζεται κυρίως από τον ποσοτικό παράγοντα. Πριν από τη δημιουργία των συνεταιρισμών (1939) ταξινομούσαν κατά μέγεθος και φυσική κατάσταση, στις «μαστιχαριές». Σύμφωνα με αυτές τις κατηγορίες καθορίζονταν η εμπορική αξία του προϊόντος και διαμορφώνονταν η τιμή. Η παραδοσιακή ταξινόμηση ήταν η εξής:

Πίττα: Μεγάλα κομμάτια μαστίχας (πεπλατυσμένοι δίσκοι) επιφάνειας περίπου 3,5-7 τετραγωνικών εκατοστών. Προκύπτουν από το πρώτο κέντημα με εναπόθεση αλληπάλληλων σταγόνων ρητίνης στο ίδιο σημείο. Συλλέγονται από το έδαφος.

Φλισκάρι ή καντηλέρα: Μικρότερα κομμάτια μαστίχας από τις «πίττες» που κρέμονται από την τομή. Έχουν μεγάλη διαύγεια και καθαρότητα. Συλλέγονται από το δέντρο πριν έρθουν σε επαφή με το χώμα.

Δακτυλιδόπετρα: Μικρότερα κομμάτια από το «φλισκάρι» που θυμίζουν πέτρες δακτυλιδιού.

Δάκρυ: Μικρότερο κομμάτι από τη «δακτυλιδόπετρα», που συλλέγεται από το δέντρο πριν πέσει στο έδαφος.

Κυλιαστό ή ψιλό: Μικρότερα τμήματα μαστίχας που κυλούν από την τομή προς το έδαφος. Έχουν σφαιρικό σχήμα και «πήζουν» γρήγορα.

Αναπινάδα ή νεροπινάδα: Κατώτερης ποιότητας μαστίχα, λιγότερο διαυγής λόγω επαφής της με το νερό της βροχής ή χώμα πριν τη συγκομιδή της. Απαιτεί περισσότερες εργατοώρες για το καθάρισμα ενώ είναι μειωμένης εμπορικής αξίας.

Βωλαρίδα ή αποβωλιάρικη: Μαστίχα που κατά τη συλλογή έλιωσε και συσσωματώθηκε σε «βώλο». Πιθανός λόγος η πρόωρη συγκομιδή κατά την οποία το προϊόν δεν είχε «πήξει». Ως αποτέλεσμα μειώνεται η εμπορική αξία.

Σκόνη: Τα υπολείμματα της κατεργασίας. Σύμφωνα με τον Σαββίδη η σκόνη ανήκε εθιμικά στη σύζυγο του μαστιχοπαραγωγού, η οποία την χρησιμοποιούσε ως ανταλλάξιμο είδος σε αντιπραγματισμό με μικροπωλητές (ανταλλαγή με ίσου βάρους ρύζι, ζάχαρης κλπ) (Αργέντης-Κυριακίδης 1946: 1586,674,699,1068, Σαββίδης 2000: 101).

Σήμερα η μαστίχα, ψιλή και χοντρή, διατίθεται στην αγορά σε τέσσερα νούμερα (κατηγορίες ανάλογα με το μέγεθος του κόκκου). Η εμπορική κατηγοριοποίηση της μαστίχας γίνεται ως εξής: 1) η πίττα, 2) η χοντρή, στην οποία συγκαταλέγεται το «φλισκάρι», η «δακτυλιδόπετρα» και το «μεγάλο δάκρυ», 3) η ψιλή, στην οποία

συγκαταλέγονται το «κυλιστό» και το «μικρό δάκρυ» και 4) υποπροϊόντα όπως η σκόνη και το καζανομάστιχο, που περιλαμβάνει την «αναπινάδα» και τη «βωλαρίδα» και χρησιμοποιούνται κυρίως στο «καζάνισμα», την απόσταξη για την παραγωγή ούζου και σούμας(Αργέντης-Κυριακίδης 1946: 1251-1252, Σαββίδης 2000: 101). Η ποσόστωση των ποιοτήτων μαστίχας το έτος 2000 ήταν: 11% πίττα, 27% χοντρή και 62% ψιλή σύμφωνα με τον Θ. Σαββίδη (Σαββίδης 2000: 102).

A.15 Κριτική στον Ρόλο της UNESCO

Αναφέρονται ενδεικτικά μερικές περιπτώσεις που διαπιστώνεται η αντίφαση του οράματος της UNESCO σε σχέση με την πραγματική διάσταση των πραγμάτων. Η πλατεία Jema el Fnaa στο Μαρακές του Μαρόκου, με τους περιστρεφόμενους Δερβήσιδες, έθιμο που είχε καταργηθεί από το κράτος, αναβίωσε εκ νέου το 1985 μετά την εγγραφή στο Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς. Η συγκεκριμένη περίπτωση επιπλέον αποτελεί παράδειγμα παρεμβατισμού της UNESCO και στις κρατικές στρατηγικές αναπτυξιακής πολιτικής. Ο Οργανισμός την δεκαετία του 1990 επενέβη στην κρατική απόφαση για τη δημιουργία έργων υποδομής, τα θεώρησε απειλή και ακυρώθηκαν μετά από την παρέμβαση της UNESCO και την ένταξη του στοιχείο στη λίστα «Αριστουργημάτων της Άυλης Κληρονομιάς». Ουσιαστικά επενέβη στις κρατικές πολιτικές με τρόπο ολοκληρωτικό, προφασιζόμενη την προστασία και την αναβίωση ενός απονεκρωμένου εθίμου που είχε πάψει να εκφράζει ιδεολογικά τις σύγχρονες κοινότητες (Schmitt 2008).

Ένα παράδειγμα εμπορευματοποίησης αποτελεί η συμπερίληψη της υφαντικής τέχνης του νησιού Taquile της λίμνης Titicaca στα σύνορα Περού-Βολιβίας στη Νότιο Αμερική η οποία εγγράφηκε στον κατάλογο το 2005. Έκτοτε η κρατική νομοθεσία υποχρεώνει τους ντόπιους να φορούν την τοπική παραδοσιακή ενδυμασία και να ακολουθούν αυστηρά τον παραδοσιακό τρόπο ζωής (παραδοσιακά επαγγέλματα, δόμηση κτηρίων κ.ά.) αφαιρώντας τους το δικαίωμα συμμετοχής στον σύγχρονο τρόπο ζωής. Ο τόπος έχει μετατραπεί σε σημαντικό τουριστικό προορισμό με την εφαρμογή ενός αποστειρωμένου κατασκευασμένου μοντέλου που δεν ανταποκρίνεται στις ανάγκες της τοπικής κοινότητας αλλά στην οικονομική κρατική πολιτική (Bendix 2009).

A.16 Βασικές Λειτουργίες της UNESCO

Η UNESCO επιτελεί πέντε βασικές λειτουργίες. α) Λειτουργεί ως εργαστήριο ιδεών μελετώντας τις αλλαγές που συντελούνται στη σύγχρονη κοινωνία, προβλέποντας και εντοπίζοντας σημαντικά προβλήματα και χαράσσοντας στρατηγικές και πολιτικές επίλυσης σύμφωνα με τις ηθικές αξίες. β) Λειτουργεί ως φορέας συλλογής και διάχυσης πληροφοριών συμμετέχοντας στη συλλογή και διάδοση της γνώσης και των καλών πρακτικών, προτείνοντας και υλοποιώντας καινοτόμα πιλοτικά έργα, προωθώντας και συντονίζοντας περιφερειακά και παγκόσμια δίκτυα στους άξονες: της κατάρτισης, της έρευνας και της ανταλλαγής ερευνητικών αποτελεσμάτων. γ) Λειτουργεί ως διαμορφωτής προτύπων προωθώντας τον διεθνή διάλογο και την κατάρτιση επίσημων κειμένων με δεσμευτικό χαρακτήρα όπως: συμφωνίες, συμβάσεις, συστάσεις, διακηρύξεις. Ως ένα «κεντρικό φόρουμ ιδεών» συντονίζει τα ηθικά και κανονιστικά ζητήματα της σύγχρονης εποχής, ενθαρρύνει την ανταλλαγή ιδεών, την αμοιβαία κατανόηση, επιδιώκοντας παγκόσμιες συμφωνίες και κινητοποιώντας τη διεθνή γνώμη. Επιπλέον βοηθά στη σύνταξη και αναθεώρηση των συγκεκριμένων κειμένων και προωθεί την υιοθέτηση και εφαρμογή τους παρεμβαίνοντας σε περιπτώσεις παραβιάσεως των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σύμφωνα πάντα με τις αρμοδιότητές της. δ) Λειτουργεί ως παράγων οικοδόμησης δεξιοτήτων των κρατών μελών οργανώνοντας το πλαίσιο συνεργασίας ανάμεσά τους, παρέχοντας τεχνογνωσία, συμβουλευτική, τεχνική συνεργασία στην ανάπτυξη πολιτικών, εθνικών στρατηγικών, έργων, μελετών, συγκεντρώνοντας χρηματοδοτικούς πόρους για την υλοποίηση των προγραμμάτων και αναπτύσσοντας μεθόδους αξιολόγησης. ε) Τέλος λειτουργεί ως καταλύτης για διεθνή συνεργασία αφού διασφαλίζει την υιοθέτηση και εφαρμογή των προγραμμάτων της σε περιφερειακό, εθνικό και διεθνές περιβάλλον μέσω καινοτόμου προσέγγισης, αποτελεσματικών επεμβάσεων και καλών πρακτικών. Ο οργανισμός κατά προσέγγιση εκδίδει 50 δελτία, 20 περιοδικά, 100 τίτλους βιβλίων κάθε χρόνο, παρουσιάζει παγκόσμιες εκθέσεις που αφορούν την κατάσταση της εκπαίδευσης, της επιστήμης, του πολιτισμού και της επικοινωνίας ανά διετία, καθώς και την Ετήσια Ενημερωτική Στατιστική Έκδοση (The statistical yearbook) που λειτουργεί ως βασικό εργαλείο αναφοράς και παρέχει πληροφορίες για όλες τις χώρες του κόσμου (UNESCO_HELLAS 2018).

A.17 Δομή της UNESCO

Τα βασικά όργανα της UNESCO είναι ο Πρόεδρος, η Γενική Διάσκεψη, το Εκτελεστικό Συμβούλιο και οι Διεθνείς Επιτροπές και Όργανα. Τη Γενική διάσκεψη αποτελούν οι

εκπρόσωποι όλων των Κρατών-Μελών του Οργανισμού. Συνεδριάζει ανά διετία και εκτός από τους εκπροσώπους των Κρατών-Μελών λαμβάνουν μέρος εκπρόσωποι των συνδεδεμένων μελών, παρατηρητές, διακυβερνητικές και μη κυβερνητικές οργανώσεις. Κατά την διάσκεψη καθορίζεται το πρόγραμμα και ο προϋπολογισμός του Οργανισμού, εκλέγονται τα μέλη του Εκτελεστικού Συμβουλίου και των επικουρικών οργάνων της. Ανά τετραετία στην Γενική Διάσκεψη εκλέγεται ο Γενικός Διευθυντής. Το Εκτελεστικό Συμβούλιο εκλέγεται επίσης από την Γενική Διάσκεψη. Έχει ως σκοπό τη διασφάλιση της εφαρμογής των ειλημμένων αποφάσεων, την ευθύνη των προετοιμασιών των εργασιών της Γενικής Διάσκεψης, τον έλεγχο των Προγραμμάτων Προϋπολογισμού. Αποτελείται από 58 κράτη-μέλη με τετραετή θητεία και συνεδριάζει δύο φορές το χρόνο. Η UNESCO έχει εγκαταστήσει Μόνιμες Αντιπροσωπείες στα 184 κράτη μέλη της. Έτσι εξασφαλίζει την διασύνδεση των εθνικών κυβερνήσεων με τη γραμματεία του οργανισμού. Επιπρόσθετα ο οργανισμός έχει διορίσει δύο μόνιμους παρατηρητές και δέκα διακυβερνητικούς οργανισμούς με αποστολή παρατηρητή (UNESCO_HELLAS 2018).

A.18 Ορισμός Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (N.3037/2003, ΦΕΚ 275/17-10-2003)

«Εννοούμε «άυλη πολιτιστική κληρονομιά» τις πρακτικές, αναπαραστάσεις, εκφράσεις, γνώσεις και τεχνικές -καθώς και τα εργαλεία, αντικείμενα, χειροτεχνήματα και τους πολιτιστικούς χώρους που συνδέονται με αυτές- και τις οποίες οι κοινότητες, οι ομάδες και, περιπτώσεως δοθείσης, τα άτομα αναγνωρίζουν ότι αποτελούν μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς τους. Αυτή η άυλη πολιτιστική κληρονομιά, που μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά, αναδημιουργείται συνεχώς από τις κοινότητες και τις ομάδες σε συνάρτηση με το περιβάλλον τους, την αλληλεπίδραση τους με τη φύση και την ιστορία τους, και τους παρέχει μία αίσθηση ταυτότητας και συνέχειας, συμβάλλοντας έτσι στην προώθηση του σεβασμού της πολιτιστικής πολυμορφίας και της ανθρώπινης δημιουργικότητας. Για τους σκοπούς της παρούσας Σύμβασης, θα λαμβάνεται υπόψη μόνο η άυλη πολιτιστική κληρονομιά που ανταποκρίνεται στα ήδη υφιστάμενα διεθνή κείμενα για τα ανθρώπινα δικαιώματα, ως και στην απαίτηση για αμοιβαίο σεβασμό μεταξύ κοινοτήτων, ομάδων και ατόμων, και για βιώσιμη ανάπτυξη.»

A.19 Οι Αλλαγές που Συντελέστηκαν στον Χώρος της Μαστιχοκαλλιέργειας κατά την Οθωμανική Κυριαρχία

Η Χίος τελούσε σε καθεστώς γενικής φοροαπαλλαγής σύμφωνα με τον «Αχτιναμέ» και υποχρεούνταν μόνο σε καταβολή φόρου μαστίχας (Ζολώτας 1928: 52-72). Τα Μαστιχοχώρια ήταν απαλλαγμένα από το παιδομάζωμα, διατηρούσαν το δικαίωμα να ασκούν ελεύθερα τη λατρεία τους, επιτρέπονταν να χτυπούν καμπάνες εκκλησιών, σε αντίθεση με όλες τις υπόλοιπες περιοχές. Κατά την συγκομιδή της μαστίχας εφαρμόζονταν πρακτικές προστασίας της παραγωγής, ελέγχονταν η κυκλοφορία, της νυχτερινές ώρες σφραγίζονταν και φυλάσσονταν οι πύλες των χωριών. Η είσοδος και έξοδος από τα χωρία απαιτούσε ειδική άδεια από τον Αγά ενώ οι «δραγάτες» ήταν σε επιφυλακή (Σαββίδης 2000: 24). Η είσπραξη του φόρου ήταν ετήσια και το ποσό καθοριζονταν ανάλογα με την παραγωγή. Το φερμάνι του Σουλτάνου Οσμάν Γ' (29 Σαμπάν 1168, περίπου 1750 μ.Χ.) ορίζει την καταβολή σε 300 κιβώτια μαστίχας, συνολικού βάρους 20.000 οκάδων, επί παραγωγής 50.000-60.000 οκάδων (περίπου 66-77 τόνοι). Η έλλειψη μιας οκάς επέφερε πρόστιμο δύο πιαστρών (1 οκά=1.280 γραμμάρια, 1 κιβώτιο=70 οκάδες, περίπου 89,6 κιλά). Το τυπικό όριζε την έλευση του φοροεισπράκτορα «σακίζ εμινέ» με τη συνοδεία ενός Εβραίου ζυγιστή μαστίχας, ο οποίος σε κάθε ζύγισμα εξαιρούσε δύο φούχτες, μία για τον Αγά και μία για τον εαυτό του ως πληρωμή. Ο φοροεισπράκτορας λάμβανε περίπου 5.020 οκάδες. Η πομπώδης αυτή διαδικασία γίνονταν υπό τον ήχο τυμπάνων (Σαββίδης 2000:23). Ο Αγάς των μαστιχοχώρων είχε δικαίωμα να αγοράσει το υπόλοιπο της παραγωγής, καταβάλλοντας 52 παράδες ανά οκά και να το μεταπωλήσει 5-8 γρόσια (1 γρόσι= 40 παράδες).

Το ποιοτικά καλύτερο προϊόν προορίζονταν για το χαρέμι του Σουλτάνου και μεταφέρονταν στην Κωνσταντινούπολη ως φόρος (περίπου 70-100 κιβώτια). Το αμέσως χαμηλότερης ποιότητας προϊόν διανέμονταν στα χαρέμια των Μαμελούκων στο Κάιρο. Υπό την εποπτεία του αγά γίνονταν και η εμπορική διακίνηση προς Σμύρνη (περίπου 70-100 κιβώτια). Η Σμύρνη λειτουργούσε ως διαμετακομιστικό κέντρο της μαστίχας. Από εκεί κι έπειτα το εμπόριο του προϊόντος αναλάμβαναν οι Εβραίοι της Σμύρνης. Στη Γαλλία και την Αγγλία εξάγονταν 15-20 κιβώτια σε καθεμιά, στην Ολλανδία, το Λιβόρνο, τη Βενετία 30-40. Πηγές προσδιορίζουν ότι οι ποσότητες που

διακινούνταν μέσω επίσημου εμπορίου ήταν περίπου 300 κιβώτια των 70 οκάδων, περίπου 27.000 κιλά, ενώ περίπου 100 κιβώτια διακινούνταν λαθραία, παρά το γεγονός ότι οι ποινές για κλοπή, αγορά, πώληση ή λαθρεμπόριο ήταν ιδιαίτερα αυστηρές (Σαββίδης 2000: 23, 102-103).

Παράρτημα Β

Παράρτημα Εικόνων

Εικόνα 1. Η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης (πηγή: Πούλιος, 2015: 17) .

Εικόνα 2. Brands της MEDITERRA (πηγή: EMX 2018) .

ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ MASTIHASHOP	
1.	mastihashop_Chios, Chios Island, Greece , July 2002
2.	mastihashop_Athens, Athens, Greece, May 2003
3.	mastihashop_Thessalonica, Thessalonica, Greece, February 2004
4.	mastihashop_Athens_International_Airport, Athens, Greece, August 2004
5.	mastihashop_Volos, Volos, Greece, November 2005
6.	mastihashop_Nicosia, Cyprus, September 2006
7.	mastihashop_New York, N. York, USA, December 2007
8.	Pantopolio, Athens, Athens International Airport, April 2011
9.	mastihashop_Larnaka International Airport, July 2012
10.	mastihashop Istanbul, March 2013
11.	mastihashop Jeddah, Kingdom of Saudi Arabia, May 2013
12.	mastihashop Mecca, Kingdom of Saudi Arabia, September 2013
13.	mastihacafe Chios, Chios Island Greece, April 2014
14.	mastihashop Jeddah Andalus, Kingdom of Saudi Arabia, June 2014
15.	mastihashop Jeddah (Safa Area), Kingdom of Saudi Arabia, June 2014
16.	mastihashop Taif, Kingdom of Saudi Arabia, July 2014
17.	mastihashop Dubai, United Arab Emirates, December 2014

Εικόνα 3. Καταστήματα Mastihashop (πηγή: EMX 2018) .

Σταθμοί στην ανάπτυξη της Mediterra s.a.	
Ιούλιος 2002:	1ο mastihashop στην Ελλάδα
Ιανουάριος 2005:	διανομέας της Μαστίχας Χίου στην Ελλάδα
Ιούνιος 2005:	Η Attica Ventures μέτοχος της Mediterra S.A.

Μάρτιος 2006:	Ψηφίζεται ως μία εκ των 15 πλέον καινοτόμων επιχειρήσεων στην Ελλάδα.
Σεπτέμβριος 2006:	mastihashop στην Κύπρο
Δεκέμβριος 2006:	Η TSAKOS Shipping Group μέτοχος της Mediterra S.A.
Ιανουάριος 2007:	Δημιουργία Μονάδας Παραγωγής στη Χίο
Μάιος 2007:	Rising Star 2007 στον ετήσιο διαγωνισμό retailer
Δεκέμβριος 2007:	mastihashop στην Jeddah
Απρίλιος 2007:	mastihashop στη Νέα Υόρκη
Φεβρουάριος 2008:	Χρυσός Ήλιος στα Superbrands 2008
Φεβρουάριος 2008:	Είσοδος στην Εναλλακτική Αγορά του Χ.Α.Α.
Δεκέμβριος 2008:	mastihashop στο Παρίσι
Απρίλιος 2011:	ιδρύεται το πρώτο Παντοπωλείο
Σεπτέμβριος 2011:	ανάληψη διανομής τσίκλας ΕΛΜΑ
ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ	
mastihashop project:	στα 50 καλύτερα επιχειρηματικά σενάρια στην Ελλάδα για το 2003
mastihashop Αθηνών:	ένα από τα 10 καλύτερα καταστήματα λιανικής πώλησης, στην κατηγορία food store, στον ετήσιο διαγωνισμό retailer για το 2003 και 2005
Σαμπουάν μαστίχας:	1ο βραβείο στο ετήσιο διαγωνισμό beaute
Μεταλλικές συσκευασίες :	Χρυσό ΕΡΜΗΣ (1ο Βραβείο) στην κατηγορία «Συσκευασία» στον ετήσιο διαγωνισμό διαφήμισης, 2004
Εταιρική ταυτότητα :	Ασημένιο ΕΡΜΗΣ (2ο Βραβείο) στην κατηγορία «Εταιρική Ταυτότητα» στον ετήσιο διαγωνισμό διαφήμισης, 2004
Website mastihashop:	1ο βραβείο στον ετήσιο γραφιστικής και εικονογράφησης ΕΒΓΕ, 2005
Μεταλλικές συσκευασίες:	Έπαινο στον ετήσιο γραφιστικής και εικονογράφησης ΕΒΓΕ, 2005
Συσκευασία καφέ:	1ο βραβείο στον ετήσιο γραφιστικής και εικονογράφησης ΕΒΓΕ, 2005
Συσκευασία οδοντόπαστας:	Έπαινο στον ετήσιο γραφιστικής και εικονογράφησης ΕΒΓΕ, 2005
mastihashop Αθηνών:	ένα από τα 10 καλύτερα καταστήματα λιανικής πώλησης, στην κατηγορία rising star, στον ετήσιο διαγωνισμό retailer για το 2004
mastihashop Αθηνών:	ένα από τα 10 καλύτερα καταστήματα λιανικής πώλησης, στην κατηγορία retail campaign, στον ετήσιο διαγωνισμό retailer για το 2005
Σειρά προϊόντων mastihashoptherapy:	1ο Ευρωπαϊκό Βραβείο συσκευασίας στον Ευρωπαϊκό διαγωνισμό γραφιστικής European Design Awards 2006.

Εικόνα 4. Σταθμοί και διακρίσεις της MEDITERRA S.A.. (Πηγή: EMX 2018 . Ίδια επεξεργασία.)

Εξέλιξη επενδύσεων (2002-2014)

mastishop®
ΤΑΞΙΔΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΑ ΣΤΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΕΠΕΝΔΥΣΗΣ	2002-2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	ΣΥΝΟΛΟ	% Σ.Ε.
Αποθήκες - Γραφεία	0	71.764	26.828	35.663	54.995	58.129	65.889	12.559	9.861	17.317	17.906	71.874	442.785	8,20%
Εργοστάσιο	0	0	0	782.419	93.742	63.607	580.454	18.159	50.283	67.110	30.314	103.095	1.789.183	33,15%
Καταστήματα	435.115	258.686	363.042	145.744	99.684	88.097	14.226	127.148	109.282	11.228	92.294	31.620	1.776.166	32,91%
Ανάπτυξη προϊόντων/ ταυτότητας	99.051	123.497	31.833	41.079	40.840	192.951	236.966	205.455	36.088	35.881	66.939	82.790	1.193.370	21,11%
Εξοδα αύξησης	0	0	0	0	28.798	131.531	35.846	0	0	0	0	0	196.175	3,63%
Σύνολο Επενδύσεων	534.166	453.947	421.703	1.004.905	318.059	534.315	933.381	363.321	205.514	131.536	207.453	289.379	5.397.679	100,00%

Εικόνα 5. Εξέλιξη επενδύσεων MEDITERRA S.A. 2002-2014 (πηγή: Μανδάλας 2014) .
http://air.euro2day.gr/media/files/1336451-Mediterra_presentation_2015.pdf

Εξέλιξη βασικών οικονομικών μεγεθών

mastishop®
ΤΑΞΙΔΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΑ ΣΤΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ

(ποσά σε '000 €)	2002-2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Κύκλος Εργασιών	2.234	4.824	5.093	5.766	7.235	7.576	7.029	5.191	6.610	8.260	8.938	9.829
Μετοχικό Κεφάλαιο	300	300	400	487	3.105	3.650	3.650	3.650	3.650	3.650	3.650	3.650
Ίδια Κεφάλαια	327	368	1.090	2.689	3.071	5.228	5.142	4.101	3.905	3.566	3.699	3.852
Κέρδη προ φόρων, χρημ. επενδ. αποτελ. και αποσβέσεων	148	231	47	241	478	325	319	-834	75	-113	334	408
Κέρδη προ φόρων	45	66	-53	60	252	199	72	-1.004	-123	-306	180	206
Χρηματικά Διαθέσιμα	203	325	316	1.059	1.069	1.868	1.537	1.108	1.178	599	945	1.107
Δανειακές Υποχρεώσεις	200	500	0	61	10	3	452	452	452	226	226	226
Αριθμός καταστημάτων	2	4	8	10	12	15	14	12	11	13	11	17
Αριθμός Εργαζομένων	7	16	18	23	35	48	41	29	37	35	37	42

Εικόνα 6. Εξέλιξη βασικών οικονομικών μεγεθών MEDITERRA S.A. 2002-2014 (πηγή: Μανδάλας 2014) . http://air.euro2day.gr/media/files/1336451-Mediterra_presentation_2015.pdf

ΕΝΩΣΗ
ΜΑΣΤΙΧΟΠΑΡΑΓΩΓΩΝ ΧΙΟΥ
THE CHIOS GUM MASTIC
GROWERS ASSOCIATION

Χίος, 14 Μαρτίου 2013
Αριθμ. Πρωτ.58

Αγαπητοί κύριοι,

Με την παρούσα, επιθυμούμε να υποβάλουμε υποψηφιότητα για την εγγραφή της Μαστίχας Χίου ως πολιτιστικού αγαθού στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO.

Το νησί της Χίου, στο Βορειοανατολικό Αιγαίο, έχει συνδεθεί άρρηκτα, ήδη από τη βυζαντινή περίοδο, με την παραδοσιακή καλλιέργεια και την παραγωγή της μαστίχας. Ο μαστιχοφόρος σχίνος, *Pistacia lentiscus* var. *Chia*, ευδοκίμει αποκλειστικά στο νότιο τμήμα του νησιού, ως αποτέλεσμα γεωλογικών και μικροκλιματικών παραγόντων, καθώς και της ανθρώπινης αλληλεπίδρασης.

Σήμερα στα 24 σωζόμενα μαστιχοχώρια της Χίου συνεχίζεται η παραδοσιακή καλλιέργεια της μαστίχας, μεταβιβαζόμενη προφορικά από γενιά σε γενιά. Ο κύκλος της καλλιέργειας είναι υπόθεση όλου του οικισμού αλλά και κάθε οικογένειας χωριστά, με τις γυναίκες να κατέχουν βαρύνουσα θέση. Παράλληλα, αναπτύσσονται κοινωνικοί θεσμοί: δίκτυα αλληλοβοήθειας για τη διευκόλυνση της καλλιέργειας, αλλά και των γαμήλιων ανταλλαγών και άλλων κοινωνικών συμμαχιών, που ζωογονούν ολόκληρη την κοινωνία.

Εκτός από την καλλιεργητική διαδικασία, η μαστίχα συνδέεται με προφορικές παραδόσεις, παραδοσιακά τραγούδια, καθώς και με την εθνοβοτανική γνώση και την παραδοσιακή ιατρική. Η τοπική αρχιτεκτονική και η πολεοδομική διαμόρφωση των οικισμών αντανakλά επίσης τη σημασία που έχει διαχρονικά η μαστίχα για την καθημερινή ζωή της τοπικής κοινωνίας.

Στην εποχή μας, η Χίος εξακολουθεί να προσδιορίζει την ιδιαίτερη ταυτότητά της μέσα από το πολιτισμικό κεφάλαιο της μαστίχας. Η τοπική κοινωνία, από τους ανώνυμους καλλιεργητές μέχρι τους επίσημους φορείς, δημόσιους και ιδιωτικούς, είναι αποφασισμένη, στο πλαίσιο της αειφόρου ανάπτυξης, να προστατεύσει και να αναδείξει περαιτέρω το σύνολο των πολιτιστικών αγαθών που συνδέονται με την παραδοσιακή καλλιέργεια της μαστίχας.

Δεδομένων των παραπάνω, είμαστε πεπεισμένοι ότι η εγγραφή της καλλιέργειας και της παραγωγής της μαστίχας Χίου στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO θα συμβάλει αποφασιστικά στη διαφύλαξη και την προβολή αυτού του μοναδικού πολιτιστικού θησαυρού.

Σας ευχαριστούμε εκ των προτέρων για την προσοχή με την οποία προτιθέστε να χειριστείτε την υποψηφιότητα της μαστίχας.

Με τιμή,

Ευθύμιος Μονομάχος

Πρόεδρος

Ένωση Μαστιχοπαράγωγών Χίου

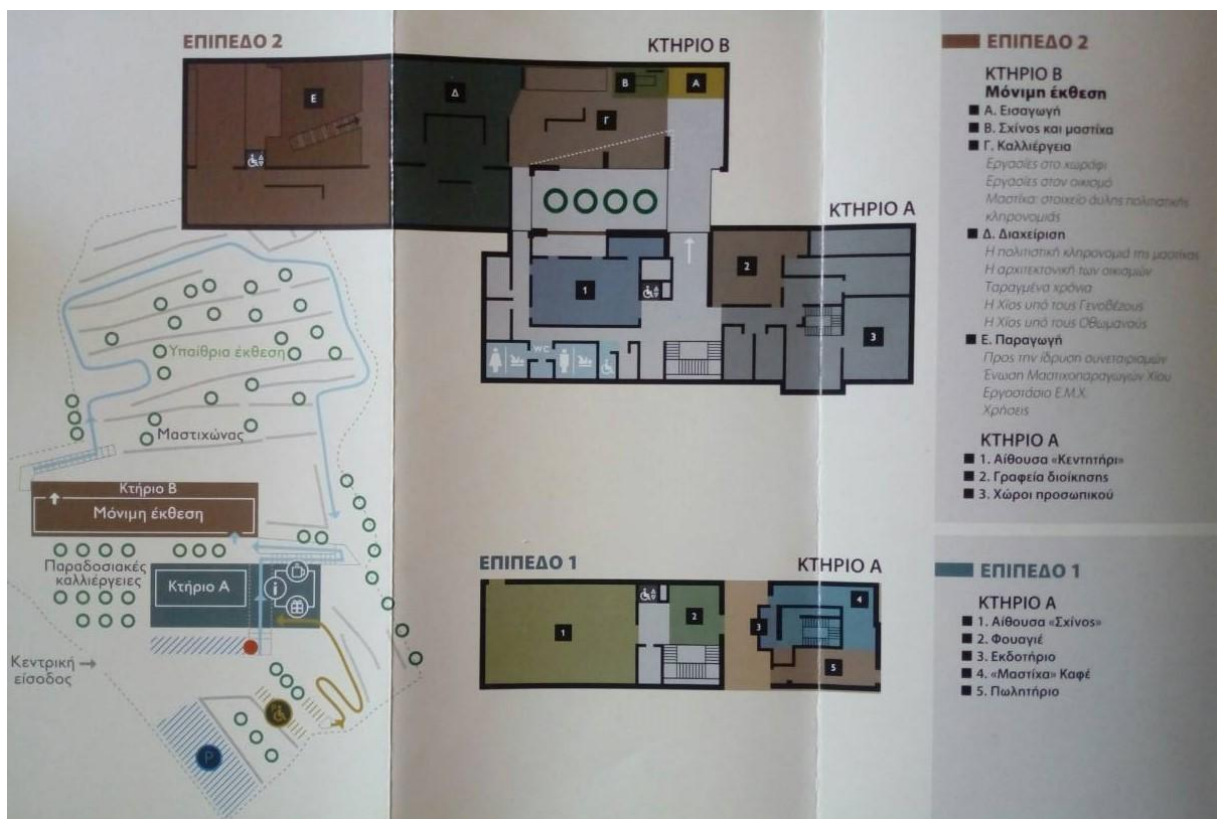
K. MONOMACHOU 1
T.Θ. 110, ΧΙΟΣ 82100
TΗΛ.: 22710 21001-2-3
FAX: 22710 26700
e-mail: exports@gummastic.gr
www.gummastic.gr

K. MONOMACHOU str
P.O. BOX 110
82100 CHIOS, GREECE
TEL: +30 22710 21001-2-3
FAX: +30 22710 26700
VAT: EL 096000437

Εικόνα 7. Αίτηση Ένωσης Μαστιχοπαράγωγών προς την UNESCO για την εγγραφή της μαστιχοκαλλιέργειας στον κατάλογο άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.

Εικόνα 8. Η εγγραφή της μαστιχοκαλλιέργειας στον κατάλογο άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO (πηγή: Μουσείο Μαστίχας)

Εικόνα 9. Κάτοψη Μουσείου Μαστίχας Χίου (πηγή: Μουσείο Μαστίχας)

Εικόνα 10 . Χάρτης «Μαγικού Ορίου» της Μαστιχοκαλλιέργειας κατά τον Pernot (πηγή: ARGENTI, Philip P. *The Costumes of Chios. Their development from the XVth to the XXth century*, Λονδίνο, B.T. Batsford [1953].)

Εικόνα 11 . ΕΛΜΑ-Ελληνική Μαστίχα. Διαφήμιση του 1961.

Εικόνα 12. Καθάρισμα της μαστίχας στις εγκαταστάσεις της ΕΜΧ τη δεκαετία του 1950.

CHIOS MASTIHA
Unique Worldwide

- 1** **CHIOS MASTIHA** is a resin excreted from the Mastic tree exclusively grown at Omiros (Homer's) birthplace, in Chios Island in the Aegean Sea. The Tree is cultivated, since Hippocrates period, only in South Chios, due to the unique characteristics of the ground, the microclimate and the Traditional Technique of Cultivation.
- 2** Chios Island is the birthplace of shipping industry in Greece and hosts significant Historical Monuments. **Nea Moni** one of the most important Byzantine monuments in Greece, and **Anavatos**, the ruined Byzantine village, both are UNESCO World Heritage sites. **Daskalopetra**, is the area, where according to tradition the Great Poet Omiros (Homer) wrote his masterpieces *Iliad* & *Odyssey*.
- 3** **UNESCO'S** Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity, Inscribed the Know-How of Cultivating Chios Mastic on the island of Chios.
(Nomination file No. 02962)
- 4** **CHIOS MASTIHA** has been Granted the Status of **Protected Designation of Origin** in the EU.
(Regulation (EC) No 123/1997)
- 5** It was assigned an **EU Herbal Monograph** as a Traditional **HERBAL MEDICINE** used for the Symptomatic Treatment of minor Inflammations of the Skin and mild dyspeptic disorders, by the European Medicines Agency (EMA). (EMA/046163/2015/0019)
- 6** **PROPERTIES** Antioxidant, Antimicrobial, Antibacterial, Anti-inflammatory, Anti-diabetic.
- 7** **BENEFITS**
Skin Anaplastic Factor of the Skin | Skin Regeneration | Trauma, wound, burn Healing
Oral Hygiene Xerostomia | Gingivitis | Antimicrobial Action | Antiplaque Effects | Prevention of Caries
Gastrointestinal system Crohn's disease | Helicobacter pylori | Dyspepsia | Prevention of Ulcers | Heartburn Relief | Stomach & Digestive Pain Relief
- 8** **USES** Pharmaceutical | Cosmetics, Spirits | Beverages | Nutrition
- 9** **MASTIHA GROWERS ASSOCIATION** est. 1998
• 4000 farmers 24 Villages in South Chios
• Annual Quantity: 160 TNS
• Over 150 Applications
• Exporting to 50 Countries Worldwide

Chios Mastic products available at:
Lathimeri, Whole Foods, HARVEY NICHOLS, Ahold Delhaize, RISTY, ABBAH, Lufthansa.

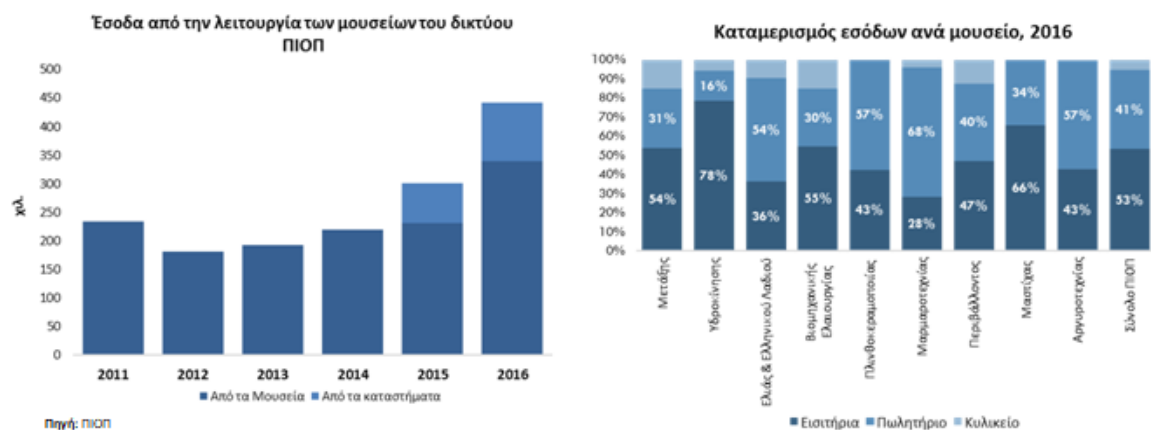
mastihashop
MEDITERRA S.A. | www.mastihashop.com | info@mastihashop.com
A 11 Evridamados Str., 11745 Athens, Greece | T +302105614685

Εικόνα 13. Mastihashop, Chios Mastic Unique Worldwide. (Πηγή: MEDITERRA).

Εικόνα 14. Άξονες του ΠΙΟΠ. (Πηγή: Γαβαλάς 2016).

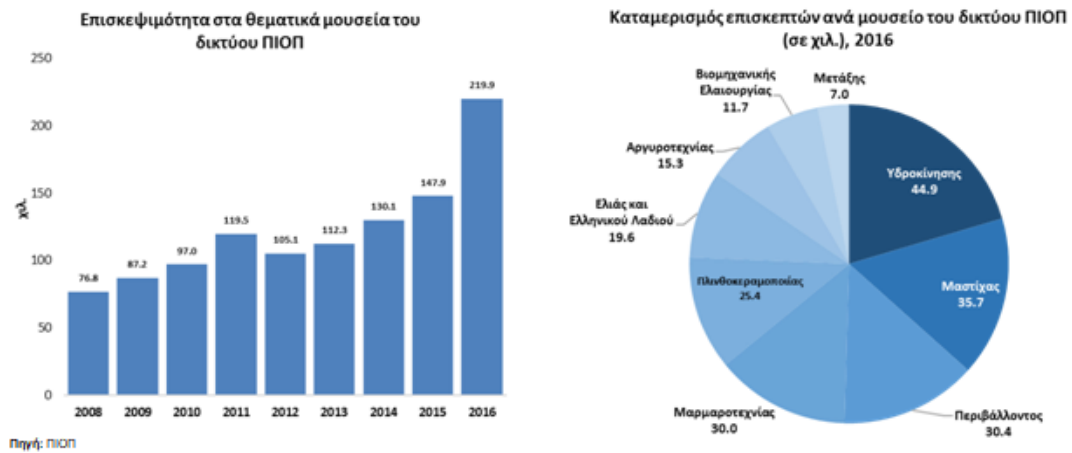
Αντίστοιχη τάση καταγράφεται και στα έσοδα των μουσείων του δικτύου ΠΙΟΠ

- Το 2016 τα έσοδα από την λειτουργία των μουσείων (εισιτήρια, πωλητήρια, κυλικείο) ανήλθαν σε €339,3 χιλ. έναντι €230,8 χιλ. το 2015 (+45,7%)
 - Λαμβάνοντας υπόψη και τα έσοδα από τις πωλήσεις μέσω των καταστημάτων όπου διαμορφώθηκαν σε €102,7 χιλ. (από €70,5 χιλ. το 2015), τα συνολικά έσοδα για το 2016 διαμορφώθηκαν στις €442 χιλ.
- Ο καταμερισμός εσόδων ανά μουσείο ΠΙΟΠ εμφανίζει διαφοροποίηση
 - Το υψηλότερο μερίδιο εσόδων από εισιτήρια καταγράφεται στο Υπαίθριο Μουσείο Υδροκίνησης (78%), ενώ το μεγαλύτερο μερίδιο από το πωλητήριο στο Μουσείο Μαριμπορτενιώς (68%).

Εικόνα 15. Εισροές Δικτύου Μουσείων ΠΙΟΠ. (Πηγή: Βέττας-IOBE 2017).

Οι επισκέπτες των μουσείων του δικτύου ΠΙΟΠ ανήλθαν σε περίπου 220 χιλ. το 2016, από 148 χιλ. το 2015

- Στην αύξηση των επισκεπτών το 2016 συνέβαλλε η λειτουργία των 2 νέων μουσείων όπου σημειώθηκε το ¼ περίπου των συνολικών επισκέψεων στο δίκτυο
 - Το νέο μουσείο Μαστίχας Χίου προσέλκυσε 35,7 χιλ. άτομα, - η 2^η μεγαλύτερη επισκεψιμότητα μεταξύ των 9 μουσείων -
 - 15,3 χιλ. άτομα το Μουσείο Αργυροτεχνίας

Εικόνα 16. Επισκεψιμότητα Δικτύου Μουσείων ΠΙΟΠ. (Πηγή: Βέττας-IOBE 2017).

Παράρτημα Γ

Παράρτημα Φωτογραφιών

Γ.1 Η Διαδικασία της Μαστιχοκαλλιέργειας. Έρευνα Πεδίου.

Φωτογραφία 1-2. Χωμάτισμα (Πηγή: Προσωπικό αρχείο)

Φωτογραφία 3-5. Κέντημα η σωστή τεχνική (Πηγή: Προσωπικό αρχείο)

Φωτογραφία 6. Κέντημα καταστροφική τεχνική (Πηγή: Προσωπικό αρχείο)

Φωτογραφία 7-8. Το δάκρυ της μαστίχας (Πηγή: Προσωπικό αρχείο)

Φωτογραφία 9-11. Συγκομιδή (Πηγή: Προσωπικό αρχείο)

Φωτογραφία 12-13. Αποθήκευση και στέγνωμα (Πηγή: Προσωπικό αρχείο)

Φωτογραφία 14-16. Πλύσιμο στο σπίτι (Πηγή: Προσωπικό αρχείο)

Φωτογραφία 17-19. Κοσκίνισμα και στέγνωμα (Πηγή: Προσωπικό αρχείο)

Φωτογραφία 20-37. Πλύσιμο στη θάλασσα. Ταξινόμηση. (Πηγή: Προσωπικό αρχείο)

Φωτογραφία 38-45. Το πάστρεμα (Πηγή: Προσωπικό αρχείο)

Φωτογραφία 46-49. Ταξινόμηση (Πηγή: Προσωπικό αρχείο)

Γ.2 Φωτο-βόλτα. Έρευνα Πεδίου.

Φωτογραφία 50. Δράση της Φωτογραφικής Λέσχης Χίου στο Μουσείο Μαστίχας (Πηγή: Προσωπικό αρχείο)

Φωτογραφία 51. Δράση της Φωτογραφικής Λέσχης Χίου στο Πυργί (Πηγή: Προσωπικό αρχείο)

Φωτογραφία 52-57. Δράση της Φωτογραφικής Λέσχης Χίου στο Πυργί (Πηγή: Προσωπικό αρχείο)

Παράρτημα Δ

Ερωτηματολόγιο

Δ.1 Ερωτηματολόγιο

Η ένταξη της καλλιέργειας της μαστίχας Χίου στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Unesco και η πρόσληψη των τοπικών κοινωνιών

Το παρόν ερωτηματολόγιο αποτελεί μέρος της έρευνας που πραγματοποιώ στο πλαίσιο εκπόνησης της διπλωματικής μου διατριβής στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών «Πολιτιστική Πολιτική και Ανάπτυξη» της Σχολής Κοινωνικών και Ανθρωπιστικών Επιστημών, του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου.

Σκοπός της έρευνάς μου είναι η διερεύνηση της πρόσληψης των τοπικών κοινωνιών για θέματα σχετικά με το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον της μαστιχοκαλλιέργειας. Στόχος επίσης είναι να διερευνηθεί πώς αντιλαμβάνεται το μη ειδικό κοινό τον τομέα της μαστίχας, πώς αξιολογεί την ένταξη της μαστιχοκαλλιέργειας στον Κατάλογο της Unesco και τι προσδοκά από αυτό το γεγονός.

Το ερωτηματολόγιο αφορά μαστιχοκαλλιεργητές, επαγγελματίες του ευρύτερου εμπορικού ή τουριστικού κλάδου που σχετίζονται με τη Χίο, κατοίκους του νησιού, τουρίστες, υπαλλήλους Δημοσίου, Ιδιωτικού τομέα και υπαλλήλους ΟΤΑ που σχετίζονται με τη χάραξη πολιτικών στον χώρο της μαστιχοκαλλιέργειας, άτομα που δραστηριοποιούνται στους τομείς της εκπαίδευσης, του πολιτισμού και της ανάπτυξης και οποιονδήποτε άλλον εμπλεκόμενο στον κύκλο της μαστίχας.

Η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου είναι ανώνυμη και απαιτεί περίπου δέκα λεπτά. Τα συλλεχθέντα στοιχεία θα χρησιμοποιηθούν αυστηρά και μόνο για τον σκοπό που αναφέρθηκε. Σας ευχαριστώ εκ των προτέρων για τη βοήθεια και τον χρόνο που διαθέσατε για τη συμπλήρωση του παρόντος.

Με εκτίμηση
Ζωή Κουτσάφτη

Σημείωση: Η ένδειξη * σημαίνει ότι απαιτείται απάντηση.

*Required

ΜΕΡΟΣ 1ο: Η Μαστιχοκαλλιέργεια

1. Με κλίμακα από το 1 έως το 5 (όπου 1= καθόλου και 5=απόλυτα) σε τι βαθμό θεωρείτε ότι συνδέεται ο τομέας της μαστίχας με: *

Mark only one oval per row.

	1. Καθόλου	2. Λίγο	3. Ούτε λίγο, ούτε πολύ	4. Πολύ	5. Απόλυτα
Την τοπική ταυτότητα της Χίου	☐	☐	☐	☐	☐
Την τοπική παράδοση της Χίου	☐	☐	☐	☐	☐
Τον πολιτισμό της Χίου	☐	☐	☐	☐	☐
Την ιστορία της Χίου	☐	☐	☐	☐	☐
Την εμπορική δραστηριότητα της Χίου	☐	☐	☐	☐	☐
Την τουριστική ανάπτυξη της Χίου	☐	☐	☐	☐	☐
Την οικονομική ανάπτυξη της Χίου	☐	☐	☐	☐	☐
Τη χάραξη και άσκηση τοπικής/εθνικής πολιτικής	☐	☐	☐	☐	☐

2. Με κλίμακα από το 1 έως το 5 (όπου 1= καθόλου και 5=απόλυτα) σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι εμπλέκονται οι παρακάτω φορείς ή ομάδες στη διαμόρφωση των πολιτικών που αφορούν τον τομέα της μαστιχοκαλλιέργειας: *
- Mark only one oval per row.

	1. Καθόλου	2. Σε μικρό βαθμό	3. Ούτε λίγο, ούτε πολύ	4. Σε μεγάλο βαθμό	5. Απόλυτα
Οι μαστιχοπαραγωγοί	☐	☐	☐	☐	☐
Οι ντόπιοι που δεν καλλιεργούν μαστίχα	☐	☐	☐	☐	☐
Οι τουρίστες	☐	☐	☐	☐	☐
Οι επαγγελματίες του τουρισμού	☐	☐	☐	☐	☐
Η Ένωση Μαστιχοπαραγωγών Χίου	☐	☐	☐	☐	☐
Η Meditepa A.E. και τα mastihashop	☐	☐	☐	☐	☐
Ο Δήμος Χίου	☐	☐	☐	☐	☐
Η Περιφερειακή Ενότητα Χίου	☐	☐	☐	☐	☐
Το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων	☐	☐	☐	☐	☐
Το Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού	☐	☐	☐	☐	☐
Η Ευρωπαϊκή Ένωση	☐	☐	☐	☐	☐
Η Unesco	☐	☐	☐	☐	☐
Το Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς- ΠΙΟΠ	☐	☐	☐	☐	☐
Το Μουσείο Μαστίχας	☐	☐	☐	☐	☐
Ιδιωτικές επιχειρήσεις που σχετίζονται με: προβολή-διαφήμιση, τυποποίηση προϊόντων, εμπορικές δραστηριότητες, δραστηριότητες στους τομείς του τουρισμού, της φιλοξενίας και της εστίασης.	☐	☐	☐	☐	☐
Οι επενδυτές ή οι εν δυνάμει επενδυτές	☐	☐	☐	☐	☐

ΜΕΡΟΣ 2ο: ΆΥΛΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ & UNESCO

3. Γνωρίζετε την έννοια της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς: *
- Mark only one oval.

Ναι
 Όχι

4. Με κλίμακα από το 1 έως το 5 (όπου 1= καθόλου, 2= ελάχιστα, 3= αρκετά, 4= πολύ και 5=πέρα πολύ) πόσο καλά γνωρίζετε την Unesco και τις δράσεις της: *
- Mark only one oval.

	1	2	3	4	5	
Καθόλου	☐	☐	☐	☐	☐	Πέρα πολύ

5. Έχετε πληροφορηθεί για την εγγραφή της μαστιχοκαλλιέργειας στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Unesco; *

Mark only one oval.

- Ναι
 Όχι

6. Αν ΝΑΙ, από πού; (μπορείτε να επιλέξετε παραπάνω από μία απαντήσεις). Αν ΟΧΙ, αφήστε κενή την απάντηση.

Tick all that apply.

- Τύπος- ΜΜΕ
 Social Media - Διαδίκτυο
 Από την επίσκεψή μου στο Μουσείο Μαστίχας
 Από το Γραφείο Τουρισμού του Δήμου Χίου
 Από την Ένωση Μαστιχοπαραγωγών Χίου, τη Mediberra A.E. ή τα mastihashop
 Από βιβλία, άρθρα, ημερίδες, συνέδρια και δημοσιευμένες έρευνες
 Από την συζήτησή μας
 Other: _____

7. Θεωρείτε ότι υπάρχει επαρκής ενημέρωση του κοινού για την ένταξη της μαστιχοκαλλιέργειας στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Unesco; *

Mark only one oval.

- Ναι
 Όχι
 Δεν ξέρω/Δεν απαντώ

ΜΕΡΟΣ 3ο: Η πρόσληψη της ένταξης της Μαστιχοκαλλιέργειας στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Unesco

8. Ποια από τα παρακάτω στοιχεία θεωρείτε ότι περιλαμβάνει η εγγραφή στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Unesco; (μπορείτε να επιλέξετε μόνο μία απάντηση). *

Mark only one oval.

- Η μαστίχα ως προϊόν
 Η διαδικασία της μαστιχοκαλλιέργειας
 Οι μεσαιωνικοί οικισμοί των Μαστιχοχώρων
 Τα μνημεία των περιοχών όπου καλλιεργείται η μαστίχα
 Το Μουσείο Μαστίχας
 Κανένα από τα παραπάνω
 Όλα τα παραπάνω

9. Με κλίμακα από το 1 έως το 5 (όπου 1= καθόλου και 5=απόλυτα) σε τι βαθμό πιστεύετε ότι θα συμβάλει η ένταξη της μαστιχοκαλλιέργειας στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Unesco στα παρακάτω πεδία: *

Mark only one oval per row.

	1. Καθόλου	2. Λίγο	3. Ούτε λίγο, ούτε πολύ	4. Πολύ	5. Πάρα πολύ
Στην αύξηση της παραγωγής μαστίχας	☐	☐	☐	☐	☐
Στην αύξηση της τιμής της μαστίχας	☐	☐	☐	☐	☐
Στην προστασία των παραδοσιακών μεθόδων μαστιχοκαλλιέργειας	☐	☐	☐	☐	☐
Στην αναζήτηση νέων μέσων παραγωγής και τον εκσυγχρονισμό των υπαρχόντων	☐	☐	☐	☐	☐
Στην τουριστική προβολή και την τουριστική ανάπτυξη του νησιού	☐	☐	☐	☐	☐
Στην επέκταση και διάδοση της μαστιχοκαλλιέργειας	☐	☐	☐	☐	☐
Στην ενασχόληση των νέων με τη μαστιχοκαλλιέργεια	☐	☐	☐	☐	☐
Στην προσέλκυση επενδύσεων στην περιοχή	☐	☐	☐	☐	☐
Στη δημιουργία συνεργιών ή συνεργατικών δικτύων	☐	☐	☐	☐	☐
Στην καλύτερη συνεργασία δημοσίου και ιδιωτικού τομέα	☐	☐	☐	☐	☐
Στην προστασία και διάδοση της τοπικής λαϊκής παράδοσης των Μαστιχοχώρων	☐	☐	☐	☐	☐
Στην πολιτισμική ανάπτυξη ολόκληρου του νησιού	☐	☐	☐	☐	☐

10. Πιστεύετε ότι η μαστιχοκαλλιέργεια και οι τοπικές κοινωνίες απειλούνται ή ευνοούνται από την εγγραφή στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Unesco; *

Mark only one oval.

- Απειλούνται
 Ευνοούνται
 Ούτε απειλούνται, ούτε ευνοούνται

11. Θεωρείτε ότι η ένταξη της μαστιχοκαλλιέργειας στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Unesco θα μπορούσε να καθορίζει τις μελλοντικές πολιτιστικές πολιτικές; *

Mark only one oval.

- Ναι
 Όχι
 Ίσως

ΜΕΡΟΣ 4ο: ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

12. Φύλο *

Mark only one oval.

- Άνδρας
 Γυναίκα

13. Ηλικία *

Mark only one oval.

- 18-30
 31-40
 41-50
 51-60
 60+

14. Εθνικότητα *

15. Επίπεδο εκπαίδευσης *

Mark only one oval.

- Πρωτοβάθμια
 Δευτεροβάθμια
 ΙΕΚ
 ΑΕΙ/ΤΕΙ
 Μεταπτυχιακό
 Διδακτορικό

16. Επάγγελμα *

Mark only one oval.

- Άνεργος
 Ιδιωτικός Υπάλληλος
 Δημόσιος Υπάλληλος
 Ελεύθερος Επαγγελματίας
 Συνταξιούχος
 Other: _____

17. Τόπος μόνιμης κατοικίας *

Mark only one oval.

- Χίος
 Υπόλοιπη Ελλάδα
 Εξωτερικό

18. Σε περίπτωση που ο τόπος μόνιμης κατοικίας σας δεν είναι η Χίος, με ποια αφορμή επισκεφθήκατε το νησί;

Mark only one oval.

- Για επαγγελματικούς λόγους
- Για οικογενειακούς λόγους
- Λόγω καταγωγής
- Για τουρισμό και αναμυχή
- Ως φοιτητής
- Για να εκπληρώσω τη στρατιωτική μου θητεία
- Other: _____

19. Έχετε ή είχατε στο παρελθόν κάποιες από τις παρακάτω ιδιότητες; Αν ναι ποιές;

Tick all that apply.

- Μαστιχοπαραγωγός
- Εργαζόμενος στην Ένωση Μαστιχοπαραγωγών Χίου
- Εργαζόμενος στο Μουσείο Μαστίχας
- Εργαζόμενος σε ΟΤΑ ή άλλον οργανισμό του δημοσίου ή ιδιωτικού τομέα που σχετίζεται με τον πολιτισμό, τον τουρισμό ή την ανάπτυξη
- Εργαζόμενος ή ιδιοκτήτης επιχείρησης που σχετίζεται με τον τομέα του τουρισμού, της φιλοξενίας ή της εστίασης στη Χίο
- Εργαζόμενος ή ιδιοκτήτης επιχείρησης που σχετίζεται με εμπόριο ή επεξεργασία μαστίχας ή προϊόντων μαστίχας;

Σας ευχαριστώ θερμά για τις απαντήσεις σας!

Παράρτημα Ε

Πινάκων

Ε.1 Πίνακες από την Επεξεργασία των Δεδομένων του Ερωτηματολογίου

Ε. 1.1 Μέρος 1ο: Η Μαστιχοκαλλιέργεια

1. Με κλίμακα από το 1 έως το 5 (όπου 1= καθόλου και 5=απόλυτα) σε τι βαθμό θεωρείτε ότι συνδέεται ο τομέας της μαστίχας με:					
	1. Καθόλου	2. Λίγο	3. Ούτε λίγο, Ούτε πολύ	4. Πολύ	5. Απόλυτα
1. Την τοπική ταυτότητα της Χίου			2	17	81
2. Την τοπική παράδοση της Χίου		1	3	25	71
3. Τον πολιτισμό της Χίου		1	7	37	55
4. Την ιστορία της Χίου			6	33	61
5. Την εμπορική δραστηριότητα της Χίου		4	20	41	35
6. Την τουριστική ανάπτυξη της Χίου	2	11	26	33	28
7. Την οικονομική ανάπτυξη της Χίου	1	8	19	41	31
8. Τη χάραξη και άσκηση τοπικής/εθνικής πολιτικής	7	14	33	24	22

Πίνακας 1.Βαθμός σύνδεσης τομέα μαστιχοκαλλιέργειας με τον πολιτισμό και την οικονομία.

2. Με κλίμακα από το 1 έως το 5 (όπου 1= καθόλου και 5=απόλυτα) σε ποιό βαθμό θεωρείτε ότι εμπλέκονται οι παρακάτω φορείς ή ομάδες στη διαμόρφωση των πολιτικών που αφορούν τον τομέα της μαστιχοκαλλιέργειας:					
	1. Καθόλου	2. Σε μικρό βαθμό	3. Ούτε λίγο, Ούτε πολύ	4. Σε μεγάλο βαθμό	5. Απόλυτα
1. Οι μαστιχοπαραγωγοί	3	14	12	30	41
2. Οι ντόπιοι που δεν καλλιεργούν μαστίχα	22	31	30	12	5
3. Οι τουρίστες	24	25	26	24	1
4. Οι επαγγελματίες του τουρισμού	12	23	18	38	9
5. Η Ένωση	1	2	6	27	64

Μαστιχοπαραγωγών Χίου					
6. Η Mediterra A.E. και τα mastihashop	3	1	13	32	51
7. Ο Δήμος Χίου	5	8	27	30	30
8. Η Περιφερειακή Ενότητα Χίου	7	9	24	31	29
9. Το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων	1	10	23	37	29
10. Το Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού	8	20	29	26	17
11. Η Ευρωπαϊκή Ένωση	9	15	32	29	15
12. Η UNESCO	20	20	27	23	10
13. Το Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς- ΠΙΟΠ	10	16	29	35	10
14. Το Μουσείο Μαστίχας	11	8	18	34	29
15. Ιδιωτικές επιχειρήσεις που σχετίζονται με: προβολή- διαφήμιση, τυποποίηση προϊόντων, εμπορικές δραστηριότητες, δραστηριότητες στους τομείς του τουρισμού, της φιλοξενίας και της εστίασης.	3	13	28	41	15
16. Οι επενδυτές ή οι εν δυνάμει επενδυτές	12	23	18	38	9

Πίνακας 2. Βαθμός εμπλοκής των κοινοτήτων στη διαμόρφωση των πολιτικών για τη μαστίχα.

E.1.2 ΜΕΡΟΣ 2ο: Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά & UNESCO

	Ναι	Όχι
3. Γνωρίζετε την έννοια της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς;	73	27

Πίνακας 3. Άυλη πολιτιστική κληρονομιά.

	1. καθόλου	2. ελάχιστα	3. αρκετά	4. πολύ	5. πάρα πολύ
4. Με κλίμακα από το 1 έως το 5 (όπου 1= καθόλου, 2= ελάχιστα, 3= αρκετά, 4= πολύ και 5=πάρα πολύ) πόσο καλά γνωρίζετε την UNESCO και τις δράσεις της;	9	25	32	24	10

Πίνακας 4. Η UNESCO και οι δράσεις της.

	Ναι	Όχι
5. Έχετε πληροφορηθεί για την εγγραφή της μαστιχοκαλλιέργειας στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO;	52	48

Πίνακας 5. Πληροφόρηση για την εγγραφή της μαστιχοκαλλιέργειας στην UNESCO.

6. Αν ΝΑΙ, από πού; (μπορείτε να επιλέξετε παραπάνω από μία απαντήσεις). Αν ΟΧΙ, αφήστε κενή την απάντηση.	
Τύπος- ΜΜΕ	20
Social Media -Διαδίκτυο	26
Από την επίσκεψή μου στο Μουσείο Μαστίχας	11
Από το Γραφείο Τουρισμού του Δήμου Χίου	2
Από την Ένωση Μαστιχοπαραγωγών Χίου, τη Mediterra A.E. ή τα mastihasop	8
Από βιβλία, άρθρα, ημερίδες, συνέδρια και δημοσιευμένες έρευνες	14
Από την συζήτησή μας	15

Πίνακας 6. Μέσα πληροφόρησης για την εγγραφή της μαστιχοκαλλιέργειας στην UNESCO.

	Ναι	Όχι	Ίσως
7. Θεωρείτε ότι υπάρχει επαρκής ενημέρωση του κοινού για την ένταξη της μαστιχοκαλλιέργειας στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO;	1	87	12

Πίνακας 7. Εκτίμηση περί επαρκούς ενημέρωσης.

Ε.1.3 ΜΕΡΟΣ 3ο: Η πρόσληψη της ένταξης της Μαστιχοκαλλιέργειας στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO

8. Ποια από τα παρακάτω στοιχεία θεωρείτε ότι περιλαμβάνει η εγγραφή στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO; (μπορείτε να επιλέξετε μόνο μία απάντηση).	
Η μαστίχα ως προϊόν	19
Η διαδικασία της μαστιχοκαλλιέργειας	23
Οι μεσαιωνικοί οικισμοί των Μαστιχοχώρων	3
Τα μνημεία των περιοχών όπου καλλιεργείται η μαστίχα	2
Το Μουσείο Μαστίχας	5

Κανένα από τα παραπάνω	3
Όλα τα παραπάνω	45

Πίνακας 8. Ποιό στοιχείο εγγράφηκε στην UNESCO.

9. Με κλίμακα από το 1 έως το 5 (όπου 1= καθόλου και 5=απόλυτα) σε τι βαθμό πιστεύετε ότι θα συμβάλει η ένταξη της μαστιχοκαλλιέργειας στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO στα παρακάτω πεδία:					
	1. Καθόλου	2. Λίγο	3. Ούτε λίγο, ούτε πολύ	4. Πολύ	5. Πάρα πολύ
1. Στην αύξηση της παραγωγής μαστίχας	12	22	28	26	12
2. Στην αύξηση της τιμής της μαστίχας	9	24	33	29	5
3. Στην προστασία των παραδοσιακών μεθόδων μαστιχοκαλλιέργειας	6	4	23	41	26
4. Στην αναζήτηση νέων μέσων παραγωγής και τον εκσυγχρονισμό των υπαρχόντων	8	15	26	36	15
5. Στην τουριστική προβολή και την τουριστική ανάπτυξη του νησιού	3	5	13	35	44
6. Στην επέκταση και διάδοση της μαστιχοκαλλιέργειας	8	8	23	34	27
7. Στην ενασχόληση των νέων με τη μαστιχοκαλλιέργεια	7	16	22	40	15
8. Στην προσέλκυση επενδύσεων στην περιοχή	5	12	28	39	16
9. Στη δημιουργία συνεργιών ή συνεργατικών δικτύων	9	14	25	40	12
10. Στην καλύτερη συνεργασία δημοσίου και ιδιωτικού τομέα	15	20	37	19	9
11. Στην προστασία και διάδοση της τοπικής λαϊκής παράδοσης των Μαστιχοχώρων	5	4	15	44	32
12. Στην πολιτισμική ανάπτυξη ολόκληρου του νησιού	6	6	19	40	29

Πίνακας 9. Εκτιμώμενα αποτελέσματα εγγραφής.

	Απειλούνται	Ευνοούνται	Ούτε απειλούνται, ούτε ευνοούνται
--	-------------	------------	-----------------------------------

10. Πιστεύετε ότι η μαστιχοκαλλιέργεια και οι τοπικές κοινωνίες απειλούνται ή ευνοούνται από την εγγραφή στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO;	5	74	21
--	---	----	----

Πίνακας 10.Αξιολόγηση της εγγραφής.

	Ναι	Όχι	Ίσως
11. Θεωρείτε ότι η ένταξη της μαστιχοκαλλιέργειας στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO θα μπορούσε να καθορίζει τις μελλοντικές πολιτιστικές πολιτικές;	50	4	46

Πίνακας 11.Εκτίμηση μελλοντικών επιρροών της εγγραφής στις πολιτιστικές πολιτικές.

E.1.4 ΜΕΡΟΣ 4ο: Δημογραφικά Στοιχεία

	Άνδρας	Γυναίκα
1. Φύλο	47	53

Πίνακας 12.Φύλο.

2. Ηλικία	
18-30	11
31-40	35
41-50	27
51-60	17
60+	10

Πίνακας 13.Ηλικία.

3. Εθνικότητα	Ελληνική	100

Πίνακας 14.Εθνικότητα.

4. Επίπεδο εκπαίδευσης	
Πρωτοβάθμια	2
Δευτεροβάθμια	12
IEK	7
ΑΕΙ/ΤΕΙ	42
Μεταπτυχιακό	30
Διδακτορικό	7

Πίνακας 15.Επίπεδο εκπαίδευσης.

5. Επάγγελμα	
Άνεργος	7
Ιδιωτικός Υπάλληλος	24

Δημόσιος Υπάλληλος	27
Ελεύθερος Επαγγελματίας	28
Συνταξιούχος	7
Αγρότης	4
Φοιτητής	1
Υπάλληλος σε ΝΠΙΔ	1
Οικιακά	1

Πίνακας 16.Επάγγελμα.

	Χίος	Υπόλοιπη Ελλάδα	Εξωτερικό
6. Τόπος μόνιμης κατοικίας	68	26	6

Πίνακας 17.Τόπος Μόνιμης Κατοικίας.

7. Σε περίπτωση που ο τόπος μόνιμης κατοικίας σας δεν είναι η Χίος, με ποια αφορμή επισκεφθήκατε το νησί;		%
Για επαγγελματικούς λόγους	5	15,6
Για οικογενειακούς λόγους	4	12,5
Λόγω καταγωγής	6	18,8
Για τουρισμό και αναψυχή	11	34,4
Ως φοιτητής	4	12,5
Για να εκπληρώσω τη στρατιωτική μου θητεία	2	6,3

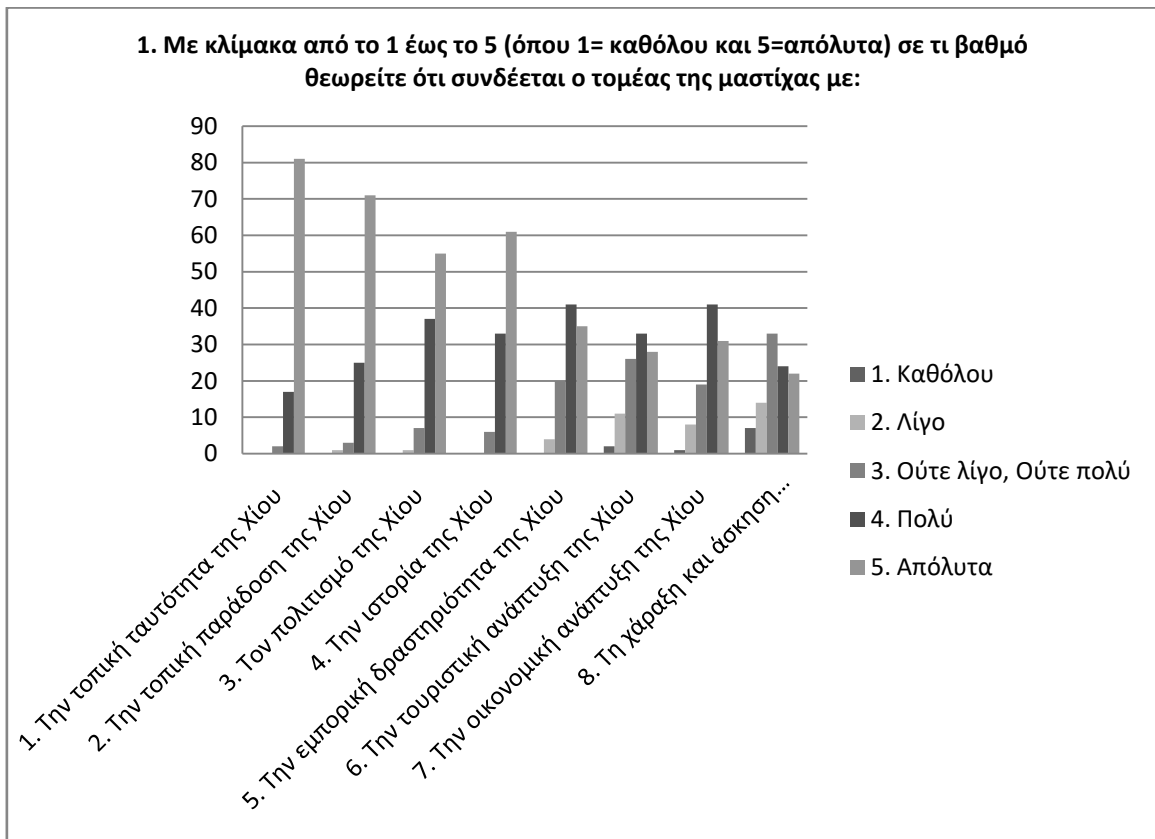
Πίνακας 18.Λόγοι επίσκεψης στη Χίο.

8. Έχετε ή είχατε στο παρελθόν κάποιες από τις παρακάτω ιδιότητες; Αν ναι ποιές;	
Μαστιχοπαραγωγός	17
Εργαζόμενος στην Ένωση Μαστιχοπαραγωγών Χίου	0
Εργαζόμενος στο Μουσείο Μαστίχας	0
Εργαζόμενος σε ΟΤΑ ή άλλον οργανισμό του δημοσίου ή ιδιωτικού τομέα που σχετίζεται με τον πολιτισμό, τον τουρισμό ή την ανάπτυξη	8
Εργαζόμενος ή ιδιοκτήτης επιχείρησης που σχετίζεται με τον τομέα του τουρισμού, της φιλοξενίας ή της εστίασης στη Χίο	11
Εργαζόμενος ή ιδιοκτήτης επιχείρησης που σχετίζεται με εμπόριο ή επεξεργασίας μαστίχας ή προϊόντων μαστίχας;	5

Πίνακας 19.Εμπλεκόμενοι με τη μαστιχοκαλλιέργεια.

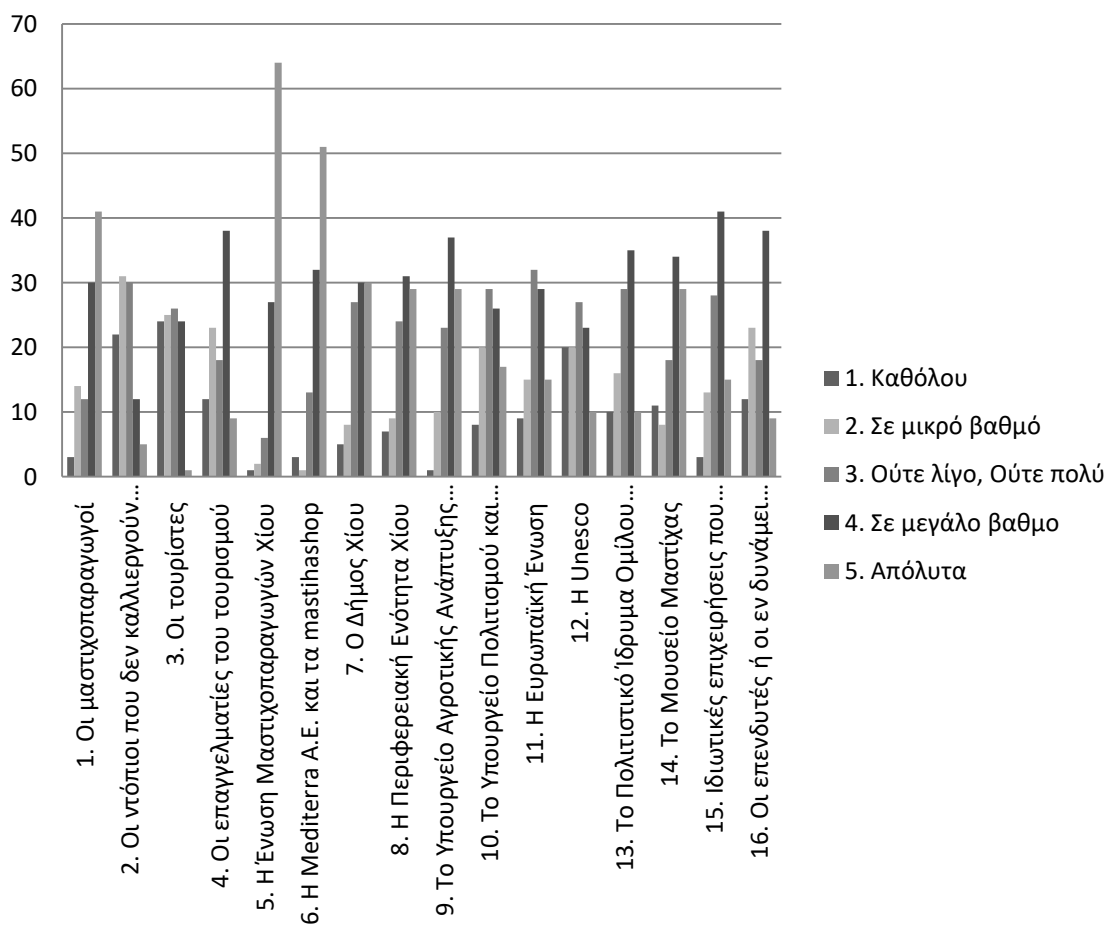
Παράρτημα Στ

Παράρτημα Διαγραμμάτων

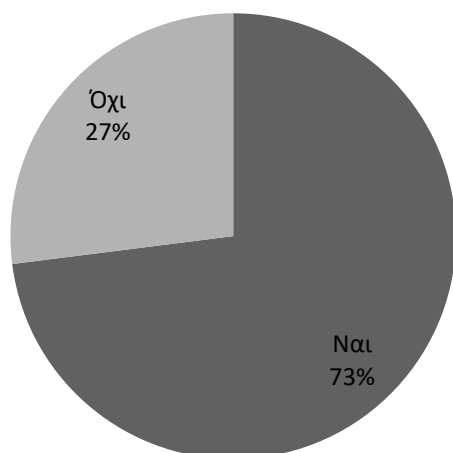
Διάγραμμα 1. Σύνδεση μαστίχας με το κοινωνικό πλαίσιο.

2. Με κλίμακα από το 1 έως το 5 (όπου 1= καθόλου και 5=απόλυτα) σε ποιά βαθμό θεωρείτε ότι εμπλέκονται οι παρακάτω φορείς ή ομάδες στη διαμόρφωση των πολιτικών που αφορούν τον τομέα της μαστιχοκαλλιέργειας:

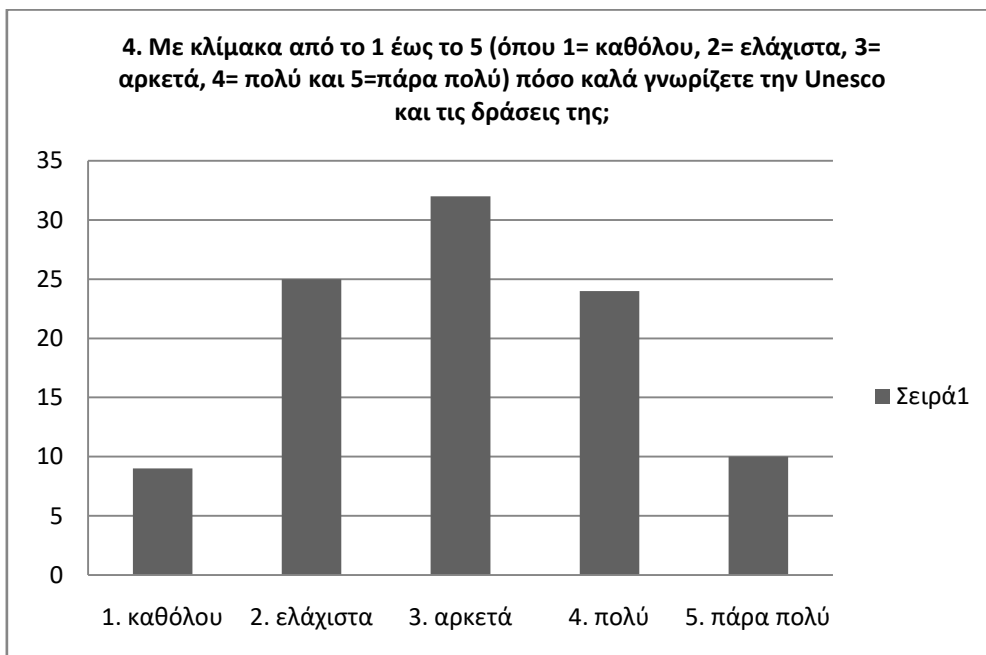

Διάγραμμα 2. Βαθμός εμπλοκής των ομάδων στη χάραξη των πολιτικών της μαστίχας.

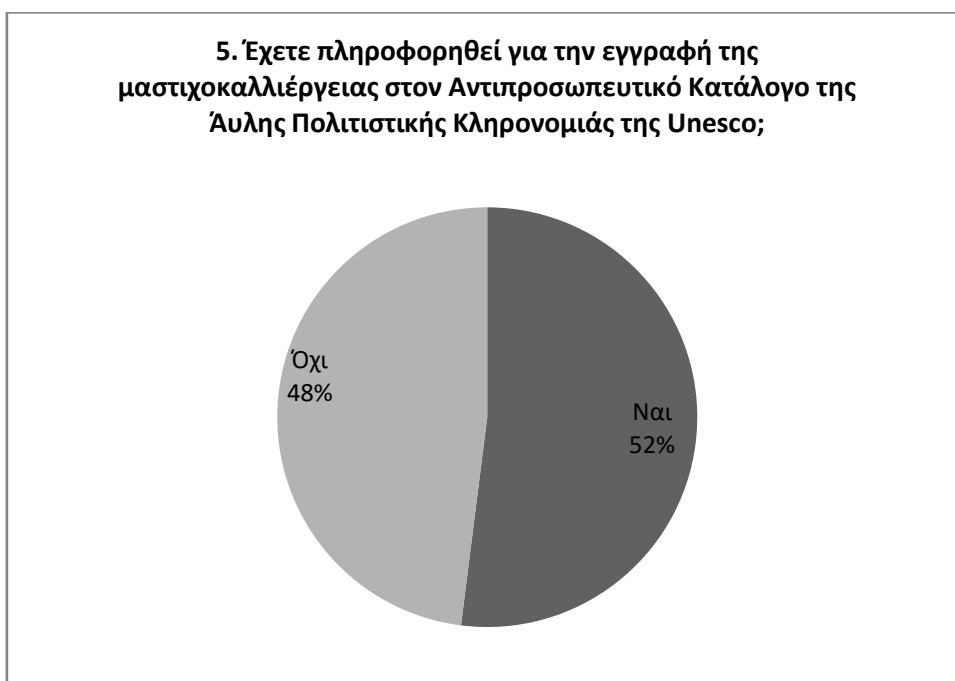
3. Γνωρίζετε την έννοια της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς;

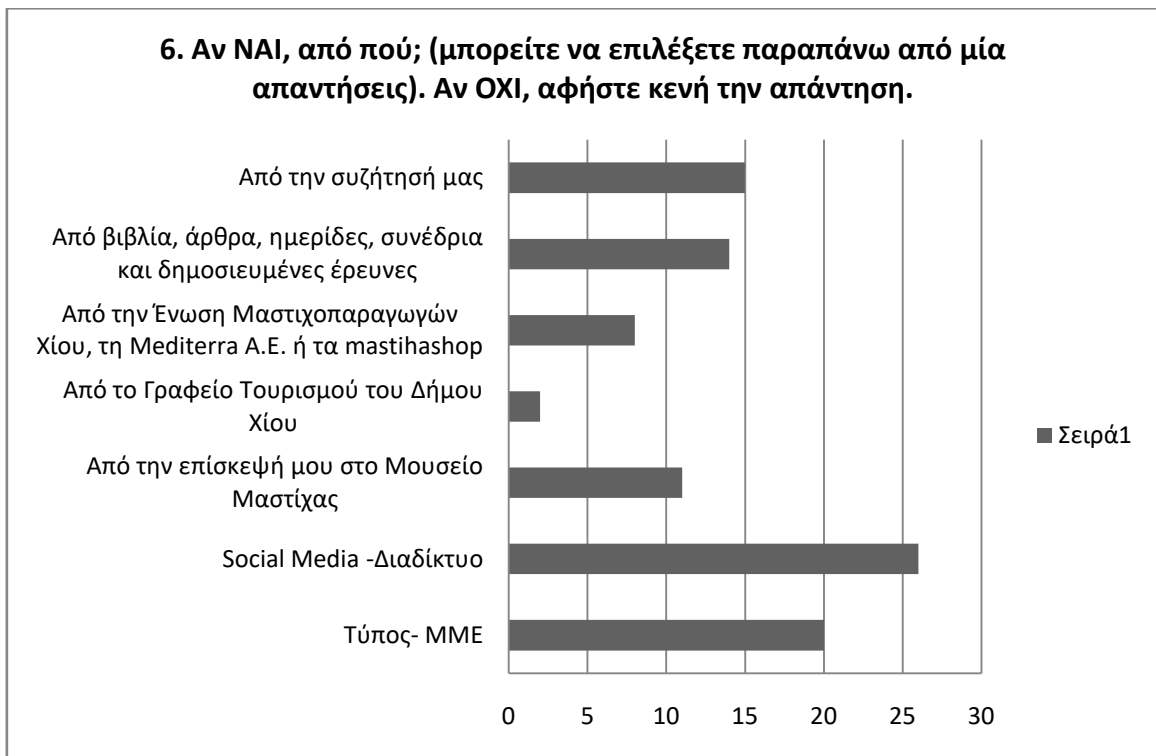
Διάγραμμα 3. Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά.

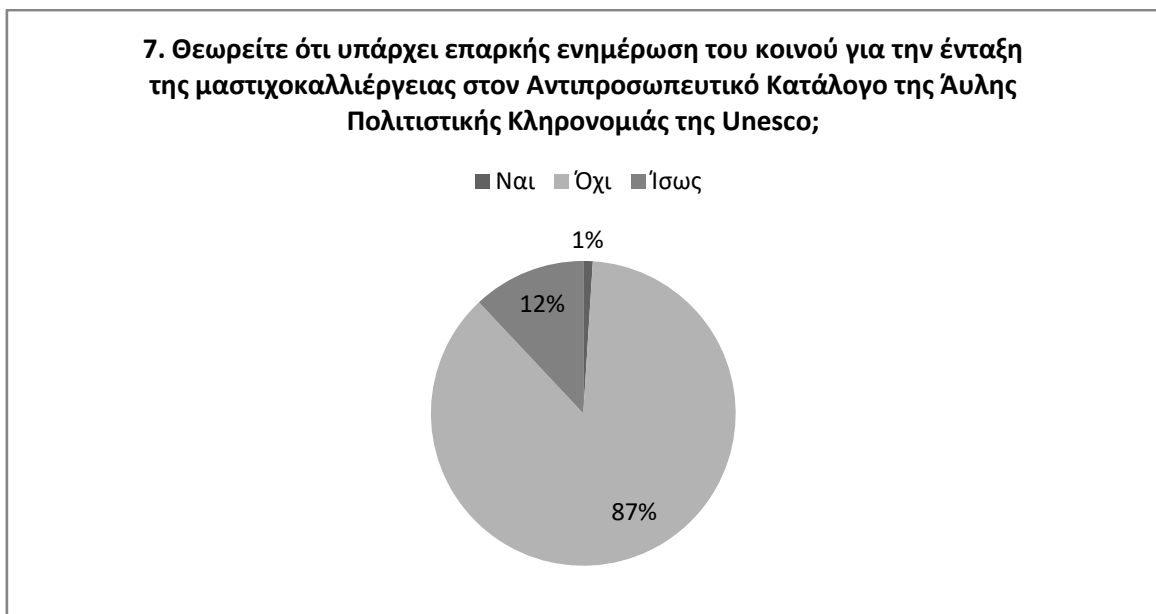
Διάγραμμα 4. UNESCO.

Διάγραμμα 5. Πληροφόρηση για την ένταξη της μαστιχοκαλλιέργειας στην UNESCO.

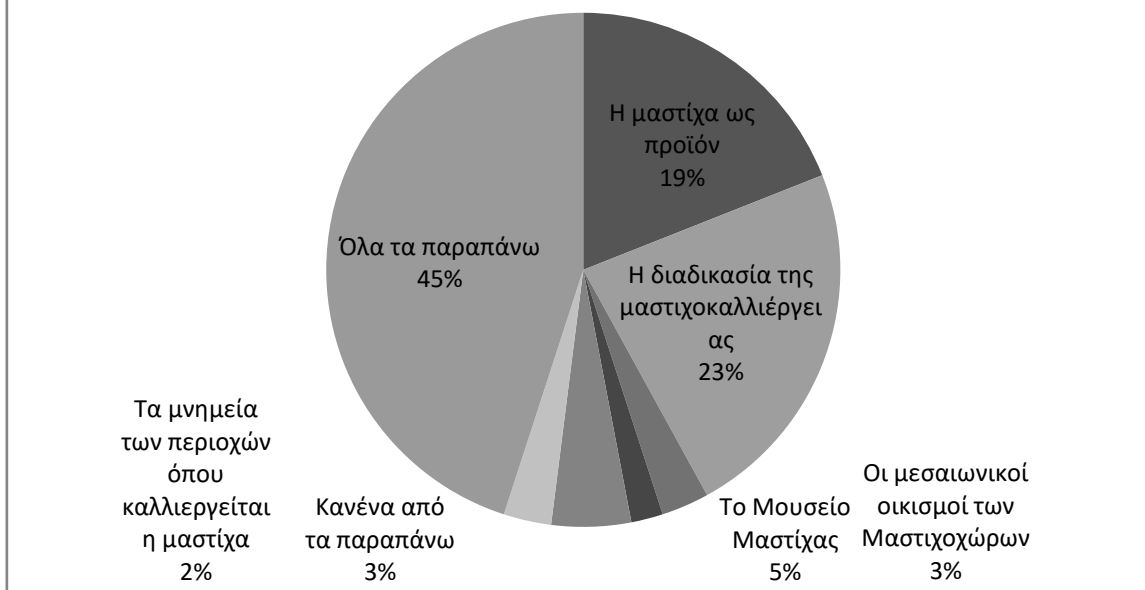

Διάγραμμα 6. Μέσα πληροφόρησης.

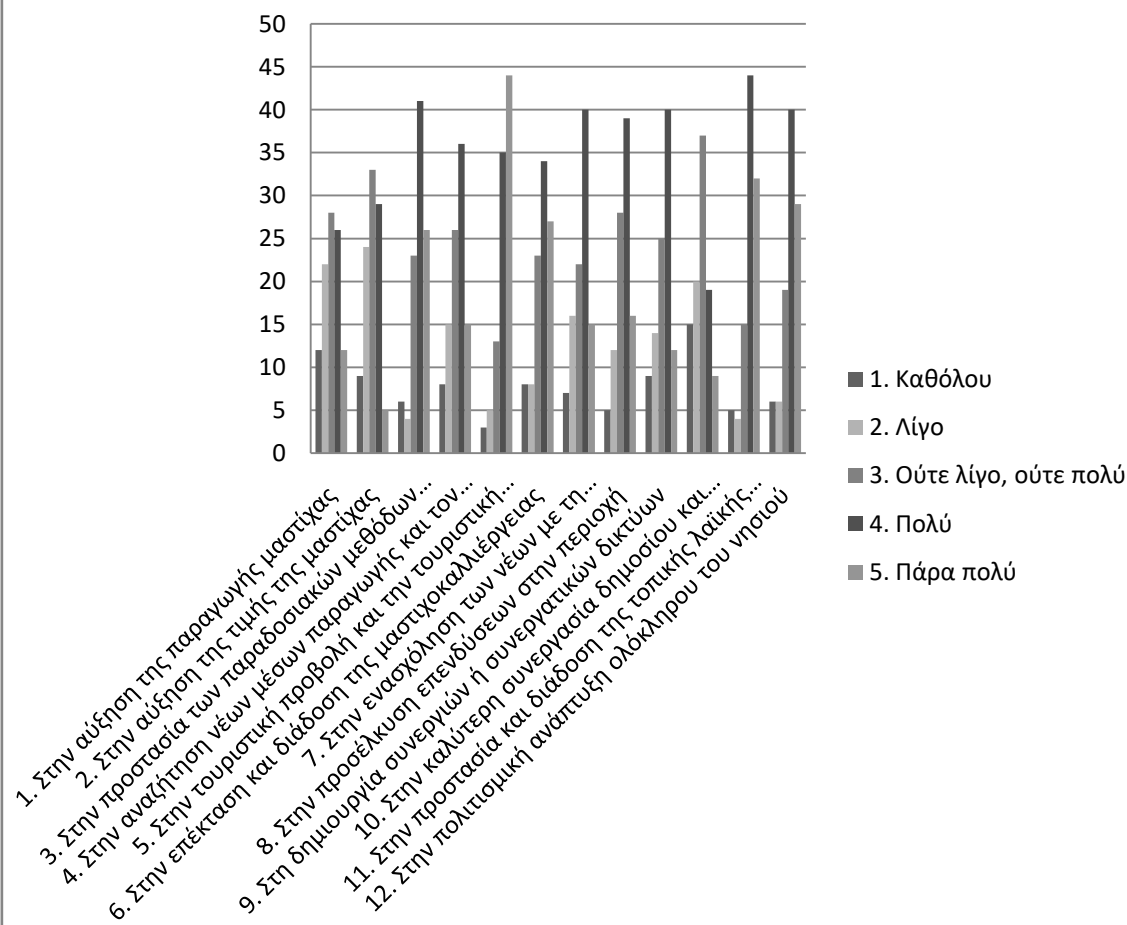
Διάγραμμα 7. Επαρκής ενημέρωση.

8. Ποια από τα παρακάτω στοιχεία θεωρείτε ότι περιλαμβάνει η εγγραφή στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Unesco; (μπορείτε να επιλέξετε μόνο μία απάντηση).

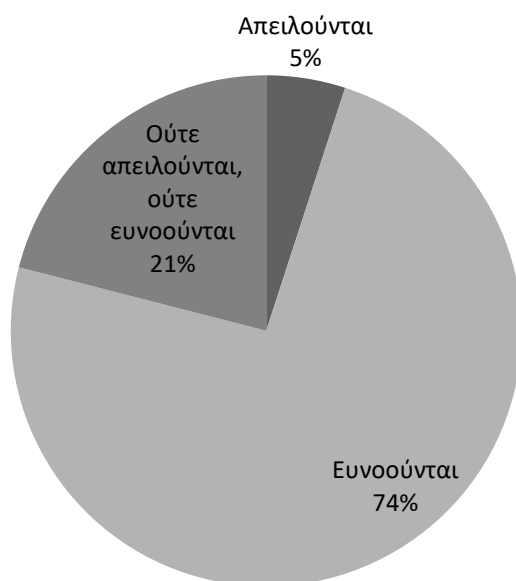
Διάγραμμα 8. Στοιχείο εγγραφής.

9. Με κλίμακα από το 1 έως το 5 (όπου 1= καθόλου και 5=απόλυτα) σε τι βαθμό πιστεύετε ότι θα συμβάλει η ένταξη της μαστιχοκαλλιέργειας στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Unesco στα παρακάτω πεδία:

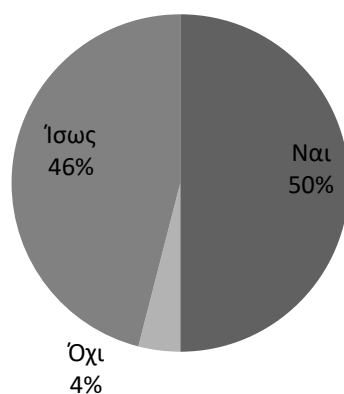
Διάγραμμα 9. Πρόσληψη ένταξης.

10. Πιστεύετε ότι η μαστιχοκαλλιέργεια και οι τοπικές κοινωνίες απειλούνται ή ευνοούνται από την εγγραφή στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Unesco;

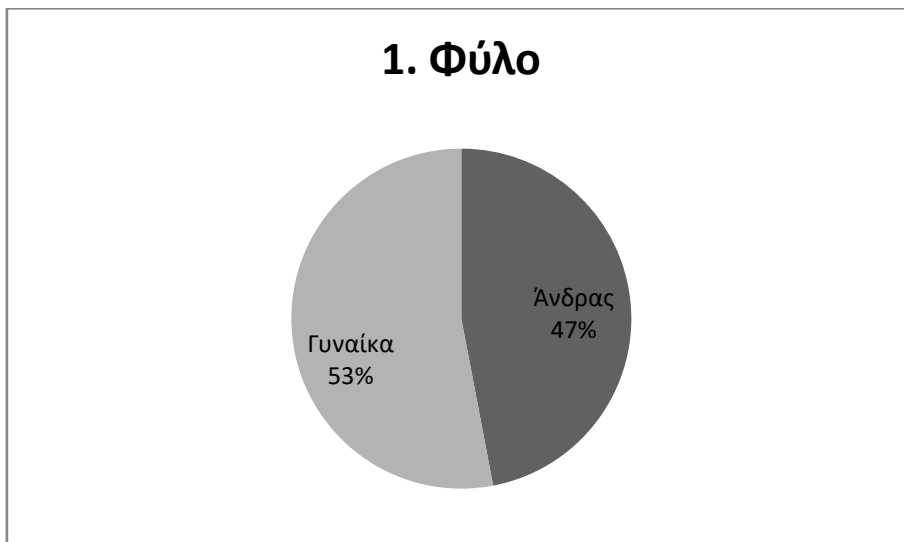

Διάγραμμα 10. Αξιολόγηση ένταξης.

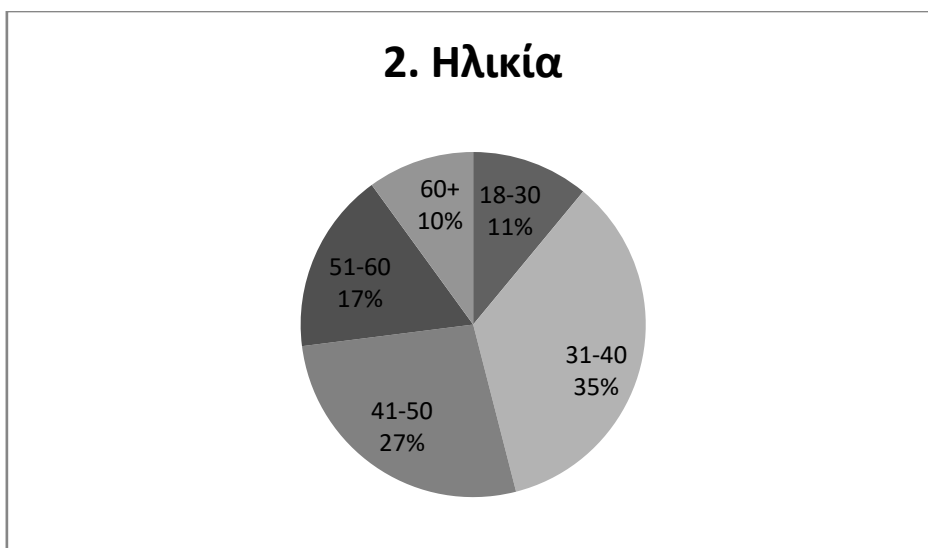
11. Θεωρείτε ότι η ένταξη της μαστιχοκαλλιέργειας στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Unesco θα μπορούσε να καθορίζει τις μελλοντικές πολιτιστικές πολιτικές;

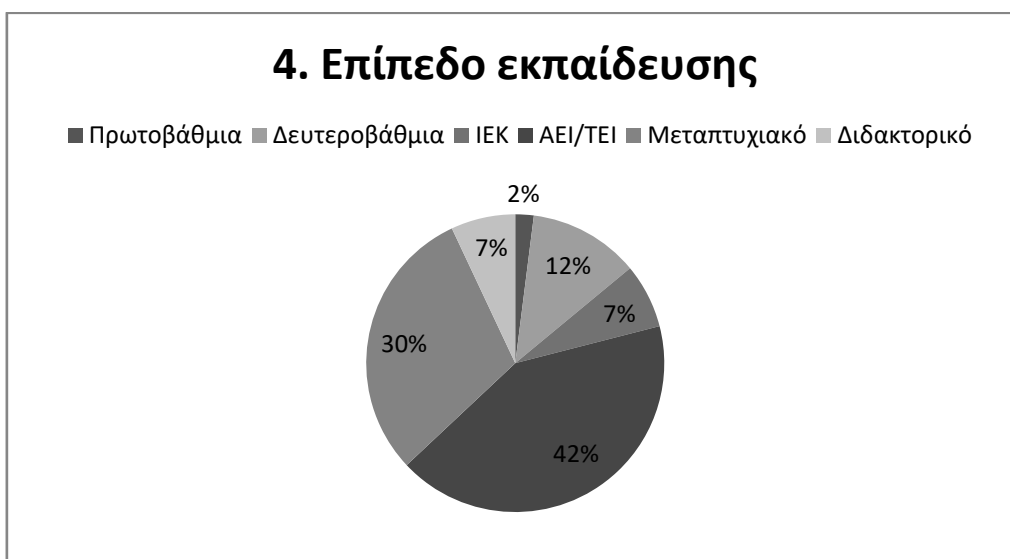
Διάγραμμα 11. Συμβολή ένταξης στις μελλοντικές πολιτιστικές πολιτικές.

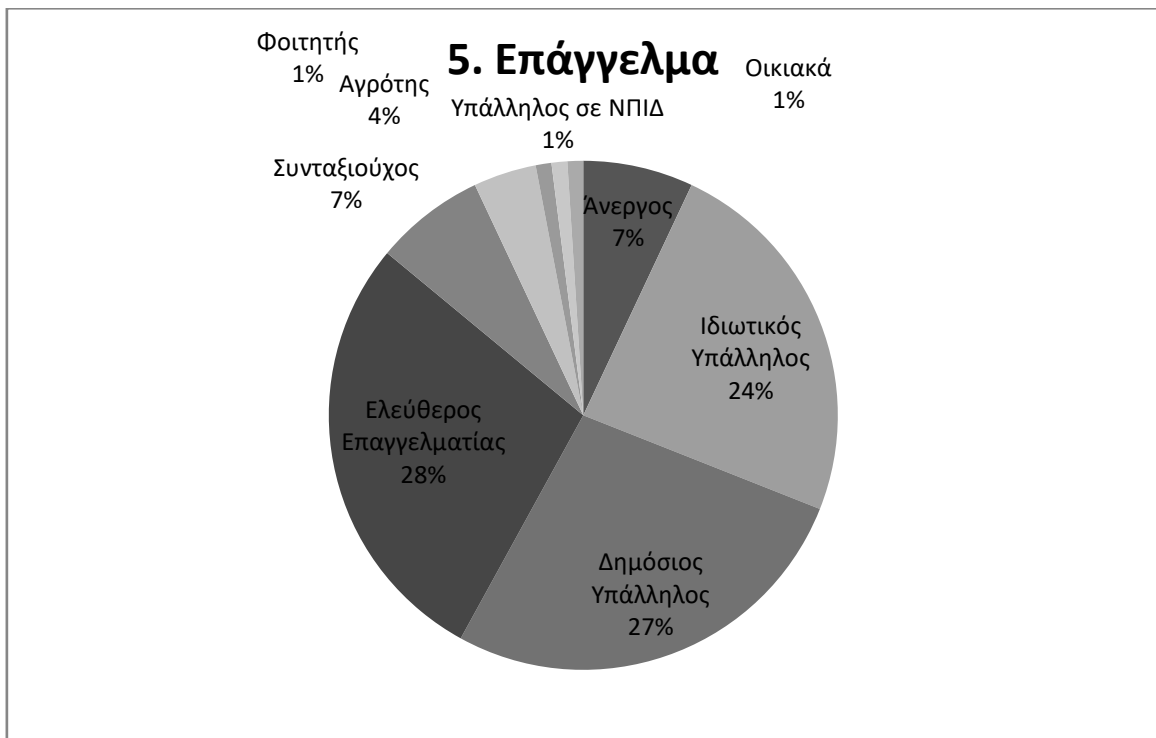
Διάγραμμα 12. Φύλο.

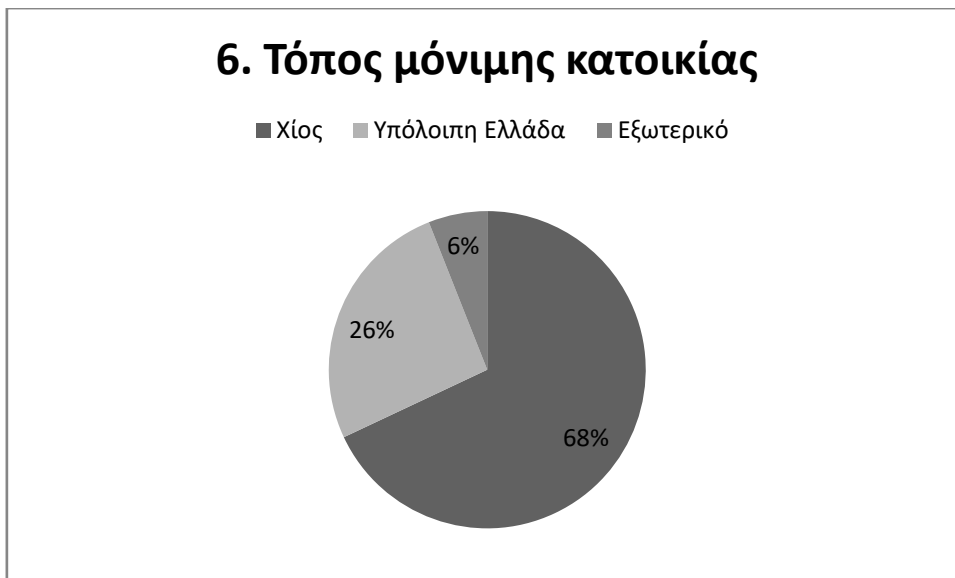
Διάγραμμα 13. Ηλικία.

Διάγραμμα 14. Εκπαίδευση.

Διάγραμμα 15. Επάγγελμα.

Διάγραμμα 16. Τόπος μόνιμης κατοικίας.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

Αλιβιζάτου, Ι., Πούλιος, Ι., Παπαδάκη, Μ., (2015). «Διαχείριση Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Τοπική Κοινωνία και Βιώσιμη Ανάπτυξη» στο: Πούλιος Ι. (επιμ.) *Πολιτισμική Διαχείριση, Τοπική Κοινωνία και Βιώσιμη Ανάπτυξη*. Αθήνα: ΣΕΑΒ, σσ. 55-73.

Αποστολίδου, Β., (1994). «Εισαγωγή», στο: Raymond Williams, *Κουλτούρα και ιστορία*, (μτφρ. Β. Αποστολίδου). Αθήνα: Γνώση, σσ. 24-65.

Αργέντης, Φ., Κυριακίδης, Στ., (1946). *Η Χίος παρά τοις γεωγράφοις και περιηγηταίς: από του ογδόου μέχρι του εικοστού αιώνας*. 3τομο. Αθήνα: Εστία.

Αυδίκος, Β., (2014). *Οι Πολιτιστικές και Δημιουργικές Βιομηχανίες στην Ελλάδα*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

Babbie, E., (2011). *Εισαγωγή στην κοινωνική έρευνα*. (εισαγωγή & επιμ. Κώστας Ζαφειτόπουλος), μτφρ. Γ. Βογιατζής. Αθήνα: Κριτική.

Βαβουρανάκης, Π., (2015). «Πέρα από την αντίθεση κράτους και ιδιωτών στη διεξαγωγή αρχαιολογικού έργου: Προς ένα δημόσιο πλαίσιο γνώσης για το παρελθόν», στο: Αντωνιάδου Σ., Μαυραγάνη Ε., Πούλιος Ι. (επιμ.) *Πολιτισμός και προοπτική. Η σημασία της στρατηγικής σε τέσσερις τομείς του πολιτισμού*. Αθήνα: Καστανιώτης, σσ.91-96.

Βερέμης, Θ. – Κολιόπουλος, Γ., (2006). *Ελλάς Η σύγχρονη συνέχεια από το 1821 μέχρι σήμερα*. Εκδ. β'. Αθήνα: Καστανιώτης.

Βέττας, Ν., (2017). *Η κοινωνικο-οικονομική επίδραση των μουσείων ΠΙΟΠ σε τοπικό επίπεδο*. Δημητσάνα: ΙΟΒΕ.

Βουδούρη, Δ., (1992). Η προστασία της πολιτιστικής Κληρονομιάς στην Προοπτική της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Αγοράς. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών - Εκδόσεις Παπαζήση.

Βρύζας, Κ., (2005). *Παγκόσμια Επικοινωνία. Πολιτιστικές Ταυτότητες*. Αθήνα: Gutenberg.

Burke, P., (2010). *Πολιτισμικός Υβριδισμός*, μτφρ. Ειρ. Σταματοπούλου. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Γαβαλάς, Δ., (2016). «Το Μουσείο Μαστίχας σε αριθμούς: οι 4 πρώτοι μήνες λειτουργίας του» στην: *1^η Πανελλήνια συνάντηση 9 Μουσείων του ΠΙΟΠ με τους τοπικούς φορείς*. Αθήνα: ΠΙΟΠ.

Cohen, L., (1994). *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Δαμαλάς, Α., (1998). *Οικονομικός βίος της νήσου Χίου από έτους 992 μ.χ. μέχρι του 1566, τόμοι Α'-Δ'*, Αθήνα: Εκδόσεις Ομίλου Επιχειρήσεων Δαμαλάς Α.Ε. - Ελληνικό Ίδρυμα Δαμαλά.

De Coulanges, F., (1856). *Η Νήσος Χίος Ιστορικό Υπόμνημα*, μτφρ. Κ. Χωρεάνθη. Αθήνα 1977.

Έκο, Ο., (1994). *Κήνσορες και θεράποντες*, μτφρ. Ε. Καλλιφατίδη, Αθήνα: Γνώση.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2010). *Πράσινη Βίβλος. Απελευθέρωση του Δυναμικού των Κλάδων του Πολιτισμού και της Δημιουργικότητας*, COM (2010)183 τελικό.

Ζαχαρού-Λουτράρη, Α., (1988). «Αρχαία Χίος Ι» στο: Ζαχαρού-Λουτράρη Α., Μανδάλα Τ. (επιμ.) *Τα μνημεία της Χίου*. Χίος: Νομαρχία Χίου, Σύλλογος του Αρχαιολογικού Μουσείου Χίου.

Ζενέτου, Α., (2015). «Εκπαίδευση, πολιτισμός και διπλωματία», στο: Αντωνιάδου Σ., Μαυραγάνη Ε., Πούλιος Ι. (επιμ.) *Πολιτισμός και προοπτική. Η σημασία της στρατηγικής σε τέσσερις τομείς του πολιτισμού*. Αθήνα: Καστανιώτης, σσ. 62-67.

Ζολώτας, Γ., (1921). *Ιστορία της Χίου*. τόμος Α': Ιστορική τοπογραφία και γενεαλογία. Ι. Ιστορική Τοπογραφία, (επιμ.) Αιμιλλία Σάρου. Αθήνα: Σακελλαρίου.

Ζολώτας, Γ., (1924). *Ιστορία της Χίου*. τόμος Β': Χρόνοι Ελληνικοί, Ρωμαϊκοί, Μακεδονικοί. Γενοατοκρατία, (επιμ.) Αιμιλλία Σάρου. Αθήνα: Σακελλαρίου.

Ζολώτας, Γ., (1926). *Ιστορία της Χίου*. τόμος Γ', μέρος Α': Τουρκοκρατία, (επιμ.) Αιμιλλία Σάρου. Αθήνα: Σακελλαρίου.

Ζολώτας, Γ., (1928). *Ιστορία της Χίου*. τόμος Γ', μέρος Β': Τουρκοκρατία, Η εκκλησία της Χίου, Επανάστασις, Ιστορικά και Γενεαλογικά συμπληρώματα, (επιμ.) Αιμιλλία Σάρου. Αθήνα: Σακελλαρίου.

Ζορμπά, Μ., (2014). *Πολιτική του πολιτισμού Ευρώπη και Ελλάδα στο δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα*. Αθήνα: Πατάκης.

Ιεραπετρίτης, Δ., (2006). Η συμβολή της τοπικής οργάνωσης των Μαστιχοχώρων Χίου στη διαχείριση του χώρου κατά την περίοδο 1566-1866 της Οθωμανικής κυριαρχίας. *Διδακτορική Διατριβή*. Μυτιλήνη: Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Γεωγραφίας.

Ιωσηφίδης, Θ., (2008). *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Κριτική.

Ιωσηφίδης, Θ., (2003). *Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Κριτική.

Καραϊσκού, Β., (2013). *Χρήσεις και Καταχρήσεις του Πολιτισμού: Ελλάδα 1974-2010*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

Καραχάλης, Ν., (2015). «Στρατηγικές διαχείρισης της εικόνας και της προβολής των πόλεων (city branding) και πολιτιστική αναζωογόνηση» στο: Πούλιος Ι. (επιμ.) *Πολιτισμική Διαχείριση, Τοπική Κοινωνία και Βιώσιμη Ανάπτυξη*. Αθήνα: ΣΕΑΒ, σσ. 116-133.

Καραχάλης, Ν., (2010). «Πολιτικές σχεδιασμού για την εγκατάσταση πολιτιστικών βιομηχανιών στις κεντρικές περιοχές των πόλεων: Σύγκριση τριών ευρωπαϊκών πρωτευουσών με την Αθήνα», Άρθρο στο Μπεριάτος Η., Παπαγεωργίου Μ. (επιμ.), «*Χωροταξία-Πολεοδομία-Περιβάλλον' στον 21ο αιώνα*», Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, σελ. 383-395.

Καρποδίνη-Δημητριάδη, Ε., (2013). *Πολιτιστική διαχείριση. Δια βίου μάθηση και πολιτισμός. Η συνέργεια της πολιτιστικής διαχείρισης*. Αθήνα: Νήσος.

Κοκκινάκης, Δ., (2003). *Αναφορές στη Μαστίχα της Χίου μέσα από τις ελληνικές και ευρωπαϊκές φαρμακοποιίες του πρώτου μισού του 19^{ου} αιώνα (1800-1850)*. Χίος: Πάπυρος.

Κοκκινάκης, Δ., (2000). «Η Μαστίχα στη Φαρμακευτική», *Η μαστίχα Χίου*, ένθετο Επτά Ημέρες, Εφημερίδα Η Καθημερινή, 10-12-2000, σ.32.

Κοκκώσης, Χ.-Τσάρτας, Π., (2001). *Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον*, Αθήνα: Κριτική.

Κοκκώσης, Χ., Τσάρτας, Π., Γκρίμπα, Ε., (2011). *Ειδικές εναλλακτικές μορφές τουρισμού*, Αθήνα: Κριτική.

Κόκκινος, Γ., (2002). «Η μελέτη της κουλτούρας: Ιστορικό πλαίσιο, εννοιολόγηση, διεπιστημονική προσέγγιση. Η εκβολή του θεωρητικού προβληματισμού στο θεσμό του Μουσείου», στο: Γ. Κόκκινος, Ε. Αλεξάκη (επιμ.), *Διεπιστημονικές προσεγγίσεις στη μουσειακή αγωγή*. Αθήνα: Μεταίχμιο, σσ. 17-42.

Κολλιάρης, Γ., (1997). «Η χιώτικη μαστίχα από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα» στο: *Η μαστίχα της Χίου παράδοση και σύγχρονες πρακτικές*. Διεθνές Συμπόσιο, 3-5 Οκτωβρίου 1997. Υπουργείο Αιγαίου. σσ. 241-247.

Κολλιάρης, Γ., (2003). *Μια βολάν τσ' έναν τσαιρόν ήτον... Λαογραφία της Χίου. Τα 21 Μαστιχοχώρια*. Χίος: Αιγέας.

Λαζαρέτου, Σ., (2014). *Η έξυπνη οικονομία: «πολιτιστικές» και «δημιουργικές» βιομηχανίες στην Ελλάδα. Μπορούν να αποτελέσουν προοπτική εξόδου από την κρίση;*, Αθήνα: Bank of Greece Eurosystem, Working Paper 175, February 2014.

Λεάνδρος, Ν., (2012). *Οικονομική Κρίση και Σύγχρονη Ανάπτυξη. Η Οπτική της Πολιτικής Οικονομίας*, Αθήνα: Εκδόσεις Διόνικος.

Λεκάκης, Σ., (2015). «Η διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ευρώπη και την Ελλάδα. Μια επισκόπηση», στο: *Η Αρχαιολογία στην Ελλάδα του σήμερα, Πρακτικά διεπιστημονικού Συνεδρίου 19-20 Μαρτίου 2015*, ΗΩΣ, Αρ.2. Αθήνα, σσ.115-132.

Lickorish, L., Jenkins, C., (2004). *Μια εισαγωγή στον τουρισμό*, μτφρ. Κατερίνα Κιτίδη, Αθήνα: Κριτική.

Λούβη-Κίζη, Α., (2015). «Εταιρική κοινωνική ευθύνη: Μια μορφή υγιούς χορηγίας στον πολιτισμό», στο: Αντωνιάδου Σ., Μαυραγάνη Ε., Πούλιος Ι. (επιμ.) *Πολιτισμός και προοπτική. Η σημασία της στρατηγικής σε τέσσερις τομείς του πολιτισμού*. Αθήνα: Καστανιώτης, σσ.15-23.

Λύτρας, Π., (2011). «Τουρισμός και πολιτισμός στην παγκόσμια κοινωνία», στο: Πετράκης Κ. (επιμ.) *Πολιτισμός, Επικοινωνία, Παγκοσμιοποίηση*. Αθήνα: Εκδόσεις Κέρκυρα-Economia Publishing, σσ. 223-232.

Magdalino, P., (2006). «Η μεσαιωνική αυτοκρατορία» στο: Mango C. (επιμ.) *Ιστορία του Βυζαντίου*, Oxford University Press. Μτφρ. Όλγα Καραγιώργου, Αθήνα: Νεφέλη σσ. 232-286.

Mason, J., (2003). *Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας*, Νότε Κυριαζή (επιμ.), μτφρ. Ελένη Δημητριάδου. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Μαυραγάνη, Ε., (2015). «Πολιτιστικός τουρισμός και η συμβολή του μάρκετινγκ μουσείων», στο: Αντωνιάδου Σ., Μαυραγάνη Ε., Πούλιος Ι. (επιμ.) *Πολιτισμός και προοπτική. Η σημασία της στρατηγικής σε τέσσερις τομείς του πολιτισμού*. Αθήνα: Καστανιώτης, σσ.99-107.

Μπαντιμαρούδης, Φ., (2011). *Πολιτιστική Επικοινωνία. Οργανισμοί, θεωρείες, μέσα*. Αθήνα: Κριτική.

Μπιτσάνη, Ε., (2004). *Πολιτισμική διαχείριση και περιφερειακή ανάπτυξη. Σχεδιασμός πολιτιστικής πολιτικής και πολιτιστικού προϊόντος*. Αθήνα: Διόνικος.

Μπούνια, Α., (2015). «Συνεργασία ιδιωτικού και δημόσιου φορέα για τη χρηματοδότηση του πολιτισμού: Μια εισαγωγική προσέγγιση», στο: Αντωνιάδου Σ., Μαυραγάνη Ε., Πούλιος Ι. (επιμ.) *Πολιτισμός και προοπτική. Η σημασία της στρατηγικής σε τέσσερις τομείς του πολιτισμού*. Αθήνα: Καστανιώτης, σσ.71-81.

Μπούνια, Α., (2005). «Τα μουσεία ως πολιτιστικές βιομηχανίες: Θέματα και προβληματισμοί. Μια προκαταρκτική συζήτηση», στο: Βερνίκος Ν. κ.ά. (επιμ), *Πολιτιστικές βιομηχανίες, διαδικασίες, υπηρεσίες, αγαθά*. Αθήνα: Κριτική, σσ. 39-58.

Ν.2121/1993 (ΦΕΚ Α' 25/4-3-1993). «Πνευματική ιδιοκτησία, συγγενικά δικαιώματα και πολιτιστικά θέματα». Εθνικό Τυπογραφείο.

Ν.1971/1991 (ΦΕΚ Α' 173/20-11-1991). «Κύρωση του Καταστατικού Χάρτη των Εθνικών Επιτροπών για την UNESCO και περί συστάσεως της Ελληνικής Εθνικής Επιτροπής για την UNESCO». Εθνικό Τυπογραφείο.

Ν.3028/2002 (ΦΕΚ 153 Α'/28-6-2002). «Για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς». Εθνικό Τυπογραφείο.

N.3037/2003 (ΦΕΚ 275/17-10-2003). «Σύμβαση για την προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς». Εθνικό Τυπογραφείο.

N.3037/2003 (ΦΕΚ 275/17-10-2003). «Σύμβαση για την προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς». Εθνικό Τυπογραφείο.

N.3521/2006 (ΦΕΚ 275/Α'/22-12-2006). «Κύρωση της Σύμβασης για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς». Εθνικό Τυπογραφείο.

N.3658/2008 (ΦΕΚ Α' 70/22.4.2008). «Μέτρα για την Προστασία των Πολιτιστικών - Αγαθών και άλλες διατάξεις». Εθνικό Τυπογραφείο.

N.3028/2002 (ΦΕΚ Α' 153/28.06.2002). «Για την Προστασία των Αρχαιοτήτων και εν Γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς». Εθνικό Τυπογραφείο.

Π.Δ. 62/12 (ΦΕΚ 112 Α'/3-5-2012). «Καταγραφή, Αποτύπωση και Τεκμηρίωση Άυλων Πολιτιστικών Αγαθών». Εθνικό Τυπογραφείο.

Παπαδάκη, Μ., (2015). «Προβληματισμοί για το παρόν και το μέλλον: πολιτισμική διαχείριση, τοπικές κοινωνίες και βιώσιμη ανάπτυξη στην Ελλάδα την εποχή της κρίσης» στο: Πούλιος Ι. (επιμ.) *Πολιτισμική Διαχείριση, Τοπική Κοινωνία και Βιώσιμη Ανάπτυξη*. Αθήνα: ΣΕΑΒ, σελ.160-162.

Πασπάτης, Α., Γ., (1888). *Το Χιακόν Γλωσσάριον*. Αθήνα: Εκ του τυπογραφείου των Αδελφών Περρή.

Πασχαλίδης, Γ., (1999). *Βασικές έννοιες και ζητήματα στη μελέτη του πολιτισμού και της τέχνης*, Πάτρα: ΕΑΠ.

Πούλιος Ι., (2015). «εισαγωγή» & «Κεφάλαιο 2 - Διαχείριση Υλικής Πολιτισμικής Κληρονομιάς, Τοπική Κοινωνία και Βιώσιμη Ανάπτυξη» στο: Πούλιος Ι. (επιμ.) *Πολιτισμική Διαχείριση, Τοπική Κοινωνία και Βιώσιμη Ανάπτυξη*, Αθήνα: ΣΕΑΒ, σελ.15-20,32-54.

Σαββίδης, Θ., (2000). *Το Μαστιχόδενδρο της Χίου (pistacia lentiscus var. Chia)*, Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη α.ε.

Σαλή, Τ., (2006). *Βασικές Αρχές Έκθεσης Μουσειακών Συλλογών. Μουσειολογία 2*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Σγουρός, Κ., (1937). *Ιστορία της Νήσου Χίου από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι του 1700 μ.Χ.* . Φιλίππου Αργέντη (επιμ.). Αθήνα: Πυρσός Α.Ε.

Τζανάκης, Δ., (2015). «Εξωτερική πολιτική: Η πολιτιστική διάσταση και η περίπτωση της Ελλάδας», στο: Αντωνιάδου Σ., Μαυραγάνη Ε., Πούλιος Ι. (επιμ.) *Πολιτισμός και προοπτική. Η σημασία της στρατηγικής σε τέσσερις τομείς του πολιτισμού*. Αθήνα: Καστανιώτης, σσ. 41-51.

Τζιόβας, Δ., (2003). «Η κουλτούρα ως πρωτεϊνική έννοια», Εισαγωγή στο: Eagleton, Τ., *Η έννοια της κουλτούρας*. μτφρ. Ηλίας Μαγκκλίνη. Αθήνα: Πόλις.

Τουλούπα, Σμ., (2015). «Πολιτισμός σημαίνει τουρισμός: Προβληματισμοί και (τεχνητά) διλλήματα», στο: Αντωνιάδου Σ., Μαυραγάνη Ε., Πούλιος Ι. (επιμ.) *Πολιτισμός και προοπτική. Η σημασία της στρατηγικής σε τέσσερις τομείς του πολιτισμού*. Αθήνα: Καστανιώτης, σσ.122-130.

Τσούχλης, Δ., (2011). Ένωση Μαστιχοπαραγωγών Χίου και Μαστιχοπαραγωγού. Πολιτικές διαχείρισης του αγροτικού χώρου της Νότιας Χίου: Στοιχεία διαχείρισης του περιβάλλοντος και του τοπίου μέσα από τη διοικητική πολιτική της Ε.Μ.Χ. (1939 έως 1989). *Διδακτορική Διατριβή*. Μυτιλήνη: Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Περιβάλλοντος.

Von Ems, R., (1915). *Weltchronik* σε Αργέντης, Φ. και Κυριακίδης, Σ.Π., (1946), *Η Χίος παρά τοις Γεωγράφοις και Περιηγηταίς, από του Ογδόου μέχρι του Εικοστού Αιώνας*, Εν Αθήναις.

Χαμηλάκης, Γ., (2012). *Το έθνος και τα Ερείπιά του: Αρχαιότητα και Εθνικό Φαντασιακό στην Ελλάδα*, μτφρ. Ν. Καλαϊτζής. Αθήνα: εκδόσεις 21^{ου} Αιώνα.

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Aikawa, N., (2004). "An historical overview of the preparation of the UNESCO international conversation for the safeguarding of the intangible cultural heritage", *Museum International*, 56 (1-2), pp. 137-149.

Alivizatou, M., (2012). *Intangible Heritage and the Museum: New Perspectives on Cultural Presentation*. Walnut creek CA: Left Coast Press.

Al-Habba, I M.J., Al-Habbal, Z., Huwez F.U., (1984). A double-blind controlled clinical trial of mastic and placebo in the treatment of duodenal ulcer. *Clin Exp Pharmacol Physiol* 1984 Sep-Oct;11(5):541-544.

Al-Said, M.S., Ageel A.M., Parmar, N.S., Tariq, M., (1986). Evaluation of mastic, a crude drug obtained from *Pistacia lentiscus* for gastric and duodenal antiulcer activity. *J Ethnopharmacol* 1986 Mar;15(3):271-278.

Amareswar, Galla, (2012). "Locating cultural in sustainable development" In: *India International Centre Quarterly*, Vol. 39, No. 1 (SUMMER 2012), pp. 112-123.

Bendix, R., (2009). *Heritage between Economy and Politics: An Assessment from the Perspective of Cultural Anthropology*. Στο: Smith & N. Akagawa (επιμ.), *Intangible Heritage*, Abingdon: Routledge, pp. 415-440.

Bolton, L., (2003). *Unfolding the Moon: Enacting Women's Kastom in Vanuatu*. Honolulu: University of Hawaii Press.

Bona, S., Bono, L., Daghetta, L., Marone, P., (2001). The American Journal of Gastroenterology, Vol. 96, Issue 9, Supplement 1, September 2001, p.49.

Dabos, K., Sfika A., Vlatka, L., Frantzi, D., Amygdalos, G., Giannikopoulos, G., (2010a). " Is Chios mastic gum effective in the treatment of functional dyspepsia? A prospective randomized double-blind placebo controlled trial". *Journal of Ethnopharmacology*, Volume 127, Issue 2, 3 February 2010, pp. 205-209.

Dabos, K., Sfika A., Vlatka, L., Giannikopoulos, G., (2010b). “ The effect of mastic gum on Helicobacter pylori: A randomized pilot study”. In *Phytomedicine*, Volume 17, Issue 3-4, March 2010, pp. 296-299.

Daifasa, D.P., Smit, J., Blanchfieldb, B., Sandersb, G., Austinb J.W., Koukoutisisc J., (2004). Effects of mastic resin and its essential oil on the growth of proteolytic *Clostridium botulinum*. *International Journal of Food Microbiology* Vol. 94 2004, pp. 313-22.

Farhad, U., Huwez, L., Thirlwell, D., Cockayne, A., Dlawer A.A. Ala'Aldeen, (1998). Mastic Gum Kills Helicobacter pylori. *New England Journal of Medicine*, Vol. 339, Issue 26, Dec. 24, 1998 p. 1946.

Galloway, S., Dunlop, S., (2007). “A Critique of Definitions of the Cultural and Creative Industries in Public Policy”, *International Journal of Cultural Policy*, 13(1), σελ. 17-31.

Gardner, P., (2017). “The financial History of Ancient Chios”, *The journal of Hellenic Studies*, Vol. 40, Part 2 (1920). The Society for the Promotion of Hellenic Studies. pp. 160-173.

Heldreich, T., (1862). *Die Nutzpflanzen Griechenlands*. Athen.

Holmboe, J., (1914). *Studies on vegetation of Cyprus*. Bind I. no 2. Bergens mus. Skr. Ny Raeke.

Jacobs, M., (Επμ.). (2014). *Brokers, Facilitators and Mediation: Critical Success F(A)ctors for the Safeguarding of Intangible Heritage*. Brussels: Volkskunde.

Kaliora, A., Dedousis, G., Andrikopoylos, N.K., (2005). “Mastic gum and gastrointestinal diseases.” *Annals of Gastroenterology* 2005, 18(2):110-111.

Kaliora, A., Stathopoulou, M., Triantafillidis, J., Dedousis, G., Andrikopoylos, N.K., (2007). “Chios mastic treatment of patients with active Crohn’s disease.” *World J Gastroenterology* 2007, 13(5):748-753.

Kirshenblatt – Gimblett, B., (2004). Intangible Heritage as a Metacultural Production, *Museum International*, 56, n. 221-22, pp. 53-64.

Kottakis, Ph., Matragou, C., Weber, M., Zachariadis, G., Choli-Papadopoulou, T., (χ.χ.). *The implicaton of the isolated Glycoconjugates from Mastic gum pistacia lentiscus on the inhibition of the non-opsonic effect of helicobacter pylori mediated by H.P Neurophil Activated Protein (HPNAP)*. Berlin, Germany.

Koutsoudaki, C., Krsek, M., Rodger, A. (2005). Chemical composition and antibacterial activity of the essential oil and the gum of Pistacia lentiscus Var. chia. *J Agric Food Chem*. 2005 Oct 5;53(20):7681-7685.

Kurin, R., (2004). Safeguarding Intangible Cultural Heritage in the 2003 UNESCO Convention: A Critical Appraisal. *Museum International*, 56 (1-2), pp.66–77.

Kurin, R., (2007). Safeguarding Intangible Cultural Heritage: Key Factors in Implementing the 2003 Convention. *International Journal of Intangible Heritage*, 2, pp.10-20.

Labadi, S., (2015). *UNESCO, Cultural Heritage, and Aoutstanding Universal Value*. Lanham. Boulder. New York. London: Rowman & Littlefield.

Iauk, L., Ragusa, S., Rapisarda, A., Franco, S., Nicolosi, V.M. (1996). *In vitro* antimicrobial activity of *Pistacia lentiscus* L. extracts: preliminary report. *J Chemother* 1996 Jun;8(3):207-209.

Magiatis, P., Melliou, E., Skaltsounis, A.L., Chinou, I.B., Mitaku, S., (1999). Chemical composition and antimicrobial activity of the essential oils of *Pistacia lentiscus* var. chia. *Planta Med* 1999,Dec;65(8):749-752.

Marone, P., Bono, L., Leone, E., Bona, S., Carretto, E., Perversi, L., (2001). Bactericidal activity of Pistacia lentiscus, mastic gum against Helicobacter pylori. *Journal of Chemotherapy* (Florence, Italy) Vol. 13, Issue 6, December 2001, pp:611-614.

Meikle, R. D., (1954). *A survey of the flora of Chios*. Kew Bull.

Miller, W., (2017α). "The Genoese in chios, 1346-1566", *The English Historical Review*, Vol. 30, No. 119 (Jul., 1915), Oxford University Press. pp.418-432.

Miller, W., (2017β). "The Zaccaria of Phocaea and Chios. (1275-1329). *The journal of Hellenic Studies*, Vol. 31 (1911). The Society for the Promotion of Hellenic Studies. pp. 42-55.

Paraschos, S., Magiatis, P., Mitakou, S., Petraki, K., Kalliaropoulos, A., Maragkoudakis, P., Mentis, A., Sgouras, D., Skaltsounis, A.L., (2007). "Antimicrobial agents and chemotherapy". In vitro and in vivo activity of Chios mastic gum extracts and constituents against *Helicobacter pylori*. Athens: Laboratory of Pharmacognosy and Natural Products Chemistry, Department of Pharmacy, University of Athens, Panepistimiopolis Zografou, Athens 15771, Greece; Laboratory of Medical Microbiology, Hellenic Pasteur Institute, 127 Vassilisis Sofias Avenue, Athens 11521, Greece. Ppp. 551-559.

Pernot, H., (1981). *The Chios island. Athens-Chios diary reprint*. [1st original version: "En pays turc". L' ile de Chio par Hubert Pernot, avec 17 melodies at 118 similigravures].

Regenvatu, R., (2015). The Changing Face of "Custom" in Vanuatu. *People and Culture in Oceania*, 20, pp. 37-50.

Sharif-Sharifi, M., Loyd Hazell, St., (2009). Fractionation of Mastic Gum in Relation to Antimicrobial Activity. *Pharmaceuticals* 2009, pp. 2-10.

Schmitt M., (2008). The UNESCO Concept of Safeguarding Intangible Cultural Heritage: Its Background and Marrakchi Roots. *International Journal of Heritage Studies*, 14 (2), pp. 95-111.

Smith, L., Akagawa, N., (2009). *Intangible Heritage*. Abingon: Routledge.

Throsby D., (2001). *Economics and Culture*. Cambridge: Cambridge University Press.

Voudouri, D., (2010). Law and the Politics of the Past: Legal Protection of Cultural Heritage in Greece. *International Journal of Cultural Property*, 17, pp.547-568.

UNDP, (2010). *Creative Economy Report 2010, Creative economy: A Feasible Development Option*. Undp:2010.

Yaltirik, F., (1967). "Pistacia lentiscus" in Davis, P., H., (ed.), *Flora of Turkey 2*. Endinburgh: University Press, pp. 344-548.

Wagner, D., (1928). *Pharmazeutisch-medizinische Botanik-Beschreibung und Abbildung aller der K. K. Oesterreichischen pharmakopoe vom Jahre 1820 vorkommenden Arzneypflanzen*. Wien.

Williams, R., (1989). *Resources of Hope, Culture, Democracy, Socialism*". London/New York: Verso.

Zohary, M., (1972). *Flora Palestina*. Jerusalem: The Israel Academy of Sciences and Humanities.

Ηλεκτρονικές Πηγές

Αλήθεια (28-4-2014)α. «Η Χίος, επόμενος σταθμός για το Geo Routes Cultural Institute». *Εφημερίδα Αλήθεια*. <http://www.alithia.gr/politismos/i-hios-epomenos-stathmos-gia-geo-routes-cultural-institute> [Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 30-4-2018].

Αλήθεια (27-11-2014)β. «Κόλλησε και η UNESCO με τη μαστίχα. Την ενέταξε στον κατάλογο της άυλης πολιτισμικής κληρονομιάς». *Εφημερίδα Αλήθεια*. <http://www.alithia.gr/politismos/kollise-kai-i-unesco-me-ti-mastiha> [Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 30-4-2018].

Αλήθεια (7-1-2015)α. «Άρωμα... μαστίχας στη Le Monde. Άρθρο στη Γαλλική Εφημερίδα, στον απόηχο της ένταξης της μαστίχας στον κατάλογο της Unesco».

Εφημερίδα Αλήθεια. <http://www.alithia.gr/politismos/aroma-mastihis-sti-le-monde>
[Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 30-4-2018].

Αλήθεια (25-2-2015)β. «Στις 3 Απριλίου εκδήλωση για την ... άυλη κληρονομιάς της μαστίχας». *Εφημερίδα Αλήθεια*. <http://www.alithia.gr/politismos/stis-3-apriliou-ekdilosi-gia-tin-ayli-klironomia-tis-mastihis> [Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 30-4-2018].

Αλήθεια (24-11-2015)γ. «Η άυλη πολιτιστική κληρονομιά της μαστιχοκαλλιέργειας. Επιμορφωτική ημερίδα από την Πρωτοβάθμια εκπαίδευση». *Εφημερίδα Αλήθεια*. <http://www.alithia.gr/politismos/i-ayli-politismiki-klironomia-tis-mastihokalliergeias-xios> [Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 30-4-2018].

Αλήθεια (5-2-2016). «Ερευνάται η ένταξη της Χίου σε δίκτυο πόλεων της UNESCO». *Εφημερίδα Αλήθεια*. <http://www.alithia.gr/politiki/ereynatai-i-entaxi-tis-hioy-se-diktyo-poleon-tis-unesco-xios> [Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 30-4-2018].

Alithia MME, (29-10-2012). «Ρεπορτάζ» της Αλήθεια TV», <https://www.youtube.com/watch?v=vrPhrG-Py24> [Ημερομηνία τελευταίας προσπέλασης 30-4-2018].

Αναγνώστου, Κ., (19-2-2018)α. «Το έθιμο των Αγάδων στα νοτιόχωρα της Χίου-Καθαρή Δευτέρα 2018» <https://www.youtube.com/watch?v=EYJFn7PFuFY> in: www.chiosphoto.gr [Ημερομηνία τελευταίας προσπέλασης 30-4-2018].

Αναγνώστου, Κ., (21-5-2018)β. «Σπάνιο γεωλογικό φαινόμενο στη Νότια Χίο» <https://www.youtube.com/watch?v=WrraNm5HxWM> in: www.chiosphoto.gr [Ημερομηνία τελευταίας προσπέλασης 30-4-2018].

Αναγνώστου, Κ., (5-11-2017). «Το πλύσιμο της Μαστίχα Χίου» <https://www.youtube.com/watch?v=M6L80070Zkc> in: www.chiosphoto.gr [Ημερομηνία τελευταίας προσπέλασης 30-4-2018].

ΑΠΚΕ (2018α). Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας, Διεύθυνση Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, της Γενικής Διεύθυνσης Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς, του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού, «Η UNESCO και η Σύμβαση για τη Διαφύλαξη της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (2003)» <http://ayla.culture.gr/the-text/> [Ημερομηνία τελευταίας προσπέλασης 30-4-2018].

ΑΠΚΕ (2018β). Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας, Διεύθυνση Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, της Γενικής Διεύθυνσης Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς, του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού, «Κοινότητα Φορέων Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς» <http://ayla.culture.gr/koinotita-apk/> [Ημερομηνία τελευταίας προσπέλασης 30-4-2018].

Απλωταριά, (2018α). «Τα μαστιχοχώρια αφηγούνται-εργαστήρι φωτογραφίας στο Μουσείο Μαστίχας». *Ηλεκτρονική Εφημερίδα Απλωταριά, Επίκαιρα*. <http://www.aplotaria.gr/ta-mastixoxoria-afigountai/> [Ημερομηνία τελευταίας προσπέλασης 30-4-2018].

Απλωταριά (17-11-2014)α. «Περπατώντας στη γη της μαστίχας». *Ηλεκτρονική Εφημερίδα Απλωταριά, Επίκαιρα*. <http://www.aplotaria.gr/mastic-hiking-seminar/> [Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 30-4-2018].

Απλωταριά (28-11-2014)β. «Η μαστιχοκαλλιέργεια στον κατάλογο Άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO». *Ηλεκτρονική Εφημερίδα Απλωταριά, Επίκαιρα*. <http://www.aplotaria.gr/chios-mastic-unesco/> [Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 30-4-2018].

Απλωταριά (8-6-2015)α. «2^ο Φεστιβάλ Μαστίχας». *Ηλεκτρονική Εφημερίδα Απλωταριά, Εκδηλώσεις*. <http://www.aplotaria.gr/2-chios-mastiha-festival/> [Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 30-4-2018].

Απλωταριά (24-3-2015)β. «Η παραδοσιακή μαστιχοκαλλιέργεια εφελτήριο για τη βιώσιμη ανάπτυξη της Χίου». *Ηλεκτρονική Εφημερίδα Απλωταριά, Επίκαιρα*. <http://www.aplotaria.gr/chios-mastic-unesco-homerion/> [Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 30-4-2018].

Γεωργούλης, Ν., (13-11-2017). «Άγριος διάλογος Τούμπου-Μυριαγκού για τα ερωτήματα του τελευταίου για τη μαστίχα». <http://www.politischios.gr/oikonomia/agrios-dialogos-toympoy-myriagkoy-gia-ta-erotimata-toy-teleytaioy-gia-ti-mastiha> in: Οικονομία, Εφημερίδα Πολίτης Χίος, www.polittischios.gr [Ημερομηνία τελευταίας προσπέλασης 30-4-2018].

ΕΛΣΤΑΤ, NACE, Rev.2. Στατιστική Ταξινόμηση Κλάδων Οικονομικής Δραστηριότητας.xls http://www.statistics.gr/el/home?p_p_id=3&p_p_lifecycle=0&p_p_state=maximized&p_p_mode=view&_3_struts_action=%2Fsearch%2Fsearch&_3_redirect=%2Fel%2Fhome%2F&_3_keywords=nace&_3_groupId=0 [Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 30-4-2018].

Ένωση Μαστιχοπαραγωγών Χίου. Ε.Μ.Χ. (2018). <https://www.gummastic.gr/el/> [Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 30-4-2018].

Icomos Venice, (1964). The Venics Charter: International charter for the conservation and restoration of monuments and sites. 2nd international congress of architects and technicians of historic monuments, Venice, 1964, adopted by ICOMOS in 1965. <http://www.charta-von-venedig.de/%CF%87%CE%AC%CF%81%CF%84%CE%B7%CF%82-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B2%CE%B5%CE%BD%CE%B5%CF%84%CE%AF%CE%B1%CF%82-1964.html> [Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 30-4-2018].

Icomos Australia, (1999). *The Burra Charter (fourth version): The Australia Icomos Charter for the Conservation of Places of Cultural Significance*. http://australia.icomos.org/wp-content/uploads/BURRA_CHARTER.pdf [Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 30-4-2018].

Icomos Japan, (2014). *Nara+20: on Heritage Practices, Cultural Values, and the Concept of Authenticity. Proceedings of the Meeting on the 20th Anniversary of the Nara Document on Authenticity, 22-24 October*. Nara: Icomos Japan. http://www.japan-icomos.org/pdf/nara20_final_eng.pdf [Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 30-4-2018].

Κατσαράκης, Ν., (30-3-2012). «Έλα UNESCO πάρε μας! Αίτημα να ενταχθούν τα Μαστιχοχώρια στην UNESCO κατέθεσε η Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, ενώ η Νέα Μονή έχει ξεχαστεί και από το Θεό...». *Εφημερίδα Πολίτης*. <http://www.politischios.gr/politiki/ela-unesco-pare-mas> [Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 30-4-2018].

Νάσκου-Περράκη, Π., (2008). *UNESCO, Συμβάσεις/Conventions*, Μπαχτσεβανίδου, Δ. (επιμ.) Δημοσιεύματα της Έδρας UNESCO, Πανεπιστημίου Μακεδονίας Νο 1, Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλας. <http://www.naskouperraki.gr/wp-content/uploads/2015/01/Conventions-UNESCO.pdf> [Ημερομηνία τελευταίας προσπέλασης 30-4-2018].

Mastiha Project (2018). <http://ozcocktailbar.gr/news/the-mastiha-project> [Ημερομηνία τελευταίας προσπέλασης 30-4-2018].

Masticulture (2018). <http://www.masticulture.com/english-homepage.php> [Ημερομηνία τελευταίας προσπέλασης 30-4-2018].

ΠΙΟΠ (2018α). Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, Δίκτυο Μουσείων, Μουσείο Μαστίχας, Άυλη Πολιτιστική κληρονομιά. <http://www.piop.gr/el/diktuo-mouseiwn/Mouseio-Mastixas/aylh-politistiki-klironomia.aspx> [Ημερομηνία τελευταίας προσπέλασης 30-4-2018].

ΠΙΟΠ (2018β). Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, <http://www.piop.gr/el/Programmes/Research/MetalleiaAntimoniou.aspx> [Ημερομηνία τελευταίας προσπέλασης 30-4-2018].

ΠΙΟΠ (2018γ). Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, <http://www.piop.gr/el/Programmes/Research/MastixaXiou.aspx> [Ημερομηνία τελευταίας προσπέλασης 30-4-2018].

ΠΙΟΠ (2018δ). Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, <http://www.piop.gr/el/diktuo-mouseiwn/Mouseio-Mastixas/to-mouseio.aspx> [Ημερομηνία τελευταίας προσπέλασης 30-4-2018].

ΠΙΟΠ (2018ε). Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, <http://www.piop.gr/el/diktuo-mouseiwn/Mouseio-Mastixas/to-mouseio.aspx> [Ημερομηνία τελευταίας προσπέλασης 30-4-2018].

Πολίτης (χ.χ). «Τι θα έκαναν στην Κοζάνη; Πώς ο κ. Μονίαρος πετυχαίνει τη σμίκρυνση ακόμα και τεράστιων επιτυχιών». *Εφημερίδα Πολίτης*. <http://www.politischios.gr/parapolitika/ti-tha-ekanan-stin-kozani> [Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 30-4-2018].

Πολίτης (24-3-2015). «Κοινό πλαίσιο για τη διαφύλαξη της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς. Εξερευνούν τη σημασία εγγραφής της μαστίχας στον κατάλογο της UNESCO». *Εφημερίδα Πολίτης*. <http://www.politischios.gr/koinonia/koino-plaisio-gia-ti-diafylaxi-tis-aylis-politistikis-klironomias> [Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 30-4-2018].

Πολίτης (6-2-2016)α. «Η Χίος στο δίκτυο πόλεων της UNESCO. Διερευνητικές επαφές από το Δήμαρχο Χίου». *Εφημερίδα Πολίτης, Κοινωνία*. <http://www.politischios.gr/koinonia/i-hios-sto-diktyo-poleon-tis-unesco-binteo> [Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 30-4-2018].

Πολίτης (29-6-2016)β. «Μια γεύση που κολλάει για χρόνια. ». *Εφημερίδα Πολίτης, Κοινωνία*. <http://www.politischios.gr/koinonia/mia-geysi-poy-kollaei-gia-hronia> [Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 30-4-2018].

Σκουρολιάκος, Π., (2013). Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά, *Η Αυγή*. <http://www.avgi.gr/article/532536/auli-politismiki-klironomia> [Ημερομηνία τελευταίας προσπέλασης 30-4-2018].

Σοκόλας, Κ., (23-1-2016). Ο Κατάλογος Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO και το Πανηγύρι του Αγίου Συμεών. <https://aisimios.wordpress.com/2016/01/23/o-%CE%BA%CE%B1%CF%84%CE%AC%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%BF%CF%82-%CE%AC%CF%85%CE%BB%CE%B7%CF%82-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%>

[CE%BA%CE%AE%CF%82-%CE%BA%CE%BB%CE%B7%CF%81%CE%BF%CE%BD/](#)
[Ημερομηνία τελευταίας προσπέλασης 30-4-2018].

UNESCO, (1954). *Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict with Regulations for the Execution of the Convention 1954*.
http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13637&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html [Ημερομηνία τελευταίας προσπέλασης 30-4-2018].

UNESCO, (1972). *Unesco Convention Concerning the Protection of World Cultural and Natural Heritage*. Paris, 16 November 1972, USA, New York-France, Paris: United Nations/UNDP/UNESCO. <https://whc.unesco.org/en/conventiontext/> [Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 30-4-2018].

UNESCO, (1994). *The Nara Document on Authenticity*.
<https://www.icomos.org/charters/nara-e.pdf> [Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 30-4-2018].

UNESCO, (1996). *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*.
<http://whc.unesco.org/en/guidelines/%23guidelineshistorical>
[Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 30-4-2018].

UNESCO, (2001). *Underwater Cultural Heritage*.
<http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/underwater-cultural-heritage/2001-convention/official-text/> [Ημερομηνία τελευταίας προσπέλασης 30-4-2018].

UNESCO, (2002). *The Budapest Declaration on World Heritage*.
<http://whc.unesco.org/en/decisions/1217/> [Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης η 30-4-2018].

UNESCO, (2003). *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*.
<http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001325/132540e.pdf> [Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 30-4-2018].

UNESCO, (2009). *Cultural Diversit: A key dimendion of sunstainable development*, USA, New York-France, Paris: United Nations/UNDP/UNESCO. http://www.unesco.org/education/justpublished_desd2009.pdf [Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 30-4-2018].

UNESCO, (2013). *Creative Economy Report 2013 special edition, widening local development pathways*, USA, New York-France, Paris: United Nations/UNDP/UNESCO. <http://www.unesco.org/culture/pdf/creative-economy-report-2013.pdf>[Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 30-4-2018].

UNESCO_HELLAS, (2018). <https://unesco-hellas.org/about/> [Ημερομηνία τελευταίας προσπέλασης 30-4-2018].

United Cities and Local Governments, (2004). *Agenda 21 for Culture*. <http://www.agenda21culture.net/index.php/docman/agenda21/212-ag21en/file> [Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 30-4-2018].

United Nations Development Programme, (2013). “The Rise of the South: Human Progress in a Diverse World” in *Human Development Report* (14-03-2013). <http://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/hdr/human-development-report-2013.html> [Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 30-4-2018].

Υπουργείο Εξωτερικών, (11-1-2016). «Παγκόσμιος Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών για την Εκπαίδευση, την Επιστήμη και τον Πολιτισμό (UNESCO)» <https://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/i-ellada-stous-diethneis-organismous/unesco-el.html> [Ημερομηνία τελευταίας προσπέλασης 30-4-2018].

Φύλλα, Ξ., (13-6-2017). «Μια διάκριση για την πατρίδα μας και τους ανθρώπους της». *Εφημερίδα Πολίτης*. <http://www.politischios.gr/parembaseis/mia-diakrisi-gia-tin-patrida-mas-kai-toys-anthropoys-tis> [Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 30-4-2018].

Φωτοπούλου, Στ. (2018). «Εισαγωγή» στο: *Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιάς της Ελλάδος*. Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και

Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Διεύθυνση Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς.
<http://ayla.culture.gr/> [Ημερομηνία τελευταίας προσπέλασης 30-4-2018].

Χαρίτος, Β., (5-6-2016). «Από το Μουσείο Αντιμονίου στο Μουσείο Μαστίχας», *Κοινωνία πολιτών*. Ηλεκτρονική Εφημερίδα Απλωταριά. <http://www.aplotaria.gr/museum-antimonio-chios-mastic/> [Ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 30-4-2018].

Zervoydis, N., (13-10-2016). Μαστίχα μάζεμα.
<https://www.youtube.com/watch?v=NLnn9VQJ9vE> [Ημερομηνία τελευταίας προσπέλασης 30-4-2018].

Πίνακας Συνεντεύξεων			
όνομα	επώνυμο	ημερομηνία	ιδιότητα
Αναγνώστου	Κωνσταντίνος	24/4/2018	Μαστιχοπαραγωγός. Ιδιοκτήτης του WWW.CHIOSPHOTO.GR
Βουρνούς	Μανώλης	4/4/2018	Δήμαρχος Χίου
Γαβαλάς	Δημήτρης	20/4/2018	Τοπικός διαχειριστής Μουσείου Μαστίχας Χίου
Γδύσης	Στρατής	3/4/2018	Αντιδήμαρχος Προγραμματισμού και Οικονομικών δήμου Χίου
Καλλινικίδου	Άννα	16/4/2018	Υπηρεσία Μουσείων του ΠΙΟΠ
Καράλης	Δημήτρης	4/4/2018	Ειδικός εντεταλμένος δήμου Χίου σε θέματα τουρισμού. Πρώην αντιδήμαρχος τουρισμού δήμου Χίου.
Κουντουριάδης	Δημήτρης	5/4/2018	Γενικός Διευθυντής Ένωσης Μαστιχοπαραγωγών Χίου
Λύκος	Γιάννης	31/3/2018	Μαστιχοπαραγωγός
Μανδάλας	Γιάννης	11/4/2018	Διευθύνων Σύμβουλος MEDITERRA.
Νεαμονίτης	Κώστας	10/4/2018	Μαστιχοπαραγωγός. Πρώην αντιπρόεδρος ΕΜΧ. Αντιπρόσωπος του τοπικού πρωτοβάθμιου συνεταιρισμού.

Τσούχλης	Δημήτρης	23/4/2018	Πρώην Επιστημονικός Υπεύθυνος Μουσείου Μαστίχας. Phd για την ΕΜΧ. Πρώην σύμβουλος του δήμου Χίου σε θέματα περιβάλλοντος.
Χρονοπούλου	Μαρία	11/4/2018	Πρόεδρος UNESCO Χίου